

ΙΩΑΝΝΟΥ Γ. ΚΑΣΤΡΙΝΟΥ

Διευθυντοῦ τοῦ Δ' Δημοτ. Σχολείου Ἐρμουπόλεως καὶ βοηθοῦ
Ἐπιθεωρητοῦ Δημοτ. Σχολείων.

ΙΣΤΟΡΙΑ
ΤΗΣ ΝΕΑΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

(ΜΕΤΑ ΠΟΛΛΩΝ ΕΙΚΟΝΩΝ ΚΑΙ ΧΑΡΤΩΝ)

ΔΙΑ ΤΗΝ ΣΤ' ΤΑΞΙΝ ΤΟΥ ΔΗΜΟΤΙΚΟΥ ΣΧΟΛΕΙΟΥ

**Κατὰ τὸ ἐπίσημον ἀναλυτικὸν πρόγραμμα
τοῦ Ἑπιθεωρητοῦ τῆς Παιδείας**

ΕΚΔΟΤΙΚΟΣ ΟΙΚΟΣ ΜΙΧΑΗΛ Σ. ΖΗΚΑΚΗ

ΟΔΟΣ ΠΕΣΜΑΤΖΟΓΛΟΥ ΚΑΙ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ

ΑΘΗΝΑΙ, 1928

Πᾶν γνήσιον ἀντίτυπον φέρει τὴν σφραγίδα τοῦ ἐκδότου.

ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΝΕΑΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α΄.

ΠΩΣ ΗΤΟ Η ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΚΑΤΑΣΤΑΣΙΣ ΤΗΣ ΕΥΡΩΠΗΣ ΜΕΤΑ
ΤΗΝ ΠΤΩΣΙΝ ΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΩΣ

Προεισαγωγικαὶ παρατηρήσεις.

Μετὰ τὴν ἄλωσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ τῶν Τούρκων δὲν γίνεταί ἀμέσως ἢ κατὰκτησις καὶ τῶν ἄλλων Ἑλληνικῶν χωρῶν, ἀλλ' ὕστερα ἀπὸ πολλὰ χρόνια καὶ κατόπι μακρῶν καὶ αἱματηρῶν πολέμων. Ἐκ τῶν κατοίκων τῶν κτακτηθεισῶν χωρῶν ἄλλοι ἐσφάγησαν, ἄλλοι ἐγίναν δοῦλοι, ἄλλοι διεσώθησαν εἰς ξένας χώρας, ἄλλοι ἐξισλαμίσθησαν. Ἄλλοι δὲ φιλότιμοι καὶ φιλελεύθεροι ἐπῆραν τὰ ἔπλα τῶν κατέφυγαν εἰς τὰς ἀποκρήμους χαράδρας καὶ τὰς κορυφὰς τῶν βουνῶν, ἀπ' ὅπου δὲν ἔπαυσαν τοὺς ἀγῶνάς τῶν κατὰ τῶν Τούρκων πρὸς ἀπελευθέρωσιν τῆς πατρίδος. Αὐτοὶ εἶνε οἱ ξακουσμένοι κλέφτες. Οἱ περισσότεροι ὁμῶς Ἕλληνες ἔμειναν ὑπόδουλοι. Αὐτοὶ μὲ ἰώθειον ὑπομονὴν καὶ μὲ βάσανα καὶ μαρτύρια διετήρησαν τὴν θρησκείαν, τὴν γλῶσσαν, τὰ ἥθη καὶ ἔθιμα, τὸν ἐθνισμὸν ἐν γένει. Κλέφτες καὶ λαὸς ἀπὸ καιροῦ εἰς καιρὸν ἐπαναστατοῦσαν καὶ μὲ δλας τὰς συμφορὰς καὶ τὰ μαρτύρια ἵπου ὑπέφερον ἀπὸ τοὺς Τούρκους, ποτὲ δὲν ἔχασαν τὸ θάρρος καὶ τὸ αἰσθημα τῆς ἐλευθερίας. Ὁ Ἑλληνικὸς λαὸς πάντοτε εἶχε τὴν πεποίθησιν, ὅτι μὲ τὴν βοήθειαν τοῦ Χριστοῦ θὰ κατάρθωνε μίαν ἡμέραν νὰ ἐκδιώξῃ τοὺς κατακτητὰς ἀπὸ τὸ ἱερὸν χῶμα τῆς πατρίδος. Καὶ τὸ κατάρθωσεν. Ἡ ἐλευθερία του ὀφείλεται ἀφ' ἑνὸς μὲν εἰς τὴν διατήρησιν τοῦ θρησκευτικοῦ του αἰσθήματος καὶ τοῦ ἐθνισμοῦ του ἐν γένει, ἀφ' ἑτέρου δὲ εἰς τοὺς ἡρωϊκοὺς ἀγῶνάς του.

1. Πῶς οἱ Ἐνετοὶ ἐκδικοῦνται τοὺς Τούρκους.

Ὅπως εἶδαμεν εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς Ἑ. τάξεως, οἱ Τούρκοι κατὰ τὸ 1669 ἐκυρίευσαν κατόπιν μακρῶν ἀγῶνων τὴν Κρήτην, τὴν ὁποίαν κατεῖχαν οἱ Ἐνετοί. Διὰ τοῦτο οἱ Ἐνετοὶ πάντοτε ἐπέζητοῦσαν εὐκαιρίαν νὰ ἐκδικηθοῦν τοὺς Τούρκους. Κατὰ τὸ 1680 οἱ Τούρκοι εἶχαν πόλεμον πρὸς τοὺς Αὐστριακοὺς καὶ τοὺς Πολωνοὺς. Ὁ τουρκικὸς στρατὸς εὗρίσκετο πρὸ τῶν τειχῶν τῆς Βιέννης μὲ ἐπι κεφαλῆς τὸν Καρὰ Μουσταφᾶν. Ἐκεῖ γίνεται μεγάλη μάχη κατὰ τὴν ὁποίαν νικᾶται ὁ τουρκικὸς στρατὸς καὶ ἀναγκάζεται νὰ ὑποχωρήσῃ ταπεινωμένος. Ἡ Ἐνετία μόλις ἔμαθε τὴν ἦτταν αὐτὴν τῆς Τουρκίας, κηρύσσει κατ' αὐτῆς τὸν πόλεμον. Εἰς τὸν νέον αὐτὸν ἀγῶνα κατὰ τῆς Τουρκίας προθύμως λαμβάνουν μέρος καὶ οἱ Ἕλληνες. Πρῶτοι βοηθοῦν οἱ Ἑπτανήσιοι μὲ 2.000 ἄνδρας. Συγχρόνως σηκώνονται οἱ Μανιάται καὶ κατόπιν οἱ Πατρεῖς, οἱ Κορίνθιοι, οἱ Καρυτινοὶ καὶ οἱ τῶν ἄλλων ἐπαρχιῶν τῆς Πελοποννήσου. Τότε θανατώνεται ἀπὸ τοὺς Τούρκους ὁ ἀρχιεπίσκοπος Κορίνθου Ζηχαρίας, διότι συνελήφθη ὑπ' αὐτῶν, ὅτι συνεννοεῖτο μὲ τοὺς Ἐνετούς. Εἰς τὴν Στερεὰν πρῶτοι βοηθοῦν οἱ ἀρματωλοὶ Πάνος Μεϊτάνης ἀπὸ τὴν Κατοῦναν τῆς Ἀκαρνανίας καὶ τὸ μικρὸ Χορμόπουλο ἀπὸ τὰ Ἄγραφα. Συγχρόνως σηκώνονται οἱ Χειμαριῶται, ὁ ἀρματωλὸς Σουμίλας ἀπὸ τὰ Ἰωάννινα, καὶ οἱ ἀρματωλοὶ Βλαωρίτης καὶ Σπαθόπουλος ἀπὸ τὴν Ἀκαρνανίαν καὶ Κούρμας καὶ Σπανδὸς ἀπὸ τὴν Παρνασσίδα. Ὅλοι αὐτοὶ βοηθοῦν τὸν ἡγεμόνα τῆς Ἐνετίας Φραγκίσκον Μοροζίνην.

Ὁ Μοροζίνης μὲ τὴν βοήθειαν τῶν Ἑλλήνων κυριεύει κατὰ πρῶτον τὴν Λευκάδα καὶ τὴν Πρέβεζαν κατὰ τὸ 1684. Τὸ ἄλλο ἔτος κυριεύει τὴν Κορώνην καὶ τὰς Καλάμας. Τὸ τρίτον ἔτος κυριεύει τὸ Ναυαρίνον καὶ τὸ Νεόκαστρον, τὴν Μεθώνην, τὸ Ἄργος καὶ τὸ Ναύπλιον. Τὸ δὲ τέταρτον ἔτος τοῦ πολέμου κυριεύει τὰ φρούρια τῶν Πατρῶν, τοῦ Ῥίου καὶ Ἀντιρρίου, τῆς Ναυπάκτου καὶ τῆς Κορίνθου. Οἱ δὲ Μανιάται κυριεύουν τὴν Καρύταιναν καὶ αἰχμαλωτίζουν πολλοὺς Τούρκους. Οἱ Τούρκοι τοιοῦτοτρόπως ἀναγκάζονται νὰ φύγουν ἀπὸ τὴν Πελοπόννησον.

Ὁ Μοροζίνης ἀπὸ τὴν Κόρινθον ἔρχεται εἰς τὴν Στερεὰν Ἕλ-

Βάδα και πολιορκεί τὰς Ἀθήνας και τὴν Ἀκρόπολιν. Κατὰ τὴν πολιορκίαν αὐτὴν εἰ μὲν Τούρκοι κατεδάφισαν τὸν ναὸν τῆς Ἀπτέρου Νίκης, βόμβα δὲ ἐνετική, ἡ ὁποία ἔπεσεν εἰς τὴν πυριτιδαπεθήκην, κατέστρεψε τὸν ναὸν τοῦ Παρθενῶνος (14 7)δρίου 1687). Οἱ Τούρκοι μετὰ 3 ἡμέρας παρέδωσαν τὴν Ἀκρόπολιν και τὰς Ἀθήνας εἰς τὸν Μοροζίνην μὲ συνθήκην.

Ὁ Μοροζίνης κατόπιν ἐπετέθη κατὰ τῆς Χαλκίδος, ἀλλ' ἀφοῦ ἐπὶ 4 μῆνας ἐπολέμησε χωρὶς ἀποτέλεσμα, ἐπέστρεψεν εἰς τὸ Ναύπλιον ταπεινωμένος. Ἐκεῖ ἀπὸ τὴν κύρασιν τοῦ πολέμου και τὸ γῆρας ἀπέθανε κατὰ τὸ 1694.

Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Μοροζίνη οἱ Ἐνετοὶ ἠναγκάσθησαν νὰ κάμουν εἰρήνην μὲ τοὺς Τούρκους, ἡ ὁποία ὑπεγράφη εἰς τὸ Καρλοβίτσιον κατὰ τὸ 1699. Διὰ τῆς εἰρήνης αὐτῆς ἡ μὲν Πελοπόννησος ὁλόκληρος, ἡ Δαλματία, ἡ Ζάκυνθος, ἡ Λευκάς και ἡ Αἴγινα παρεχωρήθησαν εἰς τὴν Ἐνετίαν, ἡ δὲ Σιπερὰ Ἑλλάς (Πρέβεζα, Ναύπακτος και Ἀντίρριον) ὑπέκυψαν πάλιν ὑπὸ τὴν κυριαρχίαν τῆς Τουρκίας.

2. Πῶς ἡ Τουρκία καθυποτάσσει πάλιν τὰς ἑλληνικὰς χώρας, τὰς ὁποίας κατεῖχον οἱ Ἐνετοί.

Μετὰ τὴν ὑπογραφὴν τῆς ἐν Καρλοβίτσιῳ εἰρήνης ἡ Τουρκία περιπλέκεται εἰς πόλεμον μακρὸν πρὸς τὸν αὐτοκράτορα τῆς Ρωσσίας μέγαν Πέτρον. Ὁ μέγας Πέτρος κηρύσσει τὸν πόλεμον, διὰ νὰ καταλύσῃ μὲν τὴν τουρκικὴν Αὐτοκρατορίαν, ἀλλὰ και διὰ νὰ καταλάβῃ τὴν Κωνσταντινούπολιν και κάμῃ αὐτὴν Ρωσικὴν. Οἱ Τούρκοι ὁμως νικῶν αὐτὸν και τὸν ἀναγκάζουν νὰ κάμῃ εἰρήνην. Κατόπιν οἱ Τούρκοι στρέφονται κατὰ τῶν Ἐνετῶν, ἀφοῦ εὗρηκαν ἀφορμὴν, ὅτι ἡ Ἐνετία ἀνεμίχθη εἰς τὴν ἐπανάστασιν τῶν Μαυροβουνίων. Μὲ στόλον δυνατὸν και στρατὸν ἀπὸ 100 χιλιάδας ἀνδρας ἐκπλέουσι ἀπὸ τὸν Ἑλλάσποντον κατὰ τὸ 1715 και κατὰ πρῶτον κυριεύουσι τὴν Τήνον. Κατόπιν χωρὶς μάχην καταλαμβάνουσι τὴν Αἴγινα. Κατόπιν ἐπιτίθενται κατὰ τοῦ Ἴσθμοῦ τῆς Κορίνθου και καταλαμβάνουσι τὰ χαρακώματα τῆς πόλεως και τῆς Ἀκροκορίνθου. Ἀπ' ἐκεῖ προχωροῦν πρὸς τὸ Ἄργος, τὸ ὁποῖον κυριεύουσι και ὕστερον πολιορκοῦν τὸ Ναύπλιον. Μετὰ πολιορκίαν 8 ἡμερῶν κυριεύουσι αὐτὸ

και παραδίδουν τὰ πάντα εἰς τὸ πῦρ και τὴν σιδήρον. Κατόπιν προχωροῦν και καταλαμβάνουν τὴν Μομενβασίαν, τὴν Μεθώνην, τὴν Κορώνην, τὸ Ναυαρίνον και τὴν Πύλον. Τέλος κυριεύουν τὰ Κύθηρα και τοὺς λεμένας τῆς Κρήτης Σούδαν και Σπιναλόγγαν, τοὺς ὁποίους κατεῖχαν οἱ Ἑνετοί. Τοιουτοτρόπως οἱ Τούρκοι εἰς διάστημα 4 μηνῶν καθυποτάσσουν τὴν Πελοπόννησον και τὰ ἄλλα μέρη, τὰ ὅποια κατεῖχαν οἱ Ἑνετοί, πλὴν τῆς Πρεβέζης και Βονίτσας.

3. Τὸ κάμνον τὰ Εὐρωπαϊκὰ κράτη μέχρι τοῦ 18ου αἰῶνος ἀπέναντι τῶν Τούρκων.

Ἡ κατάκτησις τῆς Ἑλληνικῆς Αὐτοκρατορίας ἀπὸ τοὺς Τούρκους ἤρχιζε νὰ φοβίζη πολὺ τὰ διάφορα κράτη τῆς Εὐρώπης. Ὅλοι ἐφοβοῦντο ὅτι οἱ Τούρκοι σιγὰ-σιγὰ θὰ ἐξητοῦσαν νὰ ἐξαπλωθοῦν και εἰς τὴν Εὐρώπην. Τὰ μεγαλύτερα κράτη τῆς Εὐρώπης τότε ἦσαν ἡ Γαλλία, ἡ Γερμανία, ἡ Ἀγγλία, ἡ Ἰσπανία, ἡ Αὐστρία και ἡ Ἑνετία.

Και ἡ μὲν Ἀγγλία δὲν διέτρεχεν ἄμεσον κίνδυνον, διότι ἦτο μακρὰν και εἶχε καλὸν στόλον. Δι' αὐτὸ αὐτὴ μέχρι τοῦ τέλους τοῦ 18ου αἰῶνος μόνον ἐμπορικὰς σχέσεις εἶχε μὲ τοὺς Τούρκους. Ἡ Γερμανία, ἡ Γαλλία και ἡ Ἰσπανία δὲν ἐγειτόνευαν μὲ τοὺς Τούρκους και δι' αὐτὸ δὲν ἤλθαν εἰς σύγκρουσιν μὲ αὐτούς. Μόνον μίαν φοράν ἡ Ἰσπανία, ἀφοῦ συνεμάχησε μὲ τὸν Πάπαν, μὲ τὴν Γερμανίαν και τὴν Ἑνετίαν, ἐπετέθη κατὰ τῆς Τουρκίας και κατέστρεψε τὸν τουρκικὸν στόλον εἰς τὴν Ναύπακτον κατὰ τὸ 1571. Ἡ δὲ Γαλλία σχεδὸν πάντοτε ἦτο σύμμαχος μὲ τὴν Τουρκίαν. Διὰ τὸν λόγον αὐτὸν αὐτὴ εἶχεν ἐπιτύχει ἀπὸ τὴν Τουρκίαν ἐμπορικὰ προνόμια χάριν τῶν ὑπηκόων τῆς και ἀκόμη τὴν προστασίαν τῶν καθολικῶν τῆς Ἑλλάδος.

Ἐκεῖνα τὰ κράτη, τὰ ὅποια ἤλθαν εἰς σύγκρουσιν ἄμεσον ἦσαν ἡ Οὐγγαρία, ἡ Αὐστρία και ἡ Ἑνετία. Και περὶ μὲν τῆς Ἑνετίας ὠμιλήσαμεν. Τώρα ὡς ἴδωμεν διὰ τὴν Αὐστρίαν και Οὐγγαρίαν.

Οἱ Τούρκοι και πρὸ τοῦ καταλάβουν τὴν Κωνσταντινούπολιν εἶχαν πολέμους μὲ τοὺς Οὐγγρούς. Ἀλλὰ μετὰ τὴν ἄλωσιν αὐτῆς κάμνον συνεχῆ πόλεμον κατ' αὐτῶν και ἐπὶ τέλους καταλαμβάνουν δόκληρον τὴν Οὐγγαρίαν.

Μετὰ τοῦτο ἐπιτίθενται κατὰ τῆς Αὐστρίας, ἀλλ' ὅπως εἶδαμεν, ἀπεκρούσθησαν ἔξω τῆς Βιέννης. Ὑστερα ἀπ' ἄρκετὰ χρόνια πάλιν οἱ Τούρκοι ἐπιτίθενται κατὰ τῆς Αὐστρίας, ἀλλὰ καὶ πάλιν νικῶνται καὶ καταδιώκονται μέχρι τοῦ Βελιγραδίου. Τότε ἡ Αὐστρία ἐλευθερώνει καθ' ὄλοκληρίαν τὴν Οὐγγαρίαν, ἡ ὁποία ἐπὶ 150 χρόνια ἦτο ὑπόδουλος εἰς τοὺς Τούρκους.

Ἀργότερον κατὰ τὸν 18ον αἰῶνα γίνονται πάλιν ἐπιθέσεις τῶν Τούρκων ἐναντίον τῆς Αὐστρίας, αἱ ὁποῖαι καταλήγουν εἰς βάρος αὐτῶν. Διότι τότε ἡ Αὐστρία κατώρθωσε νὰ καταλάβῃ μέρος τῆς Βοσνίας καὶ τὴν Τρανσυλβανίαν, τὰς ὁποίας κατεῖχαν οἱ Τούρκοι.

Ὅταν ἐγίνοντο οἱ πόλεμοι αὗτοι, οἱ Ἕλληνες ἐσηκῶνοντο καὶ ἐπολεμοῦσαν μαζὶ μὲ τοὺς Εὐρωπαίους ἐναντίον τῶν Τούρκων. Δυστυχῶς ὅμως οἱ Εὐρωπαῖοι δὲν ἐσυλλογίζοντο τοὺς Ἕλληνας, ὅταν ἔκαμναν εἰρήνην μὲ τοὺς Τούρκους. Τοὺς ἄφηναν εἰς τὴν τύχην των. Δι' αὐτὸ πάντοτε οἱ Ἕλληνες ἐπάθαιναν ἀπὸ τοὺς Τούρκους πολλὰς καταστροφὰς καὶ μαρτύρια. Μόλα ταῦτα αὐτοὶ δὲν ἐσυλλογίζοντο τίποτε ἀπέναντι τῆς ἐλευθερίας των.

Ἀπὸ τοῦ 18ου ὅμως αἰῶνος παρουσιάζεται εἰς τοὺς Ἕλληνας ἄλλος βοηθός, ἡ Ρωσία. Περὶ τῶν ἐνεργειῶν αὐτῆς θὰ ὁμιλήσωμεν εἰς ἄλλο κεφάλαιον.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β'.

ΠΟΙΑ ΗΤΟ Η ΚΑΤΑΣΤΑΣΙΣ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ ΕΠΙ ΤΟΥΡΚΟΚΡΑΤΙΑΣ

Ι. Τί ὑποφέρει ὁ Ἑλληνικὸς λαὸς ὑπὸ τὴν Τουρκικὴν δεσποτείαν.

Μετὰ τὴν ἄλωσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ Μωάμεθ Β'. διεμοίρασε τὰ ὠραιότερα καὶ εὐφορώτερα κτήματα τῶν Ἑλλήνων, τὰ ὁποῖα εὗρίσκοντο εἰς πεδινὰ μέρη, εἰς τοὺς πολεμῆσαντας γενναίως ἀξιωματικούς καὶ ὀπλίτας του. Τὰ καλύτερα τῶν κτημάτων αὐτῶν ἀφηρέθησαν ἀπὸ τὰς πλουσίας καὶ ἐγκρίτους ἑλληνικὰς οἰκογενείας, τὰς περισσοτέρας τῶν ὁποίων κατέσφαξεν ὁ ἄγριος κατακτητής.

Οἱ Τούρκοι, οἱ ὅποιοι ἐπῆραν τὰ κτήματα αὐτὰ ὡς ἰσόδια τιμάρια, ἐλέγοντο τιμαριῶται.

Ἐπίσης παρεχώρησεν ὁ Μωάμεθ καὶ εἰς τὰ τουρκικὰ τεμένη (τζαμιά) πολλὰ καὶ καλὰ κτήματα διὰ τὴν συντήρησιν αὐτῶν, τὰ ὁποῖα ἐλέγοντο βακούφια.

Τὰ δὲ ὄρεινὰ καὶ ὀλιγώτερον προσοδοφόρα μέρη ἔμειναν εἰς τοὺς χριστιανούς, διὰ νὰ καλλιεργοῦν αὐτὰ καὶ προσφέρουν ἀπὸ τὰ εἰσοδήματά των ὡς φόρον εἰς τὴν τουρκικὴν ἀρχὴν τὸ πέμπτον.

Ὅλοι οἱ Ἕλληνες ἀπὸ τὸ 16ον ἔτος τῆς ἡλικίας των ἔπρεπε νὰ πληρώνουν κάθε ἔτος κεφαλικὸν φόρον, ὁ ὁποῖος ἐλέγετο χαράτσι. Μὲ αὐτὸν τὸν φόρον ἐξηγόραζαν τὴν ζωὴν των δι' ἓνα ἔτος.

Ἐκτὸς τοῦ κεφαλικοῦ φόρου ἄλλος βαρύτερος φόρος ἦτο ὁ φόρος τοῦ αἵματος, ὁ ὁποῖος ὠνομάσθη ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων παιδομάζωμα. Ὁ φόρος αὐτὸς συνεστήθη ἀπὸ τὸν Ὁρχάν κατὰ τὸ 1329 καὶ ἐκανονίσθη ὀριστικῶς ἀπὸ τὸν Μωάμεθ Β'. Κάθε ἔτος ἠρπάζοντο ἀπὸ τὰς ἀγκάλας τῶν μητέρων χιλιάδες Ἑλληνόπαιδα ἀπὸ 6 ἕως 18 ἐτῶν καὶ ἐξισλαμίζοντο. Τὰ παιδιὰ αὐτὰ ἐζούσαν μὲ μεγάλην σκληραγωγίαν εἰς ἰδιαιτέρους στρατώνας. Ἐκεῖ ἐδιδάσκοντο τὴν τουρκικὴν γλῶσσαν καὶ ἐξησκοῦντο εἰς τὰ στρατιωτικά. Πατέρα των ἐθεωροῦσαν τὸν σουλτάνον, διὰ τὸν ὁποῖον μόνον ἐζούσαν. Ἐλησμονοῦσαν καὶ γονεῖς καὶ συγγενεῖς καὶ πατρίδα. Ὅταν δὲ ἐμεγάλωναν καὶ ἤρχοντο εἰς ἡλικίαν ποῦ νὰ δύνανται νὰ φέρουν ὄπλα, κατετάσσοντο εἰς τὰ φοβερὰ τάγματα τῶν γενιτσάρων.

Ἄλλὰ καὶ ὅ,τι καλὸν ἠδύνατο νὰ ἀποκτήσῃ ὁ Ἕλληνας, εἴτε ἐκ τύχης, εἴτε ἐκ φιλεργίας, δὲν τὸ ἄφηνεν ὁ Τούρκος. Ἡ περιουσία, ἡ ζωὴ καὶ ἡ τιμὴ τοῦ Ἕλληνος καὶ τῆς οἰκογενείας του ἦτο εἰς τὴν διάκρισιν καὶ τοῦ τελευταίου Τούρκου. Χάριν λοιπὸν ἀσφαλείας οἱ Ἕλληνες ἄφηναν τὰς πλουσίας καὶ εὐφόρους χώρας, ὅπου ἠδύνατο νὰ εὐδοκιμήσουν, καὶ ἐπήγαιναν εἰς τὰ ἀπόκρημνα βουνά. Ἐκεῖ ἐζούσαν μὲ πολλὰς στερήσεις, ἀλλ' ἔσωζαν τὴν ἐλευθερίαν καὶ τὴν τιμὴν των. Πολλὰς φορὰς Ἑλληνίδες μητέρες ἐπνιγαν εἰς τὰς ἀγκάλας τῶν τὰ παιδιὰ των, διὰ νὰ μὴ τὰ ἴδουν κατόπιν εἰς τὸν στρατὸν τοῦ Ἰσλάμ νὰ κτυποῦν τὴν πατρίδα των.

Οἱ Ἕλληνες ἦσαν ἐπίσης ὑποχρεωμένοι νὰ κάμνουν καὶ κάθε ἀγγαρεία, τὴν ὁποῖαν ἐλεγαν οἱ Τούρκοι. Δὲν ἐπετρέπετο δὲ εἰς αὐτοὺς νὰ κτυποῦν τοὺς κώδωνας τῶν Ἐκκλησιῶν ἢ νὰ ἔχουν ἐξω

ἀπὸ τὰς ἐκκλησίας σταυρόν. Γενικῶς λοιπὸν ὑπέφεραν τὰ πάνδεινα οἱ ραγιαδες Ἑλληνες κατὰ τὴν σκληρὰν ἐποχὴν τῆς σκλαβιάς. Ποτὲ ὅμως δὲν ἔπαυσαν τοὺς ἀγῶνάς των διὰ τὴν ἀποτίναξιν τοῦ ζυγοῦ τῆς δουλείας ἀπὸ τὸν τράχηλόν των.

2. Ποία εἶνε ἡ ἐκκλησιαστικὴ ὀργάνωσις τοῦ ἑλληνικοῦ κατὰ τοὺς χρόνους τῆς δουλείας.

Ὁ Μωάμεθ ἦτο ἐξυπνος καὶ ὅταν εἶδεν ὅτι ἡ κυριευθεῖσα Κωνσταντινούπολις καὶ αἱ ἄλλαι πόλεις ἐρήμωσαν ἀπὸ ἀνδρας, ἐσκέφθη ὅτι τὸ μόνον μέσον διὰ νὰ συγκεντρώσῃ αὐτοὺς εἰς τὰς πόλεις τῆς αὐτοκρατορίας του ἦτο τὸ Πατριαρχεῖον. Διὰ τοῦτο ἀποφασίζει νὰ κάμῃ Πατριάρχην τὸν Γεώργιον Σχολάριον, ὁ ὁποῖος μετὰ τὴν χειροτονίαν ὠνομάσθη Γεννάδιος. Β'. Ὁ Μωάμεθ ἐπροτίμησε τὸν Σχολάριον ἐκ πολιτικοῦ συμφέροντος, διότι αὐτὸς ἦτο πάντοτε κατὰ τῆς ἐνώσεως τῶν ἐκκλησιῶν. Ἐβλέπε πολὺ καλὰ ὁ Μωάμεθ, ὅτι ἡ ἀδιαφορία τῆς Εὐρώπης ὑπὲρ τῶν Ἑλλήνων προήρχετο ἐκ τοῦ σχίσματος μεταξὺ Ἀνατολικῆς καὶ Δυτικῆς Ἐκκλησίας. Τὸ σχίσμα αὐτὸ ὁ κατακτητὴς ἐφρόντισε νὰ μεγαλώσῃ καὶ νὰ τὸ παρατείνῃ διὰ τῆς θρησκευτικῆς ἐλευθερίας τῶν Ἑλλήνων, τὴν ὁποῖαν ἔδωκεν εἰς αὐτούς.

Κατόπιν διαταγῆς τοῦ σουλτάνου Μωάμεθ συναθροίζεται ὁ λαὸς εἰς τὸν ναὸν τῶν Ἁγίων Ἀποστόλων τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ πολλοὶ ἱερεῖς καὶ ἀρχιερεῖς τῶν πέριξ μερῶν, οἱ ὁποῖοι εἶχαν διασωθῆ. Ἐκεῖ γίνεται ἐπίσημος ἡ χειροτονία τοῦ Πατριάρχου Γενναδίου. Μετὰ τὴν χειροτονίαν ὁ Γεννάδιος συνοδευόμενος ὑπὸ τῶν ἐξοχωτάτων κληρικῶν καὶ λαϊκῶν μεταβαίνει πρὸς χαιρετισμὸν τοῦ σουλτάνου, ὁ ὁποῖος τὸν ὑπεδέχεται εὐμενέστατα. Ἀπ' αὐτοῦ συνωμίλισαν διὰ πολλὰ ζητήματα, ὁ Μωάμεθ χαρίζει εἰς αὐτὸν χρυσοῦν δεκανίκιον μὲ πολιτίμους λίθους καὶ μαργαριτάρια καὶ τοῦ λέγει : «Πατριάρχευ μὲ εὐτυχίαν καὶ ἔχε τὴν φιλίαν μας καὶ ὄλα τὰ προνόμιά σου, ὅπως καὶ οἱ πρὸ σοῦ πατριάρχαι». Κατόπιν συνώδευσε αὐτὸν μέχρι τῆς αὐλῆς τῶν ἀνακτόρων καὶ διέταξεν ὄλους τοὺς μεγιστάνας τῆς αὐλῆς νὰ τὸν συνοδεύσουν μέχρι τῆς κατοικίας του. Ὁ Πατριάρχης τότε περιῆλθεν ὄλην τὴν πόλιν εὐλογῶν τὸν λαόν.

Μετὰ τοῦτο ὁ σουλτάνος μὲ αὐτοκρατορικὸν χρυσόβουλλον ἔκα-

νόμισε τὰ δικαιώματα καὶ τὰ προνόμια τοῦ Πατριάρχου. Δι' αὐτοῦ ἐδέθη εἰς αὐτὸν ἡ ἀπόλυτος ἐξουσία ἐπὶ τῶν ἐκκλησιῶν, τῶν μοναστηρίων καὶ τοῦ λοιποῦ κλήρου. Ἐδύνατο νὰ καθαιρῇ ἐπισκόπους καὶ ἱερεῖς, νὰ χειροτονῇ ἀντ' αὐτῶν ἄλλους καὶ νὰ δικάζῃ ἕλας τὰς διαφορὰς τῶν χριστιανῶν Ἑλλήνων καὶ τῶν ἄλλων χριστιανικῶν ἐθνῶν. Τὰ κτήματα τῶν ἐκκλησιῶν ἔμειναν ἀφορολόγητα καὶ δὲν εἶχε κανεὶς δικαίωμα νὰ τὰ ἀφαιρῇ, ἡ δὲ διαχείρισίς των ἦτο ἐλευθέρα. Κάθε δὲ χριστιανὸς ἦτο ὑποχρεωμένος νὰ δίδῃ τὸ τρίτον τῆς περιουσίας του ὑπὲρ τῆς ἐκκλησίας.

Διὰ τῶν χορηγηθέντων αὐτῶν προνομίων ὁ Πατριάρχης ἔγινεν ἐθνάρχης, σὺν νὰ εἴπωμεν, τῶν ὑπὸ τὴν τουρκικὴν δεσποτείαν χριστιανῶν. Τώρα ἡ ἐξουσία του ἐφθανεν εἰς ὄλους τοὺς ὀρθοδόξους Ἀρμενίους, Βουλγάρους, Σέρβους καὶ Ἀλβανούς.

Ἀλλὰ τὰ δοθέντα προνόμια μετ' ὀλίγον παρειδιάσθησαν πολλάκις ἀπὸ τὴν τουρκικὴν αὐθαιρέσιαν. Ἐπολεμήθησαν δὲ πολὺ ὑπὸ τῆς δυτικῆς καὶ τῆς τῶν διαμαρτυρομένων ἐκκλησίας καὶ προπάντων ὑπὸ τῶν Ἰησοῦτιτῶν. Μὲ ὅλα ὅμως αὐτὰ πάλιν ὁ Πατριάρχης ἦτο ὁ ἀρχηγὸς τοῦ Ἐθνους καὶ διηύθυνεν ὄλον τὸ ὑπόδουλον γένος. Τὸ Πατριαρχεῖον ἔγινεν ὄχι μόνον θρησκευτικόν, ἀλλὰ καὶ πολιτικόν κέντρον τοῦ ὑποδούλου Ἐθνους.

Οἱ περισσότεροι τῶν Πατριαρχῶν ἦσαν ἄνδρες ἐνάρετοι καὶ τὴν ζωὴν των ἐθυσίασαν ὑπὲρ πίστεως καὶ πατρίδος. Εἰς αὐτοὺς ὀφείλεται κατὰ τὸ πλεῖστον ἡ ἵδρυσις διαφόρων σχολείων, διὰ τῶν ὁποίων ἐζωογονεῖτο τὸ ἐθνικὸν φρόνημα καὶ ὁ διακαὴς πόθος πρὸς ἐλευθέρωσιν. Ἀλλὰ καὶ ὁ κατώτερος κληρὸς πολὺ ἐκοπίασε χάριν τοῦ ἔθνους. Οἱ ἱερεῖς τότε ἦσαν οἱ διδάσκαλοι τοῦ λαοῦ. Ὁ ἱερεὺς ἐδίδασκε τὰ παιδιὰ τοῦ χωριοῦ καὶ ἐλειτούργοῦσεν, ἐλάμβανε δὲ ἀπὸ τοὺς ἐνορίτας του ἓνα εὐτελὲς μέρος ἀπὸ τὰ προϊόντα των. Ἡ ζωὴ του ἦτο λιτὴ καὶ ὀλιγαρκής. Ἐν τούτοις ποτὲ δὲν ἔπαυσαν οἱ ἱερεῖς αὐτοὶ νὰ μεταδίδουν τὸν ὑπὲρ πίστεως καὶ πατρίδος καὶ ἀρετῆς ζῆλον. Πάντοτε εἰς τὰς κακουχίας καὶ τὰ παθήματα ἐπαρηγοροῦσαν τὸν λαόν. Εἰς αὐτοὺς γενικῶς ὀφείλεται ἡ διατήρησις τῆς γλώσσης καὶ τοῦ ἐθνισμοῦ μας.

3. Τί ὑπηρεσίας προσφέρουν εἰς τὸ Ἔθνος οἱ Φαναριῶται.

Οἱ Τούρκοι ἦσαν μὲν πολεμικοὶ, ἀλλ' ἀμόρφωτοι καὶ ἀγράμματοι. Διὰ τὰ διοικητῆ ἓνα κράτος χρειάζεται ὑπαλλήλους ἱκανοὺς καὶ προπάντων οἰκονομικοὺς καὶ διπλωματικούς. Τοιοῦτων ὑπαλλήλων ἔστρεψεν τελείως ἢ τότε Τουρκία. Κατ' ἀνάγκην λοιπὸν ἀμέσως μετὰ τὴν ἄλωσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἤρχισεν ἡ Τουρκικὴ κυβέρνησις νὰ προσλαμβάνῃ εἰς τὸ ὑπουργεῖον τῶν Οἰκονομικῶν Ἑλλήνας ὑπαλλήλους, διὰ νὰ εἰσπράττουν τοὺς φόρους. Οἱ ὑπάλληλοι αὐτοὶ ἐκατακόμισαν εἰς τὴν συνοικίαν τοῦ Φαναρίου τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ὅπου εἶχεν ἐγκατασταθῆ τὸ Πατριαρχεῖον. Οἱ Φαναριῶται ἦσαν ἔξυπνοι καὶ εἶχαν μεγάλην μόρφωσιν. Ἐγνώριζαν τελείως τὴν Ἑλληνικὴν γλῶσσαν καὶ κατεῖχαν καλὰ τὰς ξένας γλώσσας. Εἶχαν τρόπους εὐγενικοὺς καὶ γενικῶς ἐγνώριζον νὰ συμπεριφέρονται ὅπως ἀρμόζει εἰς ἀνεπτυγμένους. Καὶ κατ' ἀρχὰς μὲν αἱ θέσεις, τὰς ὁποίας ἐλάμβαναν εἰς τὴν αὐτοκρατορίαν, ἦσαν μικραὶ καὶ χωρὶς πολιτικὴν σημασίαν. Οἱ σουλτάνοι λόγῳ τῆς ὑπερηφανείας τῶν ἐφέροντο κατὰ τὸν καιρὸν ἐκείνον πρὸς τοὺς διαφόρους ἡγεμόνας τῆς Εὐρώπης μὲ περιφρόνησιν, αἱ δὲ διπλωματικαὶ σχέσεις τῆς τουρκικῆς κυβερνήσεως καὶ τῶν εὐρωπαϊκῶν ἦσαν πολὺ ἀπλαῖ. Ἄλλ' ἀπὸ τοῦ 17ου αἰῶνος αἱ σχέσεις αὐταὶ ἔγιναν πολὺ πλοκοί. Τότε ἡ τουρκικὴ κυβέρνησις ἠναγκάσθη νὰ προσλάβῃ ὑπαλλήλους ἀπὸ τοὺς Ἑλλήνας Φαναριώτας διὰ νὰ διερμηνεύουν τὰ ξένα ἐπίσημα πολιτικὰ ἔγγραφα. Οἱ διερμηνεῖς αὐτοὶ ἐλέγοντο *μεγάλοι διερμηνεῖς* καὶ δὲν μετέφραζαν μηχανικῶς μόνον τὰ ἔγγραφα, ἀλλὰ καὶ ἐδίδαν συμβουλὰς εἰς τὴν Κυβέρνησιν σύμφωνα μὲ τὰ συμφέροντα τῆς αὐτοκρατορίας. Σιγὰ-σιγὰ οἱ Φαναριῶται μεγάλοι διερμηνεῖς κατέλαβαν ὅλας τὰς ἐμπιστευτικὰς θέσεις τῆς αὐτοκρατορίας καὶ μὲ τὸ καιρὸν ἔλαβον τὸν τίτλον τοῦ *συμβούλου τοῦ κράτους*. Τοιοῦτοι μεγάλοι διερμηνεῖς καὶ μυστικοὶ σύμβουλοι ἦσαν οἱ Μαυροκορδαῖοι, οἱ Γκίκαϊ, οἱ Καλλιμάχαι, οἱ Καρατζάδες, οἱ Σουτσοί, οἱ Ὑψηλάνται, οἱ Μουροῦζαι, ὁ Παναγιώτης Νικουσίης, ὁ Ράλλης, ὁ Ἀργυρόπουλος, ὁ Ἀριστάρχης.

Ἐξ αὐτῶν πολλοὶ ἐπέσπευον ὡς πρέσβεις εἰς τὰ διάφορα κράτη

διὰ τὰ κάμνουσαν συνθήκας ἐξ ὀνόματος τοῦ Σουλτάνου. Ἀργότερον δὲ διωρίζοντο ὑπὸ τοῦ Σουλτάνου ὡς ἡγεμόνες τῆς Βλαχίας καὶ Μολδαυίας (τῆς σημερινῆς Ρουμανίας). Ἐκεῖ μετέβαιναν μὲ τούτους συγγενεῖς καὶ φίλους των, εἰς τούτους ὁποίους ἐδίδαν διάφορα ἀξιώματα τῆς διοικήσεως. Εἶχαν δὲ μαζί των καὶ ἄλλους Ἑλληνας διὰ τὴν ἰδιαιτέραν ὑπηρεσίαν των, καθὼς καὶ σωματοφυλακὴν καὶ χωροφυλακὴν μόνον ἀπὸ Ἑλληνας. Ἡ ἐπίσημος γλῶσσα εἰς τὴν αὐτὴν των ἦτο ἡ Ἑλληνική. Οἱ ἡγεμόνες αὐτοὶ πολὺ ὠφέλησαν τὸν Ἑλληνισμόν, διότι ἴδρυσαν ἐκεῖ Ἑλληνικὰ σχολεῖα καὶ ἐπροστάτευσαν πολὺ τούτους Ἑλληνας ἐμπόρους οἱ ὅποιοι εἶχαν τότε ἐγκατασταθῆ εἰς τὰ μέρη αὐτά. Τοιοῦτοτρόπως αἱ πόλεις αὐτῶν Βουκουρέστιον καὶ Ἰάσιον.

Οἱ Φαναριῶται μὲ τὴν μεγάλην των ἐπιρροήν, τὴν ὁποῖαν ἐξασκοῦσαν εἰς τὴν Ὑψηλὴν Πύλην, ἀνεκούριζαν τὸν λαὸν ἀπὸ τὰ δεινὰ τῆς δουλείας καὶ συνετέλεσαν εἰς τὴν πνευματικὴν ἀνάπτυξιν τοῦ Ἑθνοῦς καὶ εἰς τὴν εὐδῶσιν τῆς ἐθνικῆς παλλίγενεσεως.

4. Ποῦα πολιτικὰ προνόμια δίδει ὁ Μωάμεθ Β΄. εἰς τὰς Ἑλληνικὰς κοινότητας.

Ὅπως εἰς τὰ ζητήματα τῆς θρησκείας, τοιοῦτοτρόπως καὶ εἰς τὸ ζήτημα τῆς διοικήσεως τῶν κοινοτήτων ὁ Μωάμεθ Β΄. ἐδειξε μεγάλην σωφροσύνην. Ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων κάθε κοινότης εἶχε τούτους ἄρχοντας τῆς, οἱ ὅποιοι διηύθυναν τὰ ἐσωτερικὰ αὐτῆς. Τούτους ἄρχοντας αὐτούς ἐξέλεγαν οἱ κάτοικοι τῆς κοινότητος κάθε ὠρισμένον χρόνον. Εἰς τὰ χωριὰ οἱ ἄρχοντες αὐτοὶ ἐλέγοντο *δημογέροντες*, εἰς τὰς κωμοπόλεις *προεστοὶ* καὶ εἰς τὰς πρωτεύουσας τῶν ἐπαρχιῶν *προϋχοντες* ἢ *τουρκιστὶ κοτσαμπάσηδες*. Αὐτοὶ διοικοῦσαν τὰς κοινότητας, ὠρίζαν τούτους φόρους καὶ εἰσέπρατταν αὐτούς. Ἐπίσης ἐδίκαζαν τὰς μικροῦποθέσεις τῶν χριστιανῶν καὶ ἦσαν οἱ σύμβουλοι καὶ προστάται κάθε καταδιωκομένου ἀδίκως κατοικοῦ τῆς κοινότητος. Τέλος ἐφρόντιζαν διὰ τὴν συντήρησιν τῶν σχολείων καὶ τὴν μισθοδοσίαν τῶν διδασκάλων.

Οἱ προϋχοντες μὲ τούτους προεστοὺς καὶ τούτους ἀρχιερεῖς ἐξέλεγαν τὸν *Βεκίλην*, πρόσωπον τῆς ἐμπιστοσύνης, τὸ ὁποῖον ἐστελλαν εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν, διὰ τὰ συζητῆ μὲ τούτους ὑπουργοὺς περὶ τῶν

σπουδαιότερων υποθέσεων. Οί δημογέροντες, οί προϋχοντες και οί προστοί ανέλαβαν και τοπικήν αστυνομίαν. Πολλοί όμως άπ' αύτους πολλάκις έκαμαν καταχρήσεις και έτυραννοϋσαν τόν λαόν. Τους τειούτους ό λαός πολύ δικαίως ώνόμαζε χριστιανούς Τούρκους.

Αί καλύτεραι κοινότητες, αί όποια προώδευσαν πολύ και είχαν τά καλύτερα σχολεία, ήσαν αί έξής. Τών Ίωαννίνων, τών Ζαγοροχωρίων τής Ήπείρου, τής Χαλκιδικής, τών 24 χωρίων του Βόλου, τών Άμπελακίων τής Θεσσαλίας, τής Δημητσάνης και του Άγίου Πέτρου τής Άρκαδίας, τής Λεβαδείας, τής Ύδρας, τών Σπετσών, τών Ψαρρών, τής Χίου, τής Σμύρνης και τών Κυδωνιών τής Μ. Άσίας.

Διά τής διατηρήσεως του συστήματος αυτού τής αυτοδιοικήσεως αί Έλληνικαί κοινότητες συνετέλεσαν πολύ εις τήν διατήρησιν τής θρησκείας και τής γλώσσης. Είς τά όρεινά μάλιστα μέρη και εις τάς νήσους του Αιγαίου πελάγους, όπου οί Τούρκοι ήσαν άραιότατοι, αί κοινότητες έμόρφωσαν ένα τύπον δημοκρατικής διοικήσεως και άπετέλεσαν κράτος εν κράτει. Η διατήρησις λοιπόν του έθνισμού μας όφείλεται κατά πολύ και εις αυτάς.

Υ 5. Πώς οί άθάνατοι κλέφτες και άρματωλοί δέν άφένουν νά σθύση τὸ έθνικόν μας φρόνημα.

Μετά τήν άλωση τής Κωνσταντινουπόλεως και τήν κατάκτησιν τών περισσοτέρων έλληνικων χωρών πολλοί φιλεύθεροι άνδρες, τών πεδινών ιδίως μερών, κατέφευγαν εις τά άβυσσα και άπλησίαστα βουνά, διότι δέν ύπέφεραν τά βάσανα τής δουλείας. Έκει έζοϋσαν ελευθέραν ζωήν και ανεξάρτητον, έκαμαν δέ τακτικά εκδρομάς κατά τών Τούρκων, οί όποιοι διέμεναν εις τάς πεδιάδας και τους εφόνευαν. Οί τοιοϋτοι Έλληνες έλέγοντο κλέφτες. Τό όνομα κλέφτης εις τήν γλώσσαν, εις τήν έθνικήν ποιήσιν και εις τήν συνειδησιν του έλληνικού λαού έγινε συνώνυμον με τόν τουρκομάχον, τόν ήρωα τών βουνών. Τά μέρη εις τά όποια έμεναν ήσαν μεγάλα σπήλαια και έλέγοντο λημέρια. Έργασίαν δια νά ζήσουν δέν έκαμαν, άλλ' έζοϋσαν άπό τήν ληστείαν τών Τούρκων, τους όποιους εφόνευαν. Αύτοι ήσαν οί προστάται του Έθνους και τής οικογενειακής τιμής. Έσέβοντο τάς γυναίκας και ποτέ δέν έπειράζαν πρᾶγμα, τό όποιον

ἀνῆκεν εἰς τὴν ἐκκλησίαν ἢ εἰς μοναστήριον. Τὸ θρησκευτικὸν αἰσθημα αὐτῶν ἦτο ἀκλόνητον καὶ ποτὲ κανεὶς δὲν ἀλλαξοπίστησε.

Οἱ κλέφτες ἀδιακόπως ἐγυμνάζοντο σὰν ἄλλοι Σπαρτιαῖται εἰς διαφόρους ἀσκήσεις, ὅπως εἰς τὸν δρόμον, εἰς τὸ πῆδημα, εἰς τὸ πάλευμα, εἰς τὸ λιθάρι καὶ προπάντων εἰς τὴν σκοποβολήν. Μὲ εὐστοχίαν ἐπερνοῦσαν εἰς τὸ σημάδι τὴν σφαίραν μέσα ἀπὸ δακτυλίδι. Ποτὲ δὲν συνεφιλιώνοντο μὲ τοὺς Τούρκους. Ὅταν δὲ κανεὶς πρῶτος ἢ βεζύρης ἐπροσκαλοῦσε κλέφτην νὰ προσκυνήσῃ καὶ νὰ τοῦ δώσῃ ὄχι, τι ἤθελεν, αὐτὸς μὲ ὑπερηφάνειαν ἀπαντοῦσε :

«Πασσᾶ μου ἔχω τὸ σπαθί, βεζύρη τὸ τουφέκι
κάλλιο νὰ ζῶ μὲ νὰ θεωρῶ παρὰ νὰ ζῶ μὲ Τούρκους».

Ἰπέμεναν τὴν πείναν, τὴν δίψαν, τὴν ζέστην καὶ τὸ ψυχρὸς, τὴν αὔπνιαν καὶ ὄλας τὰς στερήσεις καὶ κακουχίας. Ὅταν περιεκυκλῶνοντο ἀπὸ πολλοὺς Τούρκους, ἔκαμναν ξιφίρεις ἐφόδους καὶ ἐπροτιμοῦσαν τὸν θάνατον παρὰ νὰ αἰχμαλωτισθοῦν. Ἐγνώριζαν τι βάσανα θὰ ὑπέφεραν ἀπ' αὐτούς, ἂν δὲ ἐτύχαινε νὰ συλληφθοῦν, δὲν ἔχαναν τὸ θάρρος των. Καὶ ὅταν τοὺς ἐκτυποῦσαν μὲ τὰ σφυριά καὶ ἔταν τοὺς ἐτρούβλιζαν καὶ τοὺς ἐγδερναν ζωντανούς, δὲν ἐδάκρυζαν, δὲν ἐστέναζαν καὶ δὲν ἔλεγαν κανένα παράπονον, παρὰ μόνον ὕβριζαν τὴν θρησκείαν τῶν τυράννων. Δι' αὐτὸ ἦ καλυτέρα εὐχὴ εἰς τὰ συμπόσια των ἦτο «καλὸ μολύβι» ἢ «καλὸ βόλι», νὰ φονευθοῦν δηλαδὴ εἰς τὸν τόπον. Ἡ δὲ μεγαλυτέρα χάρις ἐκ μέρους τῶν συντρόφων ἦτο, ἂν ἐφονεύετο κλέφτης εἰς τὸ πεδῖον τῆς μάχης, νὰ τοῦ ἔπαιρναν τὸ κεφάλι.

Ἡ δημῶδης ποίησις ἐτραγοῦδησε πολὺ τοὺς κλέφτας μὲ τὰ ἀθάνατα κλέφτικα τραγοῦδια. Τὰ τραγοῦδια αὐτὰ ἐζωντάνευαν πάντοτε τὸ ἐθνικὸν φρόνημα καὶ ἔκαμναν πολλοὺς νὰ ἀφήνουν ὄλα καὶ νὰ προτιμοῦν τὴν ἐλευθερίαν καὶ ἡρωϊκὴν ζωὴν τοῦ κλέφτου. Τὸ καλυτερον δημῶδες τραγοῦδι διὰ τὴν κλέφτικὴν ζωὴν εἶνε τὸ : « *Μάνα σοῦ λέω δὲν μπορῶ τοὺς Τούρκους νὰ δουλεύω...* »

Ἡ Τουρκικὴ κυβέρνησις, ἐπειδὴ δὲν ἠδύνατο νὰ καθυποτάξῃ τοὺς ἀνδρείους κλέφτας καὶ νὰ ἀπαλλαγῇ ἀπὸ τοὺς πολέμους κατ' αὐτῶν, εὗρθε κατὰ τὸ 1560 ἐπὶ σουλτάνου Σουλεϊμάν Β'. ἄλλον τρόπον. Ἐπέτρεψεν εἰς πολλοὺς ὀρεινοὺς μαχητὰς νὰ φέρουν ὄπλα, διὰ νὰ φυλάττουν τὰ στενὰ μέρη τῶν βουνῶν καὶ τὰς ὀρεινάς ἐπαρχίας. Ἐδῶκεν ἐπίσης εἰς αὐτοὺς πολλὰ προνόμια καὶ σιγὰ - σιγὰ κατήρ-

τισεν ἔνοπλα τάγματα. Οἱ νέοι αὐτοὶ στρατιωτικοὶ φρουροὶ τῶν ὄρει-
νῶν μερῶν ἐλέγοντο *ἀρματωλοὶ*, τὰ δὲ διαμερίσματα *ἀρματοωλίκια*.
Ἐξ ἀρχηγῶς τῶν ἀρματοωλῶν ἐλέγετο *καπετάνιος*, ὁ ὑπαρχηγὸς *προ-*
τοπαλλήκαρον, οἱ δὲ ἄλλοι *παλληκάρια*. Ἄλλ' οὔτε ὄλοι οἱ κλέ-
φτες τῆς Σιτερεᾶς ἔκαμαν συνθήκην καὶ ὑπετάγησαν διὰ νὰ γίνου-
ν ἀρματοωλοὶ, οὔτε ὄλοι ὄσοι ἐσυνθηκολόγησαν παρέμειναν πιστοὶ εἰς
τὴν τουρκικὴν κυβέρνησιν. Μὲ τὴν πρώτην εὐκαιρίαν ἐπαναστατοῦ-
σαν καὶ ἐγένοντο πάλιν κλέφτες. Δι' αὐτὸ τὰ ὀνόματα κλέφτης ἢ ἀρ-
ματοωλὸς κατήντησαν νὰ ἔχουν τὴν ἴδιαν σημασίαν.

Οἱ ἀρματοωλοὶ ὡς ἐκ τῆς ἐπισήμου θέσεώς των εἰς τὸ κράτος ἦσαν
ἐχθροὶ τῶν κλεφτῶν. Καὶ ὅμως τὸ μῖσος πρὸς τοὺς Τούρκους συνέ-
δεεν αὐτοὺς ὡς ἀδελφοὺς καὶ ποτὲ κλέφτης καὶ ἀρματοωλὸς δὲν ἦσαν
πολέμιοι. Ἦσαν πάντοτε σύμμαχοι καὶ μόνον φαινομενικῶς ὑπῆρχεν
ἡ διάκρισις. Οἱ κλέφτες καὶ οἱ ἀρματοωλοὶ ἀποτελοῦσαν τὰ προπαι-
δευτήρια τῶν πεζικῶν δυνάμεων τοῦ ὑποδοῦλου Ἐθνους. Αὐτοὶ δὲν
ἄφησαν νὰ σβύσῃ τὸ ἐθνικὸν φρόνημα, ἕως οὗτου ἤλθεν ἡ ἐπανάστα-
σις τοῦ γένους.

Β. Ποῦα εἶνε τὰ ἄλλα προπαιδευτήρια τοῦ πεζικοῦ στρατοῦ τῶν Ἑλλήνων διὰ τὴν ἐπανάστασιν.

Μεγάλας ὑπηρεσίας προσέφεραν διὰ τὴν ἐπανάστασιν καὶ μερι-
καὶ ὄρειναι ἐπαρχίαι τῆς ὑποδοῦλου Ἑλλάδος, αἱ ὁποῖαι ποτὲ δὲν
ὑπετάχθησαν εἰς τοὺς Τούρκους. Αἱ ἐπαρχίαι αὗται εἶνε ἡ Μάνη
τῆς Πελοποννήσου, τὰ Σφακιά τῆς Κρήτης καὶ τὸ Σοῦλι τῆς Ἠπει-
ρου. Οἱ κάτοικοι τῶν μερῶν αὐτῶν ἦσαν πολεμικώτατοι καὶ ἀκατα-
γώνιστοι. Εἰς τὸ Σοῦλι μάλιστα αἱ γυναῖκες πολλὰκις ἄφηγαν τὴν
ρόκαν, ἤρπαζαν τὸ καρυοφύλλι καὶ ἐπολεμοῦσαν εἰς τὸ πλευρὸν τῶν
ἀνδρῶν των. Οἱ Τούρκοι πολλὰς φορὰς ἐπεχείρησαν νὰ ὑποτάξουν
τὰς ἐπαρχίας αὐτάς, ἀλλὰ πάντοτε ὑποχωροῦσαν μὲ μεγάλας κατα-
στροφάς. Δι' αὐτὸ ἡ τουρκικὴ κυβέρνησις ἀπεφάσισε νὰ μὴ πειράξῃ
πλέον αὐτάς καὶ ἤρκεσθη μόνον νὰ λαμβάνῃ ἀπ' αὐτάς ὡς σημεῖον
τῆς τουρκικῆς κυριαρχίας ἓνα μικρὸν φρόνον. Ὅλοι οἱ καταδικω-
μένοι ἀπὸ τοὺς Τούρκους Ἑλληγες τῶν ἄλλων μερῶν κατέφευγαν
εἰς τὰ τρία αὐτὰ μέρη, ὅπου εὗρισκαν καταφύγιον.

Τὰ μέρη ὅμως αὐτὰ ἐχρησίμευσαν καὶ ὡς προπαιδευτήρια τοῦ

πεζικοῦ στρατοῦ τοῦ ὑποδούλου ἔθνους. Κατὰ τὴν ἐπανάστασιν τοῦ 1821, ὅπως θὰ ἴδωμεν, οἱ κάτοικοι τῶν μερῶν αὐτῶν πρῶτοι ἔπρεξαν ἐναντίον τῶν τυράννων Τούρκων.

Ἡ δημῶδης ποίησις μὲ τοὺς ἐξῆς ὥραίους στίχους ἐτραγοῦδῃσι τὴν ἀνδρείαν τῶν Σουλιωτῶν, τῶν Μανιατῶν καὶ λοιπῶν εἰς τὸ ποίημα : «Γιὰ τὴν ἐλευθερία».

Γιὰ τὴν ἐλευθερία νὰ ζώσωμε σπαθί
πὼς εἴμαστ' ἀνδρειωμένοι παντοῦ νὰ ἔρακουσῃ.
Σουλιῶτες καὶ Μανιάτες λιοντάρια ἔρακουσά
ὡς πότε στίς σπηλιές σας κοιμᾶσθε σφαλιχτά ;
Μαυροβουνιοῦ καπλάνια κ' Ὀλύμπου σταυραῖτοι
κ' Ἀγρᾶφων τὰ ξεφτέρια γινηῖτε μιὰ ψυχὴ !

.

Ζ. Πῶς μὲ τὸ Ἑλληνικὸν ἐμπορικὸν ναυτικὸν προ- στοιμαζώνταται αἱ ναυτικαὶ πολεμικαὶ δυνάμεις τοῦ ὑποδούλου ἔθνους.

Οἱ Ἕλληνες λόγῳ τῆς θέσεως τῆς χώρας, εἰς τὴν ὁποίαν κατοικοῦν, εἶνε λαὸς φυσικὰ ναυτικὸς καὶ ἐμπορικὸς. Τὰ ἑλληνικὰ παράλια καὶ αἱ ἑλληνικαὶ νῆσοι ποτὲ δὲν ἔπαυσαν νὰ ἐπιδίδωνται εἰς τὴν ναυτιλίαν καὶ τὸ ἐμπόριον ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων. Ὅχι δὲ μόνον ὅταν ἡ Ἑλλάς ἦτο ἐλευθέρη, ἀλλὰ καὶ κατὰ τοὺς χρόνους τῆς δουλείας αὐτὰ τὰ δύο ἐπαγγέλματα ἤκμαζαν. Προπάντων ὁμως αὐταὶ προώδευσαν πολὺ ὕστερα ἀπὸ τὴν συνθήκην μεταξὺ Ρωσίας καὶ Τουρκίας κατὰ τὸ 1783, κατὰ τὴν ὁποίαν παρεχωρήθησαν πολλὰ προνόμια εἰς τὰ πλέοντα μὲ ρωσικὴν σημαίαν πλοῖα. Ἀπὸ τὴν συνθήκην αὐτὴν ἐπωφελήθησαν οἱ Ἕλληνες καὶ ἐναυπήγησαν πολλὰ πλοῖα, τὰ ὁποῖα μὲ ρωσικὴν σημαίαν ἤρχισαν νὰ ταξιδεύουν εἰς τὰ παράλια τοῦ Εὐξείνου Πόντου καὶ τοῦ Αἰγαίου πελάγους μέχρι τοῦ πορθμοῦ τοῦ Γιβραλτάρ. Εἰς τοὺς κυριωτέρους τότε Εὐρωπαϊκοὺς λιμένας ἰδρῦθησαν πλούσια καταστήματα καὶ κοινότητες. Ἐπειδὴ δὲ ἦσαν τὴν ἐποχὴν ἐκείνην πόλεμοι καὶ ἀποκλεισμοὶ τῶν λιμένων, ὅλον τὸ ἐμπόριον τῆς ἐξαγωγῆς τῶν ρωσικῶν σιτηρῶν εἶχαν ἀναλάβῃ νὰ ἑλληνικὰ πλοῖα. Τοιοῦτοτρόπως οἱ νησιῶται ἐκέρδιζαν πολλὰ. Τοιαῦτα Ἑλληνικὰ ἐμπορικὰ καταστήματα ἐγίναν

τότε εἰς τὸ Λονδίνον, τὴν Μασσαλίαν, τὴν Ἑνετίαν, τὴν Τεργέστην, τὴν Ὀδησσοῦν καὶ ἀλλαχοῦ. Τὰ περισσότερα καὶ μεγαλύτερα πλοῖα εἶχαν αἱ νῆσοι Ὑδρα, Σπέτσαι, Χίος, Ψαρρὰ καὶ Μύκονος.

Κατὰ τοὺς χρόνους ὅμως ἐκείνους εἰς τὸ Αἰγαῖον πέλαγος καὶ τὴν Μεσόγειον θάλασσαν εὐρίσκοντο φοβεροὶ πειραταὶ ἀπὸ τὴν Ἀλγερίαν, τὴν Βαρβαρίαν καὶ τὴν λοιπὴν Ἀφρικὴν. Αὐτοὶ ἦσαν ὀπλισμένοι καὶ ἐλήστευαν τὰ ἑλληνικὰ πλοῖα. Δι' αὐτὸ ἠναγκάσθησαν οἱ Ἕλληγες νὰ ἐξοπλίζουσι καὶ αὐτοὶ τὰ πλοῖα τῶν διὰ πυροβόλων. Αἱ συχναὶ συμπλοκαὶ μὲ τοὺς πειρατὰς ἐξασκοῦσαν αὐτοὺς εἰς τὸν πόλεμον τῆς θαλάσσης. Κάθε ναύτης, ἐπειδὴ εἶχε μερίδιον ἑταιρικὸν εἰς τὸ πλοῖον, ἀψήφουσε τοὺς κινδύνους καὶ ἐπολεμοῦσε μὲ γενναϊότητα κατὰ τῶν πειρατῶν.

Ὅπως εἰς τὴν ξηρὰν διεκρίθησαν οἱ κλέφτες, τοιοῦτοτρόπως καὶ εἰς τὴν θάλασσαν διεκρίθησαν διὰ τὴν τόλμην τῶν οἱ κάτοικοι τῶν διαφόρων νήσων. Μὲ αὐτὸν τὸν τρόπον καὶ ἀπ' αὐτῆν τὴν ἀφορμὴν προετοιμάσθησαν αἱ πολεμικαὶ ναυτικαὶ δυνάμεις τοῦ ἔθνους διὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν. Ὅταν ἤρχισεν ἡ ἐπανάστασις, ἡ πατρίς εὐρέθη μὲ πολλὰ καὶ μεγάλα ὀπλισμένα πλοῖα καὶ μὲ ναύτας ἐπιδεξίους καὶ τολμηροὺς.

Τὸ δημοτικὸν τραγοῦδι ἐξύμνησε τοὺς νησιώτας αὐτοὺς μὲ τοὺς στίχους :

«Σπετσῶν, Ψαρρῶν καὶ Ὑδρας θαλασσινὰ πουλιὰ
ὁ νόμος σᾶς προστάζει νὰ βάλετε φωτιά,
νὰ κάψτε τὴν ἀρμάδα τοῦ Καπετᾶν πασσᾶ
νὰ μπῆτε μέσ' στὴ Πόλι καὶ στὴν Ἁγιά Σοφιά !»

8. Πῶς ἦτο ἡ παιδεία τῶν Ἑλλήνων ἐπὶ Τουρκοκρατίας.

Ὅπως εἶδαμεν προηγουμένως, μετὰ τὴν ἄλωσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὄλοι σχεδὸν οἱ λόγιοι καὶ οἱ διδάσκαλοι τοῦ ἔθνους ἀπεδήμησαν εἰς τὴν Εὐρώπην. Ἐπειδὴ δὲ ἡ τουρκικὴ κυβέρνησις δὲν ἐπέτρεπε νὰ λειτουργοῦν Ἑλληνικὰ σχολεῖα, ἡ ἑλληνικὴ παιδεία ἐπὶ 200 χρόνια ἦτο πολὺ μικρὰ καὶ ἀσήμαντος. Περιορίσθη μόνον εἰς τὴν διδασκαλίαν τῶν στοιχειωδῶν γραμμάτων, τὰ ὅποια ἐδίδασκαν εἰς τὰ Ἑλληνόπαιδα οἱ ἱερεῖς καὶ οἱ μοναχοί. Ὡς διδακτικὰ βιβλία ἐχρησίμευαν τὰ ἐκκλησιαστικὰ βιβλία τῆς Ὀκτωήχου καὶ

του Ψαλτηρίου. Ὡς σχολεῖα δὲ ἐχρησιμοποιοῦντο οἱ νάρθηκες τῶν Ἐκκλησιῶν καὶ τὰ Μοναστήρια. Πολλὰς φορές ὁμοίως καὶ ἐκεῖ δὲν ἐπέτρεπαν οἱ Τοῦρκοι αὐτὸ. Δι' αὐτὸ τὰ Ἑλληνόπαιδα κρυφὰ ἐπὶ γαίαν κατὰ τὰς νύκτας εἰς τὰ κρυφὰ αὐτὰ σχολεῖα. Τὸ δημοτικὸ τραγοῦδι «Φεγγαράκι μου λαμπρό, φέγγε μου νὰ περπατῶ, νὰ πηγαίνω στὸ σχολεῖο κλπ.» διὰ τὴν μαύρην ἐκείνην ἐποχὴν τῆς σκλαδίας ὁμιλεῖ.

Ἄλλ' ἀπὸ τὸν δέκατον ἑβδομον αἰῶνα ἡ κατάστασις αὐτῆ τῆς παιδείας ἤρχισε νὰ καλυτερεύῃ. Ἡ τουρκικὴ κυβέρνησις ἤρχισε νὰ φέρεται μαλακώτερον πρὸς τοὺς ραγιάδες Ἑλληνας καὶ ἐπέτρεψε νὰ ἱδρῶνται ἀνώτερα σχολεῖα εἰς τὰ διάφορα μέρη τῆς ἑλληνικῆς χώρας. Τὸ πρῶτον ἑλληνικὸν σχολεῖον ἱδρῦθη ἐκτὸς τῆς Ἑλλάδος κατὰ τὸ 1626 εἰς τὴν Βενετίαν καὶ ὠνομάσθη Φλαγγινιανὸν φροντιστήριον, διότι ὁ ἱδρυτὴς του ἐλέγετο Θωμᾶς Φλαγγίνος καταγόμενος ἐκ Κερκύρας. Κατὰ τὸ 1647 ὁ ἡγούμενος Ἐπιφάνιος ἔδρυσεν δύο ἄλλα ἑλληνικὰ σχολεῖα, τὸ ἓνα εἰς τὴν πατρίδα του Ἰωάννινα, τὸ δὲ ἄλλο εἰς τὰς Ἀθήνας, εἰς τὰ ὁποῖα ἐδιδάσκοντο γραμματικὴ, φιλολογία καὶ ἐπιστήμαι. Ἀργότερον ἱδρῦθησαν καὶ πολλὰ ἄλλα εἰς διάφορα μέρη, ὅπως εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν, τὰς Κυθωνίας, τὴν Θεσσαλονίκην, τὴν Κρήτην, τὴν Πάτμον, τὴν Κέρκυραν, τὴν Σμύρνην, τὴν Ἀδριανούπολιν, τὴν Δημητσάναν καὶ ἄλλα ὅσα.

Εἰς τὰ σχολεῖα αὐτὰ ἐδιδάσκοντο ἡ ἀρχαία Ἑλληνικὴ, ἡ φιλοσοφία, τὰ μαθηματικά, αἱ φυσικαὶ ἐπιστήμαι, ἡ θεολογία, ἡ ρητορικὴ, ἡ γεωγραφία καὶ ἡ ἱστορία. Πολλοὶ σοφοὶ ἄνδρες ἐδίδαξαν εἰς αὐτὰ, οἱ ὁποῖοι ὠνομάσθησαν διδάσκαλοι τοῦ γένους. Οἱ ἐπισημότεροι ἐξ αὐτῶν εἶνε ὁ μελίρρυτος ἱεροκῆρυξ Ἥλιος ὁ Μηλιάτης, ὁ πολυμαθέστατος Εὐγένιος ὁ Βούλγαρης, ὁ Νικηφόρος Θεοτόκης, ὁ Λάμπρος Φωτιάδης, ὁ Ἰωάννης Πέζαρος, ὁ Γρηγόριος Κωνσταντᾶς, ὁ Νεόφυτος Δούκας, ὁ Κωνσταντῖνος Κούμας, ὁ Κωνσταντῖνος ὁ Οἰκονόμος, ὁ Νεόφυτος Βάμβας, ὁ Γεώργιος Γεννάδιος, ὁ Θεόκλητος Φαρμακίδης κλπ.

Οἱ σοφοὶ αὐτοὶ ἄνδρες ὄχι μόνον ἐζωντάνευσαν τὴν ἑλληνικὴν παιδείαν, ἀλλὰ καὶ ἐδυνάμωσαν τὴν ἐθνικὴν συνείδησιν καὶ ἐνεφύσησαν εἰς τὰς ψυχὰς τῶν Ἑλληνοπαίδων τὴν ἀγάπην πρὸς τὴν ἐλευθερίαν. Μεταξὺ τῶν διδασκάλων τοῦ γένους συγκαταλέγεται καὶ ὁ

Ἄδαμάντιος Κοραΐς, ὁ ὁποῖος μὲ τὰ σοφὰ συγγράμματά του ἐξήγειρε τὸ φρόνημα ὀλοκλήρου τοῦ Ἑθνους.

9. Πῶς ἐργάζεται ὁ Κοραΐς διὰ τὴν πατρίδα.

Ὁ Ἄδαμάντιος Κοραΐς ἐγεννήθη εἰς τὴν Σμύρνην κατὰ τὸ 1748 ἀπὸ πατέρα Χιον καὶ μητέρα Σμυρναίαν. Τὰ ἐγκύκλια μαθήματα ἔμαθεν εἰς τὴν Σμύρνην, ὅπου μὲ τὴν συναναστροφὴν μετὰ Εὐρωπαίων ἔμαθε τὴν γαλλικὴν, τὴν ἰταλικὴν καὶ ἀργότερον καὶ τὴν ἀγγλικὴν γλῶσσαν.

Κατὰ τὸ 1772 μετέβη εἰς τὸ Ἀμστελῶδαμον τῆς Ὀλλανδίας δι' ἐμπορικὰς ὑποθέσεις. Ὑστερα ἀπὸ ἕξ χρόνια ἐπέστρεψεν εἰς τὴν Σμύρνην, ἀφοῦ ἔμεινεν ἐκεῖ τέσσαρα χρόνια, ἀνεχώρησε διὰ τὸ Μομπελιὲ τῆς Γαλλίας, διὰ νὰ σπουδάσῃ. Ἐκεῖ ἐσπούδασε τὴν ἰατρικὴν καὶ μετὰ ἐξαετῆς σπουδᾶς ἐπῆρε τὸ δίπλωμα τοῦ διδάκτορος τῆς ἰατρικῆς. Κατὰ τὸ 1788 ἐγκατεστάθη μονίμως εἰς τοὺς Παρισίους, μὴ θέλων νὰ ἐγκατασταθῇ εἰς τὴν ὑπόδουλον πατρίδα του καὶ νὰ βλέπῃ τὰ παθήματα τῶν ὁμοφύλων του ἀπὸ τοὺς Τούρκους.

Ὅταν ἐζούσεν εἰς τοὺς Παρισίους, ἔτυχε νὰ γίνῃ ἡ Γαλλικὴ ἐπανάστασις. Ἡ ἐπανάστασις αὐτὴ τόσο μεγάλην ἐντύπωσιν ἔκαμιν εἰς τὴν ψυχὴν τοῦ Κοραΐ, ὥστε ἀπὸ τότε ἀπεφάσισε νὰ ἐργασθῇ εἰς ἔλθῃ τὴν ζωὴν του διὰ τὴν ἐκπαίδευσιν τοῦ ἔθνους του καὶ τὴν ἀπελευθέρωσιν τοῦ ἀπὸ τὴν δουλείαν. Διὰ νὰ ἐπιτύχῃ αὐτὰ ἀποφασίζει· α) νὰ φανερώσῃ τὴν πολιτικὴν κατάστασιν τῶν Ἑλλήνων εἰς τοὺς ἔδρους καὶ εἰς τὰ ἔθνη τῆς Εὐρώπης, β) νὰ παραστήσῃ εἰς τοὺς τότε Ἑλληνας ποία ἦτο ἡ δόξα τῶν προγόνων των καὶ γ) νὰ διαμορφώσῃ νέαν Ἑλληνικὴν γλῶσσαν.

Ὁ Κοραΐς μὲ τὴν ἐξαιρετικὴν μεγαλοφυΐαν, τὴν κρίσιν καὶ τὴν μνήμην του, καθὼς καὶ μὲ τὴν πολυμάθειάν του, ἔγινεν ὁ πρῶτος τῶν διδασκάλων τοῦ γένους. Μὲ τὰ σοφὰ συγγράμματά του, τοὺς στοχασμοὺς του καὶ τὰ ὑπομνήματά του ὑπῆρξεν ὁ μέγας ἀπόστολος τῆς Ἑλληνικῆς καλλιγενείας.

Εἰς τὰ συγγράμματά του καὶ τὰς ἐκδόσεις τῶν ἀρχαίων Ἑλληνικῶν συγγραφέων μὲ προλόγους καὶ σημειώσεις διαλάμπει πανταχοῦ ἡ βαθεῖα πολυμάθειά του καὶ ἡ πρὸς τὴν πατρίδα ἀγάπη. Τότε οἱ φίλλογενεῖς ἀδελφοὶ Ζωσιμάδαι παρεκάλεσαν αὐτὸν νὰ ἐκδώσῃ μὲ

ιδικάς των δαπάνας, τοὺς Ἑλληνας συγγραφεῖς. Ὁ Κοραΐς ἀνέλαβε τὴν ἐκδοσιν τῆς ἐθνικῆς βιβλιοθήκης, ἣτις καὶ ἔγινεν.

Ἐκτὸς ἄλλων αὐτῶν ὁ Κοραΐς δὲν ἔπαυσε νὰ γράφῃ καθημερινῶς ἐπιστολάς, πρὸς σοφοὺς ἀνδρας τῆς Εὐρώπης, πρὸς ἑμογενεῖς, πρὸς πόλεις, πρὸς κυβερνήσεις καὶ πρὸς διαφόρους πολίτας, μὲ τὰς ὁποίας διεφώτιζε καὶ συνεβούλευε.

Ὁ Κοραΐς εἶχε τὴν εὐτυχίαν νὰ ἴδῃ ἐλεύθερον ἓνα μέρος τῆς Ἑλλάδος μετὰ τοὺς ἀγῶνας τοῦ 1821. Εἰς ἡλικίαν δὲ 85 ἐτῶν ἀπέθανε κατὰ τὸ 1833 εἰς Παρισίους, ὅπου ἐτάφη εἰς τὸ Πολυάνδρον.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ'.

ΕΠΑΝΑΣΤΑΤΙΚΑΙ ΕΞΕΓΕΡΣΕΙΣ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ ΚΑΤΑ ΤΟΝ 18ον
ΑΙΩΝΑ ΚΑΙ ΜΕΧΡΙ ΤΗΣ ΜΑΓΑΛΗΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΕΩΣ

Ι. Πῶς ὁ μέγας Πέτρος τῆς Ρωσίας ὑποκινεῖ τοὺς Ἑλληνας εἰς ἐπανάστασιν κατὰ τῶν Τούρκων.

Ὅπως γνωρίζομεν, οἱ Ρῶσοι ἔχουν τὴν ἰδίαν θρησκείαν μὲ τοὺς Ἑλληνας. Κατὰ τὸ 1711 ὁ αὐτοκράτωρ τῆς Ρωσίας μέγας Πέτρος κηρύσσει πόλεμον κατὰ τῆς Τουρκίας, διὰ νὰ καταλύσῃ τὴν τουρκικὴν αὐτοκρατορίαν. Συγχρόνως καλεῖ εἰς βοήθειαν τοὺς Ἑλληνας μὲ προκηρύξεις ἐπαναστατικὰς, αἱ ὁποῖαι ἔλεγαν ὅτι μόνον ἀπὸ τὸ ξανθὸν γένος ἔπρεπε νὰ ἐλπίζουσι τὴν ἀπελευθέρωσίν των. Οἱ σκοποὶ τοῦ μεγάλου Πέτρου ἦσαν νὰ κατακτήσῃ τὴν Κωνσταντινούπολιν. Διὰ τοῦτο ἐπεριποιεῖτο τοὺς Ἑλληνας. Οἱ Ἑλληνες ἐπίστευσαν εἰς τὸν μέγαν Πέτρον. Πολλοὶ ἐξ αὐτῶν μετέβησαν τότε εἰς τὴν Πετρούπολιν. Καὶ ἄλλοι μὲν κατετάχθησαν εἰς τὸν ρωσικὸν στρατὸν καὶ τὸ ναυτικόν, ἄλλοι δὲ κατέλαβαν δημοσίας θέσεις. Πολλοὶ ἐξ αὐτῶν σύντομα προήχθησαν εἰς ἀνωτέρους βαθμοὺς. Κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην ἔγιναν διάφορα μικρὰ ἐπαναστατικὰ κινήματα εἰς τὴν Ἑλλάδα ὅπως εἰς τὴν Ἀκαρνανίαν, ὅπου οἱ ἀρματωλοὶ ὑπὸ τὸν Τσεκούραν κατέσφαξαν εἰς μίαν νύκτα τοὺς κοιμωμένους Τούρκους. Ἀλλὰ τὰ κινήματα αὐτὰ εὐκόλως κατεπνίγησαν ὑπὸ τῶν Τούρκων. Ἐπαναστασις μεγαλυτέρα δὲν ἔγινε, διότι κατὰ τὸ 1741 οἱ Ρῶσοι ἐνικήθη:

σαν ἀπὸ τοὺς Τούρκους κατὰ τὸν Κριμαϊκὸν πόλεμον καὶ ἔκαμαν εἰρήνην. Τοιοῦτοτρόπως τὸ σχέδιον τοῦ μεγάλου Πέτρου ἐματαιώθη.

2. Πῶς ἡ αὐτοκρατεῖρα τῆς Ρωσίας Αἰκατερίνα ἐπαναστατεῖ τοὺς Ἑλληνας κατὰ τὸ 1770.

Ὅταν κατὰ τὸ 1762 ἀνέβη εἰς τὸν θρόνον τῆς Ρωσίας ἡ Αἰκατερίνα Β', ἀπεφάσισε νὰ ἐκτελέσῃ τὸ σχέδιον τοῦ μεγάλου Πέτρου. Ἀποστέλλει λοιπὸν κατ' ἀρχὰς Ρωσικοὺς ἀποστόλους εἰς Ἰλιν τὴν Ἑλλάδα καὶ εἰς τὴν Μολδαυίαν, Βλαχίαν, Σερβίαν καὶ Μαυροβούνιον, διὰ νὰ κατηχήσουν καὶ προτρέψουν τοὺς χριστιανοὺς ὑπὲρ τοῦ ἱεροῦ ἀγῶνος. Κατὰ δὲ τὸ 1765 ἀποστέλλει εἰς τὴν Ἑλλάδα τὸν εἰς τὸν ρωσικὸν στρατὸν ὑπηρετοῦντα λοχαγὸν τοῦ πυροβολικοῦ Γρηγόριον Παπάζωλιν, ὁ ὁποῖος κατήγετο ἀπὸ τὴν Σιάτισταν τῆς Μακεδονίας. Ὁ Παπάζωλιν κατ' ἀρχὰς ἦλθεν εἰς τὴν Ἡπειρον, ὅπου ὅλοι οἱ κάτοικοι ἀπεδέχθησαν μὲ ἐνθουσιασμὸν τὰς προτάσεις του. Κατόπιν ἦλθεν εἰς τὴν Ἀκαρνανίαν καὶ συνενοήθη μὲ πολλοὺς προὔχοντας καὶ μὲ τοὺς ἀρματωλοὺς Γρίβαν καὶ Λαχούρην. Ἀπ' ἐκεῖ ἐπέρασεν εἰς τὴν Πελοπόννησον καὶ ἐφθασεν εἰς τὴν Μάνην. Ὁ ὀπλαρχηγὸς τῆς Μάνης Στέφανος Μυρομιχάλης ἀπήντησεν «*ὅτι ἂν δὲν παρουσιασθοῦν οἱ Ρῶσοι, δὲν ἐπαναστατοῦν αὐτοί*». Ἀπ' ἐκεῖ ἐπῆγεν εἰς τὰς Καλάμας, ὅπου ἐφιλοξενήθη εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ προὔχοντος Παναγιώτη Μπενάκη. Ἐκεῖ ὁ Παπάζωλιν ἐνώπιον πολλῶν προὔχόντων καὶ ἄλλων ἐπισήμων κληρικῶν ἀνεκοίνωσε τὴν σκοπὸν τῆς ἀποστολῆς του. Ὅλοι τότε ὑπεσχέθησαν νὰ ἐνεργήσουν τὴν ἐπανάστασιν καὶ νὰ ἐξοπλίσουν ἑκατὸν χιλιάδας ἄνδρας, ὅταν λάβουν τὰ ἀναγκαῖα ὄπλα καὶ ἐμφανισθῇ εἰς τὰς ἀκτὰς τῆς Πελοποννήσου ὁ ρωσικὸς στόλος.

Ἀφοῦ ἐπέρασαν δύο ἔτη, ἦτοι κατὰ τὸ 1768, ἤρχισεν ὁ πόλεμος Ρωσίας καὶ Τουρκίας. Διαρκοῦντος τοῦ πολέμου αὐτοῦ ἄραξεν εἰς τὸν λιμένα τῆς Οἰτύλου κατὰ Φεβρουάριον 1770 μοῖρα ρωσικοῦ στόλου ἐξ 7 πλοίων μὲ πλοίαρχον τὸν Θεόδωρον Ὀρλώφ. Εἰς τὴν Οἰτύλον ὁ Ὀρλώφ συνεκρότησε δύο σώματα. Τοῦ ἐνὸς διοικητῆς ἦτο Ρώσος λοχαγός, τοῦ δὲ ἄλλου ὁ Ἀντώνιος Ψαρὸς. Καὶ οἱ δύο τότε ἐβάδισαν πρὸς τὸ ἑωτερικὸν τῆς Πελοποννήσου. Ὅλοι οἱ Πελοποννήσιοι ἐπανεστάτησαν μὲ ἱερὸν ἐνθουσιασμὸν. Ἡ φαντασία ἀπὸ τὴν

ἐπαναστατικὴν μέθην ἔκαμε τὰ 7 πλοῖα δυνατοὺς στόλους. Μετ' ὀλίγον ἐπαναστατοῦν, ἢ Σπερεὰ Ἑλλάδος, ἢ Κρήτην καὶ αἱ νῆσοι.

Ἔσθη ἢ Ἑλλάς σχεδὸν εἶχεν ἐπαναστατήσει. Καὶ κατ' ἀρχὰς μὲν ἡ ἐπανάστασις πανταχοῦ εἶχεν ἐπιτυχίας, κατόπιν δὲ μὴ ἀπέτυχεν οἰκτρῶς καὶ κατέληξεν εἰς τραγικὰς σφαγὰς τῶν χριστιανῶν. Τὸ κίνημα αὐτὸ κατ' ἀνάγκην θὰ ἀπετύγχανε, διότι καὶ εἰ Ῥῶσοι ἀρχηγοὶ ἦσαν ἀνίκανοι καὶ τὰ μέσα, τὰ ὅποια διέθεταν, ἦσαν μηδὲ μινὰ ἀπέναντι τῶν ὑποσχέσεων τοῦ Παπάζωλη. Τὴν ἐπανάστασιν τῆς Πελοποννήσου κατέπνιξεν ὁ σουλτᾶνος διὰ τῆς ἀποστολῆς 15.000 Ἀλβανῶν. Οἱ Ῥῶσοι τότε ἐγκατέλειψαν τὸν ἀγῶνα καὶ ἀφήκαν τοὺς Ἑλληνας εἰς τὴν τύχην των. Μόνον ὁ ἀγγλος ναύαρχος Ἐλφιστὼν μὲ τὸν στόλον του ἔσπευσε νὰ συναντήσῃ τὸν Ὀθωμανικὸν στόλον εἰς τὸν λιμένα τοῦ Ναυπλίου καὶ προλάβῃ τὴν τελείαν σφαγὴν τῶν χριστιανῶν. Ὁ Ὀθωμανικὸς στόλος, μόλις εἶδε τὸν Ἐλφιστῶνα, ἐτρέπη εἰς ἀκράτητον φυγὴν καὶ προσωρμίσθη εἰς τὸν ἀπέναντι τῆς Χίου λιμένα τοῦ Τσεσμέ.

Ὁ ἀγγλικὸς στόλος συναντᾶται τότε μὲ τὸν ἀναχωροῦντα ἐξ Ἑλλάδος ρωσικὸν στόλον εἰς τὸ Αἰγαῖον πέλαγος μὲ τὸν ὅποιον ἐνώνεται. Καὶ οἱ δύο στόλοι τότε κλείουν τὸν Ὀθωμανικὸν στόλον εἰς τὸν Τσεσμέν. Ἐκεῖ γίνονται δύο ναυμαχίαι, κατὰ τὰς ὁποίας διεκρίθησαν οἱ Ἕλληνες πυρποληταί. Ὁλος ὁ Ὀθωμανικὸς στόλος κατεκῆ, ἐκτὸς ἐνὸς πλοίου. Τότε δὲ Ἐλφιστῶν προέτεινε εἰς τὸν Ὀρλώφ νὰ εἰσπλεύσουν ἀμέσως εἰς τὸν Ἑλλησποντον καὶ νὰ ἐπιβάλλουν εἰς τὴν Τουρκίαν ἀτιμωτικὴν εἰρήνην. Ὁ Ὀρλώφ δὲ μὴ δέχθη, εἴτε ἀπὸ δειλίαν εἴτε ἀπὸ ζήλειαν. Κατὰ τὴν ναυμαχίαν αὐτὴν τοῦ Τσεσμέ ἐτραυματίσθη καὶ ὁ γενναῖος ὑποναύαρχος τῶν Τούρκων Χασάν.

Κατὰ τὸ 1774 ἡ Αἰκατερίνα ἔκαμεν εἰρήνην μὲ τοὺς Τούρκους, ἢ ὅποια ὑπεγράφη εἰς τὸ βουλγαρικὸν χωρίον Καϊναρτζή. Τότε ὁ σουλτᾶνος ἀπεφάσισε νὰ ἀφήκῃ εἰς τὴν Πελοπόννησον τοὺς Ἀλβανούς, διὰ νὰ καταστρέψουν τελείως τὴν ἑλληνικὴν φυλὴν. Ἄλλ' εἰς αὐτὸ ἀντεστάθη ὁ ναύαρχος Χασάν, ὁ ὅποιος ἐφάνη φιλέλληνας. Εἶπεν εἰς τὸν σουλτᾶνον, ὅτι ἀφ' ἐνὸς ἢ Τουρκία θὰ χάσῃ τὸ χαράτσι, ἀφ' ἑτέρου δὲ θὰ στερηθῇ τῶν ἀναγκαίων ἐργατικῶν χειρῶν. Δι' αὐτὸ ἀπεφασίσθη νὰ ἔλθῃ ὁ ἴδιος ὁ Χασάν εἰς τὴν Πελοπόννησον καὶ ἐκδιώξῃ τοὺς Ἀλβανούς ἀπ' αὐτήν. Ὁ Χασάν ὡς σερασκέρης

τῶν Τουρκικῶν δυνάμεων συναδεδυμένοι ἀπὸ τὸν διερμηγέα τοῦ στόλου Νικόλαον Μαυρογένην ἔρχεται εἰς τὰς νήσους καὶ τὴν Πελοπόννησον. Πρὸς τοὺς ἀνάρτας καὶ ἄλλους τοὺς κατοίκους φέρεται φιλανθρώπως. Κατόπιν διατάσσει τοὺς Ἄλβανούς νὰ φύγουν. Οἱ Ἄλβανοὶ ὅμως δὲν ἤθελαν νὰ ὑπακούσουν εἰς αὐτόν.

Τότε (1779) ὁ Χασάν μὲ τὴν βοήθειαν τῶν κλεφτῶν ἐνίκησε κατὰ κράτος τοὺς Ἄλβανούς εἰς τὸ ὄροπέδιον τῆς Τριπόλεως. Ὡς σημεῖον τῆς νίκης ὁ Χασάν διέταξε καὶ ἐστήθη πρὸ τῆς Τριπόλεως φρικώδης πυραμὶς ἐκ 4 χιλιάδων ἀλβανικῶν κεφαλῶν. Κατόπιν ὅμως ὁ Χασάν ἐπετέθη καὶ κατὰ τῶν κλεφτῶν, μὲ τοὺς ὀπίλους συνεπολέμησε κατὰ τῶν Ἄλβανῶν, διότι δὲν ἐπῆγαν νὰ προσκυνήσουν αὐτόν. Τότε ἐφονεύθησαν εἰ ὄπλαρχηγοὶ Κ. Κολκοτρῶνης, ὁ πατὴρ τοῦ Θεοδώρου Κολκοτρῶνη, καὶ ὁ Παναγιώταρος Βενετσιανάκης.

3. Πῶς ἡ Αἰκατερίνα ὑποκινεῖ δευτέραν ἐπανάστασιν τῶν Ἑλλήνων καὶ ποῖα κατορθώματα κἀμνουν ὁ Λάμπρος Κατσώνης καὶ ὁ Γεώργιος Ἀνδρουτσος.

Ἡ Αἰκατερίνα καὶ μετὰ τὴν Εἰρήνην τοῦ Καϊναρτζῆ δὲν ἔπαυσε νὰ ὀνειρεύεται τὴν κατάλυσιν τοῦ Ὀθωμανικοῦ κράτους καὶ τὴν ἀνδροῦσιν τῆς ἀρχαίας Βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας. Πάντοτε εἶχε κατὰ νοῦν, ἂν κατώρθωνεν αὐτό, νὰ ἀνέβιβαζεν εἰς τὸν αὐτοκρατορικὸν θρόνον τῆς Κωνσταντινουπόλεως τὸν νεώτατον ἔγγονόν της μέγαν δούκα Κωνσταντῖνον. Δι' αὐτὸ κατὰ τὸ 1787 κηρύσσει πάλιν τὸν πόλεμον κατὰ τῆς Τουρκίας καὶ παρακινεῖ τοὺς Ἑλληνας εἰς νέαν ἐπανάστασιν. Οἱ Ἑλληνας χωρὶς νὰ ἐνθυμηθοῦν τί ἔπαθαν ἐξ αἰτίας τῆς Αἰκατερίνης κατὰ τὸ 1770, πάλιν ἐπανεστάτησαν κατὰ τῶν Τούρκων. Καὶ κατὰ ξηρὰν μὲν οἱ ἀρματωλοὶ καὶ κλέπτες ἐνωθέντες μὲ τοὺς Σουλιώτας νικοῦν τελείως τὸν σατράπην τῶν Ἰωαννίνων Ἄλῃ πασσᾶν. Κατὰ θάλασσαν δὲ ἀναδεικνύεται ἥρωα ὁ Λάμπρος Κατσώνης.

Ὁ Κατσώνης ἐγεννήθη εἰς τὴν Λεβάδειαν τῆς Βοιωτίας κατὰ τὸ 1752. Κατὰ τὴν ἐπανάστασιν τοῦ 1770 ἔλαβε μέρος εἰς τὴν Πελοπόννησον. Μετὰ τὴν εἰρήνην τοῦ Καϊναρτζῆ ὁ Κατσώνης μὲ 3.000 Ἑλληνας ἠκολούθησε τὸν ρωσικὸν στόλον καὶ ἐκατοίκησε εἰς τὴν

Κριμαίαν, όπου ιδρύθη τότε Ἑλληνικὸν τάγμα. Εἰς τὸ τάγμα αὐτὸ κατετάχθη ὡς ἀξιωματικός. Κατὰ τὸν πόλεμον τῆς Ρωσσίας ἐναντίον τῶν Περσῶν ἔδειξε μεγάλην ἀνδρείαν, ὅπως ἀνέφερον ὁ στρατηγὸς Ποτέμκης, καὶ ἐπροβιβάσθη εἰς λοχαγόν. Κατὰ τὸ 1787 ἐπεβιβάσθη εἰς ἓνα καταδρομικὸν μὲ 98 Ἑλληνας καὶ διεκρίθη εἰς τὴν Κριμαίαν, όπου ἔλαβε διαφόρους ἀμοιβὰς ἀπὸ τὴν Ρωσικὴν Κυβέρνησιν. Κατὰ τὸ 1788 ἔρχεται εἰς τὴν Τερζέστην, όπου παίρνει τὸν ἐξοπλισθέντα ὑπὸ τῶν ἐκεῖ Ἑλλήνων στολίσκον καὶ κατέρχεται εἰς τὸ Ἴόνιον πέλαγος. Ἐκεῖ συναντᾷ, ἐν Δουλχινικὸν πλοῖον (ἄπὸ τὴν Ἐπίδαμνον), τὸ ὅποιον καταναυμαχεῖ καὶ κυριεύει. Κατόπιν πλέει πρὸς τὸ Αἴγαίον, όπου κυριεύει ἄλλα 6 ἐχθρικὰ πλοῖα. Μὲ τὸν νέον στολίσκον τοῦ ἔρχεται εἰς τὸ Καστελλόριζον τῆς Λυκίας καὶ κατεδαφίζει τὸ Τουρκικὸν φρούριον. Ἀπ' ἐκεῖ πλέει εἰς τὴν Κύπρον καὶ τὴν Συρίαν, όπου κυριεύει ἄλλα 6

Εἰκ. 1. Λάμπρος Κατσώνης

ὀθωμανικὰ πλοῖα. Τοιοῦτοτρόπως μὲ τὸν αὐξηθέντα στόλον τοῦ περιπλέει τὴν Αἴγυπτον καὶ φέρει καταστροφὰς εἰς τοὺς Τούρκους. Ὅταν ἐπέστρεφεν ἀπ' ἐκεῖ, συναντᾷ ἔξω τῆς Καρπάθου τὸν ὀθωμανικὸν στόλον, ναυμαχεῖ μὲ αὐτὸν καὶ τὸν τρέπει εἰς φυγὴν.

Κατὰ τὸ 1789 ὁ Κατσώνης καταναυμαχεῖ πρὸ τοῦ Δυρραχίου τὸν Τουρκικὸν στόλον καὶ διασκορπίζει τοὺς ἐκεῖ συγκεντρωμένους Ἄλβανούς. Συγχρόνως αἰχμαλωτίζει 7 πλοῖα. Ἀπ' ἐκεῖ καταπλέει εἰς τὴν Κέα (Τζιάν). Ἡ τουρκικὴ κυβέρνησις, ἐπειδὴ ἐφοβήθη διὰ τὰ κατορθώματα τοῦ Λάμπρου, τοῦ ἐπρότεινε νὰ ἡσυχάσῃ καὶ νὰ τοῦ χρῆσῃ πολλά. Ἄλλ' ὁ Λάμπρος κτεπερρόνησεν ὄλα καὶ ἐξηκολούθησε τὸν δοξασμένον ἀγῶνά του. Ἀπὸ τὴν Κέα ἐκπλέει καὶ συναντᾷ τὸν τουρκικὸν στόλον μεταξὺ Μυκόνου καὶ Σύρου, τὸν ὅποιον τρέπει εἰς φυγὴν, ἀφοῦ ἐπλήγησε καὶ αὐτὸν τὸν ναύαρχον. Κατόπιν ἀπ' ὀλίγας ἡμέρας καταναυμαχεῖ 5 ἀλγερινὰ πλοῖα καὶ πυρπολεῖ ἄλλα 3 τοιαῦτα. Ἀφοῦ ἐξεχειμάσεν εἰς τὴν Ἰθάκην, κατὰ Φεβρουάριον τοῦ 1790 παίρνει μαζί του 800 κλέφτας μὲ ἐπὶ κεφαλῆς τὸν Γεώργιον Ἀνδροῦτσον, τὸν πατέρα τοῦ Ὀδυσσέως, καὶ πλέει εἰς τὸ

Ἰκάριον πέλαγος. Ὁ Λάμπρος εἶχε μόνον 9 πλοῖα. Μεταξὺ τῆς Ἄνδρου καὶ τῆς Εὐβοίας συναντᾷ τὸν τουρκικὸν στόλον, ὃ ἐποίησεν ἀπετελεῖτο ἀπὸ 15 μεγάλα πλοῖα καὶ πολλὰ μικρότερα. Ὁ Λάμπρος ἐπιτίθεται κατ' αὐτοῦ καὶ κατόπιν τριώρου ναυμαχίας τὸν τρέπει εἰς φυγὴν καὶ τὸν καταδιώκει μέχρι βαθείας νυκτός. Ἄλλὰ τὴν ἐπομένην ἔρχεται εἰς βοήθειαν τῶν Τούρκων καὶ ὁ ἀλγερινὸς στόλος μὲ 12 πλοῖα. Τώρα μαζί οἱ δύο στόλοι ἐπροκαλοῦσαν τὸν Λάμπρον εἰς ναυμαχίαν πλησίον τοῦ ἀκρωτηρίου Καφηρέως.

Ὁ Λάμπρος μὲ 7 μόνον πλοῖα καὶ αὐτὰ βλαμμένα ἀπὸ τὴν ναυμαχίαν τῆς προηγουμένης ἡμέρας δὲν δειλιάζει, ἀλλ' ὄρμα κατ' αὐτῶν. Οἱ Ἕλληνες ἐπολέμησαν μὲ μεγάλην γενναϊότητα καὶ ἐφόνευσαν περὶ τὰς 3 χιλιάδας ἐχθρῶν. Ἄλλ' ὁ Λάμπρος ἐτραυματίσθη εἰς τὴν κεφαλὴν καὶ ἔχασε 5 πλοῖα καὶ 650 ἄνδρας. Ἡ ἥττα αὕτη ἦτο ἐνδοξοτέρα ἀπὸ τὴν νίκην, διότι ὁ ἀγὼν ἦτο ἀνισος. Ὁ Λάμπρος αἰμόφυρτος μὲ τὰ διασωθέντα 2 πλοῖά του προσορμίζεται εἰς τὴν Μῆλον, ὅπου συλλαμβάνει ἄλλα 2 πλοῖα ἐχθρικά καὶ ἐξηκολούθει τὸ ἔργον του. Ἀφοῦ ἔκαμε τὸν στόλον του ἀπὸ 24 πλοῖα, ἔρχεται εἰς τὴν Ἰθάκην, ὅπου σχεδιάζει νὰ καταστρέψῃ τὸν τουρκικὸν στόλον καὶ νὰ διαβῇ τὸν Ἑλλησποντον. Ἐνῶ ὅμως ἦτο ἐτοιμος νὰ ἀποπλεύσῃ ἀπ' ἐκεῖ, λαμβάνει διαταγὴν ἀπὸ τὴν Αἰκατερίναν νὰ παύσῃ τὰς ἐχθροπραξίας, διότι αὕτη συνωμολόγησεν εἰρήνην μὲ τοὺς Τούρκους. Τότε ὁ Λάμπρος ἠρνήθη νὰ ὑπακούσῃ εἰπὼν : « Ἄν ἡ αὐτοκράτειρα συνωμολόγησεν τὴν εἰρήνην τῆς, ὁ Κατσώνης ἀκόμη δὲν ὑπέγραψε τὴν ἰδικὴν τοῦ ». Διακηρύσσει λοιπὸν ὅτι μό-

Εἰκ. 2. Ὁ Ἄνδρουῦτος

νος του θα εξακολουθήσῃ τὸν πόλεμον. Ἐρχεται τότε εἰς τὸ Ταίναρον μὲ τὸν στόλον του καὶ ἀπὸ τὸ ὄρητῆριον αὐτὸ ἔκαμνε τὰς ἐπιδρομὰς του. Ἐκεῖ ὁμως προσβάλλεται ἀπὸ ἐλόκληρον τὸν ὀθωμανικὸν στόλον καὶ ἀναγκάζεται νὰ ἀποπλεύσῃ χωρὶς τὸν Ἄνδρουτσον εἰς τὴν Ἰθάκην. Ἄπ' ἐκεῖ καταδιωκόμενος καὶ μετὰ πολλὰς περιπετείας ἔρχεται εἰς τὴν Ἥπειρον καὶ ἀπ' ἐκεῖ εἰς τὴν Κριμαίαν, ὅπου ἀπέθανε κατὰ τὸ 1804. Ὁ δὲ Γεώργ. Ἄνδρουτσος ἀναχωρήσας ἀπὸ τὸ Ταίναρον, ἀφοῦ διέσχισεν ἐλόκληρον τὴν Πελοπόννησον ἀδιακόπως πολεμῶν κατὰ τῶν Τούρκων, φθάνει εἰς τὸ Ρίον. Ἄπ' ἐκεῖ μὲ πλοῖον διαπερᾶ εἰς τὴν δυτικὴν Ἑλλάδα καὶ ἀπ' ἐκεῖ καταφεύγει εἰς τὴν Κέρκυραν. Ἄλλ' ἡ Ἐνετικὴ κυβέρνησις δολίως συλλαμβάνει αὐτὸν καὶ τὸν παραδίδει εἰς τὴν ὀθωμανικὴν κυβέρνησιν. Δέσμιος τότε ὀδηγεῖται εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν καὶ ρίπτεται εἰς τὰς φυλακάς, ὅπου ἀπέθανεν ἀπὸ τὰ φρικώδη βασανιστήρια καὶ τὰς στερήσεις.

4. Πῶς γίνεται ἡ Γαλλικὴ ἐπανάστασις καὶ ποῖαν ἐπίδρασιν ἔχει διὰ τοῦς Ἕλληνας.

Ὁ βασιλεὺς τῆς Γαλλίας Λουδοβίκος ΙΔ'. ἕνεκα τῶν πολλῶν πολέμων του πρὸς ἄλλα κράτη καὶ τῆς πρωτοφανοῦς σπατάλης καὶ ἀσωτείας τῶν αὐλικῶν του ἐξήντησεν οἰκονομικῶς τὴν Γαλλίαν. Μετὰ τὸν θάνατον αὐτοῦ ἔγινε βασιλεὺς τῆς Γαλλίας ὁ Λουδοβίκος ΙΕ'., ὁ ὁποῖος ἦτο ἀσυνείδητος καὶ διεφθαρμένος. Ἐπὶ τῆς βασιλείας του ἡ Γαλλία ἤρχισε νὰ παρακμάζῃ τελείως. Ἡ διαφθορὰ καὶ ἡ σπατάλη τῶν ἀνακτόρων του ἦτο ἀπερίγραπτος. Ἡ γεωργία καὶ τὸ ἐμπόριον ἐνεκρώθησαν. Ὁ λαὸς ἐγόγγυζεν ὑπὸ τὸ βάρος πολλῶν φόρων, ἐνῶ οἱ εὐγενεῖς καὶ οἱ κληρικοὶ δὲν ἐπλήρωναν τοιοῦτους. Ἐκτὸς αὐτοῦ αἱ καλύτεραι θέσεις εἰς τὴν πολιτείαν καὶ τὸν στρατὸν ἐδίδοντο μόνον εἰς τὰς δύο αὐτὰς τάξεις. Δι' αὐτὸ ἤρχισε νὰ γίνεταί ἀναδρασμὸς εἰς τὸν λαὸν ἐναντίον τῶν εὐγενῶν καὶ κληρικῶν. Τὸν ἀναδρασμὸν αὐτὸν ἐκεντοῦσαν περισσότερον καὶ οἱ τότε φιλόσοφοι Βολταῖρος καὶ Ρουσσώ.

Οἱ φιλόσοφοι αὐτοὶ μὲ τὰς διαλέξεις καὶ τὰ συγγράμματά των ἐκατηγοροῦσαν πολὺ τὴν ἀνηθικότητα τῶν αὐλικῶν καὶ τῶν εὐγενῶν καὶ τὴν διαγωγὴν τῶν κληρικῶν. Ἐπίσης ἐκήρυτταν, ὅτι πρέ-

πει να ἐπέλθῃ ἰσότης καὶ ἐλευθερία δι' ὅλας τὰς τάξεις τοῦ λαοῦ. Τοιαύτη ἦτο ἡ κατάστασις τῆς Γαλλίας, ὅταν ἀνέβῃ εἰς τὸν θρόνον κατὰ τὸ 1774 ὁ Λουδοβίκος ΙΣΤ'. Ὁ βασιλεὺς αὐτὸς εἶχε μὲν ἀγαθὴν καρδίαν, ἀλλ' εἶχε ἄστατον χαρακτῆρα καὶ ἔσπερευτο πνευματικῆς εὐστροφίας. Κατὰ τὸ 1789 καλεῖ εἰς τὰς Βερσαλλίας τῶν Παρισίων σύσκεψιν τῶν ἀντιπροσώπων τῶν τριῶν τάξεων, διὰ νὰ σκεφθοῦν περὶ τῆς διορθώσεως τῶν κακῶν. Ἡ σύσκεψις αὐτὴ δὲν κατέληξεν εἰς τίποτε, διότι διεφώνησαν οἱ ἀντιπρόσωποι τοῦ λαοῦ πρὸς τοὺς ἄλλους. Ἐνῶ ὁμοῦ συνέβαιναν αὐτά, ὁ λαὸς τῶν Παρισίων ἀρπάζει τὰ ὄπλα καὶ βαδίζει κατὰ τῆς Βασιλλῆς. Ἡ Βαστίλλη ἦτο παλαιὸς πύργος, ὅπου ἦσαν φυλακισμένοι πολιτικοὶ κατάδικοι. Εἰς διάστημα ὀλίγων ὥρῶν κυριεύεται ἡ Βαστίλλη καὶ ἐλευθερώνονται οἱ φυλακισμένοι. Τότε ἡ Συντακτικὴ συνέλευσις διὰ νὰ ἡσυχάσῃ τὸν λαὸν προβαίνει εἰς τὴν κατάργησιν τοῦ φεουδαλικῆς συστήματος, δηλαδὴ καταργεῖ τὴν κληρονομικὴν εὐγένειαν καὶ τὰ προνόμια καὶ δικαιώματά της, τὰ ὅποια εἶχαν αἱ δύο ἀνώτεραι κοινωνικαὶ τάξεις. Ἄλλ' ὁ λαὸς ἐπαναστατεῖ χειρότερον καὶ τὴν 24 Σεπτεμβρίου 1789 κηρύσσεται ἡ κυριαρχία τοῦ λαοῦ, ἡ πολιτικὴ ἐλευθερία καὶ ἡ ἰσότης τῶν δικαιωμάτων. Κατὰ τὸ 1792 καταργεῖται ἡ βασιλεία καὶ ἀνάκηρύσσεται ἡ δημοκρατία. Κατὰ τὸ 1793 εἰσάγεται εἰς δίκην ὁ βασιλεὺς Λουδοβίκος ΙΣΤ' ὡς πρεδότης τῆς πατρίδος καὶ καταδικάζεται εἰς θάνατον.

Ἡ καρατόμησις τοῦ Λουδοβίκου δυσηρέστησε πολὺ ὅλα τὰ μέγала κράτη τῆς Εὐρώπης καὶ ὅλα μαζὶ ἐκήρυξαν τὸν πόλεμον κατὰ τῆς Γαλλίας. Εἰς τὴν περίστασιν ὁμοῦ αὐτὴν ἔσωσε τὴν Γαλλίαν ὁ μέγας Ναπολέων, ὁ ὅποιος ἐνίκησεν ὅλους, ἀλλ' ἐπὶ τέλους ἐνικήθη καὶ αὐτὸς καὶ ἀπέθανεν ἐξόριστος. Ἡ Γαλλία τότε ἐπανεφέρε τὴν βασιλείαν. Ὁ βασιλεὺς ὁμοῦ δὲν ἦτο πλέον ἀπόλυτος μονάρχης. Ἰδρύθη βουλὴ τῶν ἀντιπροσώπων τοῦ λαοῦ καὶ μία γερουσία. Διτηρήθησαν δὲ αἱ ἰδέαι τῆς ἰσότητος καὶ τῆς ἐλευθερίας.

Αἱ ἰδέαι αὐταὶ περὶ ἐλευθερίας καὶ ἰσότητος ἐπέδρασαν πολὺ εἰς τὰς ψυχὰς τῶν Ἑλλήνων. Προπάντων ἠλίπισαν εὗτοι ὅτι ὁ Ναπολέων θὰ τοὺς ἐδοκίμοῦσε, διότι κατέλυσε κατὰ τὸ 1797 τὸ κράτος τῆς Ἑνετίας καὶ ἐπῆρε τὰς Ἴονιους νήσους. Ὁ περισσότερον ἀπ' ὅλους τοὺς Ἑλληνας συγκινηθεὶς ἀπὸ τὴν Γαλλικὴν ἐπανάστασιν ἦτο ὁ πρωτομάρτυς τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως Ρήγας Φερραῖος.

Β. Πώς εργάζεται διὰ τὴν ἐλευθερίαν τῆς πατρίδος ὁ Ρήγας Φερραῖος καὶ πῶς θυσιάζεται δι' αὐτήν.

Ὁ Ρήγας ἐγεννήθη κατὰ τὸ 1754 εἰς τὸ Βελεστίνον τῆς Θεσσαλίας, τὰς παλαιὰς Φερράς, ἀπὸ τὸ ὄνομα τῶν ὁποίων ἐπωνομάσθη Φερραῖος. Ἀφοῦ ἤκουσε τὰ μαθήματα τοῦ Ἑλληνικοῦ σχολείου Ζαγοράς, ἔγινε κατόπιν διδάσκαλος εἰς τὸ μικρὸν χωρίον τοῦ Πηλίου Κισσόν. Ἐπειδὴ ὁμως δὲν ἠδύνατο νὰ ὑποφέρῃ τὰ βάσανα τῶν Τούρκων, μετέβη εἰς τὸ Βουκουρέστιον τῆς Βλαχίας, ὅπου ἤκουσεν ἀνώτερα μαθήματα καὶ ἔμαθε ξένας γλώσσας. Ἐκεῖ προσελήφθη εἰς εἰς τὸ γραφεῖον τοῦ ἄρχοντος Βραγκοβάνου ὡς γραμματεὺς. Ἀπὸ τὸ Βουκουρέστιον ἀργότερον μετέβη εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν καὶ ἀπ' ἐκεῖ ἐπέστρεψεν εἰς τὴν ἰδιαιτέραν του πατρίδα. Δὲν ἔμεινεν ὁμως πολὺν καιρὸν ἐκεῖ, διότι οἱ Τούρκοι ἐφέρθησαν πρὸς αὐτὸν μίαν ἡμέραν πολὺ ὕβριστικά. Ἀνεχώρησε λοιπὸν κατὰ τὸ 1786 καὶ μετέβη πάλιν εἰς τὸ Βουκουρέστιον, ὅπου ὁ ἡγεμὼν τῆς Βλαχίας Μαυρογένης προσέλαβεν αὐτὸν ὡς γραμματέα του. Τότε ὁ Ρήγας συνεδέθη διὰ μεγάλης φιλίας μὲ τὸν πασσᾶν τοῦ Βιδινίου Πασδάνογλου. Ὁ Πασδάνογλος ἀπὸ εὐγνωμοσύνην πρὸς τὸν Ρήγαν, διότι τοῦ ἔσωσε τὴν ζωὴν, ἐνῶ εἶχε δικταχθῆ ἢ σύλληψίς του ὑπὸ τοῦ Μαυρογένους καὶ ἡ αὐστηρὰ τιμωρία του, ὕψωσε τὴν σημαίαν τῆς ἀνταρσίας εἰς τὸ Βιδίνιον. Συγχρόνως ὁ Ρήγας ἀνεχώρησε διὰ τὴν Βιέννην, διὰ νὰ ἐκτελέσῃ τὸ ἐπαναστατικὸν του σχέδιον.

Ἐκείνην τὴν ἐποχὴν ἐξεργάγη ἡ γαλλικὴ ἐπανάστασις. Ἡ ἐπανάστασις αὐτὴ συνεχίησεν πολὺ τὴν εὐαίσθητον ψυχὴν τοῦ Ρήγα. Ἀπὸ τότε δὲν ἐσκέπτετο τίποτε ἄλλο παρὰ πῶς θὰ ἀπελευθερωθῆ ἡ πατρίς του καὶ πῶς θὰ ἐπιτύχῃ τὸ σχέδιόν του. Τὸ σχέδιον τοῦ Ρήγα ἦτο ἡ ἐπανάστασις ὅλων τῶν Ἑλλήνων.

Ἦρχισε λοιπὸν νὰ τυπώνῃ εἰς τὴν Βιέννην διάφορα πατριωτικὰ ποιήματα καὶ Χάρτην τῆς Μεγάλης Ἑλλάδος μὲ πρωτεύουσαν τὴν Κωνσταντινούπολιν. Ἀντίτυπα αὐτῶν ἀπέστειλε τότε πρὸς ὄλους τοὺς προκρίτους Ἑλληνας, τοὺς ἄρματωλοὺς καὶ κλέφτας, πρὸς διαφόρους ἐμπόρους καὶ ἄλλους μὲ τοὺς ὁποίους εἶχε τακτικὴν ἀλληλογραφίαν διὰ τὴν ἐπανάστασιν. Ἐπίσης συνεννοήθη καὶ μὲ τὸν Βο-

ναπάρτην διὰ τὸ σχέδιόν του. Τὸ καλύτερον ἀπὸ τὰ ποιήματα τοῦ Ρήγα εἶνε ὁ θούριός του :

« Ὡς πότε παλληκάρια νὰ ζῶμεν στὰ στενά,
μονάχοι σὰν λεοντάρια στὶς ράχες στὰ βουνά,
σπηλιὲς νὰ κατοικοῦμε νὰ βλέπουμε κλαδιά,
νὰ φεύγωμε τὸν κόσμον γιὰ τὴν πικρὴ σκλαβιά.
Καλύτερα μιᾶς ὥρας ἐλεύθερη ζωὴ,
παρὰ σαράντα χρόνια σκλαβιά καὶ φυλακὴ, ... »

Ἄφου μὲ δλα αὐτὰ ὁ Ρήγας ἐξήγειρε τὸ φρόνημα τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ, ἐνόμισεν ὅτι ἦτο πλεόν καιρὸς ν' ἀρχίσῃ ἡ ἐπανάστασις. Δι' αὐτὸ φεύγει ἀπὸ τὴν Βιέννην καὶ ἔρχεται εἰς τὴν Τεργέστην, διὰ νὰ φύγῃ θαλασσίως εἰς τὴν Πελοπόννησον. Εἰς τὴν Πελοπόννησον ἐσκέπτετο νὰ συνεννοηθῇ μὲ τοὺς Μανιάτας ν' ἀρχίσουν τὴν ἐπανάστασιν πρῶτοι καὶ κατοπιν νὰ ἐπαναστατήσουν ἡ Στερεά, ἡ Μακεδονία, ἡ Ἡπειρος καὶ ἡ Ἀλβανία.

Δυστυχῶς ὅμως, μόλις ἔφθασεν ὁ Ρήγας εἰς τὴν Τεργέστην, συλλαμβάνεται μὲ προδοσίαν ὑπὸ τῆς αὐστριακῆς ἀστυνομίας καὶ ἀποστέλλεται εἰς τὴν Βιέννην μαζὶ μὲ ἄλλους πέντε συντρόφους του.

Ἡ Αὐστριακὴ Κυβέρνησις, ἡ ὁποία ἦτο τότε σύμμαχος τῆς Τουρκίας, στέλλει αὐτὸν καὶ τοὺς συντρόφους του δεσμίους εἰς τὸν πασσαῖν τοῦ Βελιγραδίου, διὰ νὰ τοὺς ὀδηγήσῃ εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν. Ὁ πασσαῖς τότε τοῦ Βελιγραδίου ἔκρινε καλύτερον νὰ θανατώσῃ αὐτοὺς, φοβηθεὶς μήπως ὁ ἀποστάτης Πασδάνογλου σώσῃ τὸν φίλον τοῦ Ρήγαν. Οἱ σύντροφοι τοῦ Ρήγα, μόλις ἐνόησαν τὸν σκοπὸν τῶν στρατιωτῶν τῆς φρουρᾶς, ἔπεσαν εἰς τὸν Δούναβιν καὶ ἐπνίγησαν. Τελευταῖος ἐξῆλθε τῶν φυλακῶν ὁ Ρήγας, ὁ ὁποῖος μὲ μιάν δυνατὴν γροθιᾶν ρίπτει κάτω τὸν

Εἰκ. 3. Ῥήγας ὁ Φερραῖος.

Τούρκον στρατιώτην, ὃ ὁποῖος τὸν ὠδηγοῦσε εἰς τὴν ἀγχόνην. Ἀμέσως τότε καλεῖται δλητὴ φρουρὰ εἰς τὰ δπλα. Τὴν ὥραν ποῦ ἐπρόκειτο νὰ στραγγαλισθῆ ὁ Ρήγας ἐφώναξε μὲ τουρκικὴν γλῶσσαν: «*Ἔτσι πεθαίνουν τὰ παλληκάρια ἀρκετὸν σπόρον ἔσπειρα καὶ γλήγορα θὰ βλαστήσῃ ὁ γλυκὸς καρπός, ποῦ θὰ τὸν θερίσῃ τὸ γένος μου*».

Ὁ Ρήγας ἀληθῶς ἐλάλησεν ὡς προφήτης καὶ ἀπέθανεν ὡς πρωτομάρτυς τῆς ἐθνικῆς παλληγενεσίας. Ἡ πατρὶς, δταν ἀργότερον ἀνεστήθη ἀπὸ τὴν δουλείαν, ἐξ εὐγνωμοσύνης ἀνήγειρεν ἐμπρὸς εἰς τὰ προπύλαια τοῦ ἐν Ἀθήναις Ἐθνικοῦ Πανεπιστημίου μαρμάρινον τὸν ἀνδριάντα του.

6. Ποῖοι εἶναι οἱ ἥρωϊκοὶ ἀγῶνες τῶν Σουλιωτῶν κατὰ τοῦ Ἀλῆ πασσαῖ

Τὸ ἥρωϊκὸν Σοῦλι. Εἰς τοὺς ἀποκρήμους βράχους τῶν Κασοσταίων ὀρέων (κ. Τσαμουργιάς) τῆς Ἠπείρου καὶ ὑπεράνω τῶν χαρδρῶν τοῦ Ἀχέροντος ποταμοῦ ἐκατοίκησαν ἀπὸ τὰς ἀρχὰς τοῦ 17ου αἰῶνος οἱ Σουλιῶται. Αὐτοὶ ἦσαν κρᾶμα Ἑλλήνων καὶ ἐξελληνισθέντων Ἀλβανῶν χριστιανῶν ἀπὸ τὴν φυλὴν τῶν Τσάμηδων καὶ κατέφυγαν ἐκεῖ, διότι δὲν ὑπέφεραν τὴν θηριωδίαν τῶν Τούρκων. Κατὰ τὴν δεξιὰν ὄχθην τοῦ Ἀχέροντος πρὸς τὴν Κλεισοῦραν ἔκτισαν τὰ πρῶτα 4 χωριά τῶν Σοῦλι, Κιάφαν, Ἀδαρίκον καὶ Σαμονίδαν. Ἀργότερον ἐκτίσθη τὸ Κακοσοῦλι καὶ ἄλλα 6 χωριά. Μεταξὺ τοῦ Σουλίου καὶ τῆς Κιάφος κρέμαται ἕνας μοναχικὸς βράχος, τὸ Κοῦγγι, ἐπάνω εἰς τὸ ὅποιον εἶχε κτισθῆ ὑπὸ τοῦ μοναχοῦ Σαμουήλ τὸ φρούριον τῆς Ἁγίας Παρασκευῆς. Ἀλλὰ περισσότερον ἀπὸ τὴν φυσικὴν τοποθεσίαν ὑπερήσπιζε τὸ Σοῦλι ἡ ἀνδρεία καὶ ὁ ἥρωϊσμός τῶν κατοίκων του. Κάθε Σουλιώτης ἀπὸ παιδὶ ἤρχιζε νὰ γυμνάζεται εἰς τὰ δπλα καὶ ποτὲ δὲν ἐχωρίζετο ἀπ' αὐτά. Ἡ ζωὴ τῶν Σουλιωτῶν ἦτο ὁμοία μὲ τῶν ἀρχαίων Σπαρτιατῶν. Οἱ Σουλιῶται ἦσαν χωρισμένοι κατὰ γένη (φάρες) καὶ κάθε φάρας ὑπῆρχεν ὁ ἀρχηγός. Αἱ ἀνδρειότεραι οἰκογένειαι ἦσαν τῶν Τζαβελλαίων, τῶν Ἐέρβηδων, τῶν Μποτσαραίων, τῶν Δράκων, τῶν Κουτσορικίων, τῶν Δαγκλήδων. Οἱ Τούρκοι πολλὰς φορὰς ἐπεχείρησαν νὰ πλησιάσουν τὸ Σοῦλι, ἀλλὰ δὲν τὸ κατώρθωσαν. Δι' αὐτὸ ἀφήκαν τοὺς

Σουλιώτας ἐλευθέρους καὶ μόνον ἐλάμβανον ἀπ' αὐτοὺς ἓνα μικρὸν φόρον διὰ νὰ φαίνεται ἡ κυριαρχία των. Ὅταν ὁμοῦς κατὰ τὸ 1788 διωρίσθη πασσαῶς τῶν Ἰωαννίνων ὁ θηριώδης καὶ πανουργὸς Ἀλῆ πασσαῶς, ἤρχισεν ὁ ἄγριος πόλεμος ἐναντίον των.

Ποῖος ἦτο ὁ Ἀλῆ πασσαῶς καὶ πῶς ἔκαμε τὸν πρώτον πόλεμον κατὰ τοῦ Σουλίου. Ὁ Ἀλῆς κατήγετο ἀπὸ τὴν φυλὴν τῶν Τόσκων καὶ ἐγεννήθη κατὰ τὸ 1741 εἰς τὸ Τεπελένι τῆς Ἀλβανίας. Ἀπὸ μικρὸς ἔμεινεν ὄρφανὸς ἀπὸ πατέρα, τὸν ὁποῖον ἐφόνευσαν ἐχθροί. Ἡ ἀγρία χώρα οὗ ἐγεννήθη, ἡ ἀνατροφή τῆς μητρὸς τοῦ Χάμπως καὶ οἱ σκληροὶ διωγμοὶ τοῦ πατρὸς τοῦ εἶχαν μεγάλην ἐπίδρασιν εἰς τὴν ψυχὴν τοῦ Ἀλῆ καὶ ἀπὸ τὴν παιδικὴν του ἡλικίαν ἔγινεν αἰμοδόρος καὶ σκληροτράχηλος. Κατὰ τὸ 1782 κατετάχθη εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τοῦ πασσαῶ τοῦ Βερατίου Κούρτ, τοῦ ὁποῦ ἠρραβώνισε καὶ τὴν θυγατέρα. Ἐπειδὴ ὁμοῦς ἀντ' αὐτοῦ καὶ ὕστερα ἀπὸ τοὺς ἀρραβῶνας ἐπροτιμήθη ὁ πλούσιος γαμβρὸς Ἰμβραήμ βέης, ὁ Ἀλῆς ἐδραπέτευσεν καὶ ἔγινεν ἀρχηγὸς συμμορίας ληστών. Κάποτε ὁμοῦς συλλαμβάνεται ἀπὸ τοὺς κατοίκους τοῦ Χορμόδου καὶ τοῦ Γαρδικίου καὶ ρίπτεται εἰς τὰς φυλακὰς μαζί με τὴν μητέρα τοῦ Χάμπων καὶ τὴν ἀδελφὴν του Χαϊνίτσαν. Ἀφοῦ ἐξῆλθαν ἀπὸ τὰς φυλακὰς κατόπιν πληρωμῆς πολλῶν γροσίων ὑπὸ τινος Ἑλληνοῦ, ὁ Ἀλῆς πάλιν ἀρχίζει τὸν ληστρικὸν του βίον. Μετ' ὀλίγον ὁμοῦς καιρὸν κατορθώνει καὶ ὑπανδρεύεται τὴν κόρην τοῦ πλουσίου πασσαῶ τοῦ Δελβίνου Ἐμινέν. Κατόπιν μὲ πανουργίας καταστρέφει τοὺς ἀντιπάλους του εἰς τὸ Τεπελένι καὶ δολοφονεῖ τὸν πασσαῶν τοῦ Δελβίνου Σελήμ. Ἐπειτα, ἐπειδὴ παρέσχε μεγάλαν ὑπηρεσίαν εἰς τὴν Ὑψηλὴν Πύλιν κατὰ τὸν Ρωσοτουρκικὸν πόλεμον τοῦ 1787, λαμβάνει δι' ἀνταμοιβὴν τὸ πασσαλίκι τῶν Τρικκάλων καὶ τὸν τίτλον τοῦ Δερβεντζή, δηλαδὴ ἀνωτάτου ἐπόπτου τῶν ὁδῶν τῆς Ρούμελης.

Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ πασσαῶ τῶν Ἰωαννίνων κατορθώνει μὲ πλαστὸν φερμάνιον νὰ καταλάβῃ τὰ Ἰωάννινα. Ἡ Ὑψηλὴ Πύλη τότε ἀναγκάζεται νὰ ἀναγνωρῆσῃ αὐτὸν ὡς διοικητὴν τῆς Ἡπείρου. Σιγὰ, σιγὰ μὲ τὰς πανουργίας του γίνεται κύριος τῆς Ἄρτης, τῆς Ἀκαρνανίας καὶ τῆς Θεσσαλίας. Μόνον τὸ Σούλι δὲν κατώρθωσε μὲ τὴν πανουργίαν νὰ κυριεύσῃ. Δὲν ἠδύνατο ὁμοῦς καὶ νὰ βλέπῃ αὐτὸ ἀνε-

ξάρτητον, ἐνῶ ἔλη ἢ γύρω χώρα ἦτο ἰδική του. Ἀποφασίζει λοιπὸν νὰ τὸ ὑποτάξῃ μὲ κάθε τρόπον.

Κατὰ τὸ 1790 ἐκστρατεύει ὁ ἴδιος μὲ 3.000 Ἀλβανοὺς ἐναντίον τοῦ Σουλίου. Νικᾶται ἔμως ἀπὸ τοὺς ἀνδρείους Σουλιώτας καὶ ἐπιστρέφει εἰς τὰ Ἰωάννινα ταπεινωμένος.

Πῶς διὰ δευτέραν φορὰν ταπεινώνεται ὁ Ἀλῆ πασσᾶς ἀπὸ τοὺς Σουλιώτας. Μετὰ δύο ἔτη (1792) ὁ Ἀλῆς συναθροίζει στρατὸν ἐκ 10,000 ἀνδρῶν καὶ ἐτοιμάζεται νὰ προσβάλλῃ τὸ Σούλι. Ἀλλ' ἐπειδὴ δὲν ἐτολμοῦσε νὰ ἐπιτεθῇ κατ' αὐτοῦ φανερά, προσποιεῖται ὅτι θὰ ἐκστρατεύσῃ κατὰ τοῦ Ἀργυροκάστρου καὶ ζητεῖ τὴν βοήθειαν τῶν δύο ὀπλαρχηγῶν τοῦ Σουλίου Μπότσαρη καὶ Τζαβέλλα, Γράφει λοιπὸν πρὸς αὐτοὺς φιλικωτάτας ἐπιστολάς καὶ τοὺς ὑπόσχεται πολλὰς ἀμοιβάς.

Ὁ Μπότσαρης, ἅμα ἐδιάβασε τὴν ἐπιστολήν, ἐκατάλαβεν ὅτι ἐπρόκειτο περὶ πανουργίας τοῦ Ἀλῆ. Ὁ Λάμπρος Τσαβέλλας ἔμως πίπτει εἰς τὴν παγίδα καὶ μὲ 70 διαλεκτοὺς ἀνδρας, μεταξὺ τῶν ὁποίων ἦτο καὶ ὁ δωδεκαετῆς υἱὸς τοῦ Φῶτος προσέρχεται εἰς τὸν Ἀλῆ πασσᾶν. Ὁλος ὁ στρατὸς τότε ἔφευγε ἀπὸ τὰ Ἰωάννινα καὶ ἐβάδιζε διὰ τὸ Ἀργυροκάστρον. Εἰς τὸν δρόμον ποῦ ἐπήγαιναν ἕκαμαν τὸν πρῶτον σταθμὸν δι' ἀνάπαυσιν. Οἱ Σουλιῶται ἔμως ἀφοῦ ἀφήκαν κατὰ γῆς τὰ ὄπλα, ἤρχισαν νὰ ἀγωνίζωνται εἰς τὸ λιθάρι καὶ τὸ πήδημα. Ἐξαφνα τότε ὁ δόλιος Ἀλῆς διατάσσει τοὺς στρατιώτας του καὶ συλλαμβάνουν τοὺς Σουλιώτας, τοὺς δένουν καὶ τοὺς ὀδηγοῦν εἰς τὰ Ἰωάννινα. Μόνον ἓνας Σουλιώτης σώζεται διὰ φυγῆς. Ὁ ὁποῖος ἀφοῦ ἐπέρασε τὸν ποταμὸν Καλαμᾶν ὑπὸ χάλαζαν σφαιρῶν, φθάνει εἰς τὸ Σούλι καὶ ἀναγγέλλει τὴν προδοσίαν. Ὁ Ἀλῆς προσκαλεῖ τότε τὸν Λάμπρον Τζαβέλλαν καὶ τοῦ ὑπόσχηται πολλὰς ἀμοιβάς, ἂν δέχεται νὰ συντελέσῃ εἰς τὴν κατάκτησιν τοῦ Σουλίου, ἀλλέως φοβερίζει νὰ τὸν ψήσῃ ζωντανόν. Ὁ Τζαβέλλας ὑπόσχηται νὰ ὑπάγῃ εἰς τὸ Σούλι καὶ νὰ κάμῃ ὅτι ἀπαιτοῦσεν ὁ Ἀλῆς, ἀφήνει δὲ ὡς ἡμερὸν τὸν υἱὸν τοῦ Φῶτος. Ὄταν ὁ Τζαβέλλας ἦλθεν εἰς τὸ Σούλι, τοὺς μὲν συμπατριώτας του συνεδούλευσε νὰ ἀντισταθοῦν, εἰς δὲ τὸν Ἀλῆν ἔγραψε τὸ παρακάτω γράμμα τὸ ὁποῖον εἶνε γεμάτον ἀπὸ μεγαλοφροσύνης καὶ φιλοπατρίας.

Βεζύρη Ἄλῃ πασσᾶ !

Χαίρομαι ὅπου ἐγέλασα ἕνα δόλιον· εἶμ' ἐδῶ γὰ διαφεντεύσω τὴν πατρίδα μου ἐναντίον εἰς ἕνα κλέφτην σᾶν κ' ἐσένα. Ὁ υἱὸς μου θέλει ἀποθάνει, ἐγὼ ὁμως ἀπελπίστως θέλω τὸν ἐκδικήσω, πρὶν ἀποθάνω. Κάποιοι Τοῦρκοι σᾶν κ' ἐσένα θὰ ποῦν πῶς εἶμαι ἄπλαγχρος πατέρας μὲ τὸ γὰ θυσιάσω τὸν υἱόν μου μὲ τὸν ἰδικόν μου λυτρωμόν... Ἄν ὁ υἱός μου, καθὼς εἶνε, δὲν μένη εὐχαριστημένος γὰ ἀποθάγη διὰ τὴν πατρίδα του, αὐτὸς δὲν εἶνε ἄξιος γὰ ζῆν καὶ γὰ γνωρίζεται ὡς υἱός μου. Ἔτσι προχώρησε λοιπόν, ἄπιστε, εἶμαι ἀνυπόμογος γὰ ἐκδικηθῶ, γὰ πιῶ τὸ αἷμά σου.

Ἐγὼ ὁ ὠμοσμένος ἐχθρός σου

Καπετὰν Δάμπρος Τζαβέλλας

Ὁ Ἄλῃς μὸλις ἔλαβε τὸ γράμμα αὐτό, ἐλύσσαξεν ἀπὸ τὸν θυμόν του καὶ διέταξε γὰ φέρουν ἐμπρός του τὸν Φῶτον. Ὅταν τὸν ἔφεραν, λέγει εἰς αὐτὸν γὰ ἐτοιμασθῆ, διότι θὰ ψηθῆ ζωντανός. Ὁ Φῶτος τότε μὲ ὑπερηφάνειαν καὶ θάρρος τοῦ ἀπαντιᾶ : «Δὲν σὲ φοδοῦμαι· ὁ πατέρας μου θὰ μὲ ἐκδικήσῃ». Ὁ ἡρωϊσμός αὐτὸς ἔκαμε τσαούτην αἰσθησιν εἰς τὸν Ἄλῃν, καθὼς καὶ εἰς τὸν υἱόν του Βελῆν, ὥστε τοῦ ἐχάρισε τὴν ζωὴν. Γεμάτος ὁμως ἀπὸ ἀγανάκτησιν διατάσσει ἔφοδον κατὰ τοῦ Σουλίου. Δύο χιλιάδες ἄνδρες του τότε φονεύονται, οἱ δὲ λοιποὶ μὲ τὸν Ἄλῃν ἐπιστρέφουν εἰς τὰ Ἰωάννινα ταπεινωμένοι. Οἱ Σουλιῶται ἐπολεμοῦσαν σᾶν λεοντάρια, εἰς τὸν ἀγῶνα δὲ αὐτὸν ἔλαβαν μέρος καὶ αἱ Σουλιώτισσαι μὲ ἐπὶ κεφαλῆς τὴν σύζυγον τοῦ Τζαβέλλα Μόσχων. Ὁ Ἄλῃς ἀναγκάζεται τότε γὰ κάμη εἰρήνην μὲ τοὺς Σουλιώτας. Δι' αὐτῆς ἔδωκεν ὀπίσω τοὺς 70 Σουλιώτας, τοὺς ὅποιους εἶχε συλλάβει διὰ προδοσίας, καὶ ἐξηγγόρασε τοὺς αἰχμαλωτισθέντας Ἄλθανούς.

Πῶς μὲ προδοσίαν κατορθώνει ὁ Ἄλῃ πασσᾶς γὰ κυριεύσει τὸ Σοῦλι. Ὁ Ἄλῃς ἐπὶ ὀκτῶ ἔτη δὲν ἐτόλμησε γὰ προσβάλλῃ τὸ Σοῦλι. Κατὰ τὸ 1800 ὁμως ἐπιτίθεται ἑξαφνα μὲ 10 χιλιάδας ἄνδρας ἐναντίον του. Πάλιν ὁμως οἱ Σουλιῶται, μὲ ἀρχηγὸν τῶρα τὸν νεαρὸν Φῶτον Τζαβέλλαν, ἀποκρούουν αὐτούς. Ὁ Ἄλῃς τότε ἀποφασίζει γὰ πολιορκήσῃ τὸ Σοῦλι, ἐλπίζων ὅτι διὰ τοῦ ἀποκλεισμοῦ καὶ τῆς πείνης θὰ καθυπέτασε τοὺς ἄνδρεις ἐκείνους πολεμιστάς.

Ἡ πολιορκία διήρκεσε τρία ἔτη. Ὁ ἀκατάβλητος ἥρωϊσμός τῶν Σουλιωτῶν κάμνει ἄλους νὰ θαυμάσουν καὶ αὐτοὺς ἀκόμη τοὺς ἑθρούς των. Οἱ περισσότεροὶ βέγηδες τῆς Ἡπείρου ἴσταιλαν τροφὰς καὶ πολεμοφόδια εἰς αὐτούς. Ἦσαν δ' ἔτοιμοι νὰ ἔλθουν εἰς βοήθειάν των εἰ ἀρματωλοὶ τῆς Αἰτωλίας Παλαιόπουλος καὶ Βλαχάδας, καθὼς καὶ ὁ Κολοκοτρώνης ἀπὸ τὴν Μεσσηνίαν. Ὁ Ἄλῃς ὁμως κατῶρθωσε μὲ τὸ χρῆμα νὰ φέρῃ διχόνοιαν εἰς ἄλους καὶ τοιουτοτρόπως ἔμειναν οἱ δυστυχεῖς Σουλιῶται κατὰμονοι.

Οἱ Σουλιῶται ὑπέφεραν πολὺ ἀπὸ τὸ ψῦχος καὶ τὰ χιόνια. Τὰ τρόφιμά των ἐσώθησαν καὶ ἔζουσαν μὲ χόρτα καὶ ῥίζας. Τὸ καλοκαίρι ὑπέφεραν ἀπὸ τὴν ζέστυν καὶ τὴν ἔλλειψιν νεροῦ. Διὰ νὰ σβύνουν δὲ τὴν φοβερὰν δίψαν των ἀπεδύζαναν μὲ σπόγγους δεμένους εἰς μακρὰ σχοινιά τὰς σταγόνας τοῦ νεροῦ, αἱ ὁποῖαι ἦσαν εἰς τὰς ρωγμὰς τῶν βράχων. Ἀπὸ τὴν μεγάλην ἀδυναμίαν εἶχαν γίνεαι ἄλλοι σὰν φαντάσματα. Ἀφοῦ πολλάκις δὲν ἀνεγνώριζεν ὁ ἕνας τὸν ἄλλον. Καὶ μὲ ἄλλα αὐτὰ ἄλλοι ἄνδρες καὶ γυναῖκες ἔλεγαν «θάνατον, ἀλλ' ὄχι ὑποταγήν». Ὁ δὲ καλόγηρος Σαμουὴλ μὲ κήρυγμα ἐνεθάρρυνεν ἄλους διὰ τὸ ὑπὲρ πατρίδος καθήκον, λέγων ὅτι τότε ἦτο ἡ δευτέρα παρουσία.

Ὅτι ὁμως δὲν κατῶρθωσε νὰ κάμῃ εἰς τρία ἔτη ὁ Ἄλῃς μὲ τὰ ὄπλα, τὸ κατῶρθωσε τώρα μὲ τὴν προδοσίαν. Κάποιος ἀπὸ τοὺς πολιορκουμένους Σουλιώτας ὀνομαζόμενος Πήλιος Γούσης εἶχε δευλιάσει εἰς μίαν ἔφοδον. Διὰ τὸν λόγον αὐτὸν ἐπεριφρονεῖτο ἀπὸ τοῦ ἄλλου συμπατριώτου του. Τότε δι' ἐκδίκησιν καὶ διὰ νὰ πάρῃ μερικὰ πουργιὰ ἀσημένιων χρημάτων παρουσιάζεται εἰς τὸν Βελήν, ὁ ὁποῖος διηύθυνε τὴν πολιορκίαν, καὶ τοῦ προτείνει νὰ ὀδηγήσῃ εἰς τὴν οἰκίαν του τὴν νύκτα ἀπὸ μίαν στενωπὸν τοῦ Τούρκου. Αὐτὸ καὶ ἔγινεν. Οἱ κρυφθέντες ἐπιτίθενται κατὰ τὴν πρῶτην τῆς 26 Σεπτεμβρίου 1803 ἀπὸ τὰ νῦτα κατὰ τῶν Σουλιωτῶν. Ὁ Βελῆς διατάσσει γενικὴν ἔφοδον. Οἱ Σουλιῶται ὑστερα ἀπὸ ἀπελπιστικὸν ἀγῶνα ἀποσύρονται εἰς τὴν Ἀγίαν Πρασκευήν, ἐπάνω εἰς τὸ Κορυκι. Ἐκεῖ ὁ καλόγηρος Σαμουὴλ ἀνεπέτασε τὴν σημαίαν τοῦ Σταυροῦ καὶ ἤτοιμάζετο διὰ τὸν τελευταῖον ἀγῶνα.

Ὁ Ἄλῃς θαυμάσας τὸν ἥρωϊσμόν τῶν Σουλιωτῶν ἐπρότεινεν εἰς αὐτούς νὰ φέρῃ μὲ τὰ ὄπλα των ὄπου θέλουν. Οἱ Σουλιῶται τότε ἀφήκαν τὴν γλυκεῖαν πατρίδα αὐτῶν καὶ ἔφυγαν διχιρεθέντες εἰς τρία

τμήματα. Τὸ ἓνα τμήμα μὲ τὸν Φῶτον Τζαβέλλαν ἐπῆγεν εἰς τὴν Πάργαν, τὸ ἄλλο μὲ τὸν Κουτσονίκαν εἰς τὸ Ζάλογγον καὶ τὸ τρίτον μὲ τὸν Κίτσον Μπότσαρην εἰς τὸ Βουργαρέλι.

Ὁ καλόγηρος Σαμουήλ ἔμεινε μὲ 5 συναγωνιστὰς εἰς τὴν Ἁγ. Παρασκευὴν, διὰ νὰ παραδώσῃ τὰ πολεμῶδια καὶ πληρωθῇ τὸ ἀντίτιμον, κατὰ τὴν συμφωνίαν μὲ τὸν Ἄλῃ πασσᾶν. Διὰ τὸν σκοπὸν αὐτὸν ἐπῆγεν ἐκεῖ ὁ γραμματεὺς τοῦ Ἄλῃ μὲ δύο Τούρκους. Ἄφου ἔγινεν ἡ παράδοσις, ὁ γραμματεὺς λέγει εἰς τὸν Σαμουήλ : « Καὶ τώρα, βρὲ καλόγερε, ποῦ παρεδόθης ἀνόητα, σὺν τί τιμωρίαν νεμίσεις πῶς θὰ σοῦ ἐπιβάλῃ ὁ βεζύρης ; » « Καμμίαν » ἀπαντᾷ ὁ Σαμουήλ, καὶ ἄμέσως πυροβολεῖ μὲ τὸ πιστόλι του μέσα εἰς ἓνα βαρέλι γεμᾶτον πυρίτιδα. Τρομερὰ ἐκρηγίς γίνεται τότε καὶ ὅλοι θάπτονται εἰς τὰ ἐρείπια τῆς Ἁγίας Παρασκευῆς ἐκτὸς ἑνός, ὁ ὁποῖος ἐσώθη ὡς ἐκ θαύματος.

Ὅταν ἔμαθε τὸ γεγονός αὐτὸ ὁ Ἄλῃς, καταπατεῖ τὴν συνθήκην καὶ διατάσσει νὰ καταδιώξουν τοὺς φεύγοντας Σουλιώτας. Τότε περικυκλώνουν τὸ δεύτερον τμήμα αὐτῶν εἰς τὸ Ζάλογγον, τὸ ὁποῖον εἶνε μικρὸν ἀπόκρημνον βουνὸν μὲ δμῶνυμον χωρίον. Ἐπὶ δύο ἡμέρας οἱ περικυκλωθέντες Σουλιῶται ἀπέκρουαν τοὺς ἐχθρούς. Ἄλλ' ἐπὶ τέλος τελειώνουν αἱ τροφαὶ καὶ τὰ πολεμοφόδια. Τὸν κίνδυνον πρῶται ἐκατάλαβαν αἱ γυναῖκες καὶ εἶδαν ὅτι πᾶσα ἀντίστασις ἦτο πλέον ματαία. Ἐξήκοντα ἀπ' αὐτάς, ὅλαι σχεδὸν χῆραι, ἐπῆραν τότε τὰ παιδιὰ των εἰς τὰς χεῖρας καὶ ἔτρεξαν εἰς ἓνα προεξέχοντα βράχον πρὸς τὸν κρημνόν. Ἄφου ἐφίλησαν αὐτὰ διὰ τελευταίαν φορᾶν, τὰ ἐξεσφενδόνισαν εἰς τὴν ἄβυσσον. Κατόπιν ἀποφασίζουσι νὰ ἀκολουθήσουν καὶ αὐταὶ τὰ ἀγαπητὰ των παιδιὰ, ὄχι ὅμως μὲ κλάμματα καὶ μοιρολόγια, ἀλλὰ μὲ χορὸν καὶ τραγούδι. Πιάνουσι λοιπὸν ὅλαι τὰ χέρια καὶ ἀρχίζουν νὰ χορεύουν τὸν συρτὸν μὲ τραγούδια. Εἰς κάθε στροφὴν ἐρρίπτετο εἰς τὸν κρημνὸν ἡ πρώτη, ἕως ὅτου ἐρρίφθη καὶ ἡ τελευταία. Τὸν τραγικὸν χορὸν καὶ θάνατον τῶν Σουλιωτισσῶν περιγράφει ὡραιότατα τὸ δημοτικὸν τραγούδι :

Ἐχε γειὰ καυμένη κόσμε, ἔχε γειὰ ~~παντοτεινή~~
καὶ σὺ δύστηχη πατρίδα ἔχε γειὰ παντοτεινή.

Ἐχετε γειὰ βρυσούλες, λόγγοι, βουὰ ῥαχοῦλες...

Τὴν νύκτα οἱ ἄνδρες ἔκμαναν ξιφήρη ἔξοδον καὶ ἀπὸ τοὺς 800

μόνον 160 ἐσώθησαν καταφυγόντες εἰς τὴν Πάργαν, τὴν ὅποιαν κατεῖχαν τότε οἱ Ἄγγλοι.

Τὸ πρῶτον τμήμα μετὸν Τζαβέλλαν ἐπρόφθασε καὶ ἦλθεν εἰς τὴν Πάργαν.

Τὸ δὲ τρίτον τμήμα μετὸν Μπότσαρην, τὸ ὅποιον ἀπετελεῖτο ἀπὸ χιλίους Σουλιώτας, κατέφυγεν εἰς τὸ μοναστήριον τοῦ Σέλιτσου, τὸ ὅποιον εἶνε πλησίον τοῦ ποταμοῦ Ἀχέροντος. Οἱ Τούρκοι κατέφθασαν αὐτοὺς καὶ τοὺς ἀπετελείωσαν. Μόνον 45 ἐσώθησαν διὰ φυγῆς εἰς τὴν Πάργαν.

Τοιοῦτοι ἦσαν οἱ ἥρωϊκοὶ ἀγῶνες τῶν Σουλιωτῶν ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας.

Ποῖον ἦτο τὸ τέλος τοῦ Ἀλῆ πασσᾶ. Μετὰ τὸν καταστρεπτικὸν πόλεμον τῶν Σουλιωτῶν ὁ σουλτᾶνος ὠνόμασε τὸν Ἀλῆ Βαλῆν τῆς Ρούμελης καὶ ἀνέθεσεν εἰς αὐτὸν νὰ καθαρῶσιν τὴν Μακεδονίαν καὶ Θράκην ἀπὸ τὰς ληστρικὰς συμμορίας. Κατὰ τὸ 1804 λοιπὸν ἐκστρατεύει ὁ Ἀλῆς μετὰ 10.000 Ἀλβανοὺς εἰς τὸ Μοναστήριον (Βιτώλιο) καὶ ἐκδιώκει τοὺς ληστές. Μετ' ὀλίγον ἀρχίζει καὶ ὁ Ρωσοτουρκικὸς πόλεμος. Μόλις ἀνεχώρησε κατὰ τὸ 1807 ἀπὸ τὰς Ἰονίους νήσους ὁ Ρωσικὸς στόλος, ὁ Ἀλῆ πασσᾶς μετὰ 11 χιλιάδας Ἀλβανοὺς ἀναλαμβάνει νὰ καθυποτάξῃ αὐτάς. Ἐπιπίπτει λοιπὸν κατὰ πρῶτον ἐναντίον τῆς Πρεβέζης καὶ τῆς Βονίτισης καὶ κατοπιν κατὰ τῆς Λευκάδος. Τότε οἱ εἰς τὴν Λευκάδα εὐρισκόμενοι ἀρματωλοὶ ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ Κατσαντώνη καὶ τοῦ Κίτσου Μπότσαρη διασκορπίζονται εἰς τὴν Ἠπειρον, Ἀκαρνανίαν καὶ Θεσσαλίαν καὶ ἐπιτίθενται κατὰ τῶν Ἀλβανῶν. Ὁ Ἀλῆ πασσᾶς ἔμως πάλιν μετὰ ἄφθονον χρῆμα καὶ τὰς πανουργίας του κατορθώνει ἄλλους μὲν νὰ συλλάβῃ, ἄλλους νὰ φονεύσῃ καὶ μετὰ ἄλλους νὰ συνθηκολογήσῃ. Οἱ περισσότερον ἀντιταχθέντες εἰς τὸν Ἀλῆ πασσᾶν ἦσαν οἱ ἀρματωλοὶ τοῦ Ὀλύμπου Νικοτσάρας καὶ Εὐθύμιος Βλαχάδας. Τὰ δὲ φρικωδέστερα μαρτύρια ἐπαθον οἱ διὰ δόλου συλληφθέντες ἀδελφοὶ Κατσαντωναῖσι.

Ἀφοῦ καθησύχασεν ὁ Ἀλῆς ἀπὸ τοὺς ἀρματωλοὺς, στρέφεται κατὰ τοῦ Δελδίνου καὶ τοῦ Ἀργυροκάστρου, τὰ ὅποια κατώρθωσε νὰ καθυποτάξῃ. Τώρα πλέον αὐτὸς φθάνει εἰς τὸ κατακόρυφον τῆς δόξης καὶ τῆς δυνάμεώς του καὶ θέλει νὰ κάμῃ ἰδικόν του κράτος, ἀνεξάρτητον ἀπὸ τὴν Τουρκίαν. Τοὺς σκοποὺς του ἔμως αὐτοὺς ἐν-

νόηζεν ὁ σουλτᾶνος Μαχμουτ Β΄. καὶ ἐκάλεσεν αὐτὸν εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν, διὰ νὰ ἀπολογηθῆ ὡς προδότης. Ὁ Ἄλῆς παρήκρυσε καὶ διὰ τοῦτο ἀντ' αὐτοῦ διωρίσθη πασσᾶ, τῶν Ἰωαννίνων ὁ ἄσπονδος ἐχθρὸς τοῦ Ἰσμαήλ Πασσόμπεης. Ὁ Ἄλῆς ἀποφασίζει τότε νὰ διαφιλονικήσῃ τὴν νίκην καὶ πρὸς αὐτὸν τὸν σουλτᾶνον. Ὁ σουλτᾶνος, διὰ νὰ νικήσῃ τὸν ἀποστάτην ἀποδίδει εἰς τοὺς Σουλιώτας τὴν πατρίδα των καὶ προσκαλεῖ αὐτοὺς νὰ πολεμήσουν κατὰ τοῦ Ἄλῆ πασσᾶ. Οἱ Σουλιώται ἐφαίνοντο μὲν ὅτι ἐπολεμοῦσαν κατὰ τοῦ Ἄλῆ, πααγματικῶς ὅμως ἔκαμναν αὐτό, διότι τότε (1822) εἶχεν ἀρχίσει ἡ Ἑλληνικὴ ἐπανάστασις. Ἐπὶ τέλους ὁ σουλτᾶνος κατώρθωσε μὲ τὸν Χουρσίτ, τὸν νέον διοικητὴν τῶν Ἰωαννίνων, νὰ ἀποκλείσῃ τὸν Ἄλῆν εἰς τὸ μοναστήριον τοῦ Παντελεήμονος, τὸ ὁποῖον εὐρίσκειται ἐπάνω εἰς τὴν νησίδα τῆς λίμνης τῶν Ἰωαννίνων.

Ἐκεῖ ἐφόνευσεν αὐτὸν ὁ ὑπασπιστὴς τοῦ Χουρσίτ Μεχμέτ πασσᾶς κατὰ τὴν 26 Ἰανουαρίου 1822.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α΄.

ΑΙ ΠΑΡΑΜΟΝΑΙ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΕΩΣ

Ι. Πῶς προετοιμάζει τὴν μεγάλην ἐπανάστασιν ἡ ἔταιρεία τῶν φιλικῶν.

Ὁ σπύρος, τὸν ὁποῖον ἐξπείρειν ὁ πρωτομάρτυς Ρήγας Φερραῖος, ἤρχισε νὰ βλαστάνῃ. Ἐπληθίαζε πλέον ὁ ποθητὸς καιρὸς τῆς μεγάλης ἐπαναστάσεως καὶ ἔπρεπε τὸ ἔθνος νὰ προετοιμασθῆ δι' αὐτήν. Διὰ τὸν σκοπὸν αὐτὸν κατὰ τὸ 1814 τρεῖς τολμηροὶ καὶ φιλοπάτριδες Ἕλληνες ἔμποροι, ὁ Νικόλαος Σκουφᾶς ἀπὸ τὴν Ἄρταν, ὁ Ἀθανάσιος Τσακάλωφ ἀπὸ τὰ Ἰωάννινα καὶ ὁ Ἐμμανουήλ Ἐκίνθος ἀπὸ τὴν Πάτιμον, ἰδρύουν εἰς τὴν Ὀδησσὸν τῆς Ρωσσίας τὴν *μυστικὴν ἔταιρείαν τῶν φιλικῶν*. Μεταξὺ τῶν πρώτων εἰς τὴν μυστικὴν αὐτὴν ἔταιρείαν προσελήφθησαν ὁ Παναγιώτης Σέκερης ἀπὸ τὴν Πελοπόννησον, ὁ Ἀντώνιος Κομιζόπουλος ἀπὸ τὴν Φιλιππούπολιν, ὁ Ἀνθιμος Γαζῆς ἀπὸ τὴν Θεσσαλίαν, ὁ Γεώργιος Λεβέντης ἀπὸ τὴν Κυνουρίαν, ὁ Νικόλαος Παξιμάδης ἀπὸ τὴν Τήνον καὶ ὁ Παναγιώτης Ἀναγνωστόπουλος ἀπὸ τὴν Τρίπολιν. Ἐπὶ τέσσαρα ἔτη εἰργά-

σθησαν ἔλοι αὐτοὶ κατηχοῦντες εἴτε προφορικῶς εἴτε ἐγγράφως. τοὺς ἐξέχοντας Ἑλληνας εἰς τὰ πλοῦτη, εἰς τὸ ἐμπόριον καὶ εἰς τὰ γράμματα. Ἄλλ' ἀπὸ τοῦ 1818, ὅποτε ἀπέθανεν ὁ Σκουφᾶς, οἱ 8 φιλικοὶ ἤρχισαν νὰ ἐνεργοῦν δραστηριώτερον μὲ ἀποστόλους ἢ κατηχητὰς ἐξ αὐτῶν. Ὡς κέντρον τῶν ἐνεργειῶν των ἐξέλεξαν τότε τὴν Κωνσταντινουπόλιν. Σὺν τῷ χρόνῳ κατηχήθησαν οἱ περισσότεροι ἀρματωλοὶ καὶ κλέφτες καὶ χιλιάδες ἀπὸ τοὺς προκρίτους Ἑλληνας ἀπὸ πᾶσαν τὴν ἑλληνικὴν γῆν καὶ ἀπὸ τοὺς διασκορπισμένους πανταχοῦ. Τὰ μέλη τῆς ἐταιρείας ἦσαν χωρισμένα εἰς 7 τάξεις ἢ βαθμοὺς καὶ εἶχαν μεταξὺ των ἀφοσίωσιν, μυστικότητα καὶ δραστηρίαν ἐνέργειαν. Ὅσοι ἐδοκιμάζοντο καὶ ἐκρίνοντο ἀξιοὶ νὰ γίνουν μέλη τῆς Ἐταιρείας, ὠδηγοῦντο εἰς μυστικὸν δωμάτιον καὶ ἐνώπιον τῆς εἰκόνης τῆς Ἀναστάσεως ὠρκίζοντο ὑπὸ ἱερέως νὰ ἔχουν πίστιν, σιωπὴν, ἐπιμονὴν καὶ ἀπόλυτον ὑπακοήν. Ὅλοι δὲ παρίστανον τοὺς ἑαυτοὺς των ὅτι ἦσαν ἐπίτροποι κάποιας κρυφῆς Ἀρχῆς καὶ ἄφηναν νὰ ἔννοοῦν ἔλοι ὡς τοιαύτην τὸν παντοδύναμον αὐτοκράτορα τῆς Ρωσίας.

Ἄλλ' οἱ κατηχοῦμενοι εἰς τὴν ἐταιρείαν γύψαναν καταπληκτικῶς καὶ ἐζητοῦσαν ἐπιμόνως νὰ μάθουν φανερὰ πλέον τὴν Ἀρχήν, ἢ ὅποια εἶχεν ἐξουσιοδοτήσει τὴν ἐταιρείαν νὰ ἐνεργῇ ὑπὲρ τῆς ἐπαναστάσεως. Τότε ὁ Εὐάνθος ἀποτείνεται εἰς τὸν κόμητα Ἰωάννην Καποδίστριαν, ὁ ὅποιος ἦτο πολιτικὸς σὺμφρων καὶ ὑπουργὸς τοῦ αὐτοκράτορος τῆς Ρωσίας, καὶ τὸν παρακαλεῖ νὰ ἀναλάβῃ τὴν ἀρχηγίαν, διὰ νὰ ἀρχίσῃ τὴν ἐπανάστασιν. Ὁ Καποδίστριας ὁμῶς δὲν ἐδέχθη, διότι ἐγνώριζεν, ὅτι ἡ ἐπανάστασις ἐχρειάζετο ἀρχηγὸν στρατιωτικόν. Ὁ Εὐάνθος κατόπιν τούτου ἀποτείνεται πρὸς τὸν Ἀλέξανδρον Ὑψηλάντην, ὁ ὅποιος ἦτο γενναῖος ἀξιωματικὸς καὶ ὑπασπιστὴς τοῦ αὐτοκράτορος τῆς Ρωσίας καὶ εἶχε χάσῃ τὸν δεξιὸν βραχίονά του κατὰ τὴν μάχην τῆς Δρέσδης ἐναντίον τοῦ Ναπολέοντος (1815). Ὁ Ὑψηλάντης ἀποδέχεται τὴν ἀρχὴν καὶ τὴν διεύθυνσιν τῆς ἐταιρείας καὶ τὴν 12 Ἀπριλίου 1820 ἀναγορεύεται γενικὸς ἐπίτροπος καὶ πληρεξούσιος τῆς ἐταιρείας.

Ὁ Ἀλέξανδρος Ὑψηλάντης κατήγετο ἀπὸ μεγάλῃν οἰκογένειαν τοῦ Φαναρίου, ὁ δὲ πάππος του καὶ ὁ πατὴρ του εἶχαν γίνει ἡγεμόνες τῆς Βλαχίας. Ὅλοι οἱ Ἕλληνες, μόλις ἔμαθον ὅτι αὐτὸς εἶνε ὁ ἀρχηγὸς τῆς ἐταιρείας τῶν φιλικῶν, ἐχάρησαν πολὺ καὶ ἐνεθουσιά-

σθραν, ἐπίστευσαν δὲ ὅτι πραγματικῶς ἦτο ὁ ἀντιπρόσωπος τοῦ αὐτοκράτορος τῆς Ρωσίας Ἀλεξάνδρου.

2. Πῶς ὁ Ὑψηλάντης ἐπαναστατεῖ τὰς ἡγεμονίας τῆς Μολδαυίας καὶ Βλαχίας.

Ὁ Ὑψηλάντης, ἀφ' οὗ ἐζήτησεν ἀπεριόριστον ἀδειαν ἀπυσίας ἀπὸ τὸν αὐτοκράτορα, ἀνεχώρησε κατὰ Ἰούνιον τοῦ 1820 ἀπὸ τὴν Πετρούπολιν καὶ κατέβη εἰς τὴν Ὀδησσόν. Ἀπ' ἐκεῖ διαπεράσας τὸν Προϋθον ποταμὸν εἰσῆλθεν εἰς τὸ Ἰάσιον τῆς Μολδαυίας. Σπου κατὰ τὴν 24 Φεβρουαρίου 1821 μὲ φλογερὰν προκήρυξιν ἀνεπέτασε τὴν σημαίαν τῆς ἐπαναστάσεως. Τότε χιλιάδες Ἕλληνες, Σέρβοι καὶ Βούλγαροι ἔτρεξαν εἰς αὐτὸν, μὲ ἐμπειροτάτους ἀρχηγούς, τὸν Γεωργάκην Ὀλύμπιον, τὸν Ἀθανάσιον Καρπενησιώτην, τὸν Φαρμάκην Μακεδόνα, τὸν Πάτιμιον Σάββαν καὶ τὸν Θεόδωρον Βλαδιμηρέσκον ἐκ Ρουμανίας. Ἐπίσης προσήλθον μὲ ἐνθουσιασμὸν 500 μαθηταὶ τῶν γυμνασίων καὶ φοιτητα τῶν Πανεπιστημίων, εἰ ὅποιοι ἀπετέλεσαν τὸν ἱερὸν λόχον, ὅπως εἶχαν παλαιὰ οἱ Ὀθωαῖοι, ὀρκοσθέντες τῆς νίκης ἢ θάνατον.

Κατὰ τὴν 27 Μαρτίου ἐφθασεν ὁ Ὑψηλάντης μὲ τὸν στρατὸν αὐτοῦ εἰς τὸ Βουκουρέστιον, ὅπου ἔμαθε τὴν λυπηρὰν εἴδησιν, ὅτι ὁ μὲν Πατριάρχης ἀφώρῃσεν αὐτόν, ὁ δὲ αὐτοκράτωρ τῆς Ρωσίας τὸν ἀπεκήρυξε καὶ τὸν διέγραψεν ἀπὸ τὰς τάξεις τοῦ ῥωσικοῦ στρατοῦ. Ἐκτὸς αὐτοῦ οἱ ἐγχώριοι δὲν ἔδωκαν καμμίαν βοήθειαν εἰς αὐτόν, οἱ δὲ Σάββας καὶ Βλαδιμηρέσκος ἤτο μόλησαν πρὸς τοὺς Τούρκους.

Ὁ Ὑψηλάντης τότε καταλαμβάνεται ἀπὸ ἀπελπισίαν καὶ ἀφήνει τὴν πρὸς τὰ κάτω πορείαν, τραπεῖς πρὸς τὰ Καρπάθια.

Εἰκ. 4. Ἀλέξανδρος Ὑψηλάντης.

Συγχρόνως ἡ Τουρκία ἀποστέλλει κατ' αὐτοῦ τρεῖς στρατιᾶς ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τῶν πασσάδων τῆς Σιλιστρίας, τοῦ Βιδινίου καὶ τῆς Βρατίας. Τὴν 1 Μαΐου 1821 γίνεται ἡ πρώτη αἱματηρὰ συμπλοκὴ πρὸ τοῦ Γαλαζίου μεταξὺ 4000 Τούρκων καὶ 700 ἐπαναστατῶν ὑπὸ τὸν Ἄθαν. Καρπενησιώτην καὶ Καραβίαν. Οἱ ἐπαναστάται, ἀφοῦ καθ' ἑλλην τὴν ἡμέραν ἀπέκρουσαν τοὺς Τούρκους, τὴν νύκτα διὰ τολμηροτάτου στρατηγήματος διεπέρασαν ξιφῆρεις ἀπὸ μέσα ἀπ' αὐτούς.

Ὁ Ὑψηλάντης, διὰ νὰ διευκολύνη τὴν ὑποχώρησιν, διέταξε νὰ καταληφθοῦν μερικαὶ ὄχυραὶ θέσεις πλησίον τοῦ χωρίου Δραγατσανίου. Καταλαμβάνει λοιπὸν τότε αὐτὰς ὁ Γεωργάκης Ὀλύμπιος μαζί με τὸν ἱερὸν λόχον, ἐνῶ τὸ Δραγατσάνι καταλαμβάνουν 2.000 Τούρκοι. Ὁ Ὀλύμπιος ἀμέσως ἀρχίζει τὴν ἐπίθεσιν κατὰ τοῦ Δραγατσανίου καὶ φέρει εἰς στενοχωρίαν τοὺς Τούρκους, συγχρόνως δὲ εἰδοποιεῖ τὸν Ὑψηλάντην νὰ σπεύσῃ πρὸς ἀσφάλειαν τῆς νίκης. Οἱ Τούρκοι πολιορκηθέντες καὶ μὴ δυνάμενοι νὰ φύγουν πυρπολοῦν τὸ χωρίον, διὰ νὰ διευκολύνουν τὴν ἐξοδὸν τῶν μέσα εἰς τὰς φλόγας. Ἄλλ' ὁ συνταγματάρχης τοῦ ἱππικοῦ Καραβίας ζαλισμένος ἀπὸ εἰρηνοσίαν καὶ χωρὶς διαταγὴν τοῦ ἀρχηγοῦ Ὀλυμπίου διατάσσει ἔξοδον τῶν 500 ἱπέων του καὶ τοῦ ἱεροῦ λόχου. Οἱ Τούρκοι τότε παίρνουν θάρρος ἀπὸ τὸ ἀνόητον αὐτὸ κίνημα καὶ ἐπιτίθενται κατὰ τοῦ στρατοῦ τοῦ Καραβία, τὸν ὁποῖον τρέπουν εἰς φυγὴν. Κατόπιν ἐπιτίθενται κατὰ τοῦ ἱεροῦ λόχου καὶ τὸν ἀποδεκατίζουν. Ἐξ αὐτῶν μόλις 100 διέσωσεν ἀπὸ τὴν σφαγὴν ὁ τρέξας εἰς βοήθειαν Γεωργάκης, ὁ ὁποῖος διέσωσε καὶ τὴν σημαίαν καὶ τὰ 2 τηλεδῶλα.

Ὁ Ὑψηλάντης τώρα χάνει τελείως τὸ θάρρος του καὶ μαζί με ἄλλους καταφεύγει εἰς τὴν Αὐστρίαν. Ἡ φιλότουρκος ἑμῶς Αὐστρία συλλαμβάνει αὐτὸν καὶ τὸν φυλακίζει εἰς τὰ φρικώδη δεσμωτήρια τῆς Μουγκάστας καὶ κατόπιν τῆς Θηρσειουπόλεως. Κατὰ τὸ 1827 κατόπιν μεσιτείας τοῦ αὐτοκράτορος τῆς Ρωσίας ἀπεφυλακίσθη, ἀλλὰ τὸ ἄλλο ἔτος ἀπέθανεν εἰς τὴν Βιέννην ἀπὸ τὰς κακουχίας καὶ τὰς θλίψεις.

Ἀπὸ τοὺς ὀπλαρχηγούς ὁ μὲν Ἄθαν. Καρπενησιώτης ἔπεσεν εἰς τὸν λόφον τοῦ Σκουλενίου πλησίον τοῦ Προῦθου γενναίως μαχόμενος, ὁ δὲ Ὀλύμπιος καὶ ὁ Φαρμάκης συνώδευσαν τὸν Ὑψηλάντην μέχρι τῶν αὐστριακῶν οὐνόρων. Ἄλλὰ κατὰ τὴν ἐπιστροφὴν τῶν

προδίδονται και καταδικώμενοι κλείονται εις τὸ μοναστήριον τοῦ Σέκκου. Ἐκεῖ ὁ Ὀλύμπιος μὲ 11 συντρόφους του καταλαμβάνει τὸ κωδωνοστάσιον και ἐπερίμενε νὰ ἔλθουν οἱ Τούρκοι. Μόλις οἱ Τούρκοι ἐπλησίασαν διὰ νὰ τοὺς συλλάβουν, θέτει πῦρ εἰς τὴν πυριτιδαποθήκην και θάπτονται ὅλοι ὑπὸ τὰ ἐρείπια τοῦ κωδωνοστασίου. Ὁ δὲ Φαρμάκης, ἀφῶ ἐπὶ 11 ἡμέρας ἀντεστάθῃ νικηφόρος, ἤναγκάσθη νὰ συνθηκολογήσῃ κατόπιν ἐγγυήσεως τοῦ πασσᾶ τῆς Βραΐλας και τοῦ Αὐστριακοῦ προξένου. Ἄλλ' αἱ συνθήκαι παρεδιάσθησαν ἀπὸ τοὺς Τούρκους και οἱ μὲν περισσότεροι ἐκ τῶν συντρόφων τοῦ Φαρμάκη ἐφρονεύθησαν, ὁ δὲ Φαρμάκης δέσμιος ὠδηγήθη εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν. Ἐκεῖ κατόπιν πολλῶν και φρικωδῶν βασανιστηρίων ἀπηγχονίσθη.

Τοιοιτοτρόπως ἀπέτυχεν ἡ ἐπανάστασις τῆς Μολδαυίας και Βλαχίας. Ἡ ἐπανάστασις ἕως αὐτῆ ὠφέλησε τὴν Ἑλληνικὴν ἐπανάστασιν κατὰ δύο σημεία. Πρῶτον μὲν διότι ἡ Τουρκία εἰς τὰς χώρας αὐτάς διέθετεν ἀπὸ τότε πολὺν στρατόν, ἔχουσα ὑποψίαις ὅτι ἡ Ρωσσία ὑπεκινούσε τοὺς Ἕλληνας εἰς ἐπανάστασιν, δευτέρον δὲ διότι τὸ ὀλοκαύτωμα τοῦ ἱεροῦ λόχου ἔκαμε νὰ ἐξεγερθῇ τὸ ἐθνικὸν φρόνημα τῶν Ἑλλήνων ἀκόμη περισσότερον.

3. Πῶς ὁ σουλτᾶνος διὰ νὰ κατατρομάξῃ τοὺς ἐπαναστατήσαντας Ἕλληνας διατάσσει τὴν ἀπαγχόνησιν τοῦ Πατριάρχου και τὴν σφαγὴν τῶν προκρίτων Ἑλλήνων.

Ἵστερα ἀπὸ τὴν καταστολὴν τῆς ἐπανάστασεως εἰς τὴν Μολδοβλαχίαν, ἡ ἐπανάστασις ἐξεργάγῃ ὀρμητικωτέρα εἰς ὅλην τὴν Πελοπόννησον, τὴν Στερεὰν Ἑλλάδα, τὰς νήσους τοῦ Αἰγαίου, τὴν Μακεδονίαν και τὴν Κρήτην.

Μόλις ἡ Ὑψηλὴ Πύλη ἀνεκάλυψε τὸ σχέδιον τῆς ἐπανάστασεως ἀπὸ τὰ κατασχεθέντα ἔγγραφα τῆς φιλικῆς ἐταιρείας, διατάσσει τὴν σφαγὴν και τὴν καταδίωξιν τῶν ἐν Κωνσταντινουπόλει Ἑλλήνων. Κατὰ τὴν 9 Μαρτίου ἐφυλακίσθησαν οἱ ἀρχιερεῖς Ἐφέσου, Θεσσαλίας, Ἀδριανουπόλεως, Νικομηδείας, Δέρκων, Ἀγχιάλου και Τυρνάβου και πολλοὶ ἄλλοι ἔγκριτοι Ἕλληνες. Συγχρόνως διετάχθησαν οἱ πιστοὶ τοῦ Μωάμεθ νὰ ὀπλισθοῦν και νὰ εἶνε ἕτοιμοι πρὸς

σφαγήν τῶν ἀπίστων γκισούρηδων, ἂν παραστή, ἀνάγκη. Τὸ Πατριαρχεῖον διετάχθη νὰ ὑπογράψῃ ἐπὶ τῆς ἁγίας τραπέζης ἀφοριστικὸν ἐπιτίμιον κατὰ τοῦ Ἰψηλάντου καὶ τῶν ἄλλων ἐπανασταῶν καὶ νὰ ἐκδώσῃ ἐγκύκλιον εἰς τοὺς λαοὺς νὰ καταθέσουν τὰ ἔπλα καὶ νὰ εἶνε εἰς τὸ μέλλον πιστοὶ ὑπήκοοι τοῦ Σουλτάνου.

Ἄλλ' ἔταν ἡ Πύλη ἡμαθεῖ τὴν γενικὴν ἐπανάστασιν τῶν Ἑλλή-

Εἰκ. 5. Ὁ Πατριάρχης Γρηγόριος ὁ Ε'.

νων, τότε ἐξεμάνη καὶ διέταξε τὴν συστηματικὴν σφαγήν καὶ καταδίωξιν τῶν χριστιανῶν. Μόνον εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν ἐφρονεύθησαν πλέον τῶν 30.000 ἐξ αὐτῶν.

Διὰ νὰ προξενήσῃ δὲ μεγαλύτερον τρόμον ὁ σουλτάνος εἰς τοὺς Ἑλληνας, διατάσσει νὰ κτυπήσουν τὴν κεφαλὴν τῆς Ἐκκλησίας

καὶ τοῦ γένους, τὸν Οἰκουμενικὸν Πατριάρχην. Πατριάρχης τότε ἦτο ὁ Γρηγόριος Ε', ὁ ὅποιος ἐγεννήθη εἰς τὴν Δημητσάναν τῆς Φορτυνίας κατὰ τὸ 1745. Ὁ πατὴρ τοῦ ὀνομάζετο Ἰωάννης Ἀγγελόπουλος, ἡ δὲ μήτηρ τοῦ Ἀσημίνα. Ἀφοῦ ἤκουσε τὰ πρῶτα μαθήματα εἰς τὰ σχολεῖα τῆς πατρίδος του, μετέβη εἰς τὰς Ἀθήνας καὶ κατόπιν διεικὼν σπουδῶν ἀνεχώρησε διὰ τὴν Σμύρνην πλησίον τοῦ ἐκεῖ διαμένοντος θεοῦ του Μελετίου ἱερομονάχου. Εἰς τὴν Σμύρνην ἐφοίτησεν εἰς τὴν Εὐαγγελικὴν Σχολὴν καὶ μετὰ τοῦτο ἔγινε μοναχός. Κατόπιν μετέβη εἰς τὴν Πάτμον πρὸς τελειοτέραν σπουδὴν τῆς θεολογίας καὶ φιλοσοφίας. Ἀφοῦ ἐχειροτονήθη διάκονος τοῦ μητροπολίτου Σμύρνης Προκοπίου, διεδέχθη αὐτὸν εἰς τὸν μητροπολιτικὸν θρόνον κατὰ τὸ 1784. Κατὰ δὲ τὸ 1797 προσεχειρίσθη Οἰκουμενικὸς Πατριάρχης.

Ἦτο ἡ 10 Ἀπριλίου τοῦ 1821, ὁπότε ἐωρτάζετο τὸ Πάσχα. Ὁ Πατριάρχης μὲ ἐπισημότητα, ἀφοῦ ἐτέλεσε τὴν θείαν μυσταγωγίαν εἰς τὸν ναὸν τοῦ Ἁγίου Γεωργίου, ἔψαλε τὸ «Χριστὸς ἀνέστη» καὶ ἀπὸ μέσα του ἠυχήθη ὑπὲρ τῆς εὐδωσέως τοῦ ἱεροῦ ἀγῶνος. Ἀφοῦ ἐτελείωσεν ἡ θεία λειτουργία, οἱ δῆμιοι εἰσορμοῦν εἰς τὰ Πατριαρχεῖα καὶ λέγουσιν εἰς τὸν Πατριάρχην, ὅτι κατόπιν φερμανίου τοῦ σουλτάνου καθαιρεῖται ἀπὸ τοῦ ἀξιωματός του. Ἀμέσως δὲ τὸν συλλαμβάνουν, τοῦ περνοῦν τὸν βρόχον εἰς τὸν τράχηλόν του καὶ τὸν κρεμοῦν εἰς τὴν πύλην τοῦ Πετρῆ τῶν Πατριαρχείων. Ἐπὶ τρεῖς ἡμέρας ἔμεινε κρεμασμένον τὸ ἱερὸν λείψανον τοῦ ἐθνάρχου, πτυόμενον καὶ ὑδριζόμενον ἀπὸ τὸν ἐξαγριωμένον ὄχλον. Τὴν τρίτην ἡμέραν παρεδόθη εἰς τοὺς Ἑβραίους, οἱ ὅποιοι, ἀφοῦ τὸ ἔσυραν εἰς τοὺς δρόμους τῆς Κωνσταντινουπόλεως, τὸ ἔρριψαν εἰς τὴν θάλασσαν, προσδέσαντες πέτραν εἰς τὸν λαιμόν. Ἀλλὰ μετὰ τινος ἡμέρας τὸ λείψανον ἀνήλθεν εἰς τὴν ἐπιφάνειαν τῆς θαλάσσης καὶ ἐπληθίσασεν ὡς ἐκ θαύματος εἰς ἓνα ἐκεῖ ἠγκυραβολημένον πλοῖον ἐκ Κεφαλληνίας. Ὁ πλοίαρχος αὐτοῦ Σκλάβος τὸ ἀνεγνώρισε καὶ τὴν νύκτα τὸ μετέφερεν εἰς τὸ πλοῖόν του. Τὴν ἄλλην ἡμέραν ἀνεχώρησε δι' Ὀδησσόν, ὅπου ἀνέφερεν εἰς τὰς ῥωσικὰς ἀρχὰς περὶ τῆς εὐρέσεως τοῦ λειψάνου. Ὁ Τσάρος, ὅταν ἔμαθεν αὐτό, διέταξε τὰς ἀρχὰς νὰ κηδεύσουν ἐκεῖ τὸ ἱερὸν λείψανον μεγαλοπρεπῶς καὶ μὲ βασιλικὰς τιμὰς. Κατὰ τὴν κηδεῖαν ἐξεφώνησε λαμπρὸν λόγον ὁ Κωνσταντῖνος Οἰκονόμος. Μετὰ 50 ἔτη τὰ ἱερά ὅσα μετεκομίσθησαν εἰς Ἀθήνας καὶ ἐτάφη.

σαν εἰς μαρμαρίνην λάρνακα ἐντὸς τοῦ ναοῦ τῆς Μητροπόλεως τῶν Ἀθηνῶν. Ἡ δὲ ἐλευθερωθεῖσα πατρὶς ἔστησε μεγαλοπρεπῆ μαρμάρινον ἀνδριάντα εἰς τὸ δεξιὸν μέρος τῶν προπυλαίων τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν.

Παρόμοιον μαρτυρικὸν θάνατον ὑπέστησαν καὶ οἱ 7 συνοδικοὶ ἀρχιερεῖς καὶ ἄλλοι πρόκριτοι Φαναριῶται, ἔγιναν δὲ σφαγαὶ εἰς τὴν Ἐφεσον, τὴν Κύπρον, τὴν Ρόδον, τὴν Σμύρνην, τὴν Κρήτην, τὴν Ἀδριανούπολιν, τὴν Θεσσαλονίκην καὶ ἄλλαχού.

Τὰ ἀπάνθρωπα δῆμος αὐτὰ μέτρα ὄχι μόνον δὲν κατέπνιξαν τὴν ἐπανάστασιν, ἀλλὰ τὴν ἐδυνάμωσαν πολὺ, διότι ἡ ἐπανάστασις ἔλαβε χαρακτῆρα θρησκευτικόν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ε΄.

Η ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΙΣ ΕΙΣ ΤΗΝ ΚΥΡΙΩΣ ΕΛΛΑΔΑ.—ΠΩΣ ΑΡΧΙΖΕΙ ΚΑΙ
ΕΞΑΠΛΩΝΕΤΑΙ Η ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΙΣ ΚΑΤΑ ΤΟ 1821

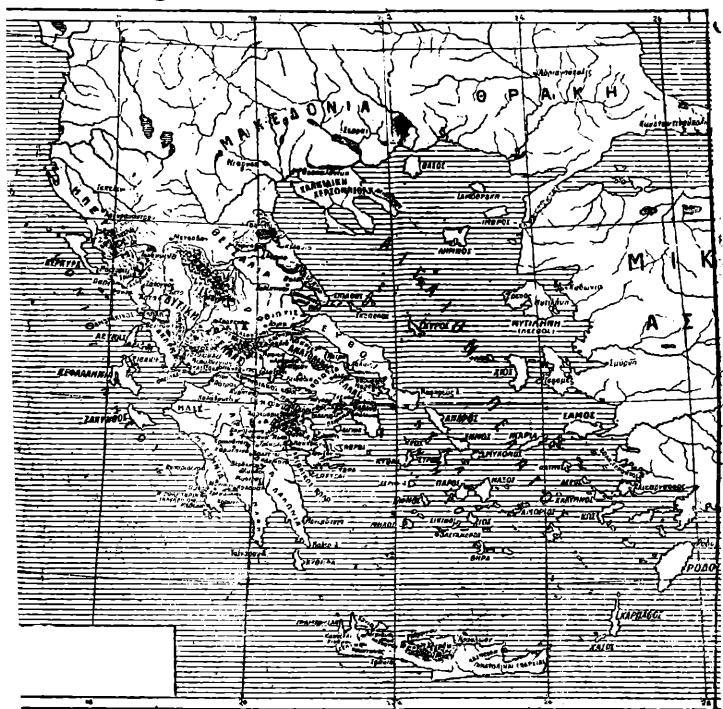
1. Ἡ ἔναρξις τῆς ἐπανάστασεως εἰς τὴν Πελοπόννησον.

Πῶς ἦτο ἡ Πελοπόννησος προτοῦ ἐκραγῆ ἡ ἐπανάστασις.
Πολλοὶ σύντροφοι τῆς φιλικῆς ἐταιρείας ἐξ ἀρχῆς εἶχαν ἀποφασίσει νὰ ἔχουν ὡς κοινὸν ὄρηγῆριον καὶ κέντρον τῆς γενικῆς ἐξεγέρσεως τῶν Ἑλλήνων τὴν Πελοπόννησον. Οἱ σώφρονες αὐτοὶ ἄνδρες εἶχαν δίκαιον νὰ θέλουν αὐτό, διότι ἡ Πελοπόννησος καὶ ὡς ἐκ τῆς θέσεώς της, εἰς τὴν ὁποίαν κεῖται, καὶ ὡς ἐκ τῶν ἀποτόμων ὁρέων της καὶ ὡς ἐκ τοῦ ὑπερέχοντος πληθυσμοῦ της ἠδύνατο ν' ἀρχίσῃ τὴν ἐπανάστασιν. Δυστυχῶς δ' Ὑψηλάντης ἐτάχθη μὲ τὸ μέρος τῶν ὀλίγων καὶ ἤρχισε τὴν ἐπανάστασιν ἀπὸ τὴν Μολδοβλαχίαν, ἥτις καὶ ἀπέτυχεν, ὅπως εἶδαμεν.

Κατὰ τὰς ἀρχὰς Ἰανουαρίου 1821 ὁ πασσᾶς τῆς Πελοποννήσου Χουρσίτ διετάχθη ἀπὸ τὸν σουλτᾶνον νὰ μεταβῆ εἰς τὰ Ἰωάννινα καὶ ἀναλάβῃ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ στρατοῦ, ὁ ὁποῖος ἐπολιορκεῖσε τὸν ἀποστάτην Ἀλῆ πασσᾶν. Τότε ἓνας ἐκ τῶν ἀρχηγῶν τῆς φιλικῆς ἐταιρείας, ὁ Γρηγόριος Δικαῖος ἢ Πιπταφλέσσας, εὐρῶν εὐκαιρίαν περιήρχετο ἔλθην τὴν Πελοπόννησον καὶ διέδιδεν ὅτι ὁ ρωσικὸς στρα-

το έτοιμος νά κατέλθῃ εἰς τὴν Ἑλληνικὴν Χερσόνησον, ὅτι θά-
ύβητο ὁ σουλτάνος καὶ ὅτι θά ἔκαίετο ἡ Κωνσταντινούπολις. Οἱ
κοὶ ἀκούοντες αὐτὰ ἦσαν ἔτοιμοι, μόλις θά εἶδικοτο τὸ σύνθημα,
παναστατήσουν ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας των.

Ἐνῶ ὁ Παπαφλέσσας περιήρχετο τὴν Πελοπόννησον, κατέρχον-
εἰς αὐτὴν οἱ ἀρματωλοὶ Νέστορ Ἀναγνωσταράς, ὁ φιλοπόλεμος.

Εἰκ. 6. Ἡ ἐπαναστατημένη Ἑλλάς.

ἄς Νικήτας, ὁ συνετὸς γερῶ - Κολοκοτρώνης καὶ ἄλλοι ὄπλα-
ρ. Ἡ ἀφιξὶς αὐτῶν καὶ προπάντων τοῦ Κολοκοτρώνη εἰς τὴν
ν ἐνεθάρρυνε περισσότερο τοὺς Πελοποννησίους, ἐνῶ τοῦναν-
ὑσηρέστησε πολὺ τὸν ἀντικαταστάτην τοῦ Χουρσίτ Σαλήκ ἀγᾶν.
ἰλῆκ ἐθεώρησεν ὡς προάγγελον καταιγίδος τὴν κάθοδον τοῦ

Κολοκοτρώνη και διέταξε τὸν Πετρόμπεη τῆς Μάνης νὰ συλλάβῃ τὸν φοβερὸν κλέφτην.

Ὁ Θεόδωρος Κολοκοτρώνης ἦτο υἱὸς τοῦ Κων. Κολοκοτρώνη και τῆς Ζημπίας, τὸ γένος Κωστάκη, ἐγεννήθη δὲ κατὰ τὸ 1770 κάτω ἀπὸ ἓνα δένδρον εἰς τὸ βουνὸν τῆς Μεσσηνίας Ῥαμοβοῦνι. Ὅταν κατὰ τὸ 1779 ὁ πατήρ του και ἄλλοι οἱ συγγενεῖς του ἐφανεύθησαν ὑπὸ τοῦ Χασάν πασσᾶ, ὁ Θεόδωρος διεσώθη ὡς ἐκ θαύματος μετὰ τὴν μητέρα του και τὴν ἀδελφὴν του ἀπὸ τὰ παλλημάρια τοῦ πατρός του. Κάποτε ὡς παιδί πού ἦτο ὁ Θεόδωρος εἰσῆλθεν εἰς τὴν Τρίπολιν φέρων μετὰ τὸν ἡμίονόν του ξύλα. Ἐνας τότε Τούρκος ἐπράπισεν αὐτὸν χωρὶς λόγον. Ὁ Θεόδωρος τόσον πολὺ ἠγάπηθῃ τὴν ὕβριν, ὥστε παρήτησε τὸ ζῶον μετὰ τὰ ξύλα και κατέφυγεν εἰς τὰ βουνὰ ὡς κλέφτης, διὰ νὰ ἐκδικηθῇ τοὺς Τούρκους. Ὅταν ἔγινε 15 ἐτῶν, διωρίσθη ἀρματωλὸς τοῦ Λεονταρίου, ἀλλ' οἱ Τούρκοι ἐξήλευαν τὸν ἀνδρείον ἀρματωλὸν και πάντοτε ἐπεζητοῦσαν νὰ τὸν φονεύσουν. Δι' αὐτὸ ὁ Κολοκοτρώνης ἔγινε πάλιν κλέφτης. Τότε συνεπολέμησε μετὰ τὸν Ἀνδρουτσὸν και κατὰ τὸν διωγμὸν αὐτοῦ ἐγύρισεν ἔλθῃ τὴν Πελοπόννησον και ἔμαθεν ὅλας τὰς κρύπτας, τὰ μονοπάτια και τὰς στρατηγικὰς θέσεις.

Εἰκ. 7. Ὁ Κολοκοτρώνης.

Ἀπ' ἐκεῖ μετὰ πολλοὺς κινδύνους ἐσώθη εἰς τὰ Κύθηρα και ἀπ' ἐκεῖ εἰς τὴν Ζάκυνθον. Κατὰ τὸ 1805 μετέβη εἰς τὴν Τσαμουργιάν, ὅπου ἐπῆρε 300 Τσάμηδες και ἐπανεστάτησε κηρύξας τὴν Πελοπόννησον ἐλευθέραν. Ἡ ἐπανάστασις κατεστάλη, ὁ δὲ Κολοκοτρώνης διεσώθη εἰς τὴν Κέρκυραν. Ἀπ' ἐκεῖ ἐξοπλίσας ἓνα καταδρομικὸν πλοῖον ἐπολεμοῦσεν εἰς τὸ Αἰγαῖον τοὺς Τούρκους. Ἀλλὰ μετὰ τὴν ὀλίαν καθυπόταξιν τῶν ἀρματωλῶν τοῦ Ὀλύμπου, μετὰ τῶν ὀπίστων συνεπολεμοῦσεν, ἐπανῆλθεν εἰς τὴν Κέρκυραν και κατετάχθη ὡς λοχαγὸς εἰς τὸν Ἀγγλικὸν στρατόν.

φονεύσουν. Δι' αὐτὸ ὁ Κολοκοτρώνης ἔγινε πάλιν κλέφτης. Τότε συνεπολέμησε μετὰ τὸν Ἀνδρουτσὸν και κατὰ τὸν διωγμὸν αὐτοῦ ἐγύρισεν ἔλθῃ τὴν Πελοπόννησον και ἔμαθεν ὅλας τὰς κρύπτας, τὰ μονοπάτια και τὰς στρατηγικὰς θέσεις. Ἀπ' ἐκεῖ μετὰ πολλοὺς κινδύνους ἐσώθη εἰς τὰ Κύθηρα και ἀπ' ἐκεῖ εἰς τὴν Ζάκυνθον. Κατὰ τὸ 1805 μετέβη εἰς τὴν Τσαμουργιάν, ὅπου ἐπῆρε 300 Τσάμηδες και ἐπανεστάτησε κηρύξας τὴν Πελοπόννησον ἐλευθέραν. Ἡ ἐπανάστασις κατεστάλη, ὁ δὲ Κολοκοτρώνης διεσώθη εἰς τὴν Κέρκυραν. Ἀπ' ἐκεῖ ἐξοπλίσας ἓνα καταδρομικὸν πλοῖον ἐπολεμοῦ-

Ἡ Ὀλοκοτρῶνης ὡς ἀξιωματικὸς διεκρίθη εἰς πολλὰς μάχας κατὰ τῶν Γάλλων, προβιθασθεὶς εἰς ταγματάρχη. Εἰς τὴν Κέρκυραν τότε ἐγίνε καὶ μέλος τῆς φιλικῆς ἐταιρείας καὶ κατὰ τὰς παραμονὰς τῆς ἐπαναστάσεως, ὅπως εἶπαμεν, ἀπεβιδιάσθη εἰς τὴν Καρδαμύλην τῆς Μάνης.

Ἡ Ὀλοκοτρῶνης εἶχε ρωμαλέον καὶ ἀθλητικὸν σῶμα καὶ μεγάλην κεφαλὴν μὲ ὀφθαλμοὺς γοργοὺς καὶ ἀπαστράπτοντας. Ἐφοροῦσε πάντοτε ἀρχαίαν περικεφαλαίαν καὶ ἡ φωνὴ του ἦτο βροντώδης. Γράμματα πολὺ ὀλίγα ἐγνώριζε καὶ μόλα ταῦτα ἤξευρε λαμπρὰ τὴν ἱστορίαν τῆς ἀρχαίας ἱστορίας τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους. Πολλὰ καὶ νοστιμώτατα εἶνε τὰ ἀνέκδοτά του. Μὲ τὴν ἀφιξίν τοῦ Ὀλοκοτρῶνη εἰς τὴν Πελοπόννησον, ὄλοι ἐνόησαν ὅτι σύντομα θὰ ἤρχιζεν ἡ ἐπανάστασις.

Πῶς ἀρχίζει ἡ ἐπανάστασις εἰς τὴν Πελοπόννησον. — Κατὰ τὰς ἀρχὰς Μαρτίου 1821 οἱ κλέφτες Νικόλ. Σολιώτης καὶ Ἀναγνώστης Κορδῆς κατόπιν προτροπῆς τοῦ Παπαφλέσσα παραφυλάττουσαν πλησίον τοῦ Ἀγριδίου τῆς Τριπέλειος καὶ φονεύσαν 8 τούρκους εἰσπράκτορας. Μετὰ τρεῖς ἡμέρας οἱ ἴδιοι μὲ τοὺς ἀνδρας των ἐξαναγκάζουσαν 60 Ἀλβανοὺς πλησίον τῆς Βερζοβᾶς νὰ καταθέσουν τὰ ὄπλα. Κατὰ τὴν 18 Μαρτίου ὁ Χοντρογιάννης κατόπιν προτροπῆς τῶν προκρίτων τῶν Καλαβρύτων Ζαῖμη καὶ Φωτῆλα πυροβολεὶ τὸν σπαχῆν τοῦ διοικητοῦ τῶν Καλαβρύτων Ἀρναούτογλου. Ὁ σπαχῆς τότε ἀπὸ τὸν φόβον του κλείεται ἐντὸς ὀχυρωτάτου πύργου, παραδίδεται ὅμως τὴν 21 Μαρτίου κατόπιν πολιορκίας εἰς τοὺς ὀπλαρχηγοὺς τῆς Ἀχαΐας.

Ἀπὸ τὰ αἵματηρὰ αὐτὰ κινήματα οἱ Τούρκοι τόσο ἐφοδῆθησαν, ὥστε ὄλοι μετὰ τῶν γυναικῶν ἐκλείσθησαν εἰς τὰ φρούρια. Αἱ ὀχυραὶ θέσεις τῶν Τούρκων ἐξεκενώθησαν διὰ μιᾶς. Αὐτὸ κάμνει νὰ πάρουν θάρρος περισσότερον οἱ Ἑλληνες. Ὀλόκληρος ὁ πληθυσμὸς τῆς Πελοποννήσου τότε σηκώνεται κατὰ τῶν ἀπίστων, ἄλλοι μὲν μὲ τὰ ὄπλα, ἄλλοι δὲ μὲ μαχαίρας, ποιμενικὰς βάρδους, σφενδόνας καὶ γεωργικὰ δίκρανα, διὰ νὰ ἐκδικηθοῦν εἰς μίαν στιγμὴν τὰ βάρσανα τῆς δουλείας 400 χρόνων. Δύο χιλιάδες Μανιάται ὑπὸ τὸν Πετρόμπεην, Μούρτσινον, Ὀλοκοτρῶνην καὶ Κυβέλλον ἐνώνονται μὲ τοὺς ἄλλους ὀπλαρχηγοὺς Παπαφλέσαν καὶ Ἀναγνωστάρην μὲ τὰ σῶ-

ματά των και πολιορκοῦν τὰς Καλάμας. Μετὰ τριήμερον πολιορκίαν κυριεύουν αὐτὰς κατὰ τὴν 25 Μαρτίου.

Τὴν ἰδίαν ἡμέραν, κατὰ τὴν ὁποίαν ὁ Πετρόμπεης καὶ οἱ λοιποὶ καταλάμβαναν τὰς Καλάμας, ὁ ἐπίσκοπος Παλαιῶν Πατρῶν Γερμανὸς μετὸν Ἀνδρέαν Ζαῖμην, τὸν Λόντον, τὸν Βενιζέλον Ρουφον καὶ τὸν Παπαδιαμαντόπουλον ὑψώνει τὴν σημαίαν τῆς ἐλευθερίας εἰς τὴν πλατείαν τοῦ ἁγίου Γεωργίου τῆς μονῆς τῆς Ἁγίας Λαύρας.

Εἰκ. 8. Ὁ Πετρόμπεης Μαυρομιχάλης.

Ὅλοι τότε προσέρχονται ἐκεῖ καὶ δίδουν τὸν ὑπὲρ πίστεως καὶ πατριδος ὄρκον. Ἀμέσως δὲ πολιορκοῦν τὸ δυτικὸν μέρος τῶν Πατρῶν. Μετὸν ἴδιον τρόπον οἱ Ἕλληνες πολιορκοῦν τοὺς Τούρκους εἰς τὸ Λόλα τῆς Ἡλείας, εἰς τὴν Κόρινθον, εἰς τὸ Ναυαρίνον, εἰς τὴν Μονεμβασίαν, εἰς τὸ Ναύπλιον.

Μετὰ τὴν ἄλωσιν τῶν Καλαμῶν ὁ Κολοκοτρώνης μετὰ 300 Μανιάτας ἦλθεν εἰς τὴν Καρύταιναν. Ἐκεῖ πλησίον εἶνε τὰ στενὰ τοῦ ἁγίου Ἀθανασίου, ἀπ' ὅπου θὰ διήρχοντο οἱ Τούρκοι. Ὁ Κολοκοτρώνης μετὰ τοὺς ἀνδρας του καταλαμβάνει αὐτὰ καὶ ἄλλους μὲν ἐξ αὐτῶν κατακίπτει, ἄλλους δὲ ρίπτει εἰς τὸν ποταμὸν Ρουφιᾶν, ὅπου πνίγονται. Τὸ κατόρθωμα αὐτὸ τοῦ Κολοκοτρώνη κάμνει, ὥστε νὰ

προσέλθουν εἰς αὐτὸν 6,000 ἄνδρες ὑπὸ τὸν Ἕλληνα ἹΜαυρομιχάλην, τὸν Κανέλλον καὶ Δημήτριον Δεληγιανναίους, τὸν Παπαφλέσσα, τὸν Ἀναγνωσταρᾶν καὶ ἄλλους. Ὅλοι τότε μαζὶ πολιορκοῦν τὴν Καρύταιναν. Ἄλλ' ὁ ἄσπλος σχεδὸν καὶ ἀσύντακτος αὐτὸς στρατὸς, μόλις ἐφάνη Τουρκικὸς στρατὸς ἀπὸ τὴν Τρίπολιν, διελύθη. Οἱ ὄπλαρχη-

Εἰκ. 9. Ὁ Παλαιῶν Πατρῶν Γερμανός.

γοί, ἄφοῦ ἔμειναν σχεδὸν χωρὶς στρατιώτας, συνέρχονται τότε εἰς τὸ Χρυσοβίτσι καὶ ἀποφασίζουσι νὰ φύγουν διὰ τὴν Μεσσηνίαν. Μόνον ὁ Κολοκοτρώνης ἐπέμενε νὰ μὴν ἀφήκουν τὴν ὀχυρὰν ἐκείνην καὶ στρατηγικὴν θέσιν, διὰ νὰ δυνηθοῦν νὰ κυριεύσουν τὴν Τρίπολιν καὶ ἐξασφαλίσουν τὴν ἐπανάστασιν. Ὅταν δὲ κάποιος ὄπλαρχη-

γός τόν προέτρεπε νά φύγη και αὐτός, ὁ Κολοκοτρώνης ἀπήντησε : «Δέν πηγαίνω πουθενά· ἂν θέλετε σεις, τραβάτε· ἐγὼ θά μείνω ἐδῶ, ἔπου και τὰ βουνά και τὰ πουλιά μὲ γνωρίζουν, και ἂν χαθῶ, κάλλιο νά μὲ φᾶνε τὰ πουλιά τοῦ τόπου μου». Ἐπὶ τέλους ὁμως μὲ τὴν ἐπιμονὴν τοῦ Κολοκοτρώνη ἀποφασίζεται νά μείνουν ὅλοι ἐκεῖ και νά ἀποκλείσουν τὴν Τρίπολιν.

Πῶς ἐπιτυγχάνει τὸ σχέδιον τοῦ Κολοκοτρώνη και στερεώνεται ἡ ἐπανάστασις. — Συμφώνως μὲ τὸ σχέδιον τοῦ Κολοκοτρώνη ἀποκλείεται γύρω - γύρω ἡ Τρίπολις, ἡ ὁποία ἦτο ἡ ἔδρα τοῦ πασσαῖ τῆς Πελοποννήσου. Καὶ ὁ μὲν Κολοκοτρώνης μὲ τοὺς Μαυρομιχαλαίους και τὸν Ἕλιαν Φλέσσαν κατέλαβε τὸ Βαλτέτσι, ἔπου ἔδρυσε τὸ στρατηγεῖόν του, ὁ Πλαπούτας τὴν Πιάναν, ὁ Κινέλλος Δελιγιάννης τὴν Ἄλωνίσταιναν, ὁ Ν. Δηλιγιάννης τὰ Βέρβαινα και ὁ Χαραλάμπης και Πετμεζᾶς τὸ Λεβίδι. Εἰς τὰ μέρη αὐτὰ ὠχυρώθησαν οἱ Ἕλληνες μέσα εἰς προχώματα, τὰ ὁποῖα ἐλέγοντο ταμπούρια.

Κατ' ἀρχὰς ὁ ἀποκλεισμός αὐτός ἐπετύγχανεν, ἀλλ' ἔταν ἐφθασαν ἐπικουραὶ τῶν Τούρκων ὑπὸ τὸν Μουσταφάμπεην, οἱ Ἕλληνες ἤρχισαν νά φοβῶνται. Ὁ Χουρσίτ, ὅπως εἶπαμεν, ἐπολιορκούσε τὸν Ἄλῃ πασσαῖν. Ἄλλ' ἔταν ἔμαθε τὴν πολιορκίαν τῆς Τριπόλεως, ἔπου εἶχε τοὺς θησαυρούς του, ἀποστέλλει ἀπὸ τὰ Ἰωάννινα τὸν ὑποστράτηγον Μουσταφάμπεην μὲ 3,500 Ἄλθανούς, διὰ νά διαλύσῃ τὴν πολιορκίαν και κατασθέσῃ τὴν ἐπανάστασιν. Ὁ Μουσταφάμπεης χωρὶς ἐμπόδιον περνᾷ τὴν Αἰτωλοακαρνανίαν, φθάνει εἰς τὸ Μεσολόγγιον και ἀπ' ἐκεῖ μὲ πλοῖα ἔρχεται εἰς τὰς Πάτρας. Ἄπ' ἐκεῖ διὰ τῆς ἀκτῆς τοῦ Κορινθιακοῦ κόλπου φθάνει εἰς τὸ Αἶγιον, τὸ ὁποῖον καίει και κατόπιν εἰς τὴν Ἀκροκόρινθον, ἔπου διαλύει τὴν πολιορκίαν τοῦ Παπαφλέσσα. Ὑστερα διὰ τῶν Δερβενακίων εἰσχωρεῖ εἰς τὸ Ἄργος, διαλύει τὴν πολιορκίαν τοῦ Ναυπλίου και νικηφόρος φθάνει κατὰ τὴν 6 Μαΐου εἰς τὴν Τρίπολιν.

Κατὰ τὴν 12 Μαΐου ὁ Μουσταφάμπεης ἐφορμᾷ πανστρατιᾷ μὲ 13,000 ἄνδρας κατὰ τῶν ἐν Βαλτετσῷ 845 ὠχυρωμένων Ἑλλήνων ὑπὸ τοὺς Μαυρομιχαλαίους και τὸν Φλέσσαν. Ὁ Κολοκοτρώνης τὴν ἡμέραν ἐκείνην εὐρίσκετο εἰς τὸ Χρυσοβίτσι, διότι ἦτο εἰς διαρκῆ κίνησιν. Ἐκοιμᾶτο εἰς τὸ Βαλτέτσι, ἔτρωγε τὸ μεσημέρι εἰς τὴν Πιάναν και ἔδειπνούσεν εἰς τὸ Χρυσοβίτσι. Οἱ Τούρκοι περικυκλῶνουν τὸ Βαλτέτσι και ἀρχίζουν τὴν ἐπίθεσιν. Οἱ Ἕλληνες ἐπὶ τρεῖς

ώρας πολεμοῦν ὡς λεοντάρια. Τότε φαίνεται ὁ Κολοκοτρώνης μὲ 800 ἄνδρας νὰ ἔρχεται ἀπὸ τὸ Χρυσοβίτσι. Ἀπὸ τὴν κορυφὴν τοῦ βουνοῦ ἀκούεται ἡ βροντώδης φωνὴ του: «Βιστάτε καλά, λεβέντες μου, καὶ τώρα θὰ ἴδωσιν ποιὸς εἶνε ὁ Κολοκοτρώνης!» Αὐτὸ τὸ κάμνει νὰ πάρουν θάρρος οἱ μαχόμενοι Ἕλληνες καὶ νὰ πολεμοῦν μὲ ἀπάνταστον ἀνδρείαν. Μετ' ὀλίγον φθάνει εἰς βοήθειαν ἀπὸ τὴν Πιάναν καὶ ὁ Ηλαπούτας μὲ 700 ἄνδρας. Ἡ ἐπικουρῖα αὐτῆ τῶν 1,500 ἀνδρῶν ἐπιτίθεται κατὰ τῶν Τούρκων ἀπὸ τὰ νῶτα. Τὸ σκότος ὁμοῦ καταπαύει τὸ πῦρ καὶ ἀπὸ τὰ δύο μέρη. Κατὰ τὸ μεσονύκτιον ὁ Κολοκοτρώνης εἰσέρχεται εἰς τὸ Βαλτέτσι καὶ γεμάτος χαρὰ καὶ θάρρος φιλεῖ τοὺς ἀγωνιζομένους. Τὴν ἄλλην ἡμέραν ἀρχίζει ὁ πόλεμος σφοδρότερος. Οἱ Ἕλληνες μὲ νέας ἐπικουρίας ἐπιτίθενται κατὰ τῶν Ἀλβανῶν καὶ τοὺς τρέπουν εἰς ἀτακτον φυγὴν. Ἀπὸ τὸν πανικὸν φεύγουν καὶ οἱ λοιποὶ Τούρκοι, ὁ δὲ Μουσταφάμπεης χάνει τὸν ἵππον του. Ὅλαι αἱ ἀποσκευαί, τὰ ὑποζύγια, 2 τηλεβόλα καὶ πλούσια λάφυρα περιέρχονται εἰς χεῖρας τῶν νικητῶν.

Ὁ Μουσταφάμπεης διὰ νὰ ἀποπλύνῃ τὴν ἔντροπὴν του, διατάσσει μὲ 2 πυροβόλα νὰ ἐπιτεθοῦν κατὰ τῶν Ἑλλήνων, οἱ ὅποιοι εὐρίσκοντο εἰς τὰ Βέρβαινα. Ἐνα μέρος τοῦ στρατοῦ αὐτοῦ συναντᾷ τὸν Νικήταν Σταματελόπουλον, ἀνεψιὸν τοῦ Κολοκοτρώνη, εἰς τὰ Δολιανὰ μὲ 150 ἄνδρας. Ὁ Νικήτας ἐπὶ 11 ὥρας ἐπολεμοῦσε μὲ τοὺς Τούρκους. Ἐπὶ τέλους οἱ Ἕλληνες, οἱ Ἕλληνες οἱ ὅποιοι ἦσαν εἰς Βέρβαινα νικοῦν τοὺς Τούρκους καὶ τρέχουν εἰς βοήθειαν τοῦ Νικήτα. Τότε οἱ Τούρκοι τρέπονται εἰς φυγὴν. Ὁ Νικήτας ποῦ εἶχε πόδας ταχεῖς καταδιώκει αὐτοὺς καὶ φονεῖει τοὺς περισσοτέρους. Ὁ Νικήτας τότε διὰ πρώτην φοράν ὠνομάσθη ἀπ' ὄλους Τουρκοφάγος.

Μετὰ τὰς νίκας αὐτάς ἡ πολιορκία τῆς Τριπόλεως ἐγίνε στενωτέρα. Ἡ θέσις τῶν πολιορκουμένων ἡμέραν μὲ τὴν ἡμέραν ἐγίνετο ἀπελπιστικὴ ἀπὸ τὴν ἔλλειψιν τροφῆς καὶ ὕδατος. Δι' αὐτὸ οἱ ἀπελπισθέντες ἐσκέπτοντο νὰ παραδοθοῦν μὲ δροῦς. Ἄλλ' ἐνῶ συνεσκέπτοντο εἰς τὸ σεράγι τοῦ Κεχαγιάμπεη, 50 περίπου Ἕλληνες, ἀναρριχηθέντες ὁ ἕνας εἰς τοῦ ὄμου τοῦ ἄλλου, ἀνέβησαν εἰς τὸ τεῖχος καὶ ἤνοιξαν τὴν πύλην τοῦ Ναυπλίου, εἰς τὴν στιγμὴν ἐπέπεσαν ὄλοι καὶ ἐξετράπησαν εἰς σφαγὴν. Ὁ Κολοκοτρώνης μὲ κίνδυνον τῆς ζωῆς του κατάρθωσε νὰ σώσῃ τοὺς ἀποχωροῦντας Ἀλβανούς,

φοβερίας τούς παρεκτραπένας, δι' ἃν μείνη ζωντανός, θὰ πρωτοσκοτώσῃ αὐτὸς ἐκεῖνον ποῦ θὰ βίξῃ πρῶτος εἰς τοὺς Ἀρβανίτας.

2. Ἡ ἐπανάστασις εἰς τὴν Στερεὰν Ἑλλάδα.

Πῶς ἐξεγείρονται ἡ Ἀμφισσα, ἡ Δωρις καὶ ἡ Δεβάδεια.— Συγχρόνως σχεδὸν μὲ τὴν Πελοπόννησον ἐπανεστάστησεν ἡ Ἀμφισσα ὑπὸ τὸν Πανουργιᾶν, ὁ ὁποῖος μὲ 60 ἄρματωλοὺς καὶ κλέφτας ἀνεπέτασεν εἰς τὴν μονὴν τοῦ προφήτου Ἡλίου τὴν σημαίαν τῆς ἐλευθερίας κατὰ τὴν 24 Μαρτίου 1821. Κατὰ τὴν 26 Μαρτίου ἐπολιορκήθη ἡ ὑπὸ τῶν Τούρκων κατεχομένη πόλις τῆς Ἀμφίσσης καὶ κατίπιν τετραώρου μάχης ἡ μὲν πόλις ἐκυριεύθη, οἱ δὲ Τούρκοι παρεδόθησαν ἐκ πείνης καὶ δίψης.

Κατὰ τὴν 30 Μαρτίου ἐπολιορκήθησαν οἱ Τούρκοι εἰς τὴν Δωρίδα ὑπὸ τοῦ Δήμου Σκαλισᾶ καὶ Λιδωρίκη καὶ κατέθεσαν τὰ ὅπλα. Κατὰ δὲ τὴν 29 Μαρτίου ὕψωσαν τὴν σημαίαν τῆς ἐπανάστασιως εἰς μὲν τὴν Δεβάδειαν ὁ Ἀθανάσιος Διάκος, εἰς δὲ τὸ φρούριον τῆς Βουδουνίτσας ὁ Δουβουνιώτης. Μετὰ δύο ἡμερῶν πολιορκίαν, οἱ Τούρκοι τῶν μερῶν αὐτῶν παρέδωκαν τὰ ὅπλα. Μετὰ ταῦτα ἐπυρπόλησαν τὴν Ὑπάτην καὶ ἔφεραν εἰς δύσκολον θέσιν τὴν ἐκεῖ ἁλβανικὴν φρουράν. Ἐξαφνα ὁμως βλέπουν κατὰ τὴν 18 Ἀπριλίου εἰς τὴν ἀπέναντι πεδιάδα νὰ κατέρχεται πολυάριθμος Τουρκικὸς στρατός. Τότε οἱ τρεῖς ὅπλαρχηγοὶ Πανουργιάς, Διάκος καὶ Δουβουνιώτης ἐνώνονται μὲ τὰ παλληκάρια τῶν καὶ ἀποφασίζουσιν νὰ ἐμποδίσουν τὴν κάθοδον τοῦ τουρκικοῦ στρατοῦ.

Πῶς ὁ Διάκος ἀκολουθεῖ τὸ παράδειγμα τοῦ ἀρχαίου βασιλέως τῆς Σπάρτης Λεωνίδα εἰς τὸν ἴδιον τόπον.— Ὁ πολιορκητῆς τοῦ Ἀλῆ πασσᾶ Χουρσίτ ἀπέστειλεν ἀπὸ τὰ Ἰωάννινα τοὺς Ὁμέρ Βρυώνη καὶ Μεχμέτ Κισσὲν μὲ 9.000 πεζοὺς καὶ 500 ἵππους, διὰ νὰ κατασθέσουν τὴν ἐκραγεῖσαν ἑλληνικὴν ἐπανάστασιν εἰς τὴν ἀνατολικὴν Στερεὰν Ἑλλάδα. Ὅταν εἶδαν τὸν στρατὸν αὐτὸν εἰς τὴν πεδιάδα τῆς Λαμίας οἱ τρεῖς ὅπλαρχηγοὶ ποῦ εἴπαμεν, ἔσπευσαν νὰ καταλάβουν τοὺς δύο δρόμους, οἱ ὁποῖοι ὠδηγοῦσαν, ὁ μὲν ἕνας εἰς τὴν Λοκρίδα καὶ τὴν Βοιωτίαν διὰ τῶν Θερμοπυλῶν, ὁ δὲ ἄλλος εἰς τὴν Φωκίδα διὰ τῆς Χαλκομαμάτας. Καὶ ὁ μὲν Πανουργιάς μὲ 600 ἄνδρας κατέλαβε τὴν Χαλκομαμάταν καὶ τὸ χωρίον

Μουσταφάμπεη, ὁ Δουβουνιώτης μὲ 400 ἄνδρας τὴν γέφυραν τοῦ Τοργοπετάμου, ὁ Διάκος μὲ 500 ἄνδρας τὴν γέφυραν τοῦ Σπερχειοῦ (Ἄλαμάναν). Προτοῦ ὅμως ὀχυρωθοῦν αὐτοὶ καλά, ἐφορμᾷ ὁ Ὅμηρ Βρυώνης μὲ τὸν στρατὸν του εἰς τρεῖς φάλαγγας. Οἱ ἄνδρες τότε τοῦ Δουβουνιώτου καὶ τοῦ Πανουργιά, μὴ ἔδυνάμενοι νὰ ἀντισταθοῦν εἰς τὸν καλπασμὸν τοῦ ἱππικοῦ καὶ τὸ πλῆθος τῶν Ἄλβανῶν, διεσκορπίσθησαν.

Ὅλος τῶρα ὁ τουρκικὸς στρατὸς συγκεντρώνεται κατὰ τοῦ Διά-

κοῦ. Ἐκεῖνοι οἱ ἐπειρεῖς ἦσαν ἐπάνω εἰς τὴν γέφυραν τῆς Ἄλαμάνας, ἤρχιζαν νὰ κλονίζωνται καὶ μετ' ὀλίγον τρέπονται εἰς φυγὴν. Εἰς τὸ ἄκρον τῆς γεφύρας ἐστέκετο ὁ Διάκος μὲ 48 συντρόφους του καὶ ἐπολεμοῦσαν ἀπελπιστικά. Ὅλιγον ὀπίσω μέσα εἰς ἓνα χάνι ὁ Καλύβας καὶ ὁ Βακογιάννης μὲ 10 μόνον ἄνδρας ἐκτυποῦσαν τοὺς Τούρκους. Μερικοὶ τότε προτείνουν εἰς τὸν Διάκον νὰ ἀναβῆ εἰς τὸ ἄλογόν του καὶ νὰ φύγῃ, ἀλλ' ὁ Διάκος μὲ μεγαλοφροσύνην ἀπαντᾷ: «Ὁ Διάκος δὲν φεύγει, οὔτε ἀφήνει τοὺς συντρόφους του (τὸν Καλύβαν καὶ τὸν Βακογιάννην). Οἱ Ἕλληνες πολεμοῦν τῶρα μὲ τὰ ξίφη καὶ εἰς τὸ τέλος συμπλέκονται σῶμα πρὸς σῶμα. Ὅλοι σχεδὸν φονεῦνται καὶ ἀπομένει ὁ Διάκος. Ἐπὶ τέλους τραυματίζεται καὶ αὐτὸς βαρῶς εἰς τὸν δεξιὸν βραχίονα καὶ συλλαμβάνεται.

Οἱ Τούρκοι τότε ὠδήγησαν τὸν Διάκον εἰς τὸν Ὅμηρ Βρυώνην, ὃ ὅποιος, ἐπειδὴ ἐθαύμασε τὴν ὡραίαν μορφήν καὶ τὸ ἔρειμάνειν αὐτοῦ παράστημα, τοῦ ἐπρότεινεν ὅτι θὰ τοῦ χαρίσῃ τὴν ζωὴν, ἂν

Εἰκ. 10. Ὁ Ἄθανάσιος Διάκος

ἔδέχετο νὰ ἀρνηθῆ τὴν πίστιν του καὶ νὰ ὑπηρετῆ εἰς αὐτόν. Ὁ Διάκος ἔμωσ με ὑπερηφάνειαν ἀπαντᾷ ἰ «Ἐγὼ Ἕλλην ἐγεννήθηκα καὶ Ἕλλην θὰ πεθάνω».

Τότε ὁ Ὁμῆρ Βρυώνης διέταξε νὰ σουδλίσουν καὶ νὰ φήσουν ζωντανὸν τὸν Διάκον εἰς τὴν πλατεῖαν τῆς Λαμίας. Ἡ ἀπάνθρωπος τιμωρία ἐξετελέσθη τὴν 23 Ἀπριλίου 1821 χωρὶς κανένα στεναγμὸν ἢ δάκρυ ἐκ μέρους τοῦ ἥρωος Διάκου. Μόνον, ὅταν οἱ Τοῦρκοι ἔσυραν αὐτὸν εἰς τὸν τόπον τῆς ἐκτελέσεως, ἐγύρισε τὸ βλέμμα του πρὸς τὴν γύρω πρασινίζουσαν φύσιν καὶ εἶπε τὸ ἐξῆς δίστιχον :

«Γιὰ ἰδὲς καιρό, ποῦ διάλεξεν ὁ χάρος νὰ μὲ πάρη,
τώρα π' ἀνθίζουσι τὰ κλαριά καὶ βγάν' ἡ γῆ χοιτάρι.»

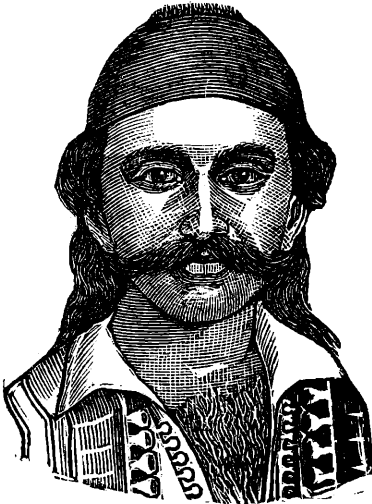
Δηλαδή, τώρα πὺ ἀρχίζει νὰ ἐλευθερώνεται ἡ πατρίδα μου ἀποθαίνω ἐγὼ.

Ἡ εὐγνωμοσύνα ἀργότερον πατρὶς ἔστησεν εἰς τὴν Λαμίαν καὶ ἀκριβῶς εἰς τὸ μέρος τοῦ μαρτυρίου τοῦ Διακού τὸν ἀνδριάντα του.

Πῶς ἐκδικεῖται τὸν θάνατον τοῦ Διακού ὁ φίλος του Ὀδυσσεὺς Ἀνδρούτσος. — Ὅταν ἔμαθε τὸν μαρτυρικὸν θάνατον τοῦ Δια-

κου ὁ φίλος τοῦ Ὀδυσσεὺς Ἀνδρούτσος, ἐλυπήθη κατάκαρδα καὶ ἀπεφάσισε νὰ ἐκδικηθῆ αὐτόν.

Ὁ Ὀδυσσεὺς ἦτο υἱὸς τοῦ ἐκ Λοκρίδος ὀνομαστοῦ Ἀνδρούτσου, περὶ τοῦ ὁποῦ ὠμιλήσαμεν, καὶ ἐγεννήθη εἰς τὴν Ἰθάκην κατὰ τὸ 1788. Ἦτο μᾶλλον κοντὸς κατὰ τὸ ἀνάστημα, εἶχεν ἔμωσ σῶμα δυνατόν. Ἦτο εὐμορφος ἄνδρας καὶ εἶχε μεγάλα καὶ παχιὰ μουστάκια καὶ μεγάλα φρύδια σμιγμένα. Τὸ στῆθος του ἦτο δασύτριχον καὶ πάντοε τὸ εἶχεν ἀνοικτόν, τὸ δὲ βλέμμα του ἦτο ἐπιβλητικόν. Ὅταν ὠμιλοῦσεν, ἐδυσκολεῖτο ὀλίγον, ἦτο ἔμωσ ταχύτατος

Εἰκ. 11.—Ὀδυσσεὺς Ἀνδρούτσος.

καὶ εἰς τὰ πόδια καὶ εἰς τὰ ἔργα του. Ἐκτὸς τῆς ἀνδρείας του εἶχε καὶ εὐστροφὸν πνεῦμα καὶ ἀντίληψιν μεγάλην καὶ γλῆγορην.

Όταν ή Τουρκία ἐκήρυξε τὸν πόλεμον κατὰ τοῦ Ἄλῃ πασσᾶ, ὁ Ὀδυσσεὺς ἔσπευσε νὰ πολεμήσῃ ὑπὲρ αὐτοῦ, ἀφ' οὗ ἀφῆκεν ὄπληρη γὼν τῆς Λεδαδείας τὸν Διάκον. Ἐπειδὴ ὁμοῦ ἐκινδύνευσε νὰ φονευθῇ ἀπὸ τοὺς Τουρκαλβανούς, κατέφυγεν εἰς τὴν Ἐπτάνησον, ὅπου ἦλθεν εἰς συνεννόησιν μὲ τὸν Κολοκοτρώνην καὶ τοὺς ἄλλους ἄνδρας τῆς ἐπαναστάσεως. Ὅταν ὁ Κολοκοτρώνης ἀνεχώρησε διὰ τὴν Μάνην, ὁ Ὀδυσσεὺς ἦλθεν εἰς τὴν Ἀκαρνανίαν καὶ Εὐρυτανίαν, διὰ νὰ ἐπαναστατήσῃ τὰ μέρη ἐκεῖνα. Ὅταν εὐρίσκετο εἰς Εὐρυτανίαν, ἔμαθε τὸν θάνατον τοῦ Διακίου. Τότε ἀμέσως κατέρχεται εἰς τὴν Γραβιάν (3 Μαΐου 1821) μὲ 150 παλληκάρια καὶ καταλαμβάνει τὸ ἐκεῖ εὐρισκόμενον χάνι. Ὁ σκοπὸς του ἦτο νὰ ἐμποδίσῃ τοὺς Τούρκους τοῦ Ὁμέρ Βρυώνη νὰ περάσουν ἀπὸ τὸ στενὸν ἐκεῖνο μέρος πρὸς τὴν Ἀμφισσαν. Λέγει λιπὸν εἰς τοὺς στρατιώτας του : « Παιδιά, ὅποιος θέλει νὰ μὲ ἀκολουθήσῃ εἰς τὸ χάνι, ὡς πιασθῇ εἰς τὸν χορὸν ». Ἀμέσως τότε 118 ἄνδρες πιάνονται εἰς τὸν χορὸν καὶ κλειοῦνται εἰς τὸ πλινθόκτιστον ἐκεῖνο χάνι, ἀφοῦ ἔκλεισαν μὲ πέτρας τὰς θύρας καὶ τὰ παράθυρα καὶ ἀνοιξαν πολεμίστρας.

Οἱ φυλάσσοντες τὰς γύρω παρόδους Πανουργιάς, Σουλιώτης καὶ Κατσιογιάννης ὕστερα ἀπ' ὀλίγον συμπλέκονται μὲ τὸν στρατὸν τοῦ Ὁμέρ Βρυώνη, ὁ ὅποιος ἤρχετο μὲ ὄχλοσὴν. Ἀφοῦ ἀντεστάθησαν ἀρκετὴν ὥραν, ἠναγκάσθησαν νὰ ὑποχωρήσουν καὶ νὰ διασκορπισθοῦν. Οἱ Τούρκοι, ἀφοῦ διεσκόρπισαν αὐτούς, ἐπροχώρησαν ἐναντίον τοῦ χανίου. Ἐμπρὸς-ἐμπρὸς ἐπήγαιναν ἐφιππος ἕνας δερβίσης. Ὁ Ὀδυσσεὺς τὸν χαιρετίζει Ἀλθανιστὶ καὶ τὸν ἐρωτᾷ περὶ πηγαίνει. « Νὰ σφάξω ἐχθρὸς τοῦ Προφήτου ! » ἀπεκρίθη τότε ἐκεῖνος. Μὰ μιὰ σφαῖρα τοῦ Ὀδυσσεῶς τὸν ῥίπτει ἀπὸ τὸ ἄλογον νεκρὸν. Οἱ Τούρκοι τότε χύνονται ὡς λυσσασμένοι λύκοι ἐπάνω εἰς τὸ χάνι καὶ ἄλλοι μὲν μὲ τὰ γιαταγάνια κοπανίζουσι τοὺς τοίχους του, ἄλλοι δὲ στηλώνουσι τῆς πλάτες των, ὡς νὰ ἤθελαν νὰ σείσουν ἀπὸ τὸν τόπον τοῦ ὀλόκληρον τὸ χάνι. Οἱ Ἕλληνες ἀτάραχοι ἀπὸ τὰς πολεμίστρας τουφεκίζουσι καὶ πιστολίζουσι εἰς τὸν σωρὸν. Τὰ ὄπλα ἀναψαν ἀπὸ τὴν πολλὴν χρῆσιν καὶ ὄλοι εἶχαν γίνῃ ἀπὸ τὸν καπνὸν μαῦροι. Ἐπὶ τέλους νυκτῶνει καὶ οἱ Τούρκοι ἀπελπισμένοι καὶ κατακουρασμένοι παύουσι τὴν ἐφοδὸν καὶ ἡσυχάζουσι. Ὁ Ὁμέρ Βρυώνης στέλλει τότε νὰ τοῦ φέρουσι κανόνια ἀπὸ τὴν Λαμίαν, διὰ νὰ κρημνίσῃ τὸ χάνι.

Ἄφροῦ ἐνύκτωσε καλά, λέγει ὁ Ὀδυσσεὺς εἰς τὰ παλληκάρια του: «Παιδιά, τὸ μπαροῦτι μας ἐσώθηκε, ψωμί δὲν ἔχομεν καὶ τὸ φροῦρίον μας δὲν βασιτᾶ πλέον. Τώρα ποὺ κοιμοῦνται οἱ ἄπιστοι πρέπει νὰ φύγωμεν ἤσυχα καὶ γλήγορα μέσα εἰς τὸ σκοταδι». Αὐτὸ καὶ ἔγινεν. Ὄταν τὸ πρῶτ' εἰς τὸ ἀντικρυνὸν βουνὸν ὁ Ὀδυσσεὺς ἔβαλεν εἰς τὴν γραμμὴν καὶ ἐμέτρησε τὰ παλληκάρια του, μόνον δύο τοῦ ἔλειπαν καὶ ἄλλοι δύο ἦσαν πληγωμένοι.

Μετὰ τὴν μάχην τῆς Γραβιάς ὁ Ὀδυσσεὺς διὰ τὸ κατόρθωμά του ἀνεγνωρίσθη ἀρχιστράτηγος τῆς ἀνατολικῆς Ἑλλάδος.

Πῶς μετὰ τὴν μάχην τῶν Βασιλικῶν ἐπιστρέφουν εἰς τὴν Ἥπειρον ὁ Ὄμῆρ Βρυώνης καὶ ὁ Μεχμέτ Κιοσές.— Οἱ Τούρκοι τοῦ Ὄμῆρ Βρυώνη ὕστερα ἀπὸ τὴν καταστροφὴν ποὺ ἔπαθαν εἰς τὴν Γραβιάν δὲν ἐτόλμησαν νὰ προχωρήσουν πρὸς τὴν Ἀμφισσαν. Ἠλλάξαν δρόμον καὶ ἤλθαν εἰς τὴν Λεβάδειαν, τὴν ὁποίαν ἐκυρίευσαν καὶ κατέκαυσαν. Ὑστερα ἐπροχώρησαν εἰς τὴν Εὐβοίαν, ἀλλ' ἐπειδὴ ἐνίκηθησαν ἀπὸ τοὺς ἐπαναστάτας, κατέβησαν εἰς τὴν Ἀττικὴν, ὅπου ἔλυσαν τὴν πολιορκίαν τῆς Ἀκροπόλεως. Ἐκεῖ ὁμως ἐσταμάτησαν διὰ νὰ λάβουν πρῶτον ἐπικουρίαν καὶ κατόπιν νὰ προχωρήσουν εἰς τὴν Πελοπόννησον.

Τὸν Αὐγούστου τοῦ 1821 ἔφθασαν εἰς τὴν Λαμίαν δύο νέαι στρατιὰ ὑπὸ τὸν Βεϋράν καὶ τὸν Ντεμῆρ πασσάν. Τοῦτο ἔμαθεν ὁ Δουβουνιώτης καὶ ἀμέσως μὲ τοὺς ὀπλαρχηγοὺς Τράκαν, Καλύδαν, Γούραν καὶ Παπᾶ Ἀνδρέαν καταλαμβάνει τὴν κοιλάδα τῶν Βασιλικῶν τῆς Λοκρίδος, διὰ νὰ ἐμποδίσῃ τὴν ἀθροισθῆναι τῶν. Κατὰ τὴν 25 Αὐγούστου εἰσώρμησεν εἰς τὴν κοιλάδα τὸ ἵππικόν, ἀλλὰ τρέπεται εἰς φυγὴν ἀπὸ τὸ φονικὸν πῦρ τῶν Ἑλλήνων. Τὴν ἐπομένην ἡμέραν εἰσορμᾷ πανστρατιᾶ ὁ Βεϋράν, φιλοτιμούμενος νὰ περάσῃ μὲ πᾶσαν θυσίαν. Ἡ μάχην διήρκεσεν ἀρκετὰς ὥρας. Ἐπὶ τέλος ἀκούεται ἡ φωνή: «Ἐφθασεν ὁ Ὀδυσσεὺς». Τότε ὄλοι οἱ Ἕλληνες ξιφῆρεις ἐπιτίθενται κατὰ τῶν Τούρκων καὶ τοὺς καταδιώκουν μέχρι τῆς νυκτός.

Μετὰ τὴν νίκην αὐτὴν τὴν Βασιλικῶν ὁ Ὄμῆρ Βρυώνης καὶ ὁ Μεχμέτ Κιοσές ἀνεχώρησαν διὰ τὴν Ἥπειρον, χωρὶς νὰ δυνηθοῦν νὰ βοηθήσουν τοὺς πολιορκουμένους Τουρκαλθανούς εἰς τὴν Τρίπολιν.

3. Πῶς γίνεται ἡ ἐπανάστασις εἰς τὴν δυτικὴν Ἑλλάδα, Θεσσαλίαν, Μακεδονίαν καὶ Κρήτην.

Ἡ ἐπανάστασις εἰς τὴν δυτικὴν Ἑλλάδα ἤρχισε δύο μῆνας σχεδὸν ἀργότερον ἀπὸ τὴν ἐπανάστασιν τῆς Πελοποννήσου. Πρῶτος ἀνεπέτασε τὴν σημαίαν τῆς ἐλευθερίας κατὰ τὴν 20 Μαΐου ὁ ἀρματωλὸς τοῦ Ζυγοῦ Μακρῆς, ὁ ὁποῖος ἀφῶ ἠλευθέρωσε τὸ Ἀγρίνιον εἰσήλθε νικητὴς εἰς τὸ Μεσολόγγιον. Συγχρόνως ὁ ἀρματωλὸς Τσόγκας ἐπολιόρκησε καὶ ἠλευθέρωσε τὸ φρούριον τῆς Πλαγιάς τῆς Ἀκαρνανίας. Ἐπίσης οἱ Γιολδασαῖοι ἐξεδίωξαν ἀπὸ τὸ Καρπενήσιον τοὺς Τούρκους. Τέλος ὁ Ἴσκος καὶ ὁ Γῶγος Βακόλας κατέλαβαν καὶ ἠλευθέρωσαν τὸ Μακρυνόρος.

Εἰς τὴν Θεσσαλίαν μόνον εἰς τὸ Πήλιον ἔγινε μικρὰ ἐπανάστασις, ἡ ὁποία ὁμως σύντομα κατεσβέσθη. Οἱ καταδιωχθέντες τότε ὑπὸ τῶν Τούρκων ἐπαναστάται κατέφυγαν εἰς τὴν Εὐβοίαν.

Εἰς τὴν Μακεδονίαν πρώτη ἐπανεστάτησεν ἡ Χαλκιδική, ἀλλὰ σύντομα καθησύχασε, διότι ἔφθασαν πολλοὶ Τούρκοι. Κατόπιν ἐπανεστάτησαν οἱ ἀρματωλοὶ τοῦ Ὀλύμπου, ἀλλὰ κατόπιν προδοσίας κατεστάλη ἡ ἐπανάστασις των εἰς τὸ αἶμα.

Τελευταία ἐπανεστάτησεν ἡ Κρήτη, διότι ἐκεῖ οἱ Τούρκοι ἦσαν πολλοί. Οἱ ἀνδρεῖοι ὁμως Σφακιανοὶ καὶ οἱ κάτοικοι τῶν ὄρειων μερῶν τῆς νήσου ἐκράτησαν τὴν ἐλευθερίαν των. Ὅλαι αἱ ἐπιθέσεις τῶν Τούρκων κατ' αὐτῶν ἀπέτυχαν πάντοτε.

4. Πῶς οἱ Σπετσιῶται, οἱ Ψαριανοὶ καὶ οἱ Ἰδραεῖοι θυσιάζουν τὰ πλοῖά των, τὰ χρήματά των καὶ αὐτὴν τὴν ζωὴν των χάριν τῆς ἐλευθερίας τῆς πατρίδος.

Ὅπως ἐπὶ τῆς ἐποχῆς τοῦ Θεμιστοκλέους (ξύλινα τεῖχη) ἔσωσαν τὴν Ἑλλάδα ἀπὸ τοὺς Πέρσας, τοιοῦτοτρόπως καὶ κατὰ τὴν ἐπανάστασιν αὐτὰ πάλιν ἔσωσαν αὐτὴν ἀπὸ τοὺς Τούρκους. Τὰ πλοῖα αὐτὰ ἀνῆκαν εἰς τοὺς ναυτικούς τῶν νήσων Σπετσιῶν, Ψαρῶν καὶ Ἰδρας. Αἱ τρεῖς αὐταὶ νῆσοι εἶχαν περὶ τὰ 300 ἐμπορικὰ πλοῖα μὲ 10,000 ναύτας. Τὰ πλοῖα αὐτὰ ἐξωπλίσθησαν καὶ μετεβλήθησαν εἰς πολεμικά. Τὰ μεγαλύτερα ὄλων ἦσαν τὸ τρικάρτερον τοῦ Τομπάζη καὶ τὸ δικάρτερον τοῦ Μιαούλη ἀπὸ τὴν Ἰδραν.

Κατὰ τὴν 3 Ἀπριλίου 1821 ἐπανεστάτησαν αἱ Σπέτσαι καὶ ἀπέστειλαν 7 πλοῖα εἰς τὰ παράλια τῆς Μ. Ἀσίας ἐναντίον τοῦ Τουρκικοῦ στόλου. Εἰς τὸν λιμένα τῆς Μήλου τὰ πλοῖα αὐτὰ συνήντησαν δύο πολεμικὰ τουρκικὰ καὶ ἓνα σκευαγωγὸν γεμιστὸν ἀπὸ πολεμοφόδια. τὰ ὁποῖα συνέλαβαν. Ἐπίσης ἀπέστειλαν ἄλλα 2 πλοῖα ὑπὸ τὴν Μπουμπουλιναν εἰς τὸν Ἀργολικὸν κόλπον καὶ ἀπέκλεισαν τὰ φρούρια τοῦ Νευπλίου καὶ ἄλλα 7 εἰς τὴν Ἐπίδαυρον Λιμηρὰν καὶ τὴν Πύλον.

Οἱ Ψαριανοὶ ἀπέστειλαν 7 πλοῖα ὑπὸ τὸν Ἀποστόλην εἰς τὰ παράλια τῆς Σμύρνης, ὅπου συνέλαβαν τουρκικὰ φορητὰ μὲ στρατιώτας καὶ ἀποσκευὰς καὶ ἐβύθισαν ἓνα πολεμικόν.

Κατόπι ἐπανεστάτησαν καὶ οἱ Ὑδραῖοι. Μετὰ τὴν ἐπανάστασιν καὶ τῆς Ὑδρας αἱ τρεῖς νῆσοι συνέπραξαν καὶ διώρισαν ναύαρχον τοῦ ἔλου ἑλληνικοῦ στόλου τὸν Ἰάκωβον Τομπάζην. Ὁ ἠνωμένος αὐτὸς στόλος ἐπλευσε μέχρι τῆς Χίου, ὅπου κατεβύθισε διάφορα τουρκικὰ πλοῖα. Μετὰ τοῦτο ἐπανεπλευσεν εἰς τὰ ἴδια, ἀφοῦ ἐπῆρε μαζί τὸ πλοῦσιον λάφυρα.

Τὸ παράδειγμα τῶν τριῶν αὐτῶν νήσων ἠκολούθησαν ἀμέσως αἱ Κυκλάδες, ἡ Σάμος καὶ τὰ Δωδεκάνησα, ἐκτὸς τῆς Ρόδου.

Εἰκ. 12. Ἀνδρέας Μιαούλης

Τὴν μεγαλύτερον ὁμως ὕπηρεσίαν εἰς τὴν ἐπανάστασιν προσέφεραν αἱ τρεῖς νῆσοι Σπέτσαι, Ψαρὰ καὶ Ὑδρα, διότι αὐταὶ ἐκτὸς τῶν πλοίων των, προσέφεραν καὶ τὰ ἀναγκασιούτῃ χρήματα διὰ τὴν προμήθειαν τῶν τροφίμων, τῶν πολεμοφοδίων καὶ τοὺς μισθοὺς τῶν ναυτῶν. Ἐπειδὴ δὲ ἡ Ὑδρα εἶχε τὰ περισσότερα πλοῖα καὶ τοὺς περισσοτέρους πλουσίους, αἱ ἄλλαι δύο σιωπηρῶς ἀνέθεσαν τὴν διεύθυνσιν τοῦ κοινοῦ ἀγῶνος εἰς τὸν Ὑδραῖον Λάζαρον Κουντουριώτην.

Ὁ Λάζαρος Κουντουριώτης ὄλην του τὴν περιουσίαν προσέφερεν εἰς τὸν ἀγῶνα, ἦτο δὲ φρόνιμος εἰς τὰς σκέψεις του, μεγαλοφρονέστατος εἰς τὰ αἰσθήματα, καρτερόψυχος.

εις τούς κινδύνους και ταπεινός εις τὴν ἀρχηγίαν. Δι' αὐτὸ ἀπὸ τῆν ἀρχὴν τοῦ ἀγώνος ὑπέδειξεν ὡς ναύαρχον τοῦ στόλου τὸν μεγάλον ἄνδρα Ἀνδρέαν Μιασούλην.

Ὁ Μιασούλης δὲν ἐγνώριζε μὲν πολλὰ γράμματα, ἦτο ὁμῶς γενναῖος και ἀποφασιστικός. Διὰ τὴν μετριοφροσύνην και τὴν εὐγένειάν του, ἀλλὰ και διὰ τὸν σταθερὸν χαρακτήρα του, ὅλοι οἱ ναυτικοὶ τὸν ἐσέβοντο και τὸν ἀγαποῦσαν. Τὰ κατορθώματά του ἐθαύμασεν ὅλος ὁ κόσμος και ἀπ' αὐτὰ ἀπεδείχθη ὅτι ἦτο ὄχι μόνον καλὸς ναυτικός, ἀλλὰ και εἶχε στρατηγικὴν ἰκανότητα.

Ποῖον εἶνε τὸ πρῶτον σπουδαῖον κατορθῶμα τοῦ ἑλληνικοῦ στόλου.— Κατὰ τὰ τέλη Μαΐου 1821 ὁ Μιασούλης ἔμαθεν ὅτι ὁ τουρκικὸς στόλος ἐξῆλθεν ἀπὸ τὰ στενὰ τοῦ Ἑλλησπόντου. Ἀμέσως τότε φεύγει μὲ τὸν ἠνωμένον ἑλληνικὸν στόλον διὰ νὰ τὸν συναντήσῃ.

Οἱ Ἕλληνες, μόλις εἶδαν ἓνα μεγάλον δίκροτον, τὸ ὁποῖον ἀποτελοῦσε τὴν προφυλακίδα τοῦ τουρκικοῦ στόλου, νὰ πλῆθ πρὸς τὴν Λέσβον, ἀμέσως ἀπεφάσισαν νὰ τὸ προσβάλλουν. Ἐκεῖνο ὁμῶς προφθάνει και καταφεύγει εἰς τὸν λιμένα τῆς Ἐρεσσοῦ, ἣ ὁποῖα εὐρίσκειται εἰς τὸ δυτικὸν μέρος τῆς Λέσβου.

Τὰ ἑλληνικὰ πλοῖα γεμᾶτα ἀπὸ χαρὰν πλησιάζουν τότε τὸ δίκροτον. Ἐφαίνοντο ὅαν δελφίνια ἀπέναντι μιᾶς φαλαίνης. Σφοδρὸς ὁμῶς πυροβολισμὸς τὰ ἐξαναγκάζει νὰ ὀπισθοδρομήσουν. Οἱ πλοίαρχοι τότε τῶν Ἑλληνικῶν πλοίων κάμνουν συμβούλιον, διὰ νὰ ἀποφασίσουν τί νὰ κάμουν. Εἰς αὐτὸ ἔλαθε μέρος και κάποιος διδάσκαλος τῆς ναυτικῆς τέχνης, Ἰωάννης Πατατούκος ὀνομαζόμενος, ἀπὸ τὰ Ψαρά. Αὐτὸς προτείνει τότε, ὅτι ἀναλαμβάνει νὰ μεταβάλλῃ ἓνα πλοῖον εἰς πυρπολικὸν και μὲ αὐτὸ νὰ καύσῃ τὸ δίκροτον.

Τὸ συμβούλιον ἐδέχθη τὴν πρότασιν αὐτὴν τοῦ Πατατούκου και τὸν παρεκάλεσε νὰ κάμῃ αὐτὸ και νὰ δεῖξῃ εἰς τοὺς ναύτας τὸν τρόπον τῆς χρησιμοποίησεως. Ὁ Πατατούκος τοποθετεῖ τότε εἰς τὴν πρῶταν ἑνὸς πλοίου 4 κιβώτια γεμᾶτα ἀπὸ πυρίτιδα και ἄλλας εὐφλέκτους ὕλας και τὰ συνδέει μὲ ἓνα μακρὸν φυτῆλι, ἐξηγεῖ δὲ εἰς τοὺς ναύτας τὸν τρόπον τῆς χρησιμοποίησεως. Κατὰ τὴν νύκτα τῆς 24 Μαΐου τὸ πρῶτον κατασκευασθὲν πυρπολικὸν τοῦ Καλαφάτη βυθίζεται προτοῦ μεταδώσῃ τὰς φλόγας εἰς τὸ δίκροτον. Τότε κατασκευάζεται δεύτερον, τὸ ὁποῖον μὲ πλοίαρχον τὸν Ψαριανὸν Παπα-

νικολῆν πλέει με οὐριον ἄνεμον κατὰ τοῦ δικρότου. Ὁ ἀτρόμητος Παπανικολῆς διευθύνει τὸ πηδάλιον, ἐνῶ δὲ ἐκ Γορτυνίας Ἰωάννης Θεοφιλόπουλος κρατεῖ εἰς τὰς χεῖρας τὸ φυτῆλι. Τοὺς ἀκολουθεῖ μία βάρκα με ἄλλους ναύτας. Τὸ δικρότον ἀντιλαμβάνεται τὸ πυρπολικὸν καὶ ἀρχίζει τοὺς πυροβολισμούς. Ὁ Παπανικολῆς ὁμως δὲν δειλιάζει, ἀλλὰ σὰν ἥρωος πλησιάζει καὶ με τὸν γάτζον προσκολλᾷ τὸ πυρπολικὸν εἰς τὴν δεξιὰν πλευρὰν τοῦ δικρότου. Ἀμέσως δὲ Θεοφιλόπουλος ἀνάπτει τὸ φυτῆλι καὶ εἰς τὴν στιγμὴν οἱ δύο εἰσέρχονται εἰς τὴν πλησιάσαν βάρκαν καὶ φεύγουν. Τὸ πυρπολικὸν ἐνὸς ὀλίγου μεταδίδει τὰς φλόγας του εἰς τὸ δικρότον. Ὁ κολοσσὸς ἐκεῖνος παίρνει φωτιά. Μετ' ὀλίγον ἓνας τρομακτικὸς κρότος ἀκούεται. Εἶχεν ἀνάψῃ ἡ πυριτιδαποθήκη. Ὅλον τὸ πλοῖον τινάσσεται εἰς τὸν ἄερα καὶ ὄλον τὸ πλήρωμά του ἀπὸ 1100 ἄνδρας καταποντίζεται, ἐκτὸς 8, οἱ ὅποιοι ἐσώθησαν ὡς ἐκ θαύματος.

Ὁ Παπανικολῆς με τοὺς συντρόφους του ἐπανήλθαν σῶοι, οἱ δὲ Ἕλληνες ὑπέδεχθησαν αὐτοὺς με ἀπερίγραφτον ἐνθουσιασμόν. Ὅλοι τότε μαζὶ ἐτέλεσαν εὐχαριστήριον δοξολογίαν πρὸς τὸν Ὑψιστον. Ὁ δὲ τουρκικὸς στόλος μετὰ τὸ πάθημα αὐτὸ περίτρομος ἐπανάπλευσεν εἰς τὸν Ἑλλήσποντον.

§. Πῶς γίνεται ἡ Α'. Ἑθνικὴ Συνέλευσις τῶν Ἑλλήνων εἰς τὴν Νέαν Ἐπίδαυρον.

Μετὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν τῶν Καλαμῶν καὶ τὴν νίκην τοῦ Βαλτατσίου οἱ πρόκριτοι καὶ ὀπλαρχηγοὶ ἀπεφάσισαν νὰ συστήσουν μίαν κεντρικὴν ἀρχήν, ἧδιὰ νὰ διοικῆ τὴν Πελοπόννησον. Συνέρχονται λοιπὸν μετὰ τὴν 29 Μαΐου 1821 εἰς τὴν μονὴν τῶν Καλτεζῶν τῆς Τριπόλεως καὶ διορίζουν μίαν ἐπταμελῆ ἐπιτροπήν, ἡ ὁποία ὠνομάσθη *Μεσσηνιακὴ Γερουσία*. Ἀλλὰ μετ' ὀλίγον ἐρχεται εἰς τὴν Ἑλλάδα ὁ νεώτερος ἀδελφὸς τοῦ Ἀλεξ. Ὑψηλάντου Δημήτριος, διὰ νὰ ἀναλάβῃ τὴν ἀρχιστρατηγίαν ὡς ἀντιπρόσωπος τοῦ ἀδελφοῦ του. Ἀπὸ τὴν Τεργέστην ἐφθασε πρῶτον εἰς τὴν Ὑδραν καὶ ἐπ' ἐκεῖ εἰς τὸ Ἄστρος τῆς Κυνουρίας, ὅπου ἐγίνε δεκτὸς με ἐνθουσιασμόν ὡς ὁ μέλλον σωτὴρ τῆς Ἑλλάδος. Ἀπ' ἐκεῖ μετέβη εἰς τὸ στρατόπεδον τῶν Ἑλλήνων εἰς τὰ Βέρβαινα καὶ ἀνεκοίνωσε τὸν σκοπὸν τῆς ἀφίξεώς του. Οἱ πρόκριτοι ὁμως δυσηρεστήθησαν, διότι αὐτὸς ἤθελε νὰ

διαλύση τὴν γερουσίαν. Μὲ τὴν ἐπέμβασιν ὁμως τοῦ Κολοκοτρώνη ὁ Ὑψηλάντης ἀνέλαβε τὴν ἀνωτάτην διεύθυνσιν τῶν στρατιωτικῶν πραγμάτων, ἔμεινε δὲ καὶ ἡ γερουσία ὡς συμβουλευτικὸν σῶμα μέχρι τῆς ἀλώσεως τῆς Τριπόλεως.

Ὁ Δημ. Ὑψηλάντης μετὰ τοῦτο παρεκάλεσε δι' ἐπιστολῶν δύο Φαναριώτας πολιτικούς ἀνδρας νὰ κατέλθουν εἰς τὴν Ἑλλάδα ἐκ Παρισίων, ὅπου εὐρίσκοντο, διὰ νὰ ὀργανώσουν πολιτικῶς τὴν Στερεὰν Ἑλλάδα. Οἱ ἀνδρες αὐτοὶ ἦσαν ὁ Ἀλέξανδρος Μαυροκορδάτος καὶ ὁ Θεόδωρος Νέγρης. Καὶ οἱ δύο αὐτοὶ ἦσαν ἐπιτήδριοι διπλωμάται, εὐγενεῖς κατὰ τοὺς τρόπους καὶ δεινοὶ εἰς τὸ γράψιμον καὶ τὴν ὁμιλίαν. Ἦσαν λοιπὸν καὶ οἱ δύο καὶ ὁ μὲν Μαυροκορδάτος ἱδρυσεν τὴν γερουσίαν εἰς τὴν Δυτικὴν Στερεὰν Ἑλλάδα, ὁ δὲ Νέγρης τὸν Ἄρειον πάγον εἰς τὴν Ἀνατολικὴν Στερεὰν Ἑλλάδα.

Μετὰ τὴν ἀλυσιν τῆς Τριπόλεως ὁ Ὑψηλάντης ἐκάλεσε τὸν λαὸν νὰ στείλῃ τοὺς ἀντιπροσώπους του, διὰ νὰ ἀποτελεσθῇ ἡ Ἐθνικὴ Συνέλευσις, διότι σύμφωνα μὲ τὰ συμφωνηθέντα μὲ τοὺς προκρίτους εἶχε τελειώσῃ ἡ διορία τῆς Μεσσηνιακῆς γερουσίας. Ὡς τόπος τῆς συνελεύσεως εἶχεν ὀρισθῇ ἡ Νέα Ἐπίδαυρος. Ἐκεῖ λοιπὸν συνήλθαν καὶ τὰ τρία ἀνωτέρω πολιτικὰ σώματα διὰ τῶν πληρεξουσίων των καὶ ἐξέλεξαν ὡς Πρόεδρον τῆς Συνελεύσεως τὸν Μαυροκορδάτον. Ἡ συνέλευσις κατόπιν κατὰ τὴν 20 Δεκεμβρίου 1821 συνέταξε τὸ πρῶτον πολίτευμα τῆς Ἑλλάδος.

Κατὰ τὸ ψηφισθὲν αὐτὸ *Σύνταγμα τῆς Ἐπιδαύρου* ἱδρύθησαν δύο πολιτικὰ σώματα, τὸ *Βουλευτικὸν* καὶ τὸ *Ἐκτελεστικόν*. Καὶ τὸ μὲν Βουλευτικὸν ἀπετελέσθη ἀπὸ 70 ἀντιπροσώπων τῶν ἐπαρχιῶν μὲ πρόεδρον τὸν Δημ. Ὑψηλάντην, τὸ δὲ ἐκτελεστικὸν ἀπὸ 5 μέλη μὲ πρόεδρον τὸν Μαυροκορδάτον. Τέλος ἡ Συνέλευσις καθώρισε τὸν τύπον τῆς σημαίας τοῦ ἔθνους. Ἡ συνέλευσις, ἀφοῦ ὤρισεν ὡς προσωρινὴν ἔδραν τῆς κυβερνήσεως τὴν Κόρινθον, διελύθη.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΣΤ'.

ΟΙ ΑΓΩΝΕΣ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ ΚΑΤΑ ΤΩΝ ΤΟΥΡΚΩΝ
ΑΠΟ ΤΟΥ 1822—1824

1. Πῶς ὑποτάσσεται εἰς τοὺς Τούρκους τὸ Σοῦλι καὶ πῶς παθαίνουν πανωλεθρίαν οἱ Ἑλληγες καὶ οἱ φιλέλληγες εἰς τὸ Πέτα.

Κατὰ τὸν Ἰούλιον 1822 ἡ ἑλληνικὴ κυβέρνησις ἀπέφασκε νὰ βοηθήσῃ τοὺς πολιορκουμένους ἀπὸ τὸν Ὁμὲρ Βρυώνην Σουλιώτας, οἱ ἔποιοι κατ' ἐπανάληψιν ἐζήτησαν ταχεῖαν βοήθειαν. Οἱ Σουλιῶται ἀνθίσταντο γενναίως κατὰ τῶν Τούρκων ἔπος καὶ ἐπὶ τοῦ Ἄλῃ πασσᾶ, ἑσπεροῦνιο ἔμως πολεμοφοδίων καὶ τροφῶν. Ὁ Ἄλῃξ. Μαυροκορδάτος τότε ἀνέλαβε νὰ ἐκστρατεύσῃ ὁ ἴδιος, εἰς νὰ ἐλευθερώσῃ τὸ Σοῦλι. Εἰς τὴν ἐκστρατείαν αὐτὴν ἔλαβαν μέρος καὶ πολλοὶ φιλέλληγες, μεταξὺ τῶν ὁποίων διεκρίνετο ὁ Γερμανὸς στρατηγὸς Νόρμαν, ὁ Πολωνὸς Μιρζεύτσης, ὁ Ἑλβετὸς Σιδαλιέ, ὁ Γάλλος Μινιάκ καὶ οἱ Ἴταλοὶ Ταρέλλας καὶ Δάννιας. Ἀνεχώρησαν λοιπὸν ὄλοι ἀπὸ τὴν Κόρινθον καὶ μετέβησαν εἰς τὰς Πάτρας. Ἐκεῖ, ἀφ' οὗ παρέλαβαν καὶ 1500 ἀκόμη Πελοποννησίους ὑπὸ τὸν Γενναῖον, τὸν Γιατρᾶκον, τὸν Κανέλλον Δηλιγιάννην καὶ τὸν Κυριακούλην Μαυρομιχάλην, ἐπέρασαν εἰς τὸ Μεσολόγγιον. Ὅλοι οἱ ἄνδρες, οἱ ὅποιοι συνεκεντρώθησαν εἰς τὸ Μεσολόγγιον, ἦσαν 4,000 μεταξὺ τῶν ὁποίων ἦτο καὶ ὁ Σουλιώτης Μᾶρκος Μπότσαρης μὲ ὀλίγους συμπατριώτας του.

Ἀπὸ τὸ Μεσολόγγιον ὁ Μαυροκορδάτος προαπέστειλε τὴν γενναῖον ὑπερασπιστὴν τοῦ Βαλτετσίου Κυριακούλην Μαυρομιχάλην μὲ 500 Μανιάτας, διὰ νὰ φέρῃ εἰς τοὺς κινδυνεύοντας Σουλιώτας τροφὰς καὶ πολεμοφόδια. Ὁ Μαυρομιχάλης ἀποβιδάζετ' αὖτὸς μετὰ τοὺς ἄνδρας του εἰς τὸν λιμένα τοῦ Φαναρίου, ὁ ὅποιος ἀπέιχεν ἀπὸ τὴν Κιάφαν τοῦ Σουλίου 7 ὥρας. Ἀλλὰ μόλις ἔφθασαν ἐκεῖ, περικυκλώνονται ὑπὸ 4.000 Τούρκων. Γίνεται τότε μάχη, κατὰ τὴν ὁποίαν φρονεῖται ὁ Μαυρομιχάλης καὶ οἱ πλείστοι τῶν ἀνδρῶν του.

Ὁ ἄλλος στρατὸς, ὁ ὅποιος εὗρίσκετο εἰς τὸ Μεσολόγγιον, μὲ

τὸν Μαυροκορδάτον, τὸ Μάρκον Μπότσαρην καὶ τοὺς φιλέλληνας ἀνεχώρησε καὶ κατόπιν πολλῶν περιπετειῶν ἔφθασεν εἰς τὸ Κομπότι τῆς Ἄρτης, ὅπου ἐνίκησε τὸ ἱππικὸν τῶν Τούρκων. Ἐντὶ ὅμως ὁ Μαυροκορδάτος νὰ διατάξῃ ἔφοδον κατὰ τῆς Ἄρτης, ἐμοίρασε τὸν στρατὸν εἰς τρία μέρη. Καὶ τὸν μὲν Μάρκον Μπότσαρην μὲ τοὺς ὀλίγου Σουλιώτας διέταξε τὰ βαδίσει πρὸς τὸ Σουλι διὰ τῶν Πέντε Πηγαδίων, τὸ κύριον σῶμα ὑπὸ τὸν Νόρμαν νὰ βαδίσει πρὸς τὸ χωριὸν Πέτα, ἓνα δὲ τμήμα τοῦ στρατοῦ νὰ παραμείνῃ εἰς τὸ Κομπότι. Ὁ ἴδιος δὲ ὁ Μαυροκορδάτος μετέβη εἰς τὴν Λαγκάδαν, ἣ ὁποία εὑρίσκεται 6 ὥρας μακρὰν ἀπὸ τὸ Πέτα, διὰ νὰ προμηθευθῇ τροφάς.

Ὁ Μάρκος Μπότσαρης, ἀφοῦ ἐπροχώρησε διὰ τοῦ Γριμπόδου καὶ τῶν Κουμουτσάδων, ἔφθασεν εἰς τὰ Πέντε Πηγάδια, τὰ ὁποῖα ὅμως εἶχαν καταλάβει οἱ Τούρκοι προηγουμένως. Ὁ Μπότσαρης διὰ νὰ μὴ περικυκλωθῇ, ἀναγκάζεται νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς τὸ Πέτα.

Τὴν μεταξὺ Ἄρτης καὶ Πέτα κινδυνωδεστάτην ἐκ τῶν θέσεων εἶχαν καταλάβει οἱ φιλέλληνες μὲ δύο τηλεβόλα. Ὅπισθεν αὐτῶν ἐτάχθησαν οἱ Ἕλληνες, πλαγίως δὲ καὶ ὑπεράνω τοῦ ἰψώματος τοῦ Πέτα ἐτάχθη ὁ Γῶγος Βακώλας μὲ 200 ἄνδρας. Πρὸς τὰ ἀριστερὰ τέλος τοῦ Βακώλα ἐτάχθη ὁ Μάρκος Μπότσαρης μὲ τοὺς Σουλιώτας.

Τὴν νύκτα τῆς 3 πρὸς τὴν 4 Ἰουλίου καὶ πρὸ τῆς χαραυγῆς ἐξορμοῦν ἀπὸ τὴν Ἄρταν τὰ στρατεύματα τοῦ Ρεσίτ πασοῦ ἢ Κιουταχῆ καὶ προσβάλλουν ἀπ' ὅλα τὰ μέρη τοὺς Ἕλληνας μὲ ἀγρίους ἀλαλαγμούς. Πρῶτος ἐξυπνᾷ ὁ Νόρμαν καὶ διδὲι εἰς τοὺς παραταχθέντας μὲ ταχύτητα Ἕλληνας καὶ φιλέλληνας τὸ σύνθημα τῆς μάχης «ἔνδοξον νίκην ἢ θάνατον». Ἡ μάχη διήρκεσε περὶ τρεῖς ὥρας. Πρῶτος φονεύεται ὁ ἀνδρῆτος Ταρέλλας, τραυματίζεται δὲ βαρῶς ὁ Νόρμαν, τὸν ὅποιον μεταφέρουν εἰς τὴν Λαγκάδαν. Κατόπιν φονεύεται ὁ γενναῖος Δάννιας, ὁ Πολωνὸς Μιρζεύσκης, ὁ σημαιοφόρος Γερμανὸς Τάιχμαν, ὁ Γάλλος λοχαγὸς Μινιὰκ καὶ πολλοὶ ἄλλοι καλοὶ καὶ ὀνομαστοὶ καὶ ἐκ τῶν φιλελλήνων καὶ ἐκ τῶν Ἑλλήνων. Ὅλον δὲ τὸ στρατόπεδον, αἱ τροφαὶ καὶ τὰ πολεμοφόδια, περιέρχονται εἰς τὰς χεῖρας τῶν Τούρκων.

Τοιοῦτοτρόπως ὁ σκοπὸς τῆς ἐκστρατείας τοῦ Σουλίου ἀποτυγχάνει, ὅλη ἡ δυτικὴ Ἑλλάς ὑποτάσσεται καὶ οἱ Σουλιῶται ἀναγκάζονται νὰ συνθηκολογήσουν καὶ νὰ φύγουν εἰς τὰς Ἰονίους νήσους.

2. Πώς οί Τούρκοι διὰ πρώτην φοράν πολιορκούσιν τὸ Μεσολόγγιον.

Κατὰ τὴν ἐπανάστασιν τὸ Μεσολόγγιον εἶχε μεγάλην στρατηγικὴν σημασίαν, διότι ἀποτελοῦσε τὸ κλειδί τῆς δυτικῆς Ἑλλάδος μεταξὺ τῆς Πελοποννήσου καὶ τῶν Ἴονίων νήσων. Δι' αὐτὸ οἱ Ἕλληνες κατόπιν ἀπὸ τὴν πανωλεθρίαν τοῦ Πέτα καὶ τὴν πτώσιν τοῦ Σουλίου ἐθεώρησαν αὐτὸ ὡς τὸν καλύτερον ἀμυντικὸν τόπον. Συγκεντρώνονται λοιπὸν τότε εἰς αὐτὸ οἱ ἄνδρες τῶν ὀπλαρχηγῶν Μακρῆ καὶ Τσόγκα καὶ οἱ σωθέντες τοιοῦτοι ἀπὸ τὸ Πέτα μὲ τὸν Μαυροκορδάτον καὶ τὸν Μάρκον Μπότσαρην. Ἐνα προτεῖχισμα χαμηλὸν ἀπὸ πλίνθους μὲ 14 παλαιὰ κανόνια καὶ μία τάφρος βάθους 4 ποδῶν ἦσαν τὰ ὀχυρώματα τοῦ Μεσολογγίου. Πολεμοφόδια δὲ καὶ τροφαὶ ὑπῆρχαν μόνον δι' ἓνα μῆνα.

Κατόπιν ἀπὸ τὴν πτώσιν τοῦ Σουλίου ὁ Ὅμὲρ Βρυώνης ἐνώνεται μὲ τὸν Κιουταχῆν καὶ μὲ 12,000 ἄνδρας ἀποκλείου ἀπὸ ξηρᾶς τὸ Μεσολόγγιον κατὰ τὴν 25 Ὀβρίου 1822. Συγχρόνως ἀποκλείει αὐτὸ καὶ ἀπὸ θαλάσσης ὁ Γιουσοῦφ πασσᾶς. Ἡ πολιορκία διαρκοῦσε μέχρι τοῦ Νοεμβρίου, οἱ δὲ πολιορκούμενοι ἠμόνοντο ἀνδρείως. Ἄλλ' αἱ τροφαὶ καὶ τὰ πολεμοφόδια ἐσώνοντο. Στενοχωρῶν λοιπὸν ἤρχιζε νὰ καταλαμβάνῃ ὄλιους. Ἐξαφνα ἕμως ἐρχεται ὁ στόλος τῆς Ὑδρας, διαλύει τὸν ἀποκλεισμὸν τοῦ Γιουσοῦφ καὶ φέρει εἰς τὸ Μεσολόγγιον τροφάς, πολεμοφόδια καὶ βοήθειαν ἀπὸ χιλίους ἄνδρας ὑπὸ τὸν Πετρόμπετην, τὸν Ζαῖτην καὶ τὸν Κανέλλον Δηλιγιάννην. Τότε οἱ Ἕλληνες εἰδοποιοῦν τὸν Ὅμὲρ Βρυώνην ἀπροκαλύπτως «*ἂν θέλῃς τὸ Μεσολόγγι, κόπιασε νὰ τὸ πάρῃς !*»

Οἱ Τούρκοι μανιασμένοι ἀπὸ τὴν ὑπερήφανον αὐτῆν ἀπάντησιν ἀποφασίζου νὰ κυριεύσου τὸ Μεσολόγγιον δι' αἰφνιδίαις νυκτερινῆς ἐφόδου καὶ ὡς κατάλληλον νύκτα ἐθεώρησαν τὴν 24 πρὸς τὴν 25 Δεκεμβρίου. Ἠλπίζαν ὅτι μὲ τὴν ἑορτὴν τῶν Χριστουγέννων οἱ Ἕλληνες θὰ ἄφηναν τὰς θέσεις ἀφυλάκτους. Ἄλλ' οἱ Ἕλληνες ἔμαθαν αὐτὸ ἀπὸ κάποιον κυνηγὸν καὶ ἔλαβαν ὄλα τὰ κατάλληλα μέτρα. Κατὰ τὰς πρωϊνὰς ὥρας 800 Τούρκοι ἐκρῦφθησαν μέσα εἰς τὰ βουρλα καὶ ἐπερίμεναν μὲ τὰ ξίφη εἰς τὰς χεῖρας τὸ πρόσταγμα τῆς ἐφόδου. Μίαν ὥραν προτοῦ ἐξημερώσῃ δίδεται τὸ σύνθημα καὶ ἐφορ-

μεῦν αὐτοί, καθὼς καὶ τὸ ἵππικόν, κατὰ τοῦ τείχους. Ἄλλὰ φονικὸν πῦρ ὑποδέχεται αὐτοῦς. Ἐπὶ τέλους τρέπονται εἰς φυγὴν καὶ ἀφήνουν 500 νεκροὺς καὶ 12 σημαίας. Ὁ Πετρόμπετης ἄνω καὶ ὁ Τσόγκας καταδιώκουν αὐτοὺς καὶ ἄλλους μὲν κατακόπτουν, ἄλλους δὲ ρίπτουν εἰς τὸν ποταμὸν Ἀχελῷον, ὅπου πνίγονται. Ὀλίγοι ἦσαν οἱ σωθέντες, οἱ ὅποιοι ἐπέρασαν εἰς τὴν Πρέβεζαν μισοαποθαμένοι ἀπὸ τὴν φόβον, τὸ κρῦο καὶ τὰς στερήσεις.

3. Πῶς ὁ Κολοκοτρώνης σώζει τὴν Πελοπόννησον ἀπὸ τὴν ἐκστρατείαν τοῦ Δράμαλη.

Ἵστερα ἀπὸ τὴν καταστροφὴν τοῦ Ἀλῆ πασσᾶ τῶν Ἰωαννίνων καὶ τὴν κατάσβεσιν τῆς ἐπαναστάσεως εἰς τὰ Ἄγραφα καὶ τὴν Θεσσαλίαν ὁ σουλτᾶνος ἐπροβίβασε τὸν Μαχμούτ πασσᾶν, τὸν κοινῶς λεγόμενον Δράμαλην, εἰς σερασκέρην καὶ ἀνέθεσεν εἰς αὐτὸν τὴν καταστολὴν τῆς ἐπαναστάσεως καὶ εἰς τὴν Πελοπόννησον. Ἡ στρατιὰ αὐτοῦ ἀπὸ 24.000 πεζοῦς καὶ 6.000 ἵππεις μὲ ἀρκετὸν πυροβολικὸν καὶ ὑποζύγια ἐξεκίνησεν ἀπὸ τὴν Λάρισαν καὶ χωρὶς κανένα ἐμπόδιον ἐπέρασε τὰς Θερμοπύλας καὶ ἔφθασεν εἰς τὰς Ἀθήνας, τὰς ὁποίας κατέλαβεν. Ἀπ' ἐκεῖ χωρὶς μάχην περνᾷ τὰ Γεράνεια ὄρη καὶ τὸν Ἰσθμὸν τῆς Κορίνθου, καταλαμβάνει τὸν Ἀκροκόρινθον καὶ διὰ τῶν στενῶν τῶν Δερβενακίων χύνεται εἰς τὰς ἀργολικὰς πεδιάδας καὶ στρατοπεδεύει κατὰ τὴν 12 Ἰουλίου 1822 εἰς τὸ Ἄργος. Φόβος καὶ τρόμος κατέλαβε τότε τοὺς Ἕλληνας. Ἡ Ἑλληνικὴ κυβέρνησις, ἣ ὁποία ἀπὸ τὴν Κόρινθον εἶχεν ἔλθῃ εἰς τὸ Ἄργος, κατέφυγε τότε εἰς δύο πλοῖα ἐντὸς τοῦ Ἀργολικοῦ κόλπου. Μόνον ὁ Δημ. Ὑψηλάντης [δὲν ἐμβῆκεν εἰς τὰ πλοῖα, ἀλλὰ μαζεύσας 700 ἀνδρας ἐβοήθησε τὴν ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων κατεχομένην ἀκρόπολιν τοῦ Ἄργους.

Μέσα εἰς αὐτὴν τὴν γενικὴν ἀπελπισίαν ἀναφαίνεται ἡ στρατηγικὴ μεγαλοφυΐα καὶ δραστηριότης τοῦ ἀτρομήτου Κολοκοτρώνη, καθὼς καὶ ἡ φρόνιμος ἐνέργεια τοῦ μεγαλόφρονος Ὑψηλάντου. Ὁ γηραιὸς παλιμάρχης Κολοκοτρώνης τρέχει παντοῦ, προτρέπει, φοβερίζει, γράφει διὰ νὰ μαζεύσῃ στρατόν. Καὶ τὸ κατορθώνει. Ἀφοῦ ἴδρυσεν τὸ στραταρχεῖόν του εἰς τοὺς Λερναίους Μύλους, διατάσσει νὰ σηκώσουν ἀπὸ τὴν πεδιάδα τοῦ Ἄργους ἔλα τὰ σιτηρὰ ἢ νὰ τὰ

καύσουν, ἂν δὲν ἤμποροῦν. Ἐπὶ τὴν ἔλλειψιν αὐτῶν ὁ Δράμαλης ἤρχισέ νὰ στενοχωρῆται. Ἐπρεπε τώρα ἢ νὰ ὑποχωρήσῃ πρὸς τὴν Κόρινθον ἢ νὰ ἐκδιᾶσῃ τὴν δίοδον πρὸς τὴν Τρίπολιν. Αὐτὸ ὅμως ἦτο πολὺ δύσκολον, διότι τὸ ἑλληνικὸν στρατόπεδον τῶν Μύλων ἀριθμοῦσε 10.000 μαχητάς. Διὰ τοῦτο ὡς συμπεριώτερον ἐθεώρησε νὰ ὑποχωρήσῃ εἰς τὴν Κόρινθον. Διὰ κάθε ὅμως ἐνδεχόμενον ἐζήτησε νὰ ἐξαπατήσῃ τοὺς Ἑλληνας. Στέλλει λοιπὸν τὸν τουρκόπιστον χριστιανὸν γραμματέα του εἰς τὸ στρατόπεδον τῶν Ἑλλήνων καὶ προτείνει εἰς αὐτοὺς ἀμνηστειάν, ἂν καταθέσουν τὰ ὄπλα. Οἱ Ἑλληνες, ὅμως ἤκουσαν, αὐτὸ, ἤρχισαν νὰ γελοῦν. Τότε αὐτὸς λέγει εἰς αὐτοὺς τάχα ἐμπιστευτικῶς, ὅτι τὸ σχέδιον τοῦ Δράμαλη ἦτο νὰ προχωρήσῃ, ἀπ' ἐκεῖ εἰς τὴν Τρίπολιν, καὶ συμβουλεύει αὐτοὺς ὡς χριστιανὸς νὰ λάβουν τὰ μέτρα των.

Ὅλοι τότε ἔπεσαν εἰς τὴν παγίδα, μόνον δὲ ὁ γέρω Κολοκοτρώνης ἐκατάλαβε τὸ τέχνασμα τοῦ Δράμαλη καὶ ἐπρότεινεν εἰς τὸ πολεμικὸν συμβούλιον νὰ καταληφθοῦν ἀμέσως ὅλαι αἱ πρὸς τὴν Κόρινθον δίοδοι. Τόσον δὲ πολὺ ἐπέμενεν, ὥστε, ἂν καὶ οἱ ἄλλοι δὲν συνεφώνουν με τὴν γνώμην του, αὐτὸς παίρνει 2,500 ἄνδρας καὶ καταλαμβάνει τὸν Ἅγιον Γεώργιον, χωρὶς νὰ τοῦ κακοφανῇ ἢ ἐμπαικτικῆ φράσις τοῦ Πετρόμπετη «Ὁ Κολοκοτρώνης πηγαίνει νὰ γίνῃ πάλιν κλέφτης εἰς τὰ βουνά». Ἀλλὰ τὰ πράγματα ἀπέδειξαν πόσον στρατηγικὸς ἦτο ὁ Κολοκοτρώνης. Μετὰ τὴν γνώμην τοῦ Κολοκοτρώνη ἐπῆγαν κατόπιν καὶ ὁ Νικήτας, ὁ Ὑψηλάντης, ὁ Παπαφλέσσας, ὁ Πλαπούτας καὶ ὁ Παπανίκας καὶ κατέλαβαν τὸν Ἅγιον Σώστην, τὸ Κινοχώρι καὶ τὴν Στιημάγκαν.

Καὶ πραγματικῶς τὴν πρωτὴν τῆς 26 Ἰουλίου 1822 ἐξεκίνησεν ἡ ἐμπροσθοφυλακὴ τοῦ Δράμαλη, ἀποτελουμένη ἀπὸ τοὺς δελεῆδες, διὰ τὴν Κόρινθον. Ἄμα οἱ Τούρκοι εἰσῆλθον εἰς τὰ στενὰ τῶν Δερβενακίων παρετήρησαν γύρω - γύρω πολλὰς σημαίας, μανδύας, κράνη καὶ φέσια. Αὐτὰ τὰ εἶχε στήσει ὁ Κολοκοτρώνης, διὰ νὰ φαίνεται, ὅτι ἔχει μεγάλην στρατιωτικὴν δύναμιν. Προτοῦ ὅμως προχωρήσουν πολὺ τοὺς ὑποδέχεται τὸ φονικὸν πῦρ τῶν ἀνδρῶν τοῦ Κολοκοτρώνη. Οἱ δελεῆδες τότε ἀναγκάζονται νὰ ἀλλάξουν δρόμον καὶ προχωροῦν πρὸς τὸν Ἅγιον Σώστην. Ἐκεῖ ὅμως τοὺς ὑποδέχεται ἄλλο πῦρ τῶν ἀνδρῶν τοῦ Νικήτα, τοῦ Ὑψηλάντου καὶ τοῦ Παπαφλέσσα. Ἐκ τῶν νῶτων κατεδίωκεν αὐτοὺς ὁ Κολοκοτρώνης. Τοιοῦ-

τοτρόπως οἱ Τούρκοι εὐρεθέντες πρὸ δύο ἑπιπέδων ἀπεδεκατίσθησαν. 4000 νεκροὶ ἐσκέπασαν τὰς χαράδρας τοῦ Ἀγίου Σώστη, ἀπειρα δὲ λάφυρα ἔπεσαν εἰς χεῖρας τῶν νικητῶν. Μετὰ δύο ἡμέρας ἐξεκίνησε καὶ τὸ κύριον σῶμα τοῦ Δράμαλι ἀπὸ ἄλλον δρόμον, τοῦ Ἀϊνορίου. Ὁ Κολοκοτρώνης εἶχεν εἰδοποιήσει τὸν εἰς Μύλους συγκεντρωμένον Ἑλληνικὸν στρατὸν νὰ προκαταλάβῃ τὸ Χαρδάτι, διὰ νὰ ἐπιτεθῇ ἀπὸ τὰ νῶτα. Ἀτυχῶς ὁμοῦ αὐτὸς ἐτράπη εἰς λαφυραγωγίαν τοῦ Τουρκικοῦ στρατοπέδου τοῦ Ἄργου καὶ τοιοῦτοτρόπως ὁ Δράμαλις διέφυγε τὸν κίνδυνον. Ἐὰν ἐγίνετο αὐτό, δὲν θὰ ἔμενε εἴτε βυθουθὶ ἀπὸ τοὺς Τούρκους, ὅπως κοινῶς ἔλεγεν ὁ γραμματεὺς τοῦ Κολοκοτρώνη Φωτᾶκος.

Ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν Κόρινθον ὁ Τουρκικὸς στρατὸς ὑπέφερε πολυτά, διότι ὁ Κολοκοτρώνης τὸν ἀπέκλεισεν ἐκεῖ. Πείνα καὶ ἀσθένεια ἐθέριζαν αὐτόν. Ὁ δὲ Δράμαλις ἀπὸ τὴν πεζοπορίαν καὶ τὴν λύπην ἀπέθανε τὴν 27 Ὀκτωβρίου. Ὅσοι ἀπέμειναν τότε μὲ ἔφοδον ἀνεχώρησαν διὰ τὰς Πάτρας. Οἱ περισσότεροι ὁμοῦ ἐξ αὐτῶν κατεστράφησαν πλησίον τῆς Ἀκράτας ἀπὸ τοὺς Ἑλληνας. Ὅλιγοὶ μόνον ἐσώθησαν ἀπὸ τὸν στόλον τοῦ Γιουσούφ πασσᾶ, ὁ ὁποῖος τοὺς παρέλαβεν ἐκεῖ.

Τοιοῦτοτρόπως ἐσώθη ἡ Πελοπόννησος. Ἡ Γερουσία δι' ἀνταμοιβὴν τῶν ὑπὲρ πατρίδος ἐξόχων ὑπηρεσιῶν τοῦ Κολοκοτρώνη διώρισεν αὐτὸν ἀρχιστράτηγον τῆς Πελοποννήσου. Τὴν 30 Νοεμβρίου ἐκυριεύθη ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων τὸ Παλαμῆδι τοῦ Ναυπλίου, μετὰ δέκα δὲ ἡμέρας παρεδόθη εἰς τὸν Κολοκοτρώνην τὸ Ναύπλιον καὶ ἡ Ἀκροναυπλία (Ἰς - Καλέ).

4. Πῶς δεικνύουν τὴν θηριωδίαν των οἱ Τούρκοι κατὰ τῶν κατοίκων τῆς Χίου.

Οἱ κάτοικοι τῆς Χίου ἦσαν λαὸς φιλήσυχος καὶ ἐμπορικὸς, ἐφημιζοντο δὲ διὰ τὴν φιλεργίαν των. Ἡ νῆσος αὐτὴ ἐθαυμάζετο διὰ τὰς φυσικὰς καλλονὰς τῆς, τὸ ὡραῖον κλίμα τῆς καὶ τὰ πολλὰ καὶ ὡραῖα περιβόλια τῆς. Ὁ σουλτᾶνος πολὺ εὐνοοῦσεν αὐτήν, διότι τοῦ ἐπρομήθευε τὴν καλύτεραν μαστίχην διὰ τὴν οἰκογένειάν του. Ὁ Ἑλληνικὸς στόλος ματαίως ἐπροσπάθησε κατὰ τὴν 1821 νὰ ἐξεγείρῃ αἱ ἐπανάστασιν τοὺς Χιώτας. Ἀλλὰ κατὰ τὰς ἀρχὰς Μαρτίου 1822

ὁ πρόκριτος τῆς Σάμου Λυκοῦργος Λογοθέτης ἀπεβιδάζει εἰς τὴν νῆσον Χίον 2.500 ἄνδρας, πολιτοκρεῖ τὴν τευρκικὴν φρουρὰν καὶ γίνεται κύριος ὅλης τῆς νήσου. Ὁ σουλτάνος μόλις ἔμαθεν αὐτό, τόσον πολὺ ἐταράχθη, ὥστε διέταξε τὸν ναύαρχον Καρᾶ - Ἄλῆν νὰ πλεύσῃ εἰς τὴν νῆσον καὶ νὰ μὴν ἀφήσῃ λίθον ἐπὶ λίθου, εὐδὲ νὰ λυπηθῇ ζῶσαν ψυχὴν.

Ὁ Καρᾶ - Ἄλῆς μόλις προσωρμίσθη εἰς τὴν Χίον, ἤρχισε νὰ κανονισθῇ τὸς ἐπαναστάτας, τὴν δὲ πρῶταν ἀπεβίβασε καὶ διεσχόρπισεν εἰς αὐτὴν 7000 ἄνδρας. Τότε ὄσκι ἐκ τῶν κατοίκων εἶχαν πάρῃ τὰ ὄπλα, τὰ κατέθεσαν, πεισθέντες εἰς τὴν ψευθεῖ ὑπόσχεσιν τῆς ἀμνηστίας ἀπὸ τὸν Καρᾶ - Ἄλῆν καὶ εἰς τὴν ἀπατηλὴν διαβεβαίωσιν τῶν πρεξένων Αὐστρίας καὶ Γαλλίας, εἰ ὅποιοι ὡς σημεῖον τῆς εἰρήνης ἐκρατοῦσαν κλάδους ἐλαίας. Ἄλλ' ὁ στρατὸς καὶ τὰ ἄλλα τευρκικὰ στίφη, τὰ ὅποια ἐπέρασαν ἀπὸ τὴν ἀπέναντι καὶ πλησίον μικρασιατικὴν παραλίαν, ἤρχισαν νὰ φονεύουν τοὺς ἀόπλους κατοίκους τῆς Χίου χωρὶς καμμίαν διάκρισιν. Αἱ σπαρακτικαὶ κραυγαὶ καὶ αἱ παρακλήσεις τῶν γυναικῶν καὶ τῶν παιδιῶν δὲν ἔτυχαν καμμίας λύπης. Αἱ αἰμοχαρεῖς τίγρεις καὶ αὐτὰ τὰ μοναστήρια, καὶ τὰς ἐκκλησίας καὶ τὰ νοσοκομεῖα καὶ τὸ φρενοκομεῖον καὶ τὸ τυφλοκομεῖον ἀκόμη παρεβίβασαν καὶ κατέσφαξαν ἀνηλεῶς τοὺς εἰς αὐτὸ εὐρισκομένους.

Ἡ Χίος, ἣ ὅποια τὸν Ἀπρίλιον εἶχε 120.000 κατοίκους, κατόπιν κατ' Αὐγουστον ἀριθμοῦσε μόλις 2.000, ἐκ τῶν ὁποίων εἰ πλείστοι καθολικοί. Οἱ ὠραιοὶ κήποι τῆς μὲ τὰ ἄνθη μετεβλήθησαν εἰς νεκροταφεῖα γεμᾶτα ἀπὸ πτώματα.

Τὸ αἷμα ὁμως τῶν κατοίκων τῆς Χίου δὲν ἐχύθη ἐπὶ ματαίῳ. Ἀπὸ τότε πλέον ἡ πολιτισμένη Εὐρώπη ἐσυγκινήθη διὰ τὴν ἀγωνιζομένην Ἑλλάδα καὶ ἐσκέφθη, ὅτι ἔπρεπε νὰ ἐλευθερώσῃ αὐτὴν ἀπὸ τὴν βάρβαρον καὶ θηριώδη Τουρκικὴν φυλὴν.

§. Πῶς ὁ Κανάρης ἐκδικεῖται τὴν καταστροφὴν τῆς Χίου.

Ἡ ἑλληνικὴ κυβέρνησις, ἀφοῦ ἐπὶ τέλους κατὰ τὰ τέλη Ἀπριλίου 1822 ἠσύχασεν ἀπὸ τὰς ἐμφυλίους φιλονεικίας, διέταξε τὸν στέλιον τῶν τριῶν νήσων νὰ σπεύσῃ εἰς βοήθειαν τῆς Χίου. Ὅταν

Σμως αὐτὸς ἔφθασεν ἐκεῖ, ἢ θηριώδης καταστροφή εἶχε γίνῃ καὶ μόλις κατώρθωσε νὰ σώσῃ μερικοὺς φυγάδας. Ἐπειδὴ δὲ δύο φαρὰς ἐπεχείρησε νὰ εἰσπλεύσῃ εἰς τὸν λιμένα καὶ δὲν τὸ κατώρθωσεν ἔνεκα τῶν ἐναντίον ἀνέμων, προσωρμίσθη εἰς τὰ Ψαρά. Ἐκεῖ, ἀφοῦ ἔγεινε συμβούλιον, ἀπεφασίσθη νὰ χρησιμοποιηθοῦν πυρπολικά κατὰ τοῦ Τουρκικοῦ στόλου κατὰ τὴν ἡμέραν τοῦ ῥυμαζανίου. Τὸ τόλμημα αὐτὸ ἀνέλαβαν νὰ κάμουν ὁ Ἄνδρέας Πιπίνος ἀπὸ τὴν Ὑδραν καὶ ὁ Κωνσταντῖνος Κανάρης ἀπὸ τὰ Ψαρά μὲ 40 ριψοκινδύνους ναύτας. Ἀφοῦ ὄλοι μετέλαβαν τῶν ἀχράντων μυστηρίων εἰς τὴν ἐκκλησίαν τῶν Ψαρρῶν, παίρνουν δύο πυρπολικά καὶ δύο βάρκες καὶ κατὰ τὴν νύκτα τῆς 6—7 Ἰουνίου 1822 ἐκπλέουν διὰ τὴν Χίον. Μετὰ πολλὰς περιπετείας καὶ κινδύνους φθάνουν εἰς τὸ μέσον τοῦ στόλου. Ἡ νῆξ ἦτο κατάμαυρη καὶ ἀσέληνος. Ὅλος ὁμοῦ ὁ στόλος ἐφεγγαβολοῦσεν ἀπὸ τὰ πολλὰ φῶτα, διότι ἐωρτάζετο ἡ τελευταία ὀλονυκτία τοῦ ραμαζανίου. Περισσότερον ἀπὸ τὰ ἄλλα πλοία ἦτο φωταγωγημένη ἡ ναυαρχίς, εἰς τὴν ὅποίαν εἶχαν μαζευθῆ οἱ ἀξιωματικοὶ τοῦ ναυτικοῦ καθὼς καὶ τοῦ στρατοῦ τῆς ξηρᾶς. Ὅλος ὁ λιμὴν τῆς Χίου ἀντηχοῦσεν ἀπὸ τὰ μουσικὰ ὄργανα καὶ τοὺς ἀμανέδες τῶν διασκεδαζόντων τὸ μπαϊράμ τρισχιλίων Τούρκων ἐπὶ τῆς ναυαρχίδος.

Εἰκ. 13. Κωνσταντῖνος Κανάρης

Τὸ πυρπολικὸν τοῦ Πιπίνου τότε διευθύνεται εἰς τὴν ὑποναυαρχίδα, τὸ δὲ πυρπολικὸν τοῦ Κανάρη εἰς τὴν ναυαρχίδα. Ὁ Πιπίνος πλησιάζει τὴν ὑποναυαρχίδα, ἀνάπτει τὸ φυτῆλι τοῦ πυρπολικοῦ του καὶ μὲ τὸν γάτζον τὸ προσκολλᾷ εἰς αὐτήν. Ἄτυχῶς ἀποκόπτεται ὁ γάτζος καὶ τὸ πυρπολικὸν καίεται χωρὶς ἀποτέλεσμα. Δὲν συμβαίνει ὁμοῦ τὸ ἴδιον καὶ μὲ τὸ πυρπολικὸν τοῦ Κανάρη.

Τὸ πυρπολικὸν τοῦ Κανάρη προσκολλᾶται καλῶς εἰς τὴν πλευρὰν τῆς ναυαρχίδος, ἀμέσως δ' ὁ Κανάρης μὲ ἴδιόν του χέρι ἀνάπτει τὸ φυτῆλι. Εἰς τὴν στιγμὴν αἱ φλόγες τοῦ καισιμένου πυρπολικοῦ,

βρεθούμεναι ἀπὸ τὸν ἀπόγειον ἄνεμον, περιτυλίσσουν τὸν κολοσσόν, ἐνῶ ὁ Κανάρης τελευταίος πηδᾷ ἀπὸ τὸ πυρπολικὸν εἰς τὴν ἀκολουθοῦσαν βάρκαν καὶ φωνάζει: «Νά, ἰδῆτε, παληότουρκοι, τί ὥραία φωτοχυσία διὰ τὸ μπαῖράμι σας!» Ἐντρομοὶ ὅλοι οἱ διασκεδάζοντες ἀνατινάσσονται καὶ ζητοῦν νὰ σωθοῦν, ἀλλὰ πουθενὰ δὲν εὐρίσκουν σωτηρίαν, διότι ἦσαν μέσα εἰς τὰς φλόγας. Ἀπελπισμένοι ἀρχίζουν νὰ ῥίπτωνται εἰς τὴν θάλασσαν, ὀλίγοι δὲ κατορθώνουν νὰ πηδήσουν εἰς 3 βάρκας, ἀπὸ τὰς ἐποίας αἱ δύο ἀμέσως ἀνετράπησαν. Ἡ τρίτη βάρκα κατορθώνει νὰ ἀποβιάσῃ, εἰς τὸν λιμένα μερικῶς, μεταξὺ τῶν ὀπείων καὶ τὸν ναύαρχον Καρᾶ-Ἀλῆν, πληγωμένον εἰς τὴν κεφαλὴν ἀπὸ καταπεσοῦσαν κεραίαν. Μετ' ὀλίγον ἀνάπτει ἡ πυριτιδαποθήκη καὶ ὅλος ἐκείνος ὁ κολοσσὸς τινάσσεται εἰς τὸν ἄερα. Ὁ ἄλλος στόλος περίτρομος κόπτει τὰς ἀγκύρας καὶ φεύγει διὰ τὸν Ἑλλάσποντον νὰ κρυφθῆ. Μετ' ὀλίγας ὥρας ἀποθνήσκει καὶ ὁ Καρᾶ-Ἀλῆς ἀπὸ τὸ τραῦμα.

Ὁ ὀθωμανικὸς στόλος μετὰ τὸ πάθημα αὐτὸ δὲν ἐτόλμησε νὰ προσβάλῃ τὰς νήσους. Ὅταν δὲ ἀργότερον ἐξῆλθεν, ὁ Κανάρης καὶ πάλιν μὲ τὸ πυρπολικὸν του ἀνετίναξε πλησίον τῆς Τενέδου τὴν ὑποναυαρχίδα μὲ 1600 ἄνδρας. Ὅλοι οἱ σύντροφοί μὲ τὸν Κανάρην καὶ τὸν Πιπινρόν ὕστερα ἀπὸ τὸ ἡρωϊκὸν κατόρθωμα τῆς Χίου ἐπανεπλευσαν εἰς τὰ Ψαρά. Μόλις ἀπεβιβάσθησαν, ἀμέσως ἀσκεπεῖς καὶ μὲ γυμνοὺς πόδας ἐπῆγαν εἰς τὴν ἐκκλησίαν διὰ νὰ εὐχαριστήσουν τὸν Θεόν, ὁ ὁποῖος τοὺς ἔδωκε τὴν νίκην. Ὅλος δὲ ὁ λαὸς τῶν Ψαρῶν συνώδευσεν αὐτοὺς καὶ ἔλαβε μέρος εἰς τὴν δοξολογίαν.

Ὁ Κανάρης ἦτο ἀφελέστατος καὶ πολὺ συνεσταλμένος, ἐντρέπετο δὲ νὰ λέγῃ διὰ τὰ κατορθώματά του, ὅταν ἠρωτᾶτο. Ἐπὶ πολυὰ χρόνια διετέλεσεν ὑπουργὸς τῶν Ναυτικῶν τοῦ ἐλευθερωθέντος βασιλείου τῆς Ἑλλάδος καὶ πρωθυπουργός. Ἀπεβίωσε δὲ εἰς βαθὴ γῆρας κατὰ τὸ 1877 εἰς τὴν Κυψέλην τῶν Ἀθηνῶν. Ἡ καρδία του φυλάσσεται μέσα εἰς ἀργυρᾶν θήκην εἰς τὸ Ὑπουργεῖον τῶν Ναυτικῶν.

6. Πῶς οἱ Τούρκοι ἐκστρατεύουν κατὰ τὸ 1823 κατὰ τῆς ἀνατολικῆς καὶ δυτικῆς Ἑλλάδος καὶ πῶς φονεύεται ὁ Μάρκος Μπούτσαρης.

Κατὰ τὰς ἀρχὰς Ἀπριλίου 1823 ὁ Γιουσούφ πασσᾶς ἀπὸ τὴν Λάρισαν ἐπροχώρησε πρὸς νότον καὶ ἐστρατοπέδευσεν εἰς τὰς Θή.

δας. Ἀπ' ἐκεῖ μετέβη ὁ ἴδιος εἰς τὴν Εὐβοίαν καὶ ἀφοῦ καθυπέτα-
ξεν αὐτὴν ἔμεινεν εἰς τὴν Κάρυστον. Ἀπέστειλεν ὁμοῦ τὸν Σαλῆχ
πασσᾶν τῆς Ἀδριανουπόλεως ἐναντίον τῆς Ἀττικῆς. Ὁ Σαλῆχ κα-
τέστρεψε μὲν τὴν Ἀττικὴν, δὲν ἠδυνήθη ὁμοῦ νὰ κυριεύσῃ τὴν
Ἀκρόπολιν τῶν Ἀθηνῶν, διότι ὑπερήσπιζεν αὐτὴν ὁ Γκούρας μὲ
200 ἄνδρας. Τοιοῦτοτρόπως οἱ Τούρκοι δὲν κατώρθωσαν πολλὰ πράγ-
ματα εἰς τὴν ἀνατολικὴν Ἑλλάδα.

Ὅπως εἶπαμεν προηγουμένως, εἰς τὸ Μεσολόγγιον κατέφυγαν
ἔσοι Ἕλληγες ἐσώθησαν ἀπὸ τὸ Πέτα μὲ τὸν Μαυροκορδάτον καὶ
τὸν Μάρκον Μπότσαρην. Ἐναντίον αὐτῶν ἀπεστάλησαν κατὰ δια-
ταγὴν τοῦ σουλτάνου κατὰ τὴν ἰδίαν ἐποχὴν ὁ Μουσταῆ-πασσᾶς τῆς
Σκόδρας καὶ ὁ Ὁμέρ Βρυώνης μὲ 16.000 ἄνδρας. Ὁ Μάρκος Μπό-
τσαρης, ὅταν ἔμαθεν αὐτό, ἀπεφάσισε νὰ σπεύσῃ νὰ ἐμποδίσῃ αὐ-
τοὺς νὰ προχωρήσουν πρὸς τὴν Αἰ-
τωλοακαρνανίαν. Οἱ ἄλλοι ὀπλαρχη-
γοὶ ὁμοῦ διόλου δὲν ἐσυλλογίζοντο
τὸν κίνδυνον, ἀλλ' ἐπερνοῦσαν τὸν και-
ρὸν τῶν μὲ τὰς ἀναμεταξύ των φιλο-
νεικίας.

Ὁ Μάρκος ἦτο πολὺ φρόνιμος καὶ
ἀφλοκερδῆς, πάντοτε δὲ ἐπροσπα-
θοῦσε χωρὶς ὑπερηφάνειαν νὰ φαίνε-
ται χρήσιμος εἰς τὴν πατρίδα. Διὰ
τὰς ὑπηρεσίας, τὰς ὁποίας εἶχε προσ-
φέρει εἰς αὐτὴν, ἡ τότε κυβέρνησις
τὸν διώρισε ἀρχιστράτηγον τῆς δυτι-
κῆς Ἑλλάδος. Ἀλλ' ὁ μετριόφρων
Μάρκος, ἐπειδὴ δὲν ἤθελε νὰ προσ-
βληθῇ ἢ φιλοτιμία τῶσων ἄλλων ἐπί-
σης ἀνδρείων ὀπλαρχηγῶν, ἀφοῦ ἐφί-
λησε τὸ δῖπλωμα, τὸ ἐξέσχισεν εἰπὼν : « ὅποιος εἶνε ἄξιος τὸ παίρνει
μὲ τὸ σπαθὶ του ».

Ὁ Μουσταῆ-πασσᾶς εἰσέρχεται τότε διὰ τῶν Ἀγράφων εἰς τὴν
Αἰτωλίαν, ὁ δὲ Βρυώνης εἰς τὴν Ἀκαρνανίαν. Ἡ ἐμπροσθοφυλακὴ
αὐτῶν, ἀποτελουμένη ἀπὸ 4.000 Ἀλβανεὺς ὑπὸ τὸν Τζελαλετμπεην,
κατεσκήνωσεν εἰς τὸ Καρπηνησίον. Ὁ Μάρκος, ὅταν ἔμαθεν αὐτό,

Εἰκ. 14. Μάρκος Μπότσαρης

« ὅποιος εἶνε ἄξιος τὸ παίρνει

μὲ τὸ σπαθὶ του ».

παίρνει 350 συμπατριώτας του Σουλιώτας και, αφού συνεννοήθη με τους Αιτωλοακαρνανούς, επιτίπτει κατά την νύκτα της 11 Αυγούστου 1823 κατά της έμπροσθοφυλακής των Τούρκων. Οί Τουρκαλβανοί περίτρομοι έξυπνοὺν και τρέπονται εἰς φυγήν, βίπτοντες τὰ ἐπάργυρα δπλα των δια νὰ σωθοῦν. Κατόπιν ἀπὸ τὴν φοδερὰν σφαιγὴν, τὴν ὁποίαν ἐπέφεραν ὁ Μάρκος με τοὺς ἄνδρας του, ἐπιχειρεῖ οὗτος νὰ ἀναβῆ εἰς τὴν μάνδραν, ὅπου μέσα εἶχε τὴν σκητὴν του ὁ Τζελαλεδὶμπεης. Μόλις ὁμως ἐσήκωσε τὸ κεφάλι του εἰς τὴν μάνδραν διὰ νὰ πηδήσῃ μέσα, μία σφαῖρα τὸν κτυπᾷ εἰς τὸ μέτωπον και τὸν ἀφήνει νεκρόν. Οἱ συναγωνισταί του καταλυπημένοι [και χωρὶς καμμίαν ἐνόχλησιν ἀπὸ τοὺς Τουρκαλβανούς παίρνουν τὸ λείψνόν του και τὸ φέρουν εἰς τὸ Μεσολόγγιον, ὅπου με μεγάλας τιμὰς τὸ ἔθαψαν παραπλεύρως τοῦ τάφου τοῦ ὁμοῖου ἤρωος Κυριακούλη Μυρομιχάλη.

Ἐφ’ οὗ οἱ Τουρκαλβανοὶ τὴν ἄλλην ἡμέραν ἔθιψαν τοὺς νεκρούς των, οἱ ὅποιοι ἦσαν πλέον τῶν 1800, ἠνώθησαν με τὴν ὑπόλοιπον στρατιάν και ὄλοι μαζί ἐπολιόρκησαν τὸ Αἰτωλικόν. Τὸ Αἰτωλικόν ὁμως, τὸ ὁποῖον εὔρισκεται ἐπάνω σὲ μίαν μικρὰν νῆσον εἰς τὸ βάθος τοῦ κόλπου τοῦ Μεσολογγίου, ἦτο καλά ὠχυρωμένον. Ἐπὶ δύο μῆνας ματαίως ἐρριψαν χιλιάδας βόμβας ἐναντίον του, κηθῶ; και ὁ στόλος ἀπὸ θαλάσσης. Ἦναγκάσθησαν λοιπὸν τότε λόγῳ τοῦ χειμῶνος, τῆς πείνης και τῶν στερήσεων νὰ λύσουν τὴν πολιορκίαν και κατὰ τὴν θουεῶδη νύκτα τῆς 30 Νοεμβρίου νὰ φύγουν. Καὶ ὁ μὲν Ὅμηρ Βρυώνης μετέβη εἰς τὴν Ἄρταν, ὁ δὲ Μουσταῆς εἰς τὴν Σκόδραν.

7. Πῶς δεικνύουν τὴν συμπάθειάν των πρὸς τὴν Ἑλλάδα ὁ λόρδος Βύρων και ἄλλοι φιλέλληνας.

Τὰ ἠρωϊκὰ κατορθώματα τῶν Ἑλλήνων κατὰ ξηρὰν και θάλασσαν ἔκαμαν πολλοὺς ἐκ τῶν Εὐρωπαϊῶν νὰ ἐνθουσιασθοῦν και νὰ ὑψώσουν φωνὴν ὑπὲρ τῆς ἀπελευθερώσεως τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ. Αἱ τραγικαὶ δὲ σφαγαὶ τῆς Χίου, τῆς Κωνσταντινουπόλεως και τῶν ἄλλων μερῶν ἐξήγειραν ἀκόμη περισσότερο τὴν συμπάθειαν αὐτῶν. Πανταχοῦ τότε ἐγιναν φιλελληνικαὶ ἐκτιρεῖαι διὰ τὴν ὑποστήριξιν τοῦ ἀγῶνος και με χρήματα και με αἷδρας. Δυστυχῶς ὁμως ἡ ἐπίσημος διπλωματία τῶν διαφόρων μεγάλων Κρατῶν τῆς Εὐρώπης ἦτο

ἀδιάφορος καὶ δυσμενὴς διὰ τὴν ἑλληνικὴν ἐπανάστασιν λόγῳ συμπερόντων. Ἡ δυσμενὴς ὁμως πολιτικὴ τῆς Ἀγγλίας ἐξαφνα μεταβάλλεται εἰς εὐμενεστάτην, ὅταν ἀνέλαβε τὸ ἀγγλικὸν ὑπουργεῖον ὁ Γεώργιος Κάνιγγ, ὁ ὁποῖος ἀνεφάνη φιλελληνικώτατος. Ἀπὸ τότε ὁ φιλελληνισμὸς εἰς τὴν Ἀγγλίαν ἔγινε μεγάλος, ὅπου καὶ συνεστήθησαν φιλελληνικαὶ ἑταιρεῖαι. Μὲ τὴν ἠθικὴν προστασίαν τοῦ λόρδου Βύρωνος ἐχορηγήθη τότε εἰς τὴν ἑλληνικὴν κυβέρνησιν τὸ ἐκ 800,000 λιρῶν ἀγγλικὸν δάνειον. Ἐπίσης τότε μὲ τὴν βοήθειαν τῶν εἰς τὴν Γερμανίαν καὶ τὴν Γαλλίαν φιλελληνικῶν ἑταιρειῶν κατήλθαν εἰς τὴν Ἑλλάδα πολλοὶ φιλέλληνες, διὰ νὰ θυσιάσουν τὴν ζωὴν των ὑπὲρ τῆς ἀδίκως τυραννομένης Ἑλλάδος. Εἰς τὴν μάχην τοῦ Πέτα εἶδαμεν πόσοι γενναῖοι Ἴταλοί, Γερμανοί, Γάλλοι καὶ Πολωνοὶ ἐφρονεύθησαν. Ἡ πολυτιμότερα ὁμως θυσία ἦτο τοῦ Λόρδου Βύρωνος, διότι αὐτὴ μετέβλεπε τελείως πλεον τὴν διπλωματίαν τῆς Ἀγγλίας ὑπὲρ τῆς Ἑλλάδος, ἣ ὁποία εἶχε ἀρχίσει ἐπὶ Κάνιγγος.

Ὁ Βύρων ἦτο ἓνας ἀπὸ τοὺς καλυτέρους ποιητὰς τῆς ἐποχῆς ἐκείνης. Εἰς πολλὰ ποιήματά του ἔψαλλε παθητικώτατα τὴν δούλην Ἑλλάδα. Ἐπὶ τέλους ἀπεφάσισε νὰ κατέλθῃ εἰς αὐτὴν διὰ νὰ τὴν βοηθήσῃ καὶ μὲ τὸ πολύτιμον αἷμά του. Τὴν 24 Δεκεμβρίου 1823 ἀποβιάζεται εἰς τὸ Μεσολόγγιον, ὅπου οἱ Ἕλληνες ὑπεδέχθησαν αὐτὸν μὲ μεγάλας τιμὰς καὶ τὸν ἐχαίρετσαν ὡς Μεσσίαν. Ὁ Βύρων ἐνεδύθη ἑλληνικὰ ἐνδύματα καὶ ἔγινε σω-

Εἰκ. 15. Ὁ λόρδος Βύρων.

στὴς Ἑλλήν καὶ κατὰ τὸ σῶμα καὶ κατὰ τὴν ψυχὴν. Ὅλα τὰ χρήματα, τὰ ὁποῖα ἔφερε μαζί του, τὰ παρέδωκεν εἰς τὸν Μικροκορδατον ὑπὲρ τοῦ ἀγῶνος καὶ δι' ἰδικῶν του ἐξόδων ἀνέλαβε νὰ συντηρῇ τὸ σῶμα ἐκ 500 Σουλιωτῶν μετὰ τὸν θάνατον τοῦ ἀρχηγοῦ των Μάρκου Μπότσαρη. Ἐπίσης εἰργάσθη μὲ δραστηριότητα ὑπὲρ τοῦ ἀγῶ-

νος και προσεπάθησε να συμφιλιώσει τους φιλονεικούντας αρχηγούς των 'Ελλήνων.

Δυστυχώς όμως η ζωή του εις την 'Ελλάδα ήτο μικρά. Αι περιπέτειαι της νέας ζωής, εις τας οποίας άψήφιστα εξετίθετο, και το ύγρὸν και ἐλώδες κλίμα του Μεσολογγίου εξησθένησαν τὸ σώμα του. Ἐπὶ τέλους προσβάλλεται ἀπὸ σφοδρὸν πυρετὸν και κατόπιν δωδεκαήμερου ἀγωνίας ἀποθνήσκει κατὰ τὴν 7 Ἀπριλίου 1824 εις ἡλικίαν 37 χρόνων. Ὁ θάνατος αὐτοῦ συνεκίνησε βαθύτατα τὰς ψυχὰς τῶν ἀγωνιζομένων Ἑλλήνων, οἱ ὅποιοι ὅλοι καταλυημένοι και με πολλὰ δάκρυα ἔθαψαν τὸν νεκρὸν του εις τὸ Μεσολόγγιον.

Ἡ ἐλευθερωθεῖσα κατόπιν Ἑλλάς ἀπὸ αἰωνίαν εὐγνωμοσύνην πρὸς τὸν Βύρωνα κατεσκευάσασε πολυτελὲς ἐπιτόπιον μαρμάρινον μνημεῖον εις τὸ Μεσολόγγιον και ἔστισσε τὸν ἀνδριάντα του εις τὰς Ἀθήνας ἐπὶ τῆς νοτιοδυτικῆς πλευρᾶς τοῦ Ζαπτείου.

8. Πῶς οἱ Ἕλληνες χωρίζονται εις δύο ἀντιπάλους μερίδας κατὰ τὸ 1823 - 1824 και πῶς δολοφονεῖται ὁ Ὀδυσσεὺς Ἀνδρουῦτος.

Ἡ κυβέρνησις ἡ ὁποία ἐξελέγη ἐπὶ τῆς α'. ἐθνικῆς συνελεύσεως τῆς Ἐπιδαύρου κατέπεσεν εις τὴν συνείδησιν τοῦ λαοῦ, διότι δὲν εἰργάσθη ἔπως ἔπρεπε. Οἱ νέοι πληρεξούσιοι μόλις κατὰ τὰ τέλη Μαρτίου 1823 συνήλθαν εις τὸ Ἄστρος τῆς Κυνουρίας, ὅπου ἔγινεν ἡ β'. ἐθνικὴ συνέλευσις. Ἄλλ' οὗτοι ἀμέσως διηρέθησαν εις δύο ἀντιπάλους μερίδας, εις τὴν τῶν *στρατιωτικῶν* και εις τὴν τῶν *πολιτικῶν*. Τῆς πρώτης ἀρχηγὸς [ἦτο ὁ Κολοκοτρῶνης, τῆς δὲ δευτέρας ὁ Μαυροκορδατός. Τὴν πλειοψηφίαν ἔλαβε τότε ἡ μερίς τοῦ Μαυροκορδατοῦ. Καὶ πρόεδρος τοῦ μὲν Ἐκτελεστικοῦ ἐξελέγη ὁ Πετρόμπεης, τοῦ δὲ Βουλευτικοῦ ὁ Μαυροκορδατός. Ὁ Κολοκοτρῶνης ἔμως, ὁ ὁποῖος ἦτο μέλος και αὐτὸς τοῦ Ἐκτελεστικοῦ, κατορθώνει νὰ πάρῃ με τὸ μέρος του τὸν Πετρόμπεην και τὰ ἄλλα μέλη τοῦ Ἐκτελεστικοῦ. Ὁ Μαυροκορδατός τότε, ἐπειδὴ ἔχασε τὴν πλειοψηφίαν, μεταβαίνει εις τὴν Ἰδραν και κατορθώνει με πολλὰς ὑποσχέσεις νὰ πάρῃ με τὸ μέρος του τοὺς νησιώτας. Τελοῦται οὕτως παίρνει τὴν πλειοψηφίαν τοῦ Βουλευτικοῦ και προβαίνει κατὰ τὴν 6 Ἰανουαρίου 1824 με αὐτὸ εις τὴν καθαίρεσιν ὅλων τῶν μελῶν τοῦ

Ἐκτελεστικοῦ. Συγχρόνως καταργεῖ τὰς κεντρικὰς ἀρχὰς τῆς Πελοποννήσου καὶ τῆς Στερεᾶς, καθὼς καὶ τὸν τίτλον τοῦ ἀρχιστρατήγου, τὸν ὅποιον εἶχε λάβει ὁ Κολοκοτρῶνης μετὰ τὴν κατατρόπωσιν τοῦ Δράμαλι. Κάννει δὲ πρόεδρον τὸν Γεώργιον Κουντουριώτην καὶ διατάσσει νέας ἐκλογὰς εἰς τὰς ἐπαρχίας ἐκείνας, τῶν ὁποίων οἱ ἀντιπρόσωποι εἶχαν ἀποχωρήσει. Ἄλλὰ καὶ ἡ καθαιρεθεῖσα κυβέρνησις τοῦ Ναυπλίου προκηρύσσει νέας ἐκλογὰς καὶ μεταθέτει τὴν ἔδραν τῆς εἰς τὴν Τρίπολιν. Τοιοῦτοτρόπως ἀντὶ μιᾶς κυβερνήσεως ἔγιναν δύο, ἡ μὲν μία μετ' ἔδραν τὴν Ἑρμιόνην, ἡ δὲ ἄλλη μετ' αὐτὴν τὴν Τρίπολιν. Κάθε μία κατηγοροῦσε τὴν ἄλλην ὡς ἔκνομον. Καὶ ἡ μὲν πολιτικὴ μερὶς τοῦ Μαυροκορδάτου ὠνόμαζε τοὺς στρατιωτικὸς κλέφτας καὶ ἀντάρτας, ἡ δὲ τοῦ Κολοκοτρῶνη στρατιωτικὴ μερὶς ὠνόμαζε τοὺς πολιτικὸς καλαμαράδες καὶ φαναριωτικὸν σκυλολόγι. Ἀπὸ τότε ἀρχίζει δυστυχῶς ὁ ἐμφύλιος πόλεμος μετὰ τῶν Ἑλλήτων. Ὁ Πάνος Κολοκοτρῶνης, φρούραρχος τοῦ Ναυπλίου, φονεύεται ἀπὸ Ἑλληνικὴν σφαῖραν, ὁ δὲ πατήρ του, Θεόδωρος, ὁ κατασυντρίψας τὸν Δράμαλην, παράδιδεται ἀπὸ τὴν λύπην κατὰ τὴν 30 Δεκεμβρίου 1824 εἰς χεῖρας τῶν ἀσπόνδων ἐχθρῶν του. Κατὰ δὲ τὴν 2 Φεβρουαρίου 1825 οἱ πρόμαχοι τῆς ἐλευθερίας Θεόδ. Κολοκοτρῶνης, Ἰωάννης καὶ Παναγ. Νοταρᾶς, οἱ 4 ἀδελφοὶ Ἑλληγιανναῖοι, ὁ Ἀναστασόπουλος, ὁ Θεόδ. Γρίβας, ὁ Σισίνης καὶ μερικοὶ ἄλλοι ἔδηγοῦνται ὡς πολιτικοὶ κατάδικοι εἰς τὸ μοναστήριον τοῦ Προφήτου Ἡλιοῦ τῆς Ὑδρας.

Κατόπιν ἀπὸ τὴν καταδίωξιν αὐτῆν τῶν ἀνδρῶν τῆς Πελοποννήσου στρέφεται ἡ κυβέρνησις κατὰ τοῦ Μακρῆ καὶ τοῦ Ὀδυσσεὺς Ἀνδρούτσου. Ὁ Ὀδυσσεὺς τότε ζητεῖ τὴν προστασίαν τοῦ ἄλλοτε πρωτοπαλληκαριοῦ του Γκούρα. Ὁ Γκούρας ὑπεσχέθη εἰς αὐτὸν πᾶσαν ἀσφάλειαν, ὀρκισθεὶς εἰς τὴν πατρίδα καὶ εἰς τὴν κεφαλὴν του. Ὑστερα δὲ μὴ ἀπ' ὀλίγας ἡμέρας παραβαίνει τὸν ὄρκον του καὶ συλλαμβάνει τὸν Ὀδυσσεᾶ, τὸν ὅποιον δεμένον ὀδηγεῖ εἰς τὴν μονὴν τοῦ Δαμποῦ. Ἀπ' ἐκεῖ τὸν ὀδηγεῖ εἰς τὰς Ἀθήνας καὶ τὸν φυλακίζει εἰς τὸν ἐντὸς τῆς Ἀκροπόλεως ἐνετικὸν πύργον. Ἐκεῖ εὐρέθη μίαν πρῶϊαν δολοφονημένον.

Οἱ δολοφόνοι τοῦ ἥρωος τῆς Γραβιάς διὰ νὰ σκεπάσουν τὸ ἀποτρόπαιον ἔγκλημά των περιετύλιξαν εἰς τὰς χεῖρας τοῦ κατὰ γῆς κειμένου νεκροῦ ἓνα κομμάτι σάπιου σχοινοῦ, ἄλλο δὲ κομμάτι ἐκρέ-

μαζαν ἀπὸ τὸν τοῖχον τοῦ πύργου, διὰ νὰ φανῆ τάχα ὅτι αὐτὸς προσπαθῆσας νὰ δραπετεύσῃ κατέπεσε καὶ ἐφρονεύθη. Ἡ εὐγνωμο-
νοῦσα ἄνω πατρὶς ἀργότερον κατεσκεδάσθη μαρμάρινον μνημεῖον εἰς
τὸν τάφον τοῦ ἥρωος ἐντὸς τοῦ α'. νεκροταφείου τῶν Ἀθηνῶν καὶ
ἔστησε τὸν ἀνδριάντα του κατὰ τὸ 1888 εἰς τὴν Γραδιάν.

Τοιαύτη ἦτο δυστυχῶς ἡ κατάστασις τῶν ἐσωτερικῶν πραγμάτων
τῆς Ἑλλάδος κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ζ'.

ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΛΓΩΝΩΝ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ ΚΑΤΑ ΤΩΝ ΤΟΥΡΚΩΝ
ΚΑΙ ΑΙΓΥΠΤΙΩΝ ΑΠΟ ΤΟΥ 1824—1827.

Ι. Ποῖον εἶνε τὸ νέον πολεμικὸν σχέδιον τῆς Τουρκίας κατὰ 1824.

Ἀφοῦ ὁ σουλτᾶνος μόνος του δὲν τατῶρθαι νὰ καταπνίξῃ τὴν
ἑλληνικὴν ἐπανάστασιν, κατέφυγεν εἰς τὴν βοήθειαν τοῦ ἀντιβασιλέως
τῆς Αἰγύπτου Μεχμέτ Ἀλῆ. Αὐτὸ ὑπέδειξεν εἰς τὸν Σουλτᾶνον ὁ ἔμ-
πιστὸς του Χοσρέφ πασσᾶς μὲ τὸν πονηνηρὸν σκοπὸν ἢ νὰ κατα-
στρέψῃ τὸν στρατὸν καὶ στόλον τοῦ Μεχμέτ, διότι ἐγένετο ἐπικίν-
δυνος διὰ τὴν Τουρκικὴν αὐτοκρατορίαν, ὅπως ὁ Ἀλῆ πασσᾶς τῆς
Ἠπείρου, ἢ τουλάχιστον νὰ καταβάλλῃ τὴν ἑλληνικὴν ἐπανάστασιν.
Δι' αὐτὸ ὁ σουλτᾶνος κατὰ τὸν Ἰανουάριον 1824 ἠναγκάσθη νὰ τα-
πεινωθῇ ἀπέναντι τοῦ ὑποτελοῦς του Μεχμέτ καὶ νὰ τοῦ προσφέρῃ
τὴν ἀρχιστρατηγίαν τοῦ κατὰ τῶν Ἑλλήνων πολέμου. Ὁ Μεχμέτ
χωρὶς δισταγμὸν ἀπὸ φιλοδοξίαν ἐδέχθη τὴν πρότασιν τῆς βοηθείας
παρεκάλεσε δὲ τὸν σουλτᾶνον νὰ δώσῃ τὴν ἀρχιστρατηγίαν εἰς τὸν
θετὸν του υἱὸν Ἰμβραῖμ πασσᾶν. Ὁ σουλτᾶνος τότε ἀνεκήρυξε τὸν
Ἰμβραῖμ διοικητὴν τῆς Ἀθησυνίας καὶ τοῦ Μωρέως, ὑπεσχέθη δὲ
ὅτι θὰ δώσῃ εἰς αὐτὸν τὴν Κρήτην καὶ τὴν Κύπρον μετὰ τὴν κατά-
σθειν τῆς ἐπαναστάσεως.

Ἐτοιμάζεται λοιπὸν σύντομα ὁ Αἰγυπτιακὸς στόλος ἀπὸ 54 με-
γάλα πολεμικὰ πλοῖα καὶ 400 φορτηγὰ καὶ στρατὸς ἀπὸ 90,000 ἄν-
δρας. Συγχρόνως μετακαλοῦνται Γάλλοι ἀξιωματικοὶ διὰ τὴν διορ-

γάνωσιν τοῦ στόλου καὶ τοῦ στρατοῦ. Ἐπίσης ὁ σουλτᾶνος ἐτοιμάζει καὶ αὐτὸς τότε εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν ἄλλον στόλον ὑπὸ τὸν ναύρχον Χοσεφ πασᾶν. Τὸ πολεμικὸν τώρα σχεδίων τῆς Τουρκίας εἶνε τὸ ἐξῆς. Ὁ Ἰμρατῆμ νὰ καθυποτάξῃ κατ' ἀρχὰς τὴν Κρήτην καὶ τὴν Κάσσον καὶ κατόπιν τὴν Πελοπόννησον. Ὁ Χοσεφ νὰ καταστρέψῃ τὰ Ψαρὰ καὶ κατόπιν μαζί με τὸν Ἰμρατῆμ καὶ τὰς ἄλλας νήσους Ὑδραν, Σπέτσας καὶ Σάμον. Ὁ δὲ τουρκικὸς στρατὸς νὰ καθυποτάξῃ τὴν Στερεάν Ἑλλάδα.

2. Πῶς ὑποτάσσεται ἡ Κρήτη καὶ καταστρέφεται ἡ Κάσσος.

Κατὰ τὴν ἐπανάστασιν εἰς τὴν Ἑλλάδα εἰ μὲν Τούρκοι κάτοικοι ἦσαν 130 χιλιάδες, εἰ δὲ Ἕλληνες 160 χιλιάδες. Μόλις λοιπὸν εἰς Τούρκοι αὐτοὶ τῆς Κρήτης ἔμαθαν τὴν ἐπανάστασιν τῆς Ἑλλάδος, ἐξηγριώθησαν καὶ ἤρχισαν τὰς καταδιώσεις καὶ τὰς σφαγὰς τῶν ἀόπλων χριστιανῶν. Εἰς μίαν ἡμέραν μόνον ἐσφάγησαν εἰς τὸ Ἡράκλειον 730 χριστιανεὶ ἀπὸ τὸν φανατικὸν ὄχλον. Αἱ θηριωδία αὐτὰ τῶν Τούρκων τότε ἐξηνάγκασαν τοὺς Ἕλληνας τῆς Κρήτης νὰ πάρουν τὰ ὅπλα, 500 δὲ Σφακιανεὶ ὑπὸ τὸν Δασκαλάκη καὶ 200 Λακκιῶται ὑπὸ τὸν Ρεῦσον κατήλθαν ἀπὸ τὰ βουνὰ ἔνοπλοι πρὸς ἐκδίχτησιν τῶν σφαζομένων ἐμμεγείων των. Πολλὰ μάχαι ἐγίναν τότε, εἰ δὲ Τούρκοι ἔκαυσαν τὸν Ἀποκόρωνα, τοὺς Λάκκουσ καὶ τὰ γύρω χωριά. Οἱ Κρήτες, ἐπειδὴ ἐστερεῶντο πολεμοφροδίων, ἐζήτησαν κατ' Αὔγουστον τοῦ 1821 βοήθειαν ἀπὸ τὸν ἀρχηγὸν τῆς ἐπαναστάσεως Δ. Ὑψηλάντην. Ὁ Ὑψηλάντης τότε ἀπέστειλε μετ' τὸν Μιχ. Ἀφεντοῦλην πολεμὸδία καὶ τοιουτοτρόπως ἐζωήρυσεν πάλιν ἡ ἐπανάστασις.

Ἄλλὰ κατὰ τὸ 1822 ὁ σουλτᾶνος ἀνέθεσε τὴν διοίκησιν τῆς Κρήτης εἰς τὸν ὑποτελετὴ τοῦ ἀντιβασιλέα τῆς Αἰγύπτου Μεχμέτ πασᾶν. Ὁ Μεχμέτ ἀπέστειλε κατὰ τὸ ἔτος ἐκεῖνο ἐναντίον τῆς Κρήτης τὸν γαμβρὸν τοῦ Χασάν. Ὁ Χασάν διὰ πυρὸς καὶ σιδήρου κατώρθωσε νὰ εἰρηνεύσῃ τὴν νῆσον, ἐκτὸς τῶν περιφερειῶν τῆς Κισσάμου καὶ τοῦ Κανδάνου, ὅπου ὁ διοικητὴς τῆς Κρήτης Ἐμμ. Τομπάζης εἶχε τὰ φρούριά του. Κατὰ Μάρτιον ὅμως τοῦ 1824 ἀντὶ τοῦ ἀπεθανόντος Χασάν ἀποστέλλεται ἐκεῖ ὁ Ἀλθανὸς Χουσεῖν μπέης, ὁ ὁποῖος

ήτο και ὁ κακὸς δαίμων τῆς Κρήτης. Ὁ Χουσεὶν μὲ πρωτοφανῆ θηριώδην κατώρθωσε νὰ καθυποτάξῃ τελείως τὴν νῆσον.

Μετὰ τὴν καθυπόταξιν τῆς Κρήτης ὁ αἰγυπτιακὸς στόλος περιεκύκλωσε τὴν μικρὰν νῆσον Κάσσον, διότι οἱ ναυτικοὶ κάτοικοι αὐτῆς ἐτροφοδοτοῦσαν τὴν Κρήτην. Ὁ Χουσεὶν ἀπεβιδάσθη τότε εἰς αὐτὴν μὲ 4 χιλ. ἄνδρας καὶ τὴν κατέστρεψε τελείως. Οἱ ἄνδρες ἐσφάγησαν, αἱ δὲ γυναῖκες καὶ τὰ παιδιὰ ἐπωλήθησαν ὡς δοῦλοι εἰς τὴν Ἀλεξάνδρειαν.

Θαυμαστὴν ἀνδρείαν ἔδειξεν ὁ ἀρχηγὸς τῶν Κασσίων Μάρκος, ὁ ὁποῖος ἀλυσσοδεμένος ἐνώπιον τοῦ Χουσεὶν σπάζει τὰς ἀλύσεις, καὶ ἐπὶ τέλους κρεουργεῖται.

3. Πῶς οἱ ἄνδρες οἱ Ψαριανοὶ προτιμοῦν τὸν θάνατον παρὰ νὰ πέσουν εἰς τὰς χεῖρας τῶν Τούρκων.

Μία ἀπὸ τὰς τραγικωτέρας συμφορὰς, τὰς ὁποίας ἔπαθεν ἡ Ἑλλάς κατὰ τὴν ἐπανάστασιν, ἦτο καὶ ἡ καταστροφή τῶν Ψαρῶν. Ὁ ἔθνικὸς μας ποιητὴς Διον. Σολωμὸς ὠραιότατα ἀπεικόνισε τὴν ἀθάνατον δόξαν τῶν Ψαρινῶν, ἡ ὁποία μόνον ἔμεινεν εἰς τὸ νησάκι των μετὰ τὸν ἡρωϊκὸν θάνατον αὐτῶν, διὰ τοῦ ἔξαστίχου :

Στῶν Ψαρῶν τὴν ὀλόμαυρη ῥάχη
περπατῶντας ἡ δόξα μονάχη
μελετᾷ τὰ λαμπρὰ παλληκάρια
καὶ στὸ χέρι στεφάνι κρατᾷ
γενωμένο ἀπὸ ὀλίγα χορτάρια
ποῦχαν μείνει στὴν ἔρημη γῆ.

Ὅπως εἶπαμεν προηγουμένως εἰς τὸ νέον πολεμικὸν σχέδιον τῆς Τουρκίας κατὰ τὸ 1824 συμπεριλαμβάνετο καὶ ἡ καταστροφή τῶν Ψαρῶν. Τὴν 18 λοιπὸν Ἰουνίου 1824 τουρκικὸς στόλος ἀπὸ 235 πλοῖα ὑπὸ τὸν Χοσρέφ ἐμφανίζεται πρὸ τῶν Ψαρῶν. Οἱ κάτοικοι ἐσπευσαν τότε νὰ ζητήσουν τὴν βοήθειαν τῆς ἑλληνικῆς κυβερνήσεως. τῆς Ἰδρας καὶ τῶν Σπετσῶν.

Ἄλλ' ἡ μὲν κυβέρνησις ἦτο ἀπησχολημένη μὲ τοὺς ἀντιπάλους της, οἱ δὲ στόλοι τῆς Ἰδρας καὶ τῶν Σπετσῶν ἀδυνατοῦσαν νὰ πλεύσουν εἰς βοήθειαν, διότι ἐστεροῦντο ἐφοδίων. Δι' αὐτὸ οἱ Ψαριανοὶ ἀπεφάσισαν νὰ ἀμυνθοῦν μόνοι των μέχρις ἐσχάτων. Ἐκτὸς

τῶν Ψαριανῶν εἶχαν μαζευθῆ εἰς τὴν νῆσον πολλοὶ πρόσφυγες ἀπὸ τὰς Κυθωνίας, τὴν Χίον καὶ τὴν Σμύρνην, ὥστε ὁ πληθυσμὸς ὅλος τῆς νήσου ὑπερέβαινε τὰς 30,000. Ἐξ αὐτῶν μόνον 3,000 ἦσαν ἀξιόμαχοι ἄνδρες, μεταξὺ τῶν ὁποίων 1,200 ξένοι μισθοφόροι ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον. Οἱ Ψαριανοὶ ἀφοῦ ἐγκατέλειψαν τὰ πλοῖα καὶ τὰ πυρπολικά, πρᾶγμα ὄχι ὀρθόν, ἀπεφάσισαν νὰ ἀμυνθοῦν ἀπὸ τὰ ὀχυρώματα.

Τὴν ἐσπέραν τῆς 20 Ἰουνίου ἤρχισεν ὁ κανονικοβολισμὸς τῶν τουρκικῶν πλοίων. ὁ ὁποῖος ἐκράτησεν ἕως τὴν πρωΐαν. Οἱ ψαριανοὶ μὲ 17 τηλεβόλα ποῦ εἶχαν καὶ τὰ προχώματα ἀπαντοῦσαν γενναίως. Ἄλλὰ κατὰ τὴν 8ην ὥραν τῆς πρωΐας οἱ Τούρκοι κατορθώνουν νὰ ἀποδιβάσουν εἰς τὸ ἀνατολικὸν βραχῶδες ἀκρωτήριον Μαρκάκι, τὸ ὅποιον ἦτο ἀφρούρητον, πολὺν στρατόν. Οἱ στρατιῶται τότε περικυκλώνουν τὴν πόλιν. Οἱ Ψαριανοὶ ἅμα εἶδαν τὴν κύκλωσιν, διέταξαν τὰ 5 πυρπολικά των τὰ ὁποῖα ἦσαν ἀγκυροβολημένα εἰς τὸν ὀρμίσκον τοῦ Φιτελιοῦ, νὰ ἐκπλεύσουν κατὰ τοῦ ἐχθροῦ. Δυστυχῶς ὁμως σφοδρὸς βορρᾶς ἠμπόδιζε τοῦτο. Οἱ φρουροῦντες τὰ Φιτελιὰ μετ' ὀλίγον περικυκλώνονται καὶ αὐτοί. Ἀφοῦ κατ' ἐπανάληψιν ἀπέκρουσαν τὰς ἐφόδους τῶν Τούρκων καὶ εἶδαν τὴν ἀπελπισίαν, ἔθεσαν πῦρ εἰς τὴν πυριτιδαποθήκην καὶ ἀνετινάχθησαν εἰς τὸν ἀέρα μαζὶ μὲ τοὺς ἐχθροὺς των.

Μετ' ὀλίγον κυριεύεται ἡ πόλις, ἡ ὁποία παραδίδεται εἰς τὰς φλόγας. Πολλὰι γυναῖκες, παιδιὰ καὶ γέροντες πίπτουν εἰς τὴν θάλασσαν καὶ πνίγονται. Τώρα ἀπέμεινε μόνον ἀκυρίευτον τὸ Παλαιό·καστρον μὲ 600 ἄνδρας, εἰς τὸ ὅποιον εἶχαν καταφύγει πολλὰι γυναῖκες καὶ παιδιὰ. Ἐπὶ τρεῖς ἡμέρας 7.000 Τούρκοι ἐπολεμοῦσαν αὐτὸ, ἀλλὰ δὲν ἠδύναντο νὰ τὸ κυριεύσουν. Οἱ ἐντὸς Ψαριανοὶ, ἀφοῦ εἶδαν ἔτι δὲν ὑπῆρχε καμμία πλὴρον ἐλπίς, ἐκοινωνήσαν τῶν ἀχράντων μυστηρίων καὶ ἀπεφάσισαν νὰ βάλουν πῦρ εἰς τὴν πυριτιδαποθήκην. Πραγματικῶς λοιπὸν κατὰ τὴν δύσιν τοῦ ἡλίου, ἀφοῦ οἱ Τούρκοι εἰσώρμησαν ἐντὸς τοῦ προμαχώνος, ὁ Ἀντώνιος Βρατσᾶνος κρατῶν ἓνα κομμάτι ὄχι ἀνχμμένον τρέχει πρὸς τὴν πυριτιδαποθήκην. Τὰ γυναικόπαιδα μὲ θρήνους καὶ ὄδυρμους ἐφώναζαν: «*προτιμῶμεν νὰ καῶμεν παρὰ νὰ πέσωμεν εἰς τὰ χεῖρια τῶν Τούρκων*». Τότε ὁ Βρατσᾶνος θέτει πῦρ καὶ θάπτονται ὅλοι μαζὶ μὲ 2.000 Τούρκους. Ἀπὸ τοῦ; Ψαριανοὺς ἐσώθησαν διὰ τῶν πλοίων

μόνον εἰ μισοὶ περίπου, ἀπὸ δὲ τῶν 25.000 πρόσφυγας μόνον 7.000. Οἱ σωθέντες Ψαριανοὶ κατέφυγαν εἰς τὰς νήσους Σύρον, Αἰγίναν καὶ Ὑδραν, ἀργότερον δὲ ἐκατοίκησαν εἰς τὰ Νέα Ψαρὰ ἢ Ἐπίτρειαν τῆς Εὐβοίας.

4. Πῶς ὁ Μιαούλης ἀνανεώνει τὸ τρόπαιον τῶν προγόνων τοῦ Σαλαμινομάχων πλησίον τῆς Ἀλικαρνασσοῦ.

Ἡ λυπηρὰ εἰδησις τῆς καταστροφῆς τῶν Ψαρῶν κατελύπησεν ἕλην τὴν Ἑλλάδα ἰδίως τὴν Ὑδραν καὶ τὰς Σπέτσας, δι' αὐτὸ εἰ Ὑδραῖοι καὶ εἰ Σπετσιῶται ἐξεπλίζουσι μὲ ἰδικὰ τῶν ἔξοδα στολισκοῦν καὶ πλέουσι εἰς τὰ Ψαρὰ κατὰ τὴν 3ην Ἰουλίου 1824. Εἰς τὸν λιμένα τῶν Ψαρῶν εὐρίσκουσι τότε μερικὰ τουρκικὰ πλοῖα, ἐκ τῶν ὁποίων ἄλλα μὲν συλλαμβάνουσι, ἄλλα δὲ βυθίζουσι. Συγχρόνως κάμνουσι ἀπόβασιν εἰς τὴν νῆσον καὶ καταστρέφουσι τὴν τουρκικὴν φρουρὰν ἀπὸ 600 ἀνδρας. Ὁ τουρκικὸς στόλος ὑπὸ τὸν Χοσρέφ εὐρίσκεισσι τότε εἰς τὰ παράλια τῆς Σάμου καὶ ἐσχεδίαζε τὴν καταστροφὴν τῆς. Εὐτυχῶς ἐκεῖνας τὰς ἡμέρας ἐφθάσαν τὰ χρήματα τοῦ πρώτου ἀγγλικοῦ δανείου καὶ ἡ κυβέρνησις ἔσπευσε νὰ δώσῃ ἀπ' αὐτὰ εἰς τὰς νήσους Ὑδραν, Σπέτσας καὶ Ψαρὰ διὰ τὴν αὐξησιν τοῦ στόλου. Ἐτοιμάσθησαν λοιπὸν ἄλλα 70 πλοῖα καὶ 10 πυρπολικά.

Ὁ μισὸς ἑλληνικὸς στόλος ὑπὸ τὸν ἀιτιναύαρχον Γεώργιον Σιχτιόρην προέπλευσε διὰ τὴν Σάμον καὶ κατέλαβε τὸ στενὸν μεταξὺ Σάμου καὶ μικρασιατικῆς παραλίας. Εἰς τὸ στενὸν αὐτὸ ἐγίναν τότε αἱματηραὶ ναυμαχίαι ἐπὶ 6 ἡμέρας, κατὰ τὰς ὁποίας ὁ μὲν Κανάρης ἀνέφλεξε μίαν φρεγάταν μὲ 800 ναύτας καὶ 2000 στρατιώτας, ὁ Γεώργιος Βατικιώτης μίαν Τυνησίαν ναυαρχίδα μὲ 1200 στρατιώτας, ὁ δὲ Λέκκας Ματρώζος ἕνα μονόκροτον.

Ἀλλὰ μετ' ὀλίγον καταφθάνει καὶ ὁ αἰγυπτιακὸς στόλος ὑπὸ τὸν Ἰμβράήμ, ὁ ὁποῖος ἐνώνεται μὲ τὸν τουρκικόν. Συγχρόνως καταφθάνει καὶ ὁ ναύαρχος Μιαούλης μὲ τὸν ἄλλον μισὸν στόλον. Καὶ ὁ μὲν τουρκοαἰγυπτιακὸς στόλος συνεκεντρώθη μεταξὺ τῆς Ἀλικαρνασσοῦ καὶ τῆς νήσου Κῶ, ὁ δὲ ἑλληνικὸς περὶ τὴν Λέρον, Λειψὼ καὶ Πάτμον.

Κατὰ τὴν 24 λοιπὸν Αὐγούστου 1824 6 πυρπολικά μὲ τὸν Πα-

πανικολῆν, Πιπίνον, Παπαντώνην, Λεμπέσην, Βατικιώτην καὶ Θεοχάρην καὶ 20 πλοία ἐπιτίθενται κατὰ τοῦ ἐχθρικοῦ στόλου. Ὁ Χοσρέφ μετὰ τὴν πρῶφασιν ὅτι θὰ ἐπισκευάσῃ τὴν συντριβείσαν κεραίαν (ἀντένα) τοῦ μεσαίου ἰστοῦ τῆς ναυαρχίδος του ἀφήνει τὴν τάξιν καὶ ζητεῖ ἄσυλον ὑπὸ τὰ τηλεβόλα τῆς Ἀλικαρνασσοῦ. Ἡ ὑποχώρησις αὐτῆ καὶ ἡ θέα τῶν πυρπολικῶν ἔφεραν μεγάλην σύγχυσιν εἰς τοὺς Τουρκοαἰγυπτίους. Ἡ ναυμαχία διήρκεσε μέχρι τῆς νυκτός, ἐτελείωσε δὲ χωρὶς σιμαντικὰ ἀποτελέσματα.

Ἄλλὰ κατὰ τὴν 29 τοῦ ἰδίου μηνὸς συνεκροτήθη ἡ σπουδαιοτάτη ἀπὸ τὰς ναυμαχίας παρὰ τὰ Τσάταλα τῆς Ἀλικαρνασσοῦ. Ὁ ἑλληνικὸς στόλος εὗρισκετο εἰς τὸν κόλπον τοῦ Γέροντος. Ὁ Ἴμβρατὴμ μετὰ εὖριον ἄνεμον ἐφόρμησε τότε ἀπὸ τὴν Κάλυμνον ἐναντίον τοῦ ἑλληνικοῦ, ὁ ὁποῖος τότε διέτρεξε τὸν ἔσχατον τῶν κινδύνων. Ἄλλ' ἡ στρατιωτικὴ μεγαλοφυΐα τοῦ Ἀνδρέου Μιαούλη καὶ ἡ ἐπιδειξίότης τῶν Ἑλλήνων ἔσωσεν αὐτόν. Ὁ Μιαούλης ἀφοῦ ἀνύψωσε τὰ ναυαρχικὰ σημεῖα καὶ τὰς σημαίας μετὰ τὰς ἐπιγραφὰς «ἐλευθερία ἢ θάνατος», διέταξε νὰ ρυμουλκήσουν τὰ εἰς τὸ βάθος τοῦ κόλπου εὗρισκόμενα πλοία μετὰ τὰς λέμβους, διότι ἦτο νηνεμία. Μετὰ πολὺν χρόνον γιγαντομαχίαν κατορθῶνουν τοῦτο.

Κατὰ τὴν 2 μ. μ. ὥραν ἤρχισε νὰ πνέῃ ὀπωσθήποτε ἄνεμος καὶ τοιοῦτοτρόπως ἐκινήθη ὁλος ὁ στόλος. Ὁ Μιαούλης παρέταξεν ἐμπρός-ἐμπρός τὰ πυρπολικά. Τότε 4 πυρπολικά ὑπὸ τὸν Κριεζῆν πυρπολοῦν ἓνα αἰγυπτιακὸν πλοῖον, ὁ δὲ Γεώργ. Θεοχάρης ἀνατινάσσει εἰς τὸν ἀέρα Τυνησίαν φρεγάταν. Χίλιοι διακόσιοι ναῦται καὶ Ἄραβες στρατιῶται πνίγονται, συλλαμβάνεται δὲ ὁ πλοίαρχος καὶ μερικοὶ ἀξιωματικοὶ τῆς φρεγάτας. Τότε οἱ βάρβαροι ζητοῦν προστασίαν ἀπὸ τὰ τηλεβόλα τῆς Κῶ καὶ τῆς Ἀλικαρνασσοῦ, ὅπου καταφεύγουν.

Ἀφοῦ ἐπὶ δύο μῆνας ματαίως οἱ Τουρκοαἰγύπτιοι ἠγωνίζοντο νὰ καταστρέψουν τὴν Σάμον, ἀπεφάσισαν νὰ φύγουν. Καὶ ὁ μὲν τουρκικὸς μετὰ τὸν Χοσρέφ ἐπανεπέλευσεν εἰς τὸν Ἑλλησπόντον, ὁ δὲ Ἴμβρατὴμ ἠθέλησε νὰ περάσῃ τὸν χειμῶνα εἰς τὸν ἀσφαλῆ λιμένα τῆς Σούδας τῆς Κρήτης. Ὁ Μιαούλης ὁμοῦ δὲν τὸν ἀφήκεν ἐλεύθερον, ἀλλὰ συναντήσας τὸν στόλον του πρὸ τοῦ Ἡρακλείου τὸν διεσκόρπισεν. Τότε ὁ Μιαούλης ἐνόμισεν ὅτι ὁ Ἴμβρατὴμ δὲν θὰ ἐτολμοῦσε

νά θαλασσομαχήσῃ ἐν καιρῷ χειμῶνος καὶ ἐπέστρεψεν εἰς τὴν Ὑδραν, διότι καὶ τὰ πλοῖα εἶχαν ἀνάγκην ἐπισκευῆς.

Ἐίχεν ὁμως πείσμα μεγάλον ὁ Ἴμβραῖμ καὶ κατὰ τὰ τέλη Νοεμβρίου κατορθώνει νὰ συγκεντρώσῃ τὰ σκορπισμένα πλοῖά του καὶ νὰ τὰ ἀγκυροβολήσῃ εἰς τὴν Σούδαν. Τὸ πόδι του δὲν τὸ ἐπάτησεν εἰς τὴν ξηρὰν τῆς Κρήτης. διότι εἶχεν ὀρκισθῆ νὰ καθυποτάξῃ τὴν Πελοπόννησον. Μέχρι τοῦ Φεβρουαρίου 1825, ὁπότε ἀπέπλευσεν ὁ στόλος του διὰ τὴν Πελοπόννησον, ὁ Ἴμβραῖμ ἔμενε μέσα εἰς τὸ πλοῖόν του.

Β. Πῶς ὁ Ἴμβραῖμ ἀποβιβάζεται εἰς Πελοπόννησον.

Ἡ ἑλληνικὴ κυβέρνησις, δταν ἔμαθε τὴν κατάληψιν τῆς Σούδας, δὲν ἐφρόντισε νὰ ἀποσοθήσῃ τὸν [μεγάλον κίνδυνον, τὸν ὅποιον διέτρεχεν ἡ Πελοπόννησος. Μόνον δέ, δταν κατὰ Φεβρουάριον τοῦ 1825 ὁ Ἴμβραῖμ ἀπεβίβασε χωρὶς τὴν ἐλαχίστην ἀνίστασιν παρὰ τὴν Μεθώνην 12.000 στρατὸν μετὰ ἰππικοῦ καὶ πυροβολικοῦ, ἀπεφάσισε νὰ ἀποστείλῃ στρατόν. Καὶ κατ' ἀρχὰς μὲν ὁ ἴδιος ὁ πρόεδρος τῆς κυβερνήσεως Γεώργ. Κουντουριώτης ἐξεστράτευσεν μὲ στρατόν ἐκ 5.000 ἀνδρῶν ἀπὸ τὸ Ναύπλιον καὶ ἔφθασεν εἰς τὰς Καλάμας. Κατάκοπος ὁμως ἀφήνει τὴν ἀρχιστρατηγίαν εἰς τὸν πλοίαρχον Σκούρτην, αὐτὸς δὲ ἐπιστρέφει εἰς τὴν ἔδραν τοῦ Ναύπλιου. Ὁ Σκούρτης ἦτο μὲν γενναῖος ναυτικός, ὄχι ὁμως καὶ στρατηγός. Κατέλαβε λοιπὸν μίαν ὄχυρὰν θέσιν παρὰ τὸ Κρεμμύδι, τὸ ὅποιον ἀπέχει 2 ὥρας ἀπὸ τὴν Μεθώνην, διὰ νὰ διακόψῃ τὴν μεταξὺ Μεθώνης καὶ Πύλου συγκοινωνίαν τοῦ αἰγυπτιακοῦ στρατοπέδου. Ὁ Ἴμβραῖμ ὁμως ἐπιτίθεται πανστρατιᾷ κατὰ τὴν 7 Ἀπριλίου 1825 καὶ διασκορπίζει τοὺς Ἕλληνας. Μετὰ τὴν εὐκολὸν αὐτὴν νίκην ἀπεφάσισε νὰ κυριεύσῃ τὰ φρούρια τῆς Πύλου. Ὁ Ὑδραῖος ὁμως Ἀναστάσιος Τσαμαδὸς προφθάνει καὶ προσορμίζεται εἰς τὴν Πύλον, ὅπου ἐφωδίασε τὸ φρούριον τοῦ Νεοκάστρου, ἔθεσε δὲ φρουρὰν 300 ἀνδρῶν εἰς τὴν νῆσον Σφακτηρίαν. Ἡ Σφακτηρία εὕρισκεται ἐμπρὸς εἰς τὸν λιμένα τοῦ Ναυαρίνου. Ἐπάνω εἰς αὐτὴν ὠχυρώθησαν 1500 Ἕλληνες ὑπὸ τὸν Τσαμαδόν, Μαυροκορδάτον, Σαχτούρην, Σαχίνην καὶ τὸν φιλέλληνα Σανταρόζαν. Τὰ δὲ 5 πλοῖά του παρέταξεν ὁ Τσαμαδὸς πρὸ τοῦ λιμένος τοῦ Ναυαρίνου.

Ἐν τῷ μεταξὺ καταπλέει καὶ ὁ αἰγυπτιακὸς στόλος τοῦ Ἴμ-

Ἰβραῖμ. Κατὰ τὴν μεσημβρίαν λοιπὸν τῆς 26 Ἀπριλίου ὁ Ἰβραῖμ παρατάσσει εἰς τριπλὴν γραμμὴν τὸν πελυάριθμον στόλον του καὶ ἐφορᾷ κατὰ τῆς Σφακτηρίας. Κατὰ τὴν ὥραν ἐκείνην κατέφθασε καὶ ὁ Μισαούλης μὲ 10 πολεμικά καὶ δύο πυρπολικά καὶ ἐπιτίθεται κατὰ τῶν πολεμίων. Τρεῖς φορές τότε ἔτρεψεν εἰς φυγὴν 18 τουρκοαιγυπτιακὰς φρεγάτας, αἱ ὁποῖαι τὸν ἐκεραυνοβολοῦσαν. Ἄλλ' ὁ Ἰβραῖμ κατώρθωσε νὰ ἀποβιδάσῃ εἰς τὴν ἀκτὴν τῆς Σφακτηρίας μὲ λέμβους 4.000 Ἀραβας, οἱ ὁποῖοι ἐκυρλεύσαν αὐτὴν. Ἀπὸ τοῦς Ἑλλήνας 350 ἔπεσαν νεκροὶ μεταξύ τῶν ὁποίων ὁ Τσαμαδός, ὁ Σαχίνης καὶ ὁ φιλέλληγν Σανταρόζας, 250 συνελήφθησαν αἰχμάλωτοι καὶ 200 ἐσώθησαν ὡς ἐκ θαύματος εἰς τὸ πλοῖον τοῦ Τσαμαδοῦ «Ἄρην», μεταξύ τῶν ὁποίων ὁ Σαχτούργης καὶ ὁ Μυροκορδάτος. Ὁ «Ἄρης» τώρα ὁμως φαίνεται πιασμένος σὺν ποντικὸς εἰς τὴν φάκαν μέσα εἰς τὸν λιμένα τοῦ Ναυαρίνου. Τὴν ἔξοδον φυλάσσει ἡ φεβερὰ ἀρμάδα. Τὰ ἄλλα ἑλληνικὰ πλοῖα ἔκοψαν τὰς ἀγκύρας τῶν καὶ ἐπρόφθασαν καὶ ἐξήλθαν ἀπὸ τὸν λιμένα. Μόνον ὁ «Ἄρης» ἐπερίμενε νὰ φανῇ ὁ πλοίαρχός του Τσαμαδός. Ἄλλ' εἰς μάτην, διότι εἶχε φανευθῆ. Τὰ θεόρατα μαῦρα πλοῖα τῶν Αἰγυπτίων ἐμαζεύοντο γύρω εἰς τὴν εἰσοδὸν τοῦ λιμένος σὺν μανδρόσκυλοι. Ἐπὶ τέλους παίρνει τὴν κυβέρνησιν τοῦ πλοίου ὁ Βότσης καὶ διατάσσει νὰ κόψουν τὰς ἀγκύρας καὶ ν' ἀνοίξουν τὰ πανιά. Ὁ ἀέρας εὐτυχῶς ἦτο εὐνοϊκός. Ὁ «Ἄρης» φθάνει εἰς τὸ στόμιον τοῦ λιμένος. Τὰ ἐχθρικὰ πλοῖα τὸν κανονιοβολοῦν. Ἄλλὰ καὶ αὐτὸς τὰ ἀντικανονιοβολεῖ ὅσον ἠδύνατο. Κόλασις σωστὴ ἦτο ἐκείνην τὴν ὥραν. Οἱ ναῦται τοῦ οὔτε βλέπουν οὔτε ἀκούουν. Ὁ καπνὸς τοὺς τυφλώνει καὶ οἱ βρόντοι τοὺς κωφαίνουν. Μέσα εἰς τὴν συννεφίαν τοῦ καπνοῦ αἱ φλογισμένα βόμβαι ἀνάπτουν τὸ κατάστρωμά τοῦ «Ἄρεως». Οἱ ἀκούραστοι ὁμως καὶ ἀτρόμητοι ναῦται τοῦ προφθάνουν καὶ σβύνουν τὴν φωτιά. Πέντε ὥρας διήρκεσεν ἡ ἀγωνία αὐτῆ. Ἐπὶ τέλους ἐνύκτωσε καὶ εἰς ἓνα ἐχθρικὸν ἔπιασε φωτιά. Ὁ στόλος τότε τῶν Αἰγυπτίων περιπίπτει εἰς σύγχυσιν καὶ ταραχὴν: Τσιουτοτρόπως ὁ «Ἄρης» προφθάνει καὶ φεύγει μακρὰ δοξασμένος, ἀφοῦ ἔδωκε καιρῶς 5 ἐχθρικὰ πλοῖα καὶ κατεδύθησεν ἓνα.

Ὁ Μισαούλης, δταν ἔμαθε τὴν πτῶσιν τῆς Σφακτηρίας καὶ τὸν θάνατον τοῦ Τσαμαδοῦ, λέγει εἰς τοὺς πλοίαρχους του: «ὅς ὑπάγωμεν τώρα εἰς τὴν Μεθώνην νὰ κηδεύσωμεν ἄξια τὸν Τσαμαδόν!»

Είχε μάθη ότι εις την Μεθώνην εὑρίσκετο μέρος τοῦ Αἰγυπτιακοῦ στόλου ὑπὸ τὸν ἀντιναύαρχον τῆς Αἰγύπτου. Ἐρχονται λοιπὸν ἐκεῖ καὶ μὲ τὰ πυρπολικά κατακαίουν 7 πλοία ἐχθρικά. Ὁ Ἴμβραῖμ ἔμωσ μὲ βλα αὐτὰ κατώρθωσε νὰ καταλάβῃ μετὰ τὴν Σφακτηρίαν καὶ τὰ φρούρια τῆς Πύλου.

6. Ὡς ὁ ἥρωες Παπαφλέσσας καὶ 400 Μεσσήνιοι προτιμοῦν τὸν ἐνδοξὸν θάνατον εἰς τὸ Μανιάκι παρὰ τὴν αἰσχρὰν φυγὴν.

Ἡ κατάληψις τῆς Μεθώνης καὶ τῶν φρουρίων τῆς Πύλου ἔφε-
ρην ἀπελπισίαν εἰς τοὺς Ἕλληνας. Ὁ μόνος, ὃ ὁποῖος ἠδύνατο νὰ
ἀντισταθῇ εἰς τὸν ἐπικίνδυνον Ἴμβραῖμ, ἦτο ὁ Κολοκοτρώνης. Ὁ

Εἰκ. 16. Ὁ Παπαφλέσσας.

λαὸς βλος ἐζητοῦσε τὴν ἀποφυλάξι-
σιν του, ἀλλ' ἡ κυβέρνησις δὲν ἀπε-
φάσιζε τοῦτο. Εἰς μάτην καὶ αὐτὸς
ὁ ὑπουργὸς τῶν Ἐσωτερικῶν Γρηγό-
ριος Παπαφλέσσας ἐζήτησεν αὐτό.
Ἀπεφάσισε λοιπὸν τότε ὁ ἴδιος νὰ
ἐκστρατεύσῃ κατὰ τοῦ Ἴμβραῖμ. Κατὰ
τὰς ἀρχὰς Μαΐου 1825 ἀναχωρεῖ
ἀπὸ τὸ Ναύπλιον καὶ μὲ 1000 ἄν-
δρας ἔρχεται εἰς τὴν Πυλίαν καὶ κα-
ταλαμβάνει τὸ Μανιάκι, τὸ ὅποιον
εὑρίσκεται εἰς τὰς ἀνατολικὰς πλευ-
ρὰς τοῦ ὄρους Μάλλια. Τὴν 20 Μαΐου
ἐφάνη νὰ ἔρχεται ὁ Ἴμβραῖμ μὲ 6.000
ἄνδρας. Οἱ ἄνδρες τοῦ Παπαφλέσσα
μόλις εἶδαν τὰ στίφη τοῦ Ἴμβραῖμ

ἐρεθίσθησαν καὶ οἱ περισσότεροι ἐζήτησαν τὴν σωτηρίαν των διὰ τῆς
φυγῆς. Μόνον ὁ Παπαφλέσσας ἀπεφάσισε νὰ μείνῃ ἐκεῖ μὲ 400 πε-
ρίπου Μεσσηνίους, προτιμήσας τὸν ἐνδοξὸν θάνατον ἀντὶ τῆς φυγῆς.
Ἄφου ὑπενθύμισεν εἰς τοὺς ἄνδρας των τὰς νίκας τοῦ Βαλτετσίου
καὶ τῶν Δολιανῶν καὶ τὴν κατστροφὴν τοῦ Δράμαλι, προέβρεψεν
αὐτοὺς νὰ ἀναδειχθοῦν γενναῖοι ἔπως ὁ παλαιὸς Λεωνίδας καὶ οἱ
ἄλλοι πρόγονοὶ των.

Και πραγματικῶς ἔγινεν ἐκεῖ μία ἀπὸ τὰς ἡρωϊκωτάτας μάχας και παρομοία σχεδὸν τῆς μάχης τῶν Θερμοπυλῶν. Οἱ Ἕλληνες εἰς τὰ ταμπούρια των ἐπολεμοῦσαν σὰν λέοντες. Ἐπὶ τέλους μετὰ ἐξάωρον φονικώτατον ἀγῶνα ἤρχισεν ἡ λογχομαχία ἀνδρὸς πρὸς ἀνδρα, μέχρις οὗτου ἔπεσαν ὅλοι οἱ Ἕλληνες.

Κατὰ διαταγὴν τοῦ Ἰμβραῖμ ἀνευρέθη τότε ὁ νεκρὸς τοῦ Παπαφλέσσα και ἐστήθη ὄρθιος ἐπὶ τινος δένδρου. Ὁ Ἰμβραῖμ, ἀφοῦ παρετήρησεν αὐτὸν ἀκίνητα και σιωπηλὸς ἐπὶ πολλὴν ὥραν, εἶπε πρὸς τοὺς ἀξιωματικούς του : « Πραγματικῶς ὁ ἀνδρας αὐτὸς ἦτο γενναῖος » και ἐφίλησε τὸν νεκρὸν του.

Ὁ Παπαφλέσσας ἐγεννήθη εἰς τὴν Πολιανὴν τῆς Μεσσηνίας και ἀφοῦ ἐδιδάχθη ἀνώτερα μαθήματα εἰς τὴν σχολὴν τῆς Δημητσάνης ἐχειροτονήθη ἱεροδιάκονος και κατόπιν ἀρχιμανδρίτης. Διετέλεσε μέλος τῆς φιλικῆς ἐταιρείας και ἔλαβε μέρος εἰς τὴν πολιορκίαν τῶν Καλαμῶν και τῆς Ἀκροκορίνθου και εἰς τὴν μάχην τῶν Δερβενάκων. Οἱ ἀδελφοὶ του Ἡλίας και Νικήτας διέπρεψαν και αὐτοὶ εἰς πολλὰς μάχας τῆς ἐπαναστάσεως.

7. Πῶς ὁ Ἰμβραῖμ καθυποτάσσει τὴν Πελοπόννησον.

Μετὰ τὸν ἡρωϊκὸν θάνατον τοῦ Παπαφλέσσα ἡ κυβέρνησις τοῦ Κουντουριώτου πεισθεῖσα πολὺ ἀπὸ τὴν κοινὴν γνώμην ἀπηλευθέρωσεν ἐπὶ τέλους τὸν Κολοκοτρώνην και τοὺς ἄλλους πολιτικούς καταδίκους. Ὁ Κολοκοτρώνης τότε διορίζεται γενικὸς ἀρχιστράτηγος τῆς Πελοποννήσου και ὅλοι προσέρχονται εἰς αὐτόν, διὰ νὰ ἐμποδίσουν τὸν Ἰμβραῖμ νὰ προχωρήσῃ πρὸς τὸ ἐσωτερικὸν τῆς Πελοποννήσου. Δυστυχῶς ὁμοῦς τοῦτο δὲν κατορθώνεται. Ὁ Ἰμβραῖμ, ἀφοῦ κατέστρεψε τελείως τὴν Μεσσηνίαν και τὴν Λακωνικὴν, ἐπροχώρησε πρὸς τὴν Τρίπολιν. Ὁ Κολοκοτρώνης μετὰ τὰ λίγα μέσα, τὰ ὁποῖα διέθεσεν εἰς αὐτόν ἡ Κιβέρνησις, ἀντετάχθη κατ' αὐτοῦ παρὰ τὸ Ἄκοβον τῆς Μεσσηνίας, ἀλλὰ χωρὶς ἐπιτυχίαν. Ὁ Ἰμβραῖμ εἰσῆλθεν κατὰ τὴν 10 Ἰουνίου 1825 εἰς τὴν Τρίπολιν, τὴν ὁποῖαν εὐρῆκε καιομένην κατὰ διαταγὴν τοῦ Κολοκοτρώνη. Ἀπ' ἐκεῖ ἐσπευσε νὰ κατέλθῃ εἰς τὰς ἀργολικὰς πεδιάδας πρὸς κατάληψιν τοῦ Ναυπλίου, Ἀλλὰ παρὰ τοὺς Μύλους 350 Ἕλληνες μετὰ ὀλίγους φιλέλληνας ὑπὸ τὸν Ὑψηλάντην. Μακρυγιάννην και Κων. Μαυρομιχάλην

ἀπέκρουσαν αὐτὸν καὶ τὸν ἠνάγκασαν μὲ ἔλθον τὸ ὑπέροχον ἱππικόν, τὸ πυροβολικόν καὶ τὸ πολυάριθμον πεζικόν του, νὰ ἐπιστρέψῃ διὰ τοῦ ὄρους Παρθενίου εἰς τὴν Τρίπολιν, ἀφοῦ προηγουμένως κατέκαυσε τὸ Ἄργος.

Ἄπο τότε δ' Ἰμβραῖμ ἔκαμε τὴν Τρίπολιν κέντρον τῶν στρατιωτικῶν του ἐπιχειρήσεων. Ὁ Κολοκοτρώνης, ὁ Νικήτας, ὁ Πλαπούτας, ὁ Ὑψηλάντης, ὁ Γενναῖος καὶ πολλοὶ ἄλλοι ἀρχηγοὶ μὲ τοὺς ἀνδρας τῶν παρενοχλοῦσαν πάντοτε τὸν Ἰμβραῖμ. Κατὰ τὴν 25 Ἰουνίου ὁ Ἰμβραῖμ μὲ μεγάλας δυνάμεις ἐφώρμησε κατὰ τοῦ Γενναίου εἰς τὰ Τρίχορφα καὶ κατόπιν 9 ὡρῶν μάχης κατώρθωσε νὰ ἐκδιώξῃ ἀπὸ τὰ ταμπούρια τοὺς Ἕλληνας. Ἄπο τότε πλέον ὁ Ἰμβραῖμ μέχρι τέλους Σεπτεμβρίου δὲν ἔπαυσε νὰ καταστρέφῃ διὰ πυρὸς καὶ σιδήρου τὴν Πελοπόννησον καὶ νὰ κατασφάζῃ τοὺς ἀνδρας, τὰς δὲ γυναῖκας καὶ τὰ παιδιὰ νὰ ἐξανδραποδίξῃ. Ἀλλὰ καὶ ὁ Κολοκοτρώνης μὲ τὸν στρατὸν του, τὸν ὅποιον εἶχε μαζεύσει παρὰ τὴν Ἀλωνίσταιναν τῆς Ἀρκαδίας, δὲν ἔπαυσε τὸν κλεφτοπόλεμον κατὰ τοῦ Ἰμβραῖμ.

8. Πῶς πολιορκεῖται καὶ κυριεύεται τὸ ἠρωϊκὸν Μεσολόγγιον.

α'.) Πῶς ὁ Κιουταχῆς πολιορκεῖ τὸ Μεσολόγγιον διὰ δευτέραν φορὰν.— Εἰς τὴν Στερεὰν Ἑλλάδα κατὰ τὸ 1825 ἡ ἐπανάστασις εἶχε σχεδὸν καταβληθῆ καὶ ἡ ἑλληνικὴ σημαία ἐκυμάτιζε μόνον εἰς τὸ Μεσολόγγιον καὶ τὴν Ἀκρόπολιν τῶν Ἀθηνῶν. Ὁ σουλτάνος μὴ θέλων νὰ φαίνεται κτώτερος ἀπὸ τὸν αἰγύπτιον ὑποτελῆ του, ὁ ὅποιος κατώρθωσε νὰ καθυποτάξῃ τὴν Πελοπόννησον, διώρισε στρατάρχην τῆς Ρούμελης τὸν Κιουταχῆν, ἀντὶ τοῦ ἀδρανοῦς Ὁμέρ Βρυῶνῃ. Ὅπως προηγουμένως εἶπαμεν, οἱ δύο αὐτεῖ εἶχαν πολιορκήσει τὸ Μεσολόγγιον κατὰ τὸ 1822, ἀλλ' ἀνεχώρησαν, ἀφοῦ ἐνίκηθησαν καὶ ἔπαθαν πανωλεθρίαν. Ὁ Κιουταχῆς διὰ νὰ εὐχαριστήσῃ τὸν σουλτάνον ἔβαλεν ἔλας του τὰς δυνάμεις νὰ κυριεύσῃ τὸ Μεσολόγγιον. Κατὰ τὰ τέλη λοιπὸν Μαρτίου 1825 ἐκστρατεύει ἀπὸ τὰ Ἰωάννινα μὲ 20.000 διαλεκτοὺς Ἀλβανοὺς καὶ ἀφοῦ ἐπέρασε χωρὶς ἐμπόδιον τὴν Αἰτωλοακαρνανίαν φθάνει ἔξω τοῦ Μεσολογγίου καὶ πολιορκεῖ αὐτὸ κατὰ τὴν 13 Ἀπριλίου μὲ ἔλας τοὺς κανόνας τῆς πολεμικῆς τέχνης ὑπὸ τὴν ὀδηγίαν Ἑβρωπαίων μηχανικῶν-

Εἰς τὰ φρούρια τοῦ Μεσολογγίου, τὰ ὁποῖα εἶχαν ἐπισκευασθῆ, εὗρισκοντο 5.000 ἄνδρες ὑπὸ τοὺς ὀπλαρχηγούς Δημ. Μακρῆν, Τσόγκαν, Νικήταν, Ἴσκον, Βέϊκον, Στουρνάραν, Κοντογιάννην καὶ ἄλλους. Ἄλλ' ὑπῆρχαν εἰς τὴν πόλιν καὶ 12.000 ψυχαὶ γερόντων, γυναικῶν καὶ παιδιῶν, οἱ ὁποῖοι ἠμπόδιζαν τὴν ἀμυναν λόγῳ τῆς ἐξοδύσεως τῶν τροφίμων. Κατὰ τὰ μέσα Μαΐου ἤρχισαν τὰ τουρκικὰ τηλεβόλα, τὰ ὁποῖα ἐτοποθετήθησαν εἰς τὰ κατασκευασθέντα πολιορκητικὰ ὀχυρώματα, νὰ κανονισθῶσιν κατὰ τῶν προμαχῶνων τοῦ Μπότσαρη καὶ Φραγκλίνου. Συγχρόνως κατέπλευσεν ὁ ὑπὸ τὸν Χοσρέφ στόλος, φέρων τρόφιμα, πολεμοφόδια καὶ χρήματα καὶ ἀπέκλεισεν ἀπὸ θαλάσσης τὸ Μεσολόγγιον. Προτοῦ ἐπιχειρήσῃ ὁ Κιουταχῆς ἐφοδον, ἐπρότεινεν εἰς τοὺς πολιορκουμένους ὄρους ἐντίμους περὶ παραδόσεως. Ἄλλ' αἱ πολιορκούμενοι ὑπερηφάνως ἀπήντησαν ὅτι τὰ κλειδιά τῆς πόλεως κρέμονται εἰς τὰ κανόνια τῆς. Τότε ὁ Κιουταχῆς ἐπέχειρησεν ἐπανεπιλημμένας λυσσώδεις ἐφόδους καὶ ἀπὸ ξηρᾶς καὶ ἀπὸ θαλάσσης· ὄλαι ὄμως ἀπεκρούσθησαν μὲ μεγάλας ζημίας. Ἄλλ' ἡ θέσις τῶν πολιορκουμένων ἡμέραν μὲ τὴν ἡμέραν ἐγένετο δύσκολος, διότι αἱ τροφαὶ ἤρχισαν νὰ σώνωνται. Ἀλλὰ κατὰ τὴν 23 Ἰουλίου κατέπλευσεν ἐκεῖ ὁ ἑλληνικὸς στόλος ὑπὸ τὸν Μιαούλην. Γίνεται τότε ναυμαχία, κατὰ τὴν ὁποῖαν κατατροπώνεται ὁ ἐχθρικός στόλος καὶ καταδιώκεται μέχρι τοῦ Ταινάρου, πυρπολοῦνται δὲ 5 πλοῖα καὶ συλλαμβάνονται 7 κανονιοφόροι. Τὰ ἑλληνικὰ πλοῖα ἔφεραν τότε τροφὰς καὶ πολεμοφόδια εἰς τοὺς πολιορκουμένους. Οἱ πολιορκούμενοι ἀπὸ τὸ γεγονός αὐτὸ ἐπῆραν τόσον θάρρος, ὥστε χίλιοι ἕκαμαν νυκτερινὴν ἐφοδον. Συγχρόνως ἐφόρμησαν 500 ἄλλοι ἀπ' ἐξω ἀπὸ τὸ Μεσολόγγιον ὑπὸ τὸν Καραϊσκάκην καὶ τὸν Τζαβέλλαν, οἱ ὁποῖοι κατέβησαν ἀπὸ τὸν Ζυγόν. Μετὰ τρίωρον σφαγὴν ἐπέστρεψαν εἰς τὰς θέσεις των, φέροντες πολλὰς σημαίας, πολλὰ λάφυρα καὶ αἰχμαλώτους. Παρ' ὄλαι ὄμως αὐτὰ καὶ τὰς στερήσεις, καὶ τὰς ἐπιδημίας καὶ τὰς λιποταξίας τῶν Τούρκων ὁ πείσμων Κιουταχῆς δὲν ἐδειλίασεν, ἀλλ' ἀπεφάσισε νὰ διαχειμάρῃ πρὸ τῶν τειχῶν τῆς ἡρωϊκῆς πόλεως, περιμένων μὲ ἀγωνίαν τὸν Χοσρέφ νὰ τοῦ φέρῃ τρόφιμα καὶ πολεμοφόδια. Καὶ πραγματικῶς κατὰ τὴν 6 Νοεμβρίου κατέπλευσεν ὁ Χοσρέφ φέρων αὐτά.

Ἀλλὰ τῶρα τὰ πράγματα ἤλλαξαν ἀπὸ ἄλλο περιστατικόν. Ὁ σουλτᾶνος ἠναγκάσθη νὰ ζητήσῃ νέαν χάριν ἀπὸ τὸν ἀντιβασιλέα

τῆς Αἰγύπτου Μεχμέτ, τὴν συνδρομὴν δηλαδὴ τοῦ υἱοῦ τοῦ Ἰμβραῖμ διὰ τὴν καθυπόταξιν τοῦ Μεσολογγίου.

β'.) Πῶς ὁ Ἰμβραῖμ καὶ ὁ Κιουταχῆς πολιορκοῦν τὸ Μεσολόγγιον διὰ τρίτην φορὰν. — Ὁ Ἰμβραῖμ, ἀφοῦ ἔλαβε νέας ἐπικουρίας καὶ ἐφόδια ἀπὸ τὸν θετὸν πατέρα του, ἦλθεν εἰς τὸ Μεσολόγγιον μὲ 20.000 ἄνδρας καὶ πολλὰ πυροβόλα καὶ ἐστρατοπέδευσε πλησίον τοῦ Κιουταχῆ. Ἐξ ἀφίξις τοῦ Ἰμβραῖμ ἐλύπησε τὸν Κιουταχῆν διότι προσεβάλλετο ἢ φιλοτιμία του, ἀλλὰ καὶ τί νὰ ἔκαμνε; Ὁ νέος πολιορκητὴς ἤρχισε τότε νὰ ἐργάζεται νυχθημερὸν σκάπτων ὑπονόμους καὶ κατασκευάζων νέα ὀχυρώματα. Ἀπέκλεισε δὲ τὴν πόλιν τόσον στενά, ὥστε δὲν ἤξευραν οἱ πολιορκούμενοι τί νὰ ἔκαμναν ἀπὸ τὴν στέρξιν πολεμοφοδίων καὶ τροφῶν. Ὁ ἄρτος ἐκάστου στρατιώτου εἶχεν ὀλιγοστεύσει εἰς 50 δράμια τὴν ἡμέραν καὶ κατόπιν μόνον εἰς 30. Οἱ κάτοικοι στερούμενοι τροφῶν ἤρχισαν νὰ τρώγουν ὅ,τι εὑρίσκαν καὶ ποντικοὺς ἀκόμη.

Ἀλλὰ κατὰ τὰς 15 Ἰανουαρίου 1826 ὁ Μιαούλης κατορθώνει νὰ διασπάσῃ τὸν τουρκοαιγυπτιακὸν στόλον καὶ νὰ τροφοδοτήσῃ τὴν πεινῶσαν φρουράν. Μόλις ὁμοῦς ἐφυγεν ὁ ἐλληνικὸς στόλος, ἤρχισε πάλιν ὁ ἀποκλεισμὸς καὶ φοβερὸς κανονιοβολισμὸς. Κατὰ τὴν νύκτα τῆς 16 Φεβρουαρίου ὁ Ἰμβραῖμ ἐπεχείρησε γενικὴν ἐφοδον, ἀλλ' οἱ Ἕλληνες ξιφῆρεις ἀπεδίωξαν τοὺς ἐχθρούς. Τότε οἱ δύο στρατηλάται ἐκατάλαβαν ὅτι ἡ πόλις δὲν δύναται νὰ κυριευθῇ, ἂν δὲν προσβληθῇ συγχρόνως καὶ ἀπὸ θαλάσσης. Ἐφεραν λοιπὸν ἀμέσως ἀβαθὴ πλοιάρια, διότι, ὡς γνωστὸν, ἡ λιμνοθάλασσα τοῦ Μεσολογγίου εἶνε ἀβαθής. Καὶ κατ' ἀρχὰς μὲν ὁ Ἰμβραῖμ κατέλαβε τὰ δύο νησίδια τῆς λιμνοθαλάσσης Βασιλάδι καὶ Ντολμᾶν. Κατόπιν δὲ ἐπεχείρησε νὰ καταλάβῃ καὶ τὴν Κλεισόβαν, τὴν ὅποίαν ὑπερήσπιζεν ὁ Κίτσορ Τζαβέλλας μὲ 130 ἄνδρας. Πρῶτον ἐφώρμησαν κατ' αὐτῆς 2.000 Ἀλβανοί, ἀλλ' ὑπεχώρησαν. Κατόπιν ἐφώρμησαν πάλιν, ἄλλὰ καὶ πάλιν ὑπεχώρησαν, ἀφ' οὗ ἐφρονεύθησαν ἔπολλοι καὶ ἐπληγῶθη ὁ Κιουταχῆς εἰς τὴν κνήμην. Τότε ἀνέλαβε νὰ κυριεύσῃ τὸ νησάκι ὁ Ἰμβραῖμ καὶ πρὸς τοῦτο διέταξε τὸν αἰμοχαρῆ Χουσεῖμπετην νὰ κάμῃ ἐφοδον. Ἀλλὰ καὶ οἱ Αἰγύπτιοι ἐδεκατίσθησαν καὶ ἐφρονεύθη καὶ Χουσεῖμπετης.

Ἡ ἔνδοξος αὐτὴ νίκη τῆς Κλεισόβης ἦτο ὁ τελευταῖος θρίαμβος τοῦ Μεσολογγίου, διότι τὰ πολεμοφόδια ἐτελείωσαν καὶ πείνα φο-

θερά εδασάνιζε τούς πολιορκουμένους. Αί τροφαι εξέλιπαν έντελώς, τὸ κρέας τῶν ἵππων, τῶν ὄνων καὶ τῶν ποντικῶν εἶχε καταντήσει πολύτιμος τροφή· ἀντὶ ἄρτου καὶ κρέατος ἐτρωγαν οἱ πολιορκούμενοι σκώληκας, δέρματα, φύκη καὶ ἄλλα τοιαῦτα. Ἀπὸ τὰς ἀκαθάρτους αὐτὰς τροφὰς ἐγεννήθησαν θανατηφόροι ἀσθένειαι. Ὅλοι εἶχαν καταντήσει σκελετώδεις καὶ ἐφαίνοντο σὰν νυκτερινὰ φαντάσματα. Δὲν ἀπέμενε λοιπὸν τίποτε ἄλλο παρὰ ἢ νὰ συνθηκολογήσουν ἢ μὲ τὰ ὄπλα εἰς τὰς χεῖρας νὰ περάσουν ἀπὸ μέσα ἀπὸ τοὺς ἐχθροὺς καὶ νὰ σωθοῦν. Ἀπεφασίσθη τὸ δεύτερον, Ὡς ἡμέρα δὲ τῆς ἐξόδου ὠρίσθη ἡ 10 Ἀπριλίου.

γ.) Πῶς γίνεται ἡ ἡρωϊκὴ ἐξοδος.—Τὸ σύνθημα τῆς ἐξόδου εἶχεν ὀρισθῆ νὰ δώσουν ἀπὸ τὸν ἅγιον Συμεῶνα ἔξω τοῦ Μεσολογγίου ὁ Καραϊσκάκης καὶ ὁ Κώστας Μπότσαρης, καὶ τὸ μεσονύκτιον τῆς 10 Ἀπριλίου, ἐπιτιθέμενοι μὲ πυροβολισμοὺς κατὰ τῶν Τούρκων ἐκ τῶν ὀπισθεν. Τὸ συμβούλιον ἀπεφάσισε νὰ γίνῃ τοῦτο διὰ νὰ ἀποσπασθῇ ἡ προσοχὴ τοῦ ἐχθροῦ καὶ δυνηθοῦν τὰ γυναικόπαιδα νὰ φύγουν. Δυστυχῶς ὅμως τὸ σχέδιον ἐπροδόθη ἀπὸ αὐτόμολόν Βούλγαρον εἰς τοὺς Τούρκους, οἱ ὅποιοι παρέταξαν ὀλόκληρον μὲν τὸν στρατὸν ὀπισθεν τῶν τριπλῶν χαρακωμάτων των, μισὴν δὲ ὦραν μακρὰν ἀπ' ἐκεῖ τὸ Γαλλικόν. Ἐπίσης ἔστειλαν 2.000 Ἀλβανοὺς εἰς τὰς ὑπωρεῖας τοῦ Ζυγοῦ ἐναντίον τοῦ Κώστα Μπότσαρη καὶ Καραϊσκάκη. Ὅλοι αἱ ἐντὸς τοῦ Μεσολογγίου ψυχαὶ ἦσαν περὶ τὰς 9.000.

Ὅλοι ἐπερίμεναν μὲ ἀγωνίαν τὸ σύνθημα τῆς ἐξόδου. Ἀφοῦ ἐπέρασε τὸ μεσονύκτιον καὶ τίποτε δὲν ἠκούετο οἱ τρεῖς ἀρχηγοὶ Νότης Μπότσαρης, Μακρῆς καὶ Τζαβέλλας διέτασσον τὴν ἐξοδὸν καὶ ξιφῆρεις φωνάζουν: «Ἐμπρὸς παιδιὰ, θάνατος εἰς τοὺς βαρβάρους!»

Ἡ πρώτη ἐφοδος ἦτο ἀκράτητος καὶ ὑπερπηδοῦσε τὰ ὀχυρώματα, τὰς τάφρους καὶ τὰς λόγχας τῶν Τούρκων. Ἄλλ' ἀπ' ὀπίσω ἠκούοντο ὄδυρμοὶ καὶ κλαυθμοὶ ἀπὸ τὰ γυναικόπαιδα. Τί εἶχε συμβῆ; Οἱ Ἀλβανοὶ ἐφώναζαν ἑλληνιστὶ «πίσω! πίσω!» Οἱ γέροντες καὶ τὰ γυναικόπαιδα ἐνόμισαν ὅτι ἦσαν φωναὶ τῶν ἰδικῶν των καὶ ἐγύρισαν πρὸς τὰ ὀπίσω. Ἄλλ' ἐπεσαν εἰς τὴν τάφρον, ὅπου ἦσαν κρυμμένοι καὶ ἐπερίμεναν οἱ Τούρκοι. Ἡ διαδραματισθεῖσα ἐκεῖ σκηνὴ ἦτο φρικώδης. Ὅλοι σχεδὸν κατεσφάγησαν. Μόνον 200 γυναῖκες κα-

τώρθωσαν διὰ τῆς φυγῆς νὰ σωθοῦν εἰς τὴν κορυφὴν τοῦ Ζυγοῦ, μερικοὶ δὲ γέροντες εἰσήλθον πάλιν εἰς τὴν πόλιν. Ἀλλὰ καὶ ἡ τύχη τῶν προχωρησάντων ἀνδρῶν ἦτο παρομοία σχεδόν, διότι τὸ μὲν ἵππικὸν κατέσφαξε τοὺς ἀνδρας τοῦ Μακρῆ, οἱ δὲ διαφυγόντες ἐφονεύοντο ἀπὸ τοὺς παραμονεύοντας Ἀλβανοὺς εἰς τὸν Ζυγόν. Ἐπὶ δὲ τοὺς κατοίκους τοῦ Μεσολογγίου ἐσώθησαν μόνον 1,300, οἱ ὅποιοι κατόπιν ἀπεριγράπτων βασάνων ἐφθασαν εἰς τὴν Ἀμφισσαν. Οἱ γέροντες, οἱ ὅποιοι ἐγύρισαν εἰς τὴν πόλιν, κατεσφάγησαν ἀπὸ τοὺς εἰσορμήσαντας Τούρκους. Πολλοὶ ὅμως ἐξ αὐτῶν ἐπρωτίμην νὰ καοῦν, θέσαντες πυρ εἰς τὰς πυριτιδαποθήκας. Ὁ γηραιὸς ἤρωσ Καψάλης, ὁ ὅποιος κατ' οὐδένα τρόπον ἤθελε νὰ ἀφήσῃ τὸ χῶμα τῆς πατρίδος, πρὸ τοῦ εἰσελθοῦν οἱ Τούρκοι εἶχεν ἀποσυρθῆ εἰς τὴν μεγάλην πυριτιδαποθήκην καὶ ἐπερίμενεν. Ὅταν ἐπλησίασαν οἱ εἰσορμήσαντες Τούρκοι, ἔκαμε τὸ σημεῖον τοῦ σταυροῦ, εἶπε τὸ «Μνήσθητί μου Κύριε, εἰταν ἔλθῃς ἐν τῇ βασιλείᾳ σου» καὶ ἀμέσως ἔβαλε φωτιὰν εἰς τὴν πυριτιδαποθήκην. Ὅλοι ἀνετινάχθησαν εἰς τὸν ἀέρα.

Τοιοῦτο ἦτο τὸ τέλος τῆς πολιορκίας τοῦ ἡρωϊκοῦ Μεσολογγίου.

9. Τέ κάμνουν ὁ Κιουταχῆς καὶ ὁ Ἰμβραῖμ μετὰ τὴν πτώσιν τοῦ Μεσολογγίου.

Ἀφοῦ ἔπεσε τὸ Μεσολόγγιον, ὁ μὲν Ἰμβραῖμ ἐπέστρεφεν εἰς τὴν Πελοπόννησον, ὁ δὲ Κιουταχῆς ἐξεστράτευσε κατὰ τῆς ἀνατολικῆς Ἑλλάδος. Μὲ τὴν πτώσιν ὅμως τοῦ Μεσολογγίου ἔπεσε καὶ ἡ τότε κυβέρνησις Κουντουριώτου, διότι ὁ λαὸς ἐκατηγοροῦσεν αὐτὴν ὅτι ἀφήκεν ἀδοκίμητον τὸ ἡρωϊκὸν Μεσολόγγιον. Ἡ νέα κυβέρνησις ὑπὸ τὸν Ἀνδρέαν Ζαῖμην διώρισε τότε ἀρχιστράτηγον τῆς ἀνατολικῆς Ἑλλάδος τὸν Γεώργιον Καραϊσκάκην. Εἰς τὴν Πελοπόννησον ἀρχιστράτηγος ἐξακολουθοῦσε νὰ εἶνε ὁ Θεόδωρος Κολοκοτρώνης. Εἰς τοὺς δύο αὐτεὺς ἀνδρας χρεωστει ἡ ἐπανάστασις τὴν διατήρησιν καὶ τὴν ἐπιτυχίαν τῆς.

Ὁ Κιουταχῆς, ἀφοῦ ὑπέταξεν ὅλην τὴν δυτικὴν Ἑλλάδα, ἐπρωτίμην καὶ ὑπέταξε τὴν Φωκίδα, τὴν Λοκρίδα καὶ τὴν Βοιωτίαν εἰς ἀντίστασιν. Εἰς τὰς Θήβας ἐνώνεται μὲ τὸν Ὁμέρ Βρυώνην μὲ 10.000 ἀνδρας, ἐξαίρετον ἵππικὸν καὶ 26 τηλεβόλα ἔρχεται

εἰς τὴν Ἀττικὴν καὶ πολιορκεῖ τὰς Ἀθήνας. Κατὰ τὴν 3 Αὐγούστου 1826 δι' ἐφόδου γίνεται κύριος αὐτῶν καὶ κατόπιν ἀρχίζει νὰ πολιορκῇ στενωῶς τὴν Ἀκρόπολιν, ἐπάνω εἰς τὴν ὁποίαν μόνον ἐκυμάτιζεν ἡ ἑλληνικὴ σημαία καὶ τὴν ὁποίαν ὑπερήσπιζεν ὁ Γκούρας μὲ 400 ἄνδρας. Ἡ ἐπανάστασις ἐφαίνετο ὅτι ἔσθυσεν. Ἄλλ' ὁ Καραϊσκάκης μὲ τὴν μεγαλοφυΐαν του σώζει αὐτὴν, ὅπως θὰ ἴδωμεν.

Ὁ δὲ Ἰμβραῖμ, ἀφοῦ ἐπέρασεν εἰς τὰς Πάτρας παρέλαβε τὰς φρουράς τῶν Πατρῶν καὶ Ἡλείας, εἰσήλασεν ἀμαχητὶ εἰς τὰ ἐνδότερα τῆς Πελοποννήσου. Καὶ κατ' ἀρχὰς ἐπυρπόλησε τὰ Καλάδρυτα, μὴ τολμήσας νὰ πλησιάσῃ εἰς τοὺς γκρεμνοὺς τῆς Μονῆς τοῦ Μεγάλου Σπηλαίου, τὴν ὁποίαν ὑπερήσπιζον οἱ Πετμεζαῖοι. Κατόπιν ἐπυρπόλησε τὴν Ἀνδρίτσαιναν καὶ μετὰ τοῦτο ἔφθασεν εἰς τὰς Καλάμας. Ἀπὸ τὰς Καλάμας ἐπεχείρησε τὰ ὑποτάξῃ τὴν Μάνην, ἀλλὰ μὲ ὄλας τὰς θυσίας τῶν ἀνδρῶν του δὲν τὸ κατώρθωσεν. Ἦναγκάσθη τότε νὰ ἔλθῃ ἐντροπιασμένος εἰς τὴν Ἀρκαδίαν, τὴν ὁποίαν κατέκαυσεν ὅλην σχεδὸν μέχρι τῆς παραλλας τοῦ Ἄστρους. Ὁ Κολοκοτρώνης εἰς ὅλην αὐτὴν τὴν ἐκστρατείαν κατὰ τῆς Ἀρκαδίας ἐξακολουθεῖσε τὸν κλεφτοπόλεμον καὶ ἐπέφερε μεγάλας ζημίας εἰς τὸν στρατὸν τοῦ Ἰμβραῖμ. Εἰς τὴν πεδιάδα μάλιστα τῶν Βερβαίνων μὲ ἐνέδραν κατέκοψε εἰς μισὴν ὥραν τρεῖς ἴλας, Ἀράδων ἱππέων. Ὁ Ἰμβραῖμ ἀπὸ τὸ Ἄστρος, ἀφοῦ διήρесе τὸν στρατὸν του εἰς τρία μέρη, ἐπεχείρησε νέαν ἐπίθεσιν κατὰ τῆς Μάνης διὰ τῆς Γλυκίας τῆς Κυνουρίας. Ἀλλὰ καὶ πάλιν δὲν τὸ κατώρθωσε καὶ καταντροπιασμένος ἐπέστρεψεν εἰς τὴν Τρίπολιν. Ἀπ' ἐκεῖ ἤρχισε πάλιν τὰς καταστρεπτικὰς διὰ πυρὸς καὶ σιδήρου ἐπιδρομάς του καθ' ὅλης τῆς Πελοποννήσου, ἀφοῦ δὲν ἠδύνατο νὰ καθυποτάξῃ τοὺς κατοίκους τῆς. Πανταχοῦ ἀπὸ τὰ χωριά, ἀπὸ τοὺς ἐλαιῶνας καὶ τοὺς συκῶνας ἀνυψώοντο πυκνοὶ μαῦροὶ καπνοί, οἱ ὁποῖοι ἐγέμιζαν τὸν ἔριζοντα.

10. Πῶς ὁ Καραϊσκάκης ἀναζωογονεῖ τὴν ἐπανάστασιν κατὰ τὸ 1826 εἰς τὴν Στερεάν Ἑλλάδα.

α'.) Πῶς ἐνισχύεται ἡ φρουρὰ τῆς Ἀκροπόλεως μὲ ἓνα στρατήγημα. — Ἔως τὴν ἐποχὴν ἐκείνην ὁ Καραϊσκάκης ἐπολεμοῦσεν ὡς ἀπλοῦς ὄπλαρχηγός. Ἀλλὰ μετὰ τὸν διορισμὸν του ὡς ἀρχιστρατήγου ἀνεδείχθη ὁ ἐξοχώτερος τῶν κατὰ ξηρὰν πολεμικῶν ἀνδρῶν τῆς νεωτέρας Ἑλλάδος μετὰ τὸν Κολοκοτρώνην.

Ὁ Γεώργιος Καραϊσκάκης ἐγεννήθη εἰς τὴν Σκουληκαριὰν τῆς Ἄρτης. Ἀπὸ μικρὸς κατετάχθη εἰς τὸν στρατὸν τοῦ Ἀλῆ πασᾶ καὶ ἄλλοτε μὲν ἐπολεμοῦσεν ὡς ἔμμισθος ἀρματωλός, ἄλλοτε δὲ ὡς κλέφτης. Τὸ ἀνάστημά του ἦτο κοντόν, τὸ δὲ σῶμά του ἰσχνόν καὶ εὐκίνητον καὶ οἱ ὀφθαλμοὶ του ζωηροὶ καὶ ἀπαστρέπτοντες.

Εἰκ. 17. Ὁ Γεώρ. Καραϊσκάκης

Ὄταν ἐξερράγη ἡ ἐλληνικὴ ἐπανάστασις εἰς τὴν δυτικὴν Ἑλλάδα, πρῶτος ἀπ' ὅλους ἐπῆρε τὰ ὄπλα. Εἰς τὸ Κομπότι, καθὼς καὶ εἰς τὸν ἅγιον Βλάση μετὰ τὴν πρώτην πολιορκίαν τοῦ Μεσολογγίου, ἐπολέμησε γενναίως κατὰ τῶν Τούρκων. Ἄλλ' ἐπειδὴ τότε ἠσθένησεν ἕνεκα τῶν κακουχιῶν, μετεφέρθη εἰς τὴν Ἰθάκην, ὅπου οἱ ἐκεῖ ἰατροὶ μικρὰς ἐλπίδας πρὸς θεραπείαν ἔδωκαν. Μετὰ τὴν θεραπείαν του ἐπανῆλθεν εἰς τὴν Στερεὰν καὶ ἔλαβε μέρος εἰς διαφόρους μικρὰς μάχας. Λόγω δμως τῆς ὑποτροπῆς τῆς ἀσθενείας του ὀλίγας ὑπηρεσίας προσέφερε κατὰ τὴν πολιορκίαν καὶ τὴν ἡρωϊκὴν ἐξοδὸν τοῦ Μεσολογγίου. Μετὰ τοῦτο ἐπῆγεν εἰς τὸ Καρπενή-

σιον, ὅπου ἰατρύθη διὰ τοῦ καθαροῦ ἀέρος τῶν βουνῶν.

Ὁ Καραϊσκάκης ἅμα διωρίσθη ἀρχιστράτηγος, ἀνεχώρησεν ἀπὸ τὸ Ναῦπλιον κατὰ τὴν 19 Ἰουλίου 1826 μὲ 600 ἄνδρας καὶ ἐφθάσεν εἰς τὴν Ἐλευσίνα. Ἐκεῖ ἐνώνεται μὲ τοὺς ὀπλαρχηγοὺς Βάσσον, Κριεζώτιν καὶ Πανουργιᾶν, οἱ ὅποιοι εἶχαν 2.000 ἀτάκτους, καὶ μὲ τὸν φιλέλληνα ἐθελοντὴν καὶ ἀρχηγὸν τοῦ τακτικοῦ ἐλληνικοῦ στρατοῦ Κάρολον Φαδιέρον, Γάλλον συνταγματάρχην, ὁ ὅποιος εἶχε 850 τακτικοὺς καὶ 70 φιλέλληνας. Ὅλοι τότε μαζί κατέλαβον ἕνα περιφραγμένον κῆπον παρὰ τὸ Χαϊδάρι τῶν Ἀθηνῶν.

Ὁ Κιουταχῆς ἅμα ἔμαθεν αὐτό, ἐπετέθη κατὰ τοῦ Χαϊδαρίου καὶ τὴν μὲν πρώτην φορὰν τὸ ἱππικόν του ἔπαθε πανωλεθρίαν, κατὰ δευτέραν δμως φορὰν ἐνίκησε τοὺς Ἑλληνας. Ὁ Καραϊσκάκης τότε διαφωνήσας μὲ τὸν Φαδιέρον ἐπέστρεψεν εἰς τὴν Ἐλευσίνα, ὁ δὲ Φα-

βίερος ἐπήγεν εἰς τὴν Σαλαμίνα. Τὸ ἀτύχημα αὐτὸ τῶν Ἑλλήνων ἐνεθάρρυνε τὸν Κιουταχῆν, ὁ ὁποῖος περιέζωσε τὴν Ἀκρόπολιν στενωτέρων καὶ τὴν ἐμβοδάρδιζε διαρκῶς.

Μίαν νύκτα ἐφονεύθη καὶ ὁ φρουραρχος Γκούρας, τὸν ὁποῖον ἀντικατέστησεν ὁ Μακρυγιάννης. Ἡ θέσις τῶν πολιορκουμένων ἡμέραν μὲ τὴν ἡμέραν ἐγένετο ἀπελπιστική. Διὰ τοῦτο ὁ Καραϊσκάκης καὶ ὁ Φαβιέρος συμφωνοῦν νὰ κάμουν πολεμικὸν συμβούλιον. Ἀποφασίζεται λοιπὸν τότε νὰ ἐνισχυθῇ ἡ φρουρὰ τῆς Ἀκροπόλεως μὲ πᾶσαν θυσίαν. Διὰ νὰ κατορθωθῇ δὲ τοῦτο ἀπεφασίσθη τὸ ἐξῆς πολεμικὸν σχέδιον. Ὁ μὲν Καραϊσκάκης νὰ προσποιηθῇ ἕνα κίνημα πρὸς τὸ Χαϊδᾶρι, ὁ δὲ Φαβιέρος πρὸς τὰς Θήβας, διὰ νὰ ἀποσπάσουν τὴν προσοχὴν τῶν πολιορκητῶν, ὁ δὲ Κριεζώτης μὲ 300 ἄνδρας διὰ τῶν ρειθρῶν τοῦ Ἰλισσοῦ νὰ ἀναβῇ εἰς τὸν λόφον τοῦ Μουσείου καὶ νὰ εἰσέλθῃ εἰς τὴν Ἀκρόπολιν. Τὸ στρατήγημα ἐπέτυχε καὶ ὁ Κριεζώτης εἰσῆλθεν εἰς τὴν Ἀκρόπολιν.

β'). Ποῖον εἶπε τὸ πολεμικὸν σχέδιον τοῦ Καραϊσκάκη καὶ τί παθαίνουν οἱ Τούρκοι εἰς τὴν Ἀράχωβαν.—Τὸ σχέδιον τοῦ Καραϊσκάκη εἶνε τώρα νὰ ἀποκόψῃ πανταχόθεν πᾶσαν συγκοινωνίαν τοῦ Κιουταχῆ καὶ τοιοῦτοτρόπως νὰ ἀναγκάσῃ αὐτὸν διὰ τῆς πείνης νὰ λύσῃ τὴν πολιορκίαν τῆς Ἀκροπόλεως. Ὁ Φαβιέρος ὁμοῦς ἀπέρριψε τὸν τολμηρὸν ἐν καιρῷ χειμῶνος ἐπιθετικὸν πόλεμον εἰς τὰ ἐνδότερα τῆς Στερεᾶς καὶ ἀπεσύρθη εἰς τὰ Μέθανα. Διὰ τοῦτο ὁ Καραϊσκάκης ἀνέλαβε μόνος του νὰ ἐφαρμόσῃ τὸ σχέδιον. Καὶ ὁ ἴδιος μὲν κατέλαβε τὴν Δομβραϊνὰν ἢ ὁποῖα εὐρίσκεται πλησίον τῆς παραλλίας τοῦ Κορινθιακοῦ κόλπου, τὸν δὲ Κωλέτην ἔστειλε νὰ καταλάβῃ τὴν Ἀταλάντην. Ὁ Κιουταχῆς κατὰ τὴν 8 Ν)δρίου 1826 ἀπέστειλεν εἰς τὴν Ἀταλάντην τὸν Μουστάμπεην μὲ 2.000 διαλεκτοὺς Ἀλθανούς, ὁ ὁποῖος διεσκόρπισε τὸν στρατὸν τοῦ Κωλέτη. Ἄλλὰ καὶ αὐτὸς ὁ Καραϊσκάκης ἀπέτυχεν εἰς τὰς πρώτας ἐπιθέσεις του κατὰ τῶν ἐν Δομβραϊνῇ ὀχυρῶν πύργων.

Τότε ἀποφασίζει νὰ ἐμποδίσῃ τὴν πρὸς τὴν Ἀμφισσαν. Ἀμέσως λοιπὸν μεταβίβει εἰς τὸ Δίστομον τῆς Βοιωτίας καὶ ἀποστέλλει τὸν Γεώργιον Βάγια καὶ τὸν Γαρδικιώτην Γρίβαν μὲ 500 ἄνδρας νὰ καταλάβουν τὴν Ἀράχωβαν. Μόλις κατέλαβον αὐτήν, ἐφάνη ὁ Μουστάμπεης μὲ 2,500 Τσυρκαλθανούς. Ἄλλὰ φονιλοῦν πῦρ ὑπεδέχθη αὐτούς, ὅταν εἰσῆρχοντο εἰς αὐτήν. Τότε ἤρ-

χισε φονικωτάτη μάχη και πεισματώδης, διότι ο Μουστάμπεης έπιζητούσε με πάσαν θυσίαν να καταλάβη την 'Αράχωβαν. 'Εν τῷ μεταξύ καταφθάνει ο Καραϊσκάκης και περικυκλώνει πανταχόθεν τους Τούρκους τους όποιους αποκλείει εις δύο λόφους της 'Αραχώβης. Αι άψιμαχίαι έπανελήφθησαν, πληγώνεται δέ θανασίμως ο Μουστάμπεης και άποθνήσκει μετά δύο ήμέρας. 'Επειδή δέ πολλοί εκ των Τούρκων άπέθνησκον από την πειναν και τό ψυχος των χιόνων, άπεφάσισαν κατά την θυελλώδη νύκτα της 25 προς την 26 Νοεμβρίου να διαφύγουν διά των χιονοσκεπασμένων φαράγγων του Παρνασσου προς την μονήν της 'Ιερουσαλήμ. 'Αλλ' οι 'Ελληνες έννοήσαντες έγκαίρως την φυγήν κατεδίωξαν αυτούς και τους άπεδεκάτισαν. 'Από τους 2000 που έφυγαν μόλις 300 διεσώθησαν.

Μετά δύο μήνας ο Καραϊσκάκης ένίκησε και άλλας περιφανείς νίκας παρά τό Τουρκοχώρι των Θερμοπουλών και τό Δίστομον. 'Απ' εκεί έπροχώρησε και έξεδίωξε τους Τούρκους εις τό Λιδωρίκιον μέχρι Ναυπάκτου. 'Η ήμισέληνος δέν έκυμάτιζε πλέον εις τό έσωτερικόν της Στερεάς 'Ελλάδος, αλλά μόνον εις τάς παραλίους όχυρωμένας πόλεις Μεσολόγγιον, Αίτωλικόν, Βόνιτσαν και Ναύπακτον. Τό όνομα του Καραϊσκάκη έγινε τό λατρευτόν ειδωλον των 'Ελλήνων στρατιωτών και τό φόδητρον των Τούρκων.

Τά τρόπαια του Καραϊσκάκη έξηρέθισαν την φιλοτιμίαν του Φαβιέρου, ώστε άπεφάσισε και αυτός να κάμη άντάξιον έργον. Την νύκτα λοιπόν της 30 Νοεμβρίου παίρνει από την Πειραιά 600 άνδρας, εκαστος των όποιων έφορτώθη από σάκκον πυρίτιδος, και με τό φῶς της πανσελήνου φθάνει μέχρι του Μουσείου των 'Αθηνών. 'Εκει συνήντησε τους τουρκικούς σταθμούς, αλλά διά της λόγης και υπό τον έμβατήριον κρότον των τυμπάνων εισέρχονται εις την 'Ακρόπολιν. 'Η είσοδος αυτή [ήτο πραγματικῶς θριαμβευτική, κατά κατά την όποιαν μόνον 8 άνδρες έφρονεύθησαν και 14 έπληγώθησαν, μεταξύ των όποιων και ο Φαβιέρος.

II. Πῶς φονεύεται ο Καραϊσκάκης και πῶς οι 'Ελληνες παθαίνουν πανωλεθρέαν εις τό Φάληρον.

Μετά την είσοδόν του Φαβιέρου εις την 'Ακρόπολιν ή κυβέρνησις διέταξε τον Καραϊσκάκην να υπάγη εις την 'Αττικήν, διά να σώση την 'Ακρόπολιν. 'Ο Καραϊσκάκης τότε με 1000 άνδρας κατήλθεν

εις Ἐλευσίνα καὶ ἀπ' ἐκεῖ ἀφοῦ παρέλαβε τοὺς ὑπὲρ τὸν Βάσσον καὶ Νουτρᾶν ἄνδρας, ἦλθε καὶ κατέλαβε τὸ Κερατοῖνι τοῦ Πειραιῶς. Ὁ Κιουταχῆς ἐφώρμησε κατ' αὐτοῦ μὲ 3000 πεζοὺς, 400 ἵππεις καὶ 5 τηλεβόλα, ἀλλὰ μετὰ δυνατὴν καὶ φονικὴν ἐπτάωρον μάχην ὑπεχώρησεν, ἀφοῦ ἔχασε περὶ τοὺς 800 ἄνδρας, ἡ νίκη αὐτῆ ἐνεθουσίασε τοὺς Ἕλληνας, πολλοὶ ἐκ τῶν ὁποίων ἐσπευσαν νὰ βοηθήσουν τὸν Καραϊσκάκη, ὅπως ὁ Γενναῖος μὲ 3,000 ἄνδρας, οἱ Πετμεζαῖοι μὲ 2,000, ὁ Σισίνης μὲ ἄλλους 2,000, ὥστε κατὰ τὰς ἀρχὰς Ἀπριλίου 1827 τὸ Ἑλληνικὸν στρατόπεδον ἀριθμοῦσε 10,000 ἄνδρας.

Τότε ὁμως τὰ πράγματα ἤρχισαν νὰ παίρνουν δυσάρεστον τροπὴν. Ἡ ἐν Τροιζῆνι συνελθοῦσα κατὰ Μάρτιον τοῦ 1827 ἔθνικὴ συνέλευσις τῶν Ἑλλήνων διώρισεν ἀρχηγὸν τῶν κατὰ ξηρὰν δυνάμεων τὸν Ἄγγλον Τσοῦρτς, στόλαρχον δὲ τὸν λόρδον Κόχραν. Διετάχθη δὲ ὁ Καραϊσκάκης νὰ συμπράξῃ μετ' αὐτῶν διὰ τὴν λύσιν τῆς πολιορκίας τῆς Ἀκροπόλεως. Ἀμέσως ὁμως ὁ Καραϊσκάκης διεφώνησεν ὡς πρὸς τὸ πολεμικὸν σχέδιον μὲ τοὺς δύο ἀρχηγούς, οἱ ὅποιοι ἀπὸ τὸν μεγάλον φιλελληνισμόν των καὶ τὴν ἀνυπομονησίαν των ἀπαιτοῦσι νὰ ἐπιτεθοῦν ἀπ' εὐθείας καὶ ἀμέσως κατὰ τοῦ Κιουταχῆ. Ἄλλ' ὁ ἰσχυρογνώμων Κόχραν ἐπέμενεν εἰς τὴν γνώμην του καὶ ὁ Καραϊσκάκης ἠναγκάσθη νὰ παραδεχθῆ αὐτήν.

Πρὸ τοῦ γίνῃ ἡ ἐπιθεσις κατὰ τῆς Ἀκροπόλεως, ἀπεφασίσθη νὰ κυριευθῆ τὸ μοναστήριον τοῦ Ἁγίου Σπυριδωνοῦ εἰς τὸν Πειραιᾶ τὸ ὁποῖον κατεῖχαν 500 Γκέγκηδες τοῦ Κιουταχῆ. Καὶ αὐτὸ μὲν κατόπιν ἐφόδων παρεδόθη, κατεσφάγησαν ὁμως οἱ Γκέγκηδες παρὰ τὰς προτροπὰς τοῦ Καραϊσκάκη. τοῦ Τζαβέλλα, τοῦ Νικήτα καὶ τοῦ Μπότσαρη καὶ τὰς διαμαρτυρίας τοῦ Κόχραν καὶ Τσοῦρτς. Ὁ Καραϊσκάκης διὰ τὴν ἀπαισίαν ἐκείνην ἀναρχίαν καὶ τὸ λυπηρὸν ἐπεισόδιον ἐστενοχωρήθη τόσον πολὺ, ὥστε κατέπεσεν εἰς τὰ κρεβδάτι μὲ δυνατὸν πυρετόν.

Κατόπιν πολλῶν ἐξηγήσεων τὸ γεγονός ἐλησμονήθη καὶ ἀπεφασίσθη νὰ γίνῃ ἡ ἐφοδος πρὸς λύσιν τῆς πολιορκίας τῆς Ἀκροπόλεως τὴν νύκτα τῆς 22 πρὸς τὴν 23 Ἀπριλίου. Πρὸς τοῦτο ἐδόθη αὐστηρὰ διαταγὴ νὰ μὴ ριφθῆ κανεὶς πυροβολισμὸς κατὰ τὴν ἡμέραν ἐκείνην. Δυστυχῶς μερικοὶ Κρήτες διατελοῦντες εἰς εὐθυμίαν ἤρχισαν νὰ πυροβολοῦν κατὰ τῶν πλησίον τοῦ Φαλήρου, ἐχθρικῶν ὀχυρωμάτων. Ὁ Καραϊσκάκης, μόλις ἤκουσε τοὺς πυροβολισμούς, ἐτινάχθη

ἀπὸ τὸ κρεβάτι. Ὅταν εἶδε τοὺς Ἕλληνας νὰ καταδιώκονται ἀπὸ τὸ τουρκικὸν ἱππικὸν, πηδᾶ εἰς ἓνα ἄλογον, ἀρπάζει τὸ γιαταγάνι τοῦ παρατυχόντος στρατιώτου καὶ ἔρμῃ κατὰ τῶν ἐχθρῶν. Οἱ Τούρκοι ὑποχωροῦν, ἀλλ' ὁ Καραϊσκάκης ἀπὸ τὴν ἔξαψιν τοῦ πυρετοῦ προχωρεῖ πέραν τοῦ πρέποντος καὶ πληγώνεται ἀπὸ ἐνεδρεύοντα τουρκοὺν εἰς τὸ ὑπογάστριον. Αἰμόφυρτος ἐπιστρέφει εἰς τὴν σκηνὴν του. Ἄπ' ἐκεῖ μετακομίζεται ἐπὶ φορείου εἰς τὸ πλοῖον τοῦ Τσοῦρτζι, ὅπου προησθάνθη τὸν θάνατόν του καὶ ἐζήτησε νὰ μεταλάβῃ τῶν ἀχράντων μυστηρίων. Μετὰ τοῦτο παρεκάλεσε νὰ τὸν θάψουν εἰς τὴν Σαλαμίνα καὶ διὰ τελευταίαν φορὰν ἐφίλησε τοὺς συναγωνιστάς του. Κατὰ τὴν 4 πρωτὴν ὥραν τῆς ἄλλης ἡμέρας ἐξεψύχησεν. Ὁ νεκρὸς μεταφερθεὶς ἐκηδεύθη μεγαλοπρεπῶς εἰς τὴν Σαλαμίνα.

Κατ' ἀνάγκην ἢ ἀποφασισθεῖσα ἐφοδος ἀνεβλήθη ἐπὶ μίαν ἡμέραν. Ἐγίνε λοιπὸν αὕτη κατὰ τὴν πρωτὴν τῆς 24 ἀπὸ τὸ Φάληρον καὶ τὸν ἔλαιῶνα ἀλλὰ χωρὶς καμμίαν ἀρχηγίαν. Ὁ Κόχραν καὶ ὁ Τσοῦρτζι παρέμειναν εἰς τὰ πλοῖα τῶν καὶ ἐπερίμεναν ἐκεῖ τὴν νίκην. Κάθε ὄπλαρχηγὸς ἔκαμνεν ὅ,τι ἤθελε. Τόσον δὲ μεγάλη ἀταξία ἐπεκράτησεν, ὥστε ὁ Κιουταχῆς ἐπιτεθεὶς μὲ ἔλρον τὸν στρατόν του κατὰ τῶν Ἑλλήνων ἐπέφερον εἰς αὐτοὺς πανωλεθρίαν. Οὐδέποτε οἱ Ἕλληνες ὑπέστησαν καθ' ἔλρον τὸν ὑπὲρ ἐλευθερίας ἀγῶνα τοιαύτην οἰκτρὰν συμφορὰν. Καὶ ἔπαθαν αὕτην διότι ἔχασαν τὸν ἀρχιστράτηγόν των Καραϊσκάκην. Μετὰ ἓνα μῆνα παρεδόθη διὰ συνθήκης καὶ ἡ Ἀκρόπολις, ἀφοῦ ἐφυγεν ἡ φρουρὰ μὲ τὰ ἔπλα καὶ τὰς ἀποσκευάς της.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Η'.

ΠΩΣ ΕΠΕΜΒΑΙΝΟΥΝ ΑΙ ΜΕΓΑΛΑΙ ΔΥΝΑΜΕΙΣ ΕΙΣ ΤΟΝ
ΕΛΛΗΝΙΚΟΝ ΑΓΩΝΑ (1827—1832).

Ι. Πῶς διὰ συνθήκης μεταξὺ Ἀγγλίας, Ρωσσίας καὶ Γαλλίας ἀναγνωρίζεται ἡ Ἑλλάς ὡς χώρα αὐτόνομος καὶ φόρου ὑποτελής εἰς τὴν Τουρκίαν.

Ἡ ἐπανάστασις μετὰ τὴν πτώσιν τῆς Ἀκροπόλεως εἶχε σχεδὸν σθεσθῆ καὶ μόνον εἰς τὴν ἀνατολικὴν γωνίαν τῆς Πελοποννήσου διέτηρειτο. Ἄλλ' ἡ ἐγκαρτέρησις τῶν Ἑλλήνων καὶ τὰ ἡρωϊκὰ κατορθώματά των ἤρχισαν νὰ συγκινοῦν τὰς κυβερνήσεις τῶν εὐρωπαϊκῶν

κρατῶν. Πρὸ πάντων δὲ ἡ Ἀγγλικὴ πολιτικὴ διετέθη εὐνοϊκῶς ὑπὲρ τοῦ Ἑλληνικοῦ ἀγῶνος, ὅταν ἔγινε πρωθυπουργὸς αὐτῆς ὁ φιλέλληνας Κάνιγγ. Μὲ τὴν πρωτοβουλίαν λοιπὸν τοῦ Κάνιγγος αἱ τρεῖς μεγάλαι δυνάμεις Ἀγγλία, Ρωσία καὶ Γαλλία ἀπεφάσισαν νὰ ἐπεμβοῦν καὶ νὰ δώσουν τέλος εἰς τὸν καταστρεπτικὸν πόλεμον μεταξὺ Ἑλλήνων καὶ Τούρκων. Διὰ τῆς ὑπογραφείσης εἰς τὸ Λονδῖνον τῆ 24 Ἰουνίου 1827 συνθήκης ἀνεγνωρίζετο ἡ Ἑλλάς ὡς χώρα αὐτόνομος καὶ φόρου ὑποτελής εἰς τὴν Τουρκίαν καὶ ἐκανονίζοντο τὰ ὄρια καὶ αἱ ἀποζημιώσεις τῶν Τούρκων διὰ τὴν ἰδιοκτησίαν των. Ὑπεγράφη δὲ καὶ μυστικὴ συνθήκη, διὰ τῆς ὁποίας ἐκανονίζετο ὁ τρόπος τῆς ἐπιβολῆς τῶν ὄρων τῆς φανεραῆς συνθήκης καὶ ἡ προσωρινὴ ἀνακωχή. Διὰ τὴν πραγματοποιήσιν αὐτῆς διετάχθησαν οἱ ναύαρχοι τῶν στόλων τῶν τριῶν δυνάμεων, οἱ ὁποῖοι εὗρισκοντο εἰς τὴν Μεσόγειον, νὰ ἐπιβάλουν τὴν ἀνακωχὴν. Καὶ ἡ μὲν ἑλληνικὴ κυβέρνησις προθύμως ἀπεδέχθη τὴν προταθεῖσαν ἀνακωχὴν, ἡ δὲ τουρκικὴ διαρρήδη καὶ ἀγερῶχος ἀπέρριψεν αὐτήν.

2. Ὡς ὁ ἠνωμένος στόλος τῶν τριῶν μεγάλων δυνάμεων καταστρέφει τὸν Τουρκοαιγυπτιακὸν στόλον εἰς τὸ Ναυαρένον.

Ὁ ἀντιβασιλεὺς τῆς Αἰγύπτου, ὅταν ἔμαθε τὴν παράδοσιν τῆς Ἀκροπόλεως, φιλοτιμηθεὶς ἀπέστειλεν εἰς τὸν υἱὸν τοῦ Ἰμβρατῆ πολλὰ πλοῖα, στρατόν, τροφάς, πολεμοφόδια καὶ χρήματα πρὸς καταστροφὴν τοῦ Ἑλληνικοῦ στόλου. Ὁ ἠνωμένος τότε Τουρκοαιγυπτιακὸς στόλος ὑπὸ τὰς διαταγὰς τοῦ Ἰμβρατῆ προσωρμίσθη εἰς τὴν Πύλον καὶ ἀπετελεῖτο ἀπὸ 126 μεγάλα πολεμικὰ πλοῖα καὶ πλεῖστα ἄλλα μικρότερα. Ἀλλὰ μετ' ὀλίγον φθάνουν καὶ οἱ ναύαρχοι Κόνδριγκτων (Ἄγγλος), Δεριγνῦ (Γάλλος) καὶ Χέϋδεν (Ῥώσος). Ὁ Κόνδριγκτων ἐξ ὀνόματος τῶν δύο συναδέλφων του ἀνεκοίνωσεν εἰς τὸν Ἰμβρατῆ τὴν ἀπόφασιν τῶν Δυνάμεων καὶ προσεκάλεσεν αὐτὸν νὰ καταπαύσῃ τὰς ἐχθροπραξίας. Ὁ Ἰμβρατῆ κατόπιν πολλῶν περιστροφῶν ὑποσχέθη, ὅτι δὲν θὰ κάμῃ καμμίαν σπουδαίαν ἐπιχείρησιν, μέχρις ὅτου λάθῃ νεωτέρας διαταγὰς ἀπὸ τὴν Πύλῃν. Οἱ ναύαρχοι μετὰ τὴν ὑπόσχεσιν αὐτὴν ἀπέπλευσαν. Οἱ Ἕλληνες κατόπιν τοῦ διαδήματος τῶν ναυάρχων καὶ τῆς ἀρνήσεως τῆς Πύλης νὰ

δεχθῆ τὴν ἀνακωχὴν ἐπῆραν θάρρος καὶ διὰ νὰ προβάλουν μεγαλυτέρας ἀξιώσεις κατὰ τὴν διπλωματικὴν λύσιν τοῦ ζητήματός των ἀπεφάσισαν νὰ ἀρχίσουν πάλιν τὴν ἐπανάστασιν. Διὰ τοῦτο ὁ μὲν Φαδιέρος ἀπεστάλη εἰς Χίον, ὁ Βάσσος, ὁ Κριεζώτης, ὁ Καρατάσος καὶ ὁ Δουβουινιώτης εἰς τὴν Θεσσαλίαν καὶ Μακεδονίαν, ὁ δὲ Κόχραν καὶ ὁ Τσοῦρτις ἀπεφάσισαν νὰ ὑποστηρίξουν τοὺς ἐπαναστατήσαντας ὀπλαρχηγούς τῆς δυτικῆς Στερεᾶς Τσόγκαν, Ῥάγκον καὶ Τσέλιον πρὸς ἀνάκτησιν τοῦ Μεσολογγίου. Ἄλλ' ὅλα αὐτὰ τὰ κινήματα ἀπέτυχαν. Μόνον ὁ ἑλληνικὸς στολισκος, ὁ ὁποῖος ἀπετελεῖτο ἀπὸ τὸ κατασκευασθὲν διὰ χρημάτων τοῦ Ἀγγλικοῦ δανείου πρῶτον ἑλληνικὸν πολεμικὸν ἀτιμόπλοιον «Καρτερία» καὶ 5 ἄλλα πλοῖα ὑπὸ τὰς διαταγὰς τοῦ γενναίου Ἀγγλοῦ πλοιάρχου Ἀστιγγος, κτετέστρεψε μοῖραν τοῦ Τουρκικοῦ στόλου εἰς τὸν λιμένα τῆς Ἰτέας.

Ὁ Ἰμβραῖμ, ἔτιν ἔμαθεν αὐτὰ, ἐγένετο ἔξω φρενῶν καὶ ἤτοιμάθη νὰ τιμωρήσῃ τὸν Ἀστιγγα, ἀλλὰ τὸν ἠμποδίσεν ἔξω τοῦ στόμου τοῦ κόλπου τῶν Πατρῶν ὁ Κόνδριγκτων. Ὁ ὑπερήφανος Ἰμβραῖμ τότε ἐπέστρεψε ταπεινωμένος εἰς τὴν Πύλον, ὅπου εὗρε τὰς νέας ὁδηγίας τῆς Πύλης, νὰ ἀποκρούσῃ πᾶσαν ἀνάμιξιν ξένων δυνάμεων εἰς τὰ ἐσωτερικά της καὶ νὰ ἐντείνῃ τὰς προσπάθειάς του πρὸς καθύπταξιν τῆς Πελοποννήσου. Διατάσσει λοιπὸν ἀμέσως τὴν τελείαν ἐρήμωσιν τῆς Πελοποννήσου διὰ παντὸς τρόπου.

Οἱ ναύαρχοι τῶν τριῶν δυνάμεων, μόλις ἔμαθον αὐτό, ἐσυμφώνησαν νὰ εἰσπλεύσουν εἰς τὸν λιμένα τῆς Πύλου καὶ νὰ ἀπαιτήσουν ἀπὸ τὸν Ἰμβραῖμ νὰ ἐκκενώσῃ τὴν Πελοπόννησον καὶ νὰ φύγῃ μετὰ τοῦ στόλου του. Ὁ συμμαχικὸς στόλος ἀπετελεῖτο ἀπὸ 11 ἄγγλικά, 7 γαλλικά καὶ 8 ρωσικά πλοῖα. Ὅταν κατὰ τὴν μεσημβρίαν τῆς 8 Ὀκτωβρίου 1827 εἰσέπλεαν εἰς τὸν λιμένα τοῦ Ναυαρίνου, ὁ Ἰμβραῖμ εἰδοποίησε τὸν Κόνδριγκτῶνα νὰ μὴ εἰσέλθῃ δλόκληρος ὁ στόλος· ἀλλ' ὁ Ἀγγλος ναύαρχος ἀπήντησε ξηρότατα : « Ἦλθον νὰ δώσω διαταγὰς καὶ ὄχι νὰ λάβω ». Κατὰ τὴν ἀγκυροβολίαν τὸ ἄγγλικὸν πλοῖον «Δαρτιμούθ» ἀπέστειλε λέμβον μὲ ἀνυψωμένην σημαίαν κήρυκος, εἰς τὴν ὁποίαν ἦτο ὁ ὑποπλοίαρχος Φιτζρόης, διὰ νὰ εἰδοποιήσῃ τὸ πλοῖον εὐρισκόμενον αἰγυπτιακὸν πυρπολικὸν νὰ ἀπομακρυνθῆ. Ἀλλὰ μόλις ἐπλησίασεν ἡ λέμβος, σφαῖρα ἐκ τοῦ πυρπολικοῦ κτυπᾷ θανασίμως τὸν ἄγγλον ἀξιωματικόν. Εἰς τὴν βάρβαρον αὐτὴν ἐπίθεσιν ἡ «Δαρτιμούθ» ἀπήντησε διὰ κανονιοβολισμοῦ,

διὰ τὴν ὑπερασπίσιν τὴν ὑποχώρησιν τῆς λέμβου. Τὸ πυρπολικὸν τότε ἐπυροβόλησε καὶ πάλιν καὶ ὅλοι οἱ ἐντὸς τῆς λέμβου τῆς «Δαρτιμούθ» ἐφονεύθησαν ἢ ἐπληρώθησαν. Ἐνῶ συνέβαιναν αὐτὰ, ὁ Κόνδριγκτων ἔστειλε τὸν Ἕλληνα πηδαλιούχον Μιχαήλ μὲ ἄλλην λέμβον εἰς τὸν αἰγύπτιον ναύαρχον Μωχαρρέμπετην, διὰ τὴν προσκαλέσθαι νὰ μείνῃ αὐδέτερος, διότι δὲν ἐπιθυμοῦσε τὴν αἰματοχυσίαν. Ἀλλὰ μόλις κατέβαιναν ὁ Μιχαήλ ἀπὸ τὴν αἰγυπτιακὴν ναυαρχίδα, πυροβολεῖται καὶ φονεύεται. Συγχρόνως ἄλλο τουρκικὸν πλοῖον ἀρχίζει νὰ κανονιοβολῇ τὴν ναυαρχίδα τοῦ Κόνδριγκτων «Ἀσία» καὶ τὸ γαλλικὸν «Σειρήνα». Τότε πλέον ὁ Ἄγγλος ναύαρχος ἀναγκάζεται νὰ δώσῃ τὸ σημεῖον τῆς προσβολῆς. Μετὰ 4 ὥρας δὲν ὑπῆρχε πλέον τουρκοαἰγυπτιακὸς στόλος, ἐκτὸς 27 μικροτέρων πλοίων, τὰ ἔπειτα ἐσώθησαν διὰ φυγῆς.

Ὁ σουλτᾶνος, μόλις ἔμαθε τὴν καταστροφὴν τοῦ Ναυαρίνου, κατελήφθη ἀπὸ λύσαν καὶ μανιώδη παραφορὰν καὶ ἐκάλεσε συμβούλιον ὑπὸ τὴν προεδρίαν του. Ἀπεφασίσθη λοιπὸν τότε νὰ θεωρηθῶν διακεκομμένοι αἱ σχέσεις πρὸς τὰς τρεῖς δυνάμεις. Κατόπιν τοῦτου οἱ πρέσβεις τῶν τριῶν δυνάμεων ἀνεχώρησαν ἀπὸ τὴν Κωνσταντινούπολιν. Ἡ Ρωσία ἐκήρυξε τὸν πόλεμον κατὰ τῆς Τουρκίας. Ἡ Γαλλία ἀπέστειλεν εἰς τὸ Πεταλίδι τῶν Καλαμῶν στρατὸν ἐκ 15.000 ἀνδρῶν ὑπὸ τὸν στρατηγὸν Μαιζῶνα ἐναντίον τοῦ Ἰμβραῖμ. Ὁ δὲ συμμαχικὸς στόλος ἀπέκλεισε τὴν Πελοπόννησον. Κατόπιν τῶν μέτρων αὐτῶν ὁ Ἰμβραῖμ ἠναγκάσθη νὰ πάρῃ τὸν στρατὸν του ἀπὸ τὴν Πελοπόννησον καὶ νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς τὴν Αἴγυπτον καταταπεινωμένος.

3. Ὁ Ἰωάννης Καποδίστριας ὡς κυβερνήτης τῆς Ἑλλάδος.

Εἶπαμεν προηγουμένως ὅτι ὁ Ἐάνθος τῆς φιλικῆς ἐταιρείας κατὰ τὸ 1820 ἐπρότεινε ὡς ἀρχηγὸν τῆς ἐπαναστάσεως τὸν ἐκ Κερκύρας κόμητα Ἰω. Καποδίστριαν, ὁ ὁποῖος τότε ἦτο ὑπουργὸς τῶν Ἐξωτερικῶν τῆς Ρωσίας, ἀλλ' αὐτος δὲν ἀπεδέχθη. Εἰργάζετο ὁμοῦ ἀλλέως ὁ Καποδίστριας ὑπὲρ τῆς ἐπαναστάσεως, προσπαθῶν νὰ πείσῃ τὸν Τσάρον νὰ ἀναμιχθῇ ὑπὲρ τῶν Ἑλλήνων. Ἐπειδὴ δὲ δὲν ἐκατέρωθεν αὐτό, παρητήθη ἀπὸ τὸ ἀξίωμα τοῦ ὑπουργοῦ καὶ διέ-

μενεν εις την 'Ελβετιαν, απ' οπου δεν επαυσε τας ενεργειας του υπερ του ελληνικου αγωνος.

'Ενφ ευρισκετο εις 'Ελβετιαν, ελαβε κατα τα μέσα Μαΐου 1827 έγγραφον, δια του οποιου η εν Τροιζήνι εθνικη συνέλευσις εξέλεξεν αυτον ως κυβερνήτην της 'Ελλάδος. 'Ο Καποδίστριας τότε δεν κατήλθεν αμέσως εις την 'Ελλάδα, αλλά μετέβη εις τας πρωτευούσας των Ευρωπαϊκων δυνάμεων, δια να αντιληφθῆ τι εσκέπτετο η επίσημος διπλωματία δια την 'Ελλάδα. Μετά τουτο κατήλθεν εις την 'Ελλάδα και την 8 'Ιανουαριου 1828 απεβιβάσθη εις το Ναύπλιον. 'Απ' εκεί μετὰ 4 ημέρας μετέβη εις την Αίγιναν, οπου ητο η έδρα της Κυβερνήσεως, και αφού έδωκε τέν νόμιμον όρκον ανέλαβε τó βαρύ έργον να κυβερνήσῃ την 'Ελλάδα μέσα εις τας καπνίζοντα έρείπια και την αναρχίαν.

Εικ. 18. 'Ιωάννης Καποδίστριας

Η κυβέρνησις του Καποδιστρίου ητο εξόχως λαμπρά. Διωργάνωσε τόν στρατόν και έτακτοποίησε τó ναυτικόν. Έθεσε τάξιν εις τας οικονομικά και κατώρθωσε να πάρῃ θάνειον από τας δυνάμεις. Έκοψεν άργυρά και χάλκινα νομίσματα με έμβλημα τó πτηνόν φοίνικα. Τήν μεγαλυτέραν προσοχήν έδωκεν εις την εκπαίδευσιν του λαου και πρòς τουτο ίδρυσε διδασκαλείον εις την Αίγιαν, ίερατικὴν σχολήν εις τόν Πόρον, γεωργικὴν σχολήν εις την Τίρυνθα και πολλά δημοτικά και ελληνικά σχολεία εις διάφορα μέρη. Έπίσης ίδρυσε στρατιωτικὴν σχολήν εις τó Ναύπλιον και ναυτικὴν εις την 'Υδραν. Πρώτος δέ αυτòς έφερε και έφύτευσεν ó ίδιος πατάταν και από τότε ηρχισεν η καλλιέργεια αυτῆς εις την 'Ελλάδα. 'Ο Καποδίστριας και ως άνθρωπος ητο έξοχος. 'Ητο ευγενής και γλυκὺς εις τούς τρόπους, ελεήμων και φιλόανθρωπος, άφιλοκαρδής και εργατικός, λιτός και έγκρατής και τέλος παρά πολὺ φιλόβρησχος.

4. Πῶς μὲ τὴν μάχην τῶν Στενῶν τῆς Πέτρας εἰς τὴν Βοιωτίαν τελειώνει ὁ ὑπὲρ τῆς ἀνεξαρτησίας ἀγὼν τῶν Ἑλλήνων.

Μετὰ τὴν ἀναχώρησιν τοῦ Ἰμβραῖμ ἀπὸ τὴν Πελοπόννησον ἤρχισαν νὰ φεύγουν καὶ εἰ Τούρκοι ἀπὸ τὴν δυτικὴν Ἑλλάδα, ποῦ εἶχε μεταβῆ ὁ Τσοῦρτζ με στρατόν. Ἀπὸ δὲ τὴν ἀνατολικὴν Ἑλλάδι μόνον ἡ Ἀκρόπολις κατείχετο ἀκόμη ὑπὸ Τούρκων, διότι ὅλα τὰ ἄλλα μέρη αὐτῆς ἐκαθαρίσθησαν ἀπὸ τὸν Δημ. Ὑψηλάντην. Ἄλλ' ὁ Ὁμὲρ πασᾶς τῆς Καρύστου συνεννοηθεὶς μὲ τὸν Μαχμουτ πασᾶν τῆς Λαμίας ἐπετέθη κατὰ τῶν Ἑλλήνων τῆς ἀνατολικῆς Ἑλλάδος. Τότε ὁ Δημ. Ὑψηλάντης μὲ 2,300 ἄνδρας κατέλαβε τὰ Στενὰ τῆς Πέτρας, τὰ ὁποῖα εὐρίσκονται εἰς τὰς βορεινὰς ὑψωθεῖας τοῦ Ἑλικῶνος καὶ ἐπερίμενε νὰ περάσσουν ἀπ' αὐτὰ εἰ Τούρκοι. Ἐκεῖ γίνεται κατὰ τὴν 12 Σεπτεμβρίου 1829 ἡ τελευταία μάχη τοῦ Ἑλληνικοῦ ἀγῶνος κατὰ τὴν ὁποίαν 7,000 Τούρκοι κατετροπώθησαν. Ἀπὸ τότε πλέον ἡ τύχη τῆς Ἑλλάδος εὐρίσκετο εἰς τὰς χεῖρας τῆς διπλωματίας καὶ οὐχὶ εἰς τὰ ὄπλα.

5. Ποῖα ἦτο ἡ ἀπόφασις τῶν τριῶν δυνάμεων διὰ τὴν Ἑλλάδα.

Ἀπὸ αἱ τρεῖς προστάτιδες δυνάμεις ἐκαθάρισαν τὴν Πελοπόννησον ἀπὸ τὰ αἰγυπτιακὰ στρατεύματα, δὲν ἔπαυσαν νὰ σκέπτονται πῶς θὰ ἐλύετο τὸ ζήτημα τῆς Ἑλλάδος. Ἀπεφάσισαν λοιπὸν διὰ πρωνοκόλλου, τὸ ὁποῖον ὑπεγράφη εἰς τὸ Λονδίνον κατὰ τὴν 10 Μαρτίου 1829, νὰ γίνῃ ἡ Ἑλλάς κράτος ὑποτελὲς εἰς τὴν Τουρκίαν μὲ ἡγεμόνα κληρονομικόν, ὁ ὁποῖος νὰ μὴν ἀνήκῃ εἰς τὰς βασιλευούσας οἰκογενείας τῶν τριῶν δυνάμεων. Ὡς σύνορα δὲ τοῦ νέου κράτους ὄρισαν τὰς πρὸς μεσημβρίαν τοῦ παγασιτικοῦ καὶ τοῦ Ἀμβρακικοῦ κόλπου χώρας μετὰ τῶν Κυκλάδων καὶ τῆς Εὐβοίας. Ἐναντίον τῆς ἀποφάσεως αὐτῆς ἡ κυβέρνησις Καποδιστρίου ὑπέθαλε δίκαια παράπονα, καθὼς καὶ ἡ Ἐ. ἐθνικὴ συνέλευσις τοῦ Ἄργους, διότι οὐ μόνον αἱ περισσώτεραι ἑλληνικαὶ χώραι ἔμεναν εἰς τὰς χεῖρας τῶν Τούρκων, ἀλλὰ καὶ δεσαὶ ἐπρόκειτο νὰ ἀποτελέσουν

τὸ νέον κράτος δὲν εἶχαν πλήρη ἀνεξαρτησίαν. Ἄλλὰ καὶ ἡ Τουρκία κατ' ἀρχὰς ἤρνεϊτο νὰ παραδεχθῆ τὰ ἀποφασισθέντα. Ὅταν δμως ἐνίκηθη ἀπὸ τὴν Ρωσίαν, ἠναγκάσθη νὰ υπογράψῃ εἰρήνην εἰς τὴν Ἀδριανούπολιν κατὰ τὸ 1829, διὰ τῆς ὁποίας ἐκτὸς τῶν ἄλλων ἀπεδέχθη καὶ τὰ ὑπὸ τῶν τριῶν προστατίδων δυνάμεων ἀποφασισθέντα περὶ Ἑλλάδος. Κατὰ τὸ 1830 δμως μὲ τὴν ἐπέμβασιν τῆς Ἀγγλίας ἢ Ἑλλάς ἐκηρύχθη κράτος ἀνεξάρτητον, μὲ τὴν διαφορὰν ὅτι τὰ σύνορά της περιωρίζοντο εἰς τὴν γραμμὴν τὴν μεταξὺ τῶν ἐκβολῶν τῶν ποταμῶν Σπερχειοῦ καὶ Ἀχελῷου. Προσέφεραν δὲ τὸ ἑλληνικὸν στέμμα εἰς τὸν πρίγκηπα τοῦ Σαξωνικοῦ Κεδούργου Λεοπόλδου. Ἄλλ' ὁ Λεοπόλδος ἐπειδὴ ἔβλεπε τὰ ὄρια τοῦ ἑλληνικοῦ κράτους πολὺ στενά, ἔμαθε δὲ καὶ τὴν δυσαρέσκειαν τῶν Ἑλλήνων, διότι αἱ περισσότεραι χῶραι ἔμενον εἰς τοὺς Τούρκους, καὶ ἐχύθη τόσον αἷμα, δὲν ἀπεδέχθη τὸ στέμμα.

6. Πῶς δολοφονεῖται ὁ Καποδίστριας.

Ἐνῶ ὁ Καποδίστριας ἦτο λατρευτὸς εἰς τὸν λαόν, διότι εἰργάζετο μὲ αὐταπάρνησιν ὑπὲρ τοῦ κοινοῦ καὶ ὠνομάζετο ὑπ' αὐτοῦ «πατέρας» (Μπαρμπαγιάννης), εἰς πολλοὺς ἐκ τῶν ἀγωνιστῶν ἦτο μισητός. Οἱ λόγοι δὲ τοὺς ὁποίους ἦσαν δυσαρεστημένοι οἱ ἀγωνισταί, ἦσαν οἱ ἑξῆς. Ὁ Κυβερνήτης εἶχε τὴν γνώμην ὅτι ὁ λαὸς κατόπιν ἀπὸ τὴν δουλείαν τετρακοσίων χρόνων δὲν ἦτο εἰς θέσιν νὰ αὐτοδιοικηθῆ, χωρὶς προηγουμένως νὰ πάρῃ κάποιαν πολιτικὴν ἀνατροπὴν. Διὰ τοῦτο ἐξηνάγκασε τὴν Συνέλευσιν νὰ παραιτηθῆ καὶ ἐκυβερνούσεν αὐτὸς ἀπολυταρχικῶς Ὅταν ἐπὶ τέλος ἐπρόκειτο νὰ γίνουν ἐκλογαί, ὁ Κυβερνήτης εἶχε τὴν γνώμην ὅτι τὸ ἐκλογικὸν συνέδριον ἔπρεπε νὰ προεδρεύεται ἀπὸ ἐπιτρόπους τῆς Κυβερνήσεως, ἐνῶ ἡ πλειοψηφία ἐπρονοῦσεν ὅτι ὁ πρόεδρος τῶν συμβουλίων αὐτῶν ἔπρεπε νὰ ἐκλέγεται ἀπὸ τοὺς ἐκλογεῖς. Ἐπίσης παρεπονούντο οἱ ἀγωνισταί, διότι ὅχι μόνον δὲν ἐλάμβανον μέρος εἰς τὴν ἐξουσίαν, ἀλλὰ καὶ ἔστεροῦντο τῶν ἐπὶ Τουρκοκρατίας προνομίων. Τέλος κατηγοροῦσαν τὸν Κυβερνήτην ὅτι τὰ μεγάλα ἀξιώματα ἐκ τῆς δημοσίας ὑπηρεσίας ἔδιδεν εἰς τοὺς συγγενεῖς του καὶ ἰδίως εἰς τοὺς ἀδελφοὺς του Βιάρρον καὶ Αὐγουστίνον καὶ ὅτι ἤθελεν αὐτὸς νὰ κρατήσῃ τὸν θρόνον ἀντὶ τοῦ Λεοπόλδου. Ὅλα αὐτὰ ἐξέσπασαν εἰς τὴν ἀποστασίαν

τῆς Ὑδρας, ἡ ὁποία ἐγινε κέντρον ἀντιπολιτεύσεως μὲ ἰδιαιτέραν κυβέρνησιν καὶ τῆς Μάνης. Τότε κατὰ διαταγὴν τοῦ Κυβερνήτου συλλαμβάνεται ἄπὸ τῶν εἰς τὰ παράλια τῆς Λακωνίας ναυλοχοῦντα Κ. Κανάρην, ὁ γηραιὸς πρῶτῶν ἀρχῶν τῆς Μάνης Πετρόμπεης καὶ φυλακίζεται εἰς τὸ Ναύπλιον. Τοῦτο βλέποντες εἰ δύο νεαροὶ Μαυρομηχάλοι, ὁ ἀδελφὸς τοῦ Πετρόμπεη Κωνσταντίνος καὶ ὁ υἱὸς τοῦ Πετρόμπεη Γεώργιος, ἐθεώρησαν αὐτὸ ὡς προσωπικὴν προσβολὴν καὶ ἀπεφάσισαν νὰ δολοφονήσουν τὸν Κυβερνήτην. Παρεφύλαξαν λοιπὸν κατὰ τὴν ἕτην πρωϊνὴν ὥραν τῆς 27 Σηδρίου 1831 ἐξωτῆς ἐκκλησίας τοῦ ἁγίου Σπυρίδωνος εἰς τὸ Ναύπλιον καὶ ἐφόνευσαν αὐτόν, καθ' ἣν στιγμὴν εἰσήρχετο εἰς αὐτὴν διὰ νὰ λειτουργηθῆ. Καὶ ὁ μὲν Κωνσταντίνος κατεσπαράχθη ἀμέσως ἀπὸ τὸν λαόν, ὁ δὲ Γεώργιος, ἀφοῦ κατέφυγεν εἰς τὴν γαλλικὴν πρεσβείαν, συνελήφθη καὶ κατεδικάσθη ὑπὸ εἰδικῶ στρατοδικείου εἰς τὸν διὰ τουφεκισμοῦ θάνατον, ὁ ὅποιος καὶ ἐξετελέσθη ἀμέσως.

7. Πῶς αἱ προστάτιδες δυνάμεις ἀνακηρύσσουν τὴν Ἑλλάδα εἰς ἀνεξάρτητον Βασίλειον.

Ἡ Γερουσία μετὰ τὴν δολοφονίαν τοῦ Καποδίστρια ἔκαμε προκήρυξιν εἰς τὸν λαόν νὰ φανῆ ψύχραιμος καὶ φιλήσυχος διὰ τὸ συμφέρον τῆς πατρίδος, διώρισε δὲ προσωρινὴν ἐπιτροπείαν ἀπὸ τοῦς Αὐγουστ. Καποδίστριαν, Θεόδ. Κολοκοτρώνην καὶ Ἰω. Κωλέττην. Δυστυχῶς ὅμως ἡ ἐπιτροπεία διελύθη ἀμέσως καὶ ἤρχισαν αἱ ἐνοπλῆ συγκρούσεις καθ' ἑλθὴν τὴν Ἑλλάδα. Ἡ ἀναρχία αὐτὴ ἐξηκολούθησεν ἐπὶ τρία ἔτη. Τότε αἱ προστάτιδες δυνάμεις, διὰ τοῦ ἐν Λονδίῳ πρωτοκόλλου τῆς 25 Ἀπριλίου 1832 διὰ νὰ μὴ ἐρημώσῃ ἡ Ἑλλάς ἀπὸ τὸν ἐμφύλιον σπαραγμόν, ἔκαμαν αὐτὴν ἀνεξάρτητον βασίλειον μὲ μεγαλύτερα ὅρια. Ἐξέλεξαν δὲ ὡς βασιλεῖα τὸν δευτερότοκον υἱὸν τοῦ βασιλέως τῆς Βαυαρίας Λουδοβίκου, Ὁθωνα τὸν Α', ὁ ὅποιος τότε εἶχεν ἡλικίαν 17 ἐτῶν.

Τὸ ἑλληνικὸν βασίλειον ἀπετελέσθη ἐκ τῆς Στερεᾶς Ἑλλάδος, τῆς Πελοποννήσου, τῶν Κυκλάδων, τῆς Εὐβοίας καὶ τῶν Σποράδων νήσων. Ἡ Σάμος καὶ ἡ Κρήτη δὲν συμπεριελήφθησαν εἰς αὐτὴν, ἀλλ' ἡ μὲν πρώτη ἐγινε χριστιανικὴ ἡγεμονία φόρου ὑποτελής εἰς τὴν Τουρκίαν, ἡ δὲ δευτέρα ἐδόθη εἰς τὸν Μεχμέτ πασσᾶν τῆς Αἰγύπτου μὲ μερικὰ προνόμια.

Ὁ Ὅθων ὠρίσθη νὰ εἶνε ἀνεξάρτητος κληρονομικὸς μονάρχης, ἀλλὰ μέχρι τῆς ἐνηλικιώσεώς του θὰ ἐκυβερνοῦσε τὴν χώραν ἀντιβασιλεία ἀπὸ τρεῖς ἄνδρας, τοὺς ὁποίους θὰ διώριζεν ὁ πατὴρ του Λουδοβίκος.

Κατὰ τὴν 25 Ἰανουαρίου 1833 ἀπεβιδιάσθη ὁ Ὅθων εἰς τὸ Ναύπλιον μετὰ τῆς τριμελοῦς ἐπιτροπείας. Ὁ λαὸς ὑπεδέχθη τὸν βασιλέα του μὲ δάκρυα χαρᾶς, διότι θὰ ἔπαυεν ἡ ἀναρχία.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Θ.'

ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΒΑΣΙΛΕΙΑΣ ΤΟΥ ΟΘΩΝΟΣ

Ι. Πῶς διοικεῖ ἡ Ἀντιβασιλεία.

Ἡ ἀντιβασιλεία ἀπετελεῖτο ἀπὸ τὸν Ἄρμανσπεργ, σπουδαῖον οἰκονομολόγον, τὸν Μάουερ, σοφὸν νομομαθῆ καὶ τὸν στρατηγὸν Ἐϋδεκ. Ἀμέσως δέ, μόλις ἀνέλαθεν αὐτὴ τὰ καθήκοντά της, ἐφρόντισε διὰ τὴν διοργάνωσιν τοῦ νέου βασιλείου. Διήρσεεν ὅλον τὸ κράτος εἰς 10 νομοὺς, αὐτοὺς δὲ εἰς 42 ἐπαρχίας καὶ αὐτὰς εἰς δήμους. Συνέστησε τακτικὰ δικαστήρια, μὲ τὰ ὁποῖα ἐξησφαλιζετο ἡ ζωὴ, ἡ τιμὴ καὶ ἡ ἰδιοκτησία τῶν πολιτῶν. Ἀνέθεσε τὴν διοίκησιν τῆς ἐκκλησίας εἰς τὴν Ἱερὰν Σύνοδον. Διέλυσε ἀπὸ τὰ ὑπάρχοντα 500 μοναστήρια τὰ 412 καὶ ἀπὸ τὰ 40 γυναικεία τοιαῦτα τὰ 37, τὰ δὲ εἰσοδήματα τῶν κτημάτων αὐτῶν διετέθησαν ὑπὲρ τῶν ἐκκλησιῶν καὶ τῶν σχολείων. Μετέθεσε τὸ ἐν Αἰγίνῃ ὄρφανοτροφεῖον εἰς τὸ Ναύπλιον, ὅπου ἰδρύθη καὶ ἑλληνικὸν σχολεῖον καὶ Γυμνάσιον. Ἐφρόντισε διὰ τὴν βελτίωσιν τῆς παιδείας, τῆς δικαιοσύνης, τῆς βιομηχανίας καὶ τῶν τεχνῶν. Ὁ Μάουερ δὲ ἀνεδείχθη καλὸς νομοθέτης, διότι τὰ ὑπάρχοντα δικαστικὰ συγγράμματα ποινικὸς κώδιξ καὶ ποινικὴ καὶ πολιτικὴ δικονομία εἶνε ἔργα τοῦ. Τέλος ἡ ἀντιβασιλεία ἐφρόντισε διὰ τὴν ὀργάνωσιν τοῦ στρατοῦ διὰ 5,000 Βυχαρῶν, διὰ τὴν γεωργίαν, τὴν κτηνοτροφίαν, τὸ ἐμπόριον καὶ τὴν συγκοινωνίαν.

Παρ' ὅλην ὁμῶς τὴν καλὴν διάθεσιν τῶν ἀνδρῶν αὐτοῦ ἔγιναν καὶ σφάλματα. Καὶ ταῦτα εἶνε τὰ ἑξῆς. Δὲν ἐμελέτησαν οὗτοι καλὰ τὰς ἀνάγκας τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ καὶ ἔθεσαν νόμους ἰσχύοντας εἰ

την Βυχαρίαν, οί οποιοί ἦσαν μὲν ἄριστοι καὶ ἐκφρμόσιμοι ἐκεῖ, οὐχὶ ὅμως καὶ εἰς Ἑλλάδα. Τοιοῦτοι νόμοι ἦσαν οἱ ἀναφερόμενοι εἰς τὰ σχολεῖα καὶ τὰ δικαστήρια. Ἄφ' ἐτέρου δὲν ἔπραξαν καλὰ νὰ ἀφήσουν ἔξω ἀπὸ τὸν στρατὸν τοὺς ἀγωνιστὰς τῆς ἐπαναστάσεως καὶ καὶ χωρὶς μάλιστα καμμίαν χρηματικὴν βοήθειαν. Τέλος οὗτι οἱ τρεῖς ἀντιβασίλεις δὲν ἦσαν σύμφωνοι μεταξὺ των. Ἄντι νὰ συμφιλιώνουν τὰ διάφορα κόμματα τῆς Ἑλλάδος ἕκαστος ἐξ αὐτῶν ἐφρόντιζε νὰ ἔχη μὲ τὸ μέρος του ὀρισμένον πολιτικὸν κόμμα. Ὡς ἐκ τούτου δὲν ἔλειψαν αἱ διχόνοιαι, ἡ δὲ ληστεία ἐλύμαινε τὴν χώραν.

Κατὰ τὴν 1 Ἰανουαρίου 1835 μετεφέρθη ἡ πρωτεύουσα τοῦ βασιλείου ἀπὸ τὸ Ναύπλιον εἰς τὰς Ἀθήνας διὰ τὸ ἔνδοξον ὄνομα τῆς πόλεως αὐτῆς. Κατὰ δὲ τὴν 20 Μαΐου 1835 ὁ Ὅθων ἐκηρύχθη ἐνθλικος καὶ ἀνέλαβε μόνος τὴν διοίκησιν τοῦ κράτους.

2. Πῶς ὁ Ὅθων βασιλεύει καὶ πῶς ἀναγκάζεται νὰ μεταβάλλῃ τὸ μοναρχικὸν πολίτευμα εἰς συνταγματικόν.

Ὁ Ὅθων ἠγάπησε πολὺ τὴν Ἑλλάδα καὶ ἔβλην τὴν ζωὴν του ἀφιέρωσεν εἰς τὴν καλυτέρευσιν καὶ τὴν εὐτυχίαν τοῦ λαοῦ του. Ἐμαθε καλὰ τὴν ἑλληνικὴν γλῶσσαν, ἐφόρεσε τὴν ἐθνικὴν μας ἐνδυμασίαν καὶ πάντοτε ἦτο ἀγαθός, ἐπιεικής καὶ δίκαιος. Αὐτὸς ἴδρυσεν κατὰ τὸ 1837 τὸ Πανεπιστήμιον καὶ ἐπροστάτευσεν τὰ γράμματα καὶ τὰς ἐπιστήμας. Κατὰ τὸ 1836 ἐνυμφεύθη τὴν θυγατέρα τοῦ μεγάλου δουκὸς τοῦ Ὀλδεμβούργου Ἀμαλίας, ἡ ὁποία ἦτο ἐνάρετος καὶ πολὺ δραστηρία.

Οἱ Ἕλληνες πάντες ἐζητοῦσαν πάντοτε ἀπὸ τὸν Ὅθωνα νὰ μεταβάλλῃ τὸ μοναρχικὸν πολίτευμα εἰς συνταγματικόν, ἐπειδὴ οὕτως ἦτο ἀσταθοῦς χαρακτηήρος καὶ ἤκουε τοὺς ἀνωτέρους πολιτικούς καὶ στρα-

Εἰκὼν 19. Ὁ Ὅθων.

τιωτικούς υπαλλήλους του Βυκρούς, έδισταζε να τὸ κάμη. Διὰ τοῦτο ὁ λαὸς ἦτο δυσσαρεστημένος μετὰ τοὺς ξένους καὶ τὸν βασιλέα. Ἡ Ἄγγλια, δταν ἀντελήφθη τὴν ἐπιθυμίαν τοῦ λαοῦ, ἐσυμβούλευσε τὸν Ὅθωνα χωρὶς ἀναβολὴν νὰ προβῆ εἰς τὴν παραχώρησιν τοῦ συντάγματος. Ἀλλὰ καὶ πάλιν αὐτὸς δὲν ἔκαμε τοῦτο. Ἔνεκα τούτου κατὰ τὴν 2 πρὸς τὴν 3 Σεπτεμβρίου 1843 ὁ λαὸς καὶ ὁ στρατὸς ἐπανεστάτησε, παρετάχθη δὲ εἰς τὴν πλατείαν τῶν ἀνακτόρων ὀλόκληρος ὁ στρατὸς τῆς πρωτευούσης μετὰ ἐπικεφαλῆς τοὺς Δ. Καλλέργην, συνταγματάρχην τοῦ ἑπικοῦ καὶ Ἰω. Μακρυγιάννην. Πρόεδρος τῆς ὑπὸ τοῦ λαοῦ σχηματισθείσης ἐπιτροπῆς ἦτο ὁ ναύαρχος Ἀνδρέας Μιαούλης. Ὁ βασιλεὺς τότε ἠναγκάσθη νὰ υπογράψῃ τὸ διάταγμα περὶ παραχωρήσεως τοῦ συντάγματος καὶ ἐκλογῆς ἐθνικῆς συνελεύσεως ἐντὸς μηνός, καθὼς καὶ ἄλλο τοιοῦτο περὶ ἀπονομῆς εὐαρεσκείας εἰς τοὺς ἀρχηγοὺς Καλλέργην καὶ Μακρυγιάννην διὰ τὴν τηρηθεῖσαν τάξιν. Τὴν 1 Νοεμβρίου 1843 συνεκλήθη ἡ συνέλευσις τὴν δὲ 18 Μαρτίου 1844 ἐψηφίσθη τὸ σύνταγμα τοῦ ὁποίου τὴν φύλαξιν ὠρίσθη ἐπισημῶς εἰς τὴν Βουλὴν ὁ Ὅθων. Τοιοῦτοτρόπως ἐτελείωσεν ἡ μοναρχία καὶ ἡ δύναμις τῶν Βαυαρῶν.

3. Πῶς ὁ Ὅθων χάνει τὴν ἀγάπην τοῦ λαοῦ καὶ πῶς προετοιμάζεται ἡ ἔξωσίς του.

Ἀλλὰ καὶ μετὰ τὴν ἀνακήρυξιν τοῦ συντάγματος τὰ πράγματα δὲν ἤλλαξαν τὴν κατάστασιν. Αἱ ἐκλογαὶ τῶν ἀντιπροσώπων ἐγίνοντο μετὰ τὴν βίαν καὶ τὰς νοθείας. Ἡ δυσαρέσκεια τοῦ λαοῦ κατὰ τῆς κυβερνήσεως καὶ τοῦ βασιλέως ἐμεγάλωνε. Πολλοὶ πολῖται, ἐπειδὴ δὲν εἶχαν ἐργασίαν καὶ κανένα βιοποριστικὸν ἐπάγγελμα, ἐζητοῦσαν δημοσίας θέσεις. Ἀλλὰ τὸ δημόσιον ταμεῖον δὲν ἐπαρκοῦσεν εἰς τὰς ἀπαιτήσεις των. Διὰ τοῦτο ὅλοι αὐτοὶ ἐγίνοντο ἀντιπολιτευόμενοι, ἀργότερον ἀντάρται καὶ εἰς τὸ τέλος λησταί. Ἡ ληστεία προπάντων κατὰ τὸ 1854 ἦτο εἰς μεγάλην κλίμακα. Ἐν τούτοις ἡ ἀντιδραστικότης τοῦ Ὅθωνος ἐσταμάτησε προσωρινῶς κατὰ τὸ 1854 ἐξ ἀφορμῆς τοῦ Κριμαϊκοῦ πολέμου, ὁ ὁποῖος ἐγινε μετὰξὺ Ρωσσίας καὶ Τουρκίας διὰ τὸν ἐξῆς λόγον. Κάποιος λόγιος Γάλλος ἐδημοσίευσεν, ὅτι εἰ ὀρθόδοξοι κατεπάτησαν εἰς τὰ Ἱεροσόλυμα πολλὰ ἱερά, τὰ ὁποῖα ἀνήκαν εἰς τοὺς καθολικούς. Ἡ Γαλλία τότε ἐζήτησε

ἀπὸ τὴν Τουρκίαν νὰ διατάξῃ τὴν ἀπόδοσιν αὐτῶν εἰς τοὺς καθολικούς. Ἡ Τουρκία προθύμως ἐδέχθη τῆς, ἀλλ' ἡ Ρωσία, ὡς ὀρθόδοξος, διεμαρτυρήθη καὶ ἐζήτησε τὴν ἀνάκλησιν τοῦ σουλτανικοῦ διατάγματος. Ἐπειδὴ ὅμως ἡ Τουρκία δὲν ἔπραξεν αὐτό, ἐκηρύχθη ὁ πόλεμος. Σύμμαχοι τότε τῆς Τουρκίας ἦσαν ἡ Γαλλία καὶ ἡ Ἀγγλία αἱ ὅποιοι καὶ ἐνίκησαν. Μόλις ἤρχισεν ὁ Πόλεμος, ὁ Ἑλληνικὸς λαὸς ἐτάχθη μὲ τὸ μέρος τῆς Ρωσίας. Πολλοὶ δὲ ὄταν ἔμαθαν ὅτι ὁ ἀξιοματικὸς Δημ. Καραϊσκάκης, ὁ υἱὸς τοῦ ἀρχιστρατήγου, μὲ πολλοὺς ὀπλίτας εἰσώρμησαν εἰς τὴν Ἡπειρον, ἐνεθουσιάσθησαν καὶ κατήρτισαν ἐθελοντικὰ σώματα, διὰ νὰ ἀπελευθερώσουν δούλους ἀδελφούς. Ἀλλ' ἡ Ἀγγλία καὶ ἡ Γαλλία κατέλαβαν τὸν Πειραιᾶ ἐπὶ τρία χρόνια καὶ ἠγάκασαν τὸν Ὀθωνα νὰ διαλύσῃ τὰ ἐθελοντικὰ σώματα καὶ νὰ μείνῃ ἡ Ἑλλάς οὐδετέρα. Ἡ κατοχὴ τοῦ Πειραιῶς πολιτικῶς ἐταπείνωσε τὴν Ἑλλάδα, ἔδραψε δὲ τὰς πόλεις τῶν Ἀθηνῶν καὶ τοῦ Πειραιῶς διότι ἔφερε τὴν χολέραν ἀπὸ τὴν ὁποίαν ἀπέθαναν πλέον τῶν 3000. Διὰ τοὺς λόγους αὐτοὺς ὁ Ὀθων ἀπέκτησε τότε κάποιαν δημοτικότητα.

Ἔρχεται ὅμως ἄλλο περιστατικὸν καὶ ὁ Ὀθων χάνει ἐντελῶς τὴν ἀγάπην τοῦ λαοῦ. Τὸ περιστατικὸν αὐτὸ ἦτο ὁ ὑπὲρ ἐλευθερίας πόλεμος τῶν Ἰταλῶν κατὰ τῆς Αὐστρίας, ὁ ὁποῖος ἐκηρύχθη κατὰ τὸ 1859. Κατὰ τὸν πόλεμον αὐτὸν ὁ Ἑλληνικὸς λαὸς ἐνεθουσιάσθη ὑπὲρ τοῦ δικαίου τῶν Ἰταλῶν καὶ πολλοὶ ἐθελονταὶ ἔτρεξαν εἰς τὴν Ἰταλίαν, διὰ νὰ λάβουν μέρος εἰς τὸν ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας τῆς ἀγῶνα. Ὁ Ὀθων ὅμως καὶ ἡ κυβέρνησις του δὲν ἦσαν ὑπὲρ τῶν ἀγωνιζομένων Ἰταλῶν καὶ ἐτηροῦσαν αὐτητῆράν οὐδετερότητα. Αἱ ἐφημερίδες τότε καὶ οἱ φιλελεύθεροι ἄρχισαν νὰ ἐπιτίθενται ἀναφανδὸν κατὰ τοῦ Ὑπουργείου καὶ πλαγίως κατὰ τοῦ βασιλέως, ὁ ὁποῖος ὡς Γερμανὸς ἐσυμπαθοῦσε τοὺς Αὐστριακούς. Ἀπὸ τότε ὀλίγον κατ' ὀλίγον οἱ ἀντιπολιτευόμενοι ἔγιναν περισσότεροι καὶ εἰς τὸ τέλος ἐπανεστάτησαν, ὅπως δὲ θὰ ἴδωμεν παρακάτω κατῴρθωσαν νὰ ἐκδιώξουν τὸν Ὀθωνα.

4. Πῶς γίνεται ἡ ἔξωσις τοῦ Ὀθωνος.

Ἡ ἀπογοήτευσις τὴν ὁποίαν ἠτθάνθη ὁ Ἑλληνικὸς λαὸς καὶ πρὸ πάντων ἡ σπουδάζουσα νεολαία κατὰ τὸν πόλεμον Ἰταλίας καὶ Αὐ-

στρίας δὲν ἔμεινεν εἰς παθητικὴν ἡσυχίαν, ἀλλ' ἐξέσπασεν εἰς ἀγανάκτησιν ἐναντίον τοῦ βασιλέως. Ἡ κοινὴ γνώμη ἤρχισε φανερώς νὰ ἐξεγείρεται ἐναντίον τοῦ θρόνου. Ὁ Ὄθων ἐσκέφθη τότε πρὸς καθυσχύασιν τοῦ λαοῦ νὰ ἀντικαταστήσῃ τὸν τότε πρωθυπουργὸν Δ. Μιαούλην διὰ τοῦ δημοτικωτάτου ναυάρχου Κωνστ. Κανάρη. Ἄλλ' ὁ Κανάρης ἐζήτησεν ἀπὸ τὸν βασιλέα τὴν αὐστηρὰν ἐφαρμογὴν τοῦ συντάγματος, τὴν διάλυσιν τῆς Βουλῆς, τὴν ἀπομάκρυνσιν ἀπὸ τὴν αὐτὴν ἔλων τῶν ἰδιαιτέρων συμβούλων καὶ τὴν σύστασιν πολιτοφυλακῆς ἢ ἐθνοφυλακῆς δηλαδὴ τὴν ἀσκήσιν εἰς τὰ ἔπλα ἔλου τοῦ δυναμένου νὰ φέρῃ ἔπλα λαοῦ. Ὁ Ὄθων ὁμως δὲν ἐνέκρινεν αὐτά. Ἡ ἀποτυχία αὐτῆ τοῦ Κανάρη νὰ γίνῃ πρωθυπουργὸς ἐξέσπασε κατὰ τὴν 1 Φεβρουαρίου 1862 εἰς στρατιωτικὴν ἐπανάστασιν εἰς τὸ Ναύπλιον. Ἡ ἐπανάστασις κατεστάλη διὰ τῶν ἔπλων, ἀλλ' ἀμέσως ἐξεργάγησαν ἄλλαι τοιαῦται εἰς τὴν Σύρον, τὴν Τρίπολιν, τὸ Ἄργος καὶ τὴν Κυπαρισσίαν, κατὰ τὰς ὁποίας ὁ λαὸς ἐζήτησεν νὰ γίνουσι δεκτὰ ὅσα ἐπρότεινεν ὁ Κανάρης καὶ ἀκόμη νὰ ἐκλεχθῇ ὀρθόδοξος διάδοχος, διότι ὁ Ὄθων ἦτο ἄεκνος. Καὶ αἱ ἐπαναστάσεις ὁμως αὐταὶ κατεσβέσθησαν διὰ τῶν ἔπλων. Ἄλλ' οἱ ἐπαναστάται διασκορπισθέντες ἐνεργοῦσαν πανταχοῦ συνωμοσίας καὶ ἐξηρέθιζαν τὸν λαόν, ἀποκαλοῦντες τὸν μὲν Ὄθωνα «τύραννον», τὴν δὲ Ἀμαλίαν «ὑγιάναν». Τότε κατὰ συμβουλὴν τῆς κυβερνήσεως οἱ βασιλεῖς ἀπεφάσισαν νὰ κάμουν μίαν περιουσίαν εἰς τὰς ἐπαρχίας μὲ τὴν ἐλπίδα ὅτι ὁ λαὸς θὰ ἤλλασεν γνώμην. Τὴν 1ην τοῦ Ὀκτωβρίου 1862 ἀνεχώρησαν μὲ τὴν βασιλικὴν θαλαμηγὸν «Ἀμαλίαν» διὰ τὴν Πελοπόννησον. Ἐνῶ ὁμως εὐρίσκοντο εἰς τὰς Καλάμας, μαθάνουσι ὅτι ὁ γηραιὸς ἀγωνιστὴς Θεόδωρος Γρίβας ὑψώσεν τὴν σημαίαν τῆς ἐπανάστασεως εἰς τὴν Βόνιτσαν. Τὴν ἄλλην ἡμέραν (8 Ὀκτωβρίου) μαθάνουσι ὅτι ἐπανεστάτησε τὸ Μεσολόγγιον καὶ αἱ Πάτραι. Ἀμέσως τότε ἔσπευσαν νὰ ἐπιστρέψουν εἰς τὰς Ἀθήνας. Ἄλλ' ὅταν ἦ «Ἀμαλία» ἐπλησίαζε νὰ εἰσέλθῃ εἰς τὸν λιμένα τοῦ Πειραιῶς, εὐρέθη πρὸ τοῦ ἐπαναστατημένου λαοῦ τῶν Ἀθηνῶν καὶ τοῦ Πειραιῶς.

Οἱ κύριοι ἀρχηγοὶ τῆς ἐπανάστασεως ἦσαν ὁ Δ. Βούλγαρης, ἐξ Ὑδρας καὶ ὁ Ἐπαμ. Δεληγεώργης, ἐκ Μεσολογγίου. Διὰ τοῦ συνταχθέντος πρωτολόλλου ἐκηρύχθη ἔκπτωτος ὁ Ὄθων καὶ ἡ δυναστεία του, ἐσχηματίσθη δὲ προσωρινὴ κυβέρνησις ἀπὸ τὸν Βούλγαρην, Κανάρην καὶ Ρουφὸν μέχρι τῆς ἐκλογῆς τοῦ νέου βασιλέως

ὑπὸ τῆς Ἐθνικῆς Συνελεύσεως. Ὁ Ὅθων, ὅταν εἶδεν εἰς τὴν παραλίαν τοῦ Πειραιῶς συγκεντρωμένους τοὺς ἐπαναστάτας, δὲν ἀπεβιδάσθη, ἀλλὰ διέταξε τὸν πλοίαρχον τῆς θαλαμηγοῦ νὰ ἀγκυροβολήσῃ εἰς τὴν Σαλαμίνα. Ἐκεῖ μετέβησαν τότε οἱ πρέσβεις Ἀγγλίας καὶ Γαλλίας, οἱ ὅποιοι συνεβούλευσαν αὐτὸν νὰ ἀναχωρήσῃ διὰ τὴν πατρίδα του πρὸς ἀποφυγὴν αἱματοχυσίας. Ὁ Ὅθων ἐδέχθη τοῦτο περιλῦπος καὶ μὲ δάκρυα εἰς τοὺς ὀφθαλμοὺς ἀνεχώρησε δι' Ἐυρώπην μετὰ τῆς Ἀμαλίας, ἐπιβιδοσθέντες εἰς τὸ ὑπὸ τοῦ Ἀγγλοῦ πρέσβεως προσφερθὲν ἀγγλικὸν ἀτμόπλοιον «Σκύλλα».

Ὁ Ὅθων ἀπέθανεν εἰς τὴν Βαμβέργην μετὰ 5 ἔτη εἰς ἡλικίαν 52 ἐτῶν, ἐνεταφιάσθη δὲ κατὰ τὴν ἐπιθυμίαν του φορῶν τὴν ἑλληνικὴν στολήν.

Ἡ φουστανέλλα, τὴν ὁποίαν ἐφοροῦσεν ὡς βασιλεύς, φυλάσσεται εἰς τὸ Μουσεῖον τοῦ Μονάχου.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ι΄.

ΠΟΙΑ ΕΙΝΕ ΤΑ ΣΠΟΥΔΑΙΟΤΕΡΑ ΣΥΜΒΑΝΤΑ ΚΑΤΑ ΤΗΝ
ΒΑΣΙΛΕΙΑΝ ΤΟΥ ΓΕΩΡΓΙΟΥ Α΄. ΜΕΧΡΙ ΤΗΣ ΣΤΡΑΤΙΩΤΙΚΗΣ
ΕΓΗΝΑΣΤΑΣΕΩΣ ΤΟΥ 1909.

Ι. Τί συνέβησαν κατὰ τὴν μεταβασίλειαν.

Ἡ προσωρινὴ κυβέρνησις μετὰ τὴν καθάρσειν τοῦ Ὅθωνος καὶ τῆς Ἀμαλίας ἐπροκήρυξεν ἐκλογὰς ἔθνοσυνελεύσεως. Οἱ νέοι ἐκλεχθέντες πληρεξούσιοι τῆς Β' ἐν Ἀθήναις Ἐθνοσυνελεύσεως συνήλθον ὑπὸ τὴν προσωρικὴν προεδρείαν τοῦ Δ. Κριεζῆ καὶ ἀνέθεσαν τὴν ἐξουσίαν εἰς τὴν τριμελῆ ἐπιτροπὴν. Ἐπειδὴ ὁμοῦς τὰ μέλη αὐτῆς διεφώνησαν μετὰ τῶν παρητήθη αὐτῆ καὶ ἀνέλαβε τὴν ἐξουσίαν ὁ πρόεδρος τῆς Ἐθνοσυνελεύσεως Ζηνοβίος Βάλδης. Κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην συνέβησαν ταραχαὶ καὶ ἐφρονεύθησαν 150 ἄνδρες. Ἐν τῷ μεταξὺ ἐγίνε δημοψήφισμα διὰ τὴν ἐκλογὴν βασιλέως καὶ ὡς τοιοῦτος ἐξελέγη σχεδὸν παμφηφει ὁ πρίγκηψ Ἀλδέρτος τῆς Ἀγγλίας. Ἐπειδὴ ὁμοῦς ἡ Ἀγγλία ἔνεκα διπλωματικῶν ὑποχρεώσεων δὲν ἀπέδεχθη τὴν ἐκλογὴν, ἡ Ἐθνοσυνέλευσις κατ' εἰσήγησιν.

ος εξέλεξεν έμοφώνως τόν Γεώργιον Α', υιόν τοῦ βασι-
ανίας Χριστιανού. Ἡ Ἀγγλία τότε παρεχώρησεν εἰς τήν
εἰς Ἰονίους νήσους, τὰς ἐποίας ἕως τότε κατείχεν.

Εἰκὼν 20. Ὁ Γεώργιος.

βασιλεὺς ἀποδεχθεὶς τὸ ἑλληνικὸν στέμμα ἔφθασεν εἰς
κατὰ τὴν 18 Ὀκτωβρίου 1863, τὴν δὲ ἐπομένην ὥρμη-
της Ἐθνοσυνελεύσεως. Ἡ Ἐθνοσυνέλευσις μετὰ τὴν
Ἰονίων νήσων προέβη εἰς τὴν ἐπιψήφισιν τοῦ νέου συν-
ταργήσασα τὴν γερωσίαν.

2. Πῶς ἐπαναστατεῖ ἡ Κρήτη κατὰ τῶν Τούρκων κατὰ τὸ 1866 καὶ ζητεῖ τὴν ἔνωσιν μετὰ τῆς μητρὸς Ἑλλάδος.

Οἱ Τούρκοι μετὰ τὴν ἐπανάστασιν τῆς Κρήτης κατὰ τὸ 1858 ὑπεσχέθησαν ὅτι θὰ ἐσέβοντο τὰ τότε παραχωρηθέντα προνόμια περὶ αὐτοδιοικήσεως τῶν κοινοτήτων τῆς νήσου. Δὲν ἐκράτησαν ὁμῶς τὸν λόγον τῶν Ἐκτὸς αὐτοῦ κατεπίεζαν καὶ ἐβασάνιζαν πολὺ τὸν Κρητικὸν λαόν. Οἱ Κρήτες μὴ δυνάμενοι νὰ ὑποφέρουν τὰ βάσανα τῆς σκληριᾶς ἔκαμαν γενικὴν συνέλευσιν κατὰ τὰ τέλη Αὐγούστου 1866 εἰς τὰ Σφακιά καὶ ἀπεφάσισαν νὰ καταλύσουν τὴν ἐξουσίαν τοῦ Σουλτάνου καὶ νὰ κηρύξουν τὴν προσάρτησιν τῆς νήσου εἰς τὸ βασίλειον τῆς Ἑλλάδος. Τὸ κήρυγμα αὐτὸ ἐνεθουσίασεν ὄλους τοὺς Ἕλληνας καὶ τοὺς φιλέλληνας. Ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα ἔτρεξαν τότε πολλοὶ ἔθελονται καὶ μετὰξὺ αὐτῶν οἱ συνταγματάρχαι Πάνος Κορωνάτος καὶ Χαραλάμπης Ζυμβρακάκης. Ἐγένον δὲ πολλοὶ φιλοκρητικοὶ οὐλόγοι εἰς τὰς Ἀθήνας, τὴν Σύρον καὶ ἀλλαχοῦ, διὰ τὴν συλλογὴν χρημάτων καὶ πολεμοφοδίων. Ἡ Ἑλληνικὴ κυβέρνησις δὲν ἠδύνατο νὰ βοηθήσῃ, διότι ἀφ' ἑνὸς μὲν κατόπιν τῶν πολλῶν στάσεων εἶχεν ἐξαντληθῆ οἰκονομικῶς, ἀφ' ἑτέρου δὲ θὰ περιεπλέκετο εἰς πόλεμον μὲ τὴν Τουρκίαν. Μόνον ἢ ἐν Σύρῳ ἐπιτροπὴ ἀπέστειλε τακτικὰ πολεμοφόδια καὶ τροφὰς μὲ τὰ μικρὰ ἀτμόπλοια « Πανελληνίων » καὶ « Ὑδρα », τὰ ὁποῖα ἀφόδως διέσχιζαν τὸν ἀποκλεισμόν τῶν τουρκικῶν πολεμικῶν καὶ προσήγγιζαν εἰς τὰ διάφορα παράλια τῆς νήσου.

Οἱ Κρήτες κατ' ἀρχὰς ἐνικοῦσαν τοὺς Τούρκους εἰς ὅλα τὰ μέρη τῆς νήσου. Ἀλλὰ κατὰ τὴν μάχην τοῦ Βαφῆ τοῦ Ἀποκωρώνου, κατὰ τὴν ὁποίαν οἱ Κρήτες καὶ οἱ ἔθελονται ἐπολέμησαν πρὸς πενταπλάσιον τουρκαιγυπτιακὸν στρατόν, ἐνίκηθησαν, συνελήφθησαν δὲ αἰχμάλωτοι οἱ ἀξιωματικοὶ Μάνος, Βαρόδης καὶ Βούλγαρις, οἱ ὁποῖοι ὠδηγήθησαν πυμνωδῶς εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν.

Τὸ ἀτύχημα αὐτὸ δὲν κατέβαλε τὸ φρόνημα τῶν Κρητῶν, οὔτε ἔμετρίασε τὸν ἐνθουσιασμόν τῶν φιλελλήνων. Τὸ δὲ κατὰ τὰς ἀρχὰς Νοεμβρίου ὀλοκαύτωμα τῆς Μονῆς Ἀρκαδίου τῆς Ρεθύμνης ἔκαμε νὰ συγκινηθῇ ὁ πολιτισμένος κόσμος διὰ τὸν δίκαιον ἀγῶνα

της Κρήτης. Εἰς τὴν ἀρχαιοτάτην αὐτὴν Μονὴν εἶχαν συγκεντρωθῆ πολλοὶ ἐπαναστάται καὶ καλόγηροὶ τῆς Μονῆς, ὀπλισμένοι καὶ αὐτοί. Οἱ Τούρκοι, ἀφοῦ περιέζωσαν τὴν Μονήν, ἐζήτησαν τὴν παράδοσιν. Ἐπειδὴ ὁμως δὲν ἐπέτυχαν αὐτό, ἤρχισαν νὰ κανονισθοῦν τὰ τεῖχη τῆς Μονῆς καὶ ἀπὸ τὰ ἀνοίγματα ἤρχισαν ἐφοδοῦν ἀπὸ τὴν αὐλήν. Οἱ ἐπαναστάται ἐξακολουθοῦσαν νὰ πυροβολοῦν μέσα εἰς τὴν αὐλήν. Ἄλλ' ὅταν οἱ Τούρκοι ἐπρόκειτο νὰ εἰσβάλουν εἰς τὰ οἰκίματα τῆς Μονῆς, τὰ ἐντὸς αὐτῶν εὕρισκόμενα γυναικόπαιδα καθὼς καὶ πολλοὶ καλόγηροι, διὰ νὰ μὴ πέσουν εἰς τὰς χεῖρας τῶν Τούρκων, ἐπροτίμησαν τὸν θάνατον. Τότε ὁ ἡγούμενος Γαβριήλ κατέρχεται εἰς τὰ ὑπόγεια καὶ θέτει πῦρ εἰς τὰ ἐκεῖ εὕρισκόμενα φορτία πυρρίτιδος. Τοιουτοτρόπως ὅλοι οἱ ἐντὸς τῆς Μονῆς ἔγιναν ὀλοκαύτωμα τοῦ πυρός, ἡ δὲ μονὴ εἰς σωροὺς ἀπὸ ἐρείπια.

Τὸ γεγονός αὐτὸ ἔκαμε νὰ μεταβληθῆ ἡ στάσις τῆς ἐπισήμου Γαλλίας ὑπὲρ τοῦ ἀγῶνος καὶ νὰ τρέξουν εἰς τὴν Κρήτην πολλοὶ ἔθελονται καὶ φιλέλληνες.

Οἱ ἐπαναστάται ἐξακολουθοῦσαν νὰ μάχωνται γεναίως, τροφοδοτούμενοι καὶ ἐφοδιαζόμενοι μὲ τὰ ἀτμόπλοια « Ἀρκάδι » καὶ « Ἐνωσις », τὰ ὁποῖα τότε ἠγοράσθησαν ἀπὸ Ἑλλήνας διαμένοντας εἰς τὴν Ἀγγλίαν.

Ἐπειδὴ ὁμως ὁ Σουλτᾶνος δὲν ἠδύνατο νὰ καταβάλῃ τὴν ἐπανάστασιν, διέκοψε τὰς σχέσεις μετὰ τῆς Ἑλλάδος καὶ ἤρχισε νὰ ἐκδιώκῃ τοὺς Ἑλλήνας ἀπὸ τὴν Τουρκίαν, διότι ἡ Ἑλλὰς ὑπεστήριξε τὴν ἐπανάστασιν αὐτὴν. Τότε ἐπενέδθησαν αἱ μεγάλαι δυνάμεις καὶ υπεχρέωσαν διὰ τοῦ συνεδρίου τοῦ Βερολίνου τὴν μὲν Ἑλλάδα νὰ παύσῃ νὰ ὑποστηρίξῃ τὴν κρητικὴν ἐπανάστασιν, τὴν δὲ Τουρκίαν νὰ μὴ ἐκδιώξῃ τοὺς Ἑλλήνας ἀπὸ τὴν χώραν τῆς, νὰ δώσῃ δὲ ἀνὰ λόγου προνόμια εἰς τὴν Κρήτην. Τοιουτοτρόπως ἔσβυσεν ἡ κρητικὴ ἐπανάστασις τοῦ 1866, ἡ ὁποία ἐκράτησεν ἐπὶ τρία χρόνια.]

3. Ἦὼς γίνεται ὁ [Ρωσοτουρκικὸς πόλεμος τοῦ 1877 καὶ ποῖα ἀποτελέσματα ἔχει.

Αἱ βουλγαρικαὶ ἐπαναστατικαὶ ἐταιρεῖαι, αἱ λεγόμεναι κομιτάτα, διὰν κατὰ τὸ 1876 ἤρχισεν ὁ σερβοτουρκικὸς πόλεμος, ἤρχισαν νὰ ἐπιτίθενται κατὰ τῶν τουρκικῶν πληθυσμῶν τῆς Θράκης. Ἄλλὰ τὰ

κινήματα αὐτὰ εὐκόλως εἰ Τούρκοι κατέπνιξαν, ἀντεκδικούμενοι δὲ προέβησαν εἰς θηριώδεις σφαγὰς κατὰ τῶν Βουλγάρων. Τότε ὁ μέγας φιλόανθρωπος πολιτικός τῆς Ἀγγλίας Γιάδστον παρρησίᾳ ἐστιγμάτισε τὰς Τουρκικὰς ὁμότητες καὶ ἐζήτησε τὴν ἀπομάκρυνσιν τῆς Τουρκικῆς ἐξουσίας ἐκ τῆς Εὐρώπης. Ἡ φωνὴ τοῦ Γιάδστονος ἔφερε μεγάλην συγκίνησιν εἰς τὴν Ρωσίαν, ἣ ὅποια καὶ ἐκήρυξε τὸν πόλεμον κατὰ τῆς Τουρκίας, διὰ τὴν αὐτόνομήσιν τὴν Βουλγαρίαν. Ὁ Ρωσικὸς στρατός, ἀφροῦ ἐπέρασε τὸν Δούναβιν, κατέλαβε τὴν Βουλγαρίαν καὶ ἐπροχώρησε πρὸς τὰ κάτω. Εὗρεν ὅμως μεγάλην ἀντίστασιν εἰς τὸ φρούριον τῆς Πλεύνας. Ἐν τέλει ὑπερενίκησε καὶ τὸ ἐμπόδιον αὐτὸ καὶ ἂν καὶ ἦτο χειμῶν τότε ὑπερέβη τὸν ΑἼμον καὶ ἔφθασε πρὸ τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Τότε ἡ Τουρκία ἠναγκάσθη νὰ ὑπογράψῃ τὴν συνθήκην τοῦ Ἁγίου Στεφάνου, προαστείου τῆς Κωνσταντινουπόλεως, τὸ ὅποσον εἶχαν καταλάβει οἱ Ρῶσοι. Διὰ τῆς συνθήκης αὐτῆς ἔγιναν ἀνεξάρτητοι ἡ Σερβία, ἡ Ρουμανία καὶ τὸ Μαυροβούνιον, ἡ δὲ Βουλγαρία χώρα ὑποτελῆς εἰς τὴν Τουρκίαν, περιλαμβάνουσα πολλὰ μέρη τῆς Θράκης καὶ τῆς Μακεδονίας. Διὰ τὴν Ἑλλάδα κατὰ διαταγὴν τοῦ Τσάρου οὐδὲ σπιθαμὴ γῆς ἐδίδετο, διότι δὲν ἔλαβε μέρος εἰς τὸν πόλεμον κατὰ προτροπὴν τῆς Ἀγγλίας, παρὰ μόνον μίαν μικρὰν προέλασιν ὀλίγου στρατοῦ εἰς τὴν Θεσσαλίαν ἔκαμε τρεῖς ἡμέρας πρὸ τῆς ὑπογραφῆς τῆς συνθήκης. Εὐτυχῶς εἰς τὴν συνθήκην αὐτὴν ἀντετάχθη ὁ φιλέλληνας Ἀγγλος πρωθυπουργὸς Γιάδστον καὶ τοιοῦτοτρόπως δὲν ἐφημερίσθη αὐτῇ. Κατὰ Μάρτιον δὲ τοῦ 1881 αἱ τρεῖς μεγάλαι δυνάμεις ἔλυσαν τὸ ζήτημα διὰ τῆς Βερολινείου συνθήκης. Διὰ τῆς συνθήκης αὐτῆς περιωρίσθησαν τὰ ὄρια τῆς Βουλγαρίας, ἡ Ἀνατολικὴ Ρωμυλία ἔγινεν αὐτόνομος με κυβερνήτην χριστιανὸν καὶ ἡ Ἑλλάς ἔλαβε τὴν Θεσσαλίαν καὶ τὸ διαμέρισμα τῆς Ἄρτης ἀπὸ τὴν Ἠπειρὸν. Εἰς τὴν διπλωματικὴν αὐτὴν νίκην πολὺ συνετέλεσε καὶ ὁ τότε σὺμφρων πρωθυπουργὸς τῆς Ἑλλάδος Ἀλέξ. Κουμουνοδούρος. Τὸ Ἐθνικὸν Πανεπιστήμιον, διὰ τὴν δειξῆν τὴν ἐθνικὴν εὐγνωμοσύνην πρὸς τὸν μέγαν φιλέλληνα Γιάδστονα, ἔστησε διὰ πανελληνίων ἐράνων τὸν ἀνδριάντα του πρὸ τῆς εἰσόδου αὐτοῦ.

3. Πώς οί Βούλγαροι διὰ πραξικοπήματος καταλαμβάνουν τήν Ἀνατολικήν Ρωμυλίαν.

Ὅπως εἶπαμεν ἄνωτέρω, ἡ Ἀνατολική Ρωμυλία διὰ τῆς συνθήκης τοῦ Βερολίνου ἐγένετο αὐτόνομος. Κυβερνήτης αὐτῆς εἶχε διορισθῆ χριστιανός, ὁ δὲ στρατός ἀπετελεῖτο ἀπὸ ἐντοπίους χριστιανούς ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν ἄνωτέρων Εὐρωπαίων ἀξιωματικῶν. Ἡ Βουλγαρία ἀργότερον ἐγένετο ἡγεμονία καὶ εἶχεν ἡγεμόνα τὸν ἀνεψιὸν τοῦ Τσάρου καὶ ἀξιωματικὸν τοῦ Πρωσικοῦ στρατοῦ Ἀλέξανδρον Βάιτεμπεργ.

Ὁ Ἀλέξανδρος κατόπιν συνεννόησεως μὲ τὴν κυβέρνησίν του, πραξικοπηματικῶς, διατάσσει τὸν στρατὸν του καὶ καταλαμβάνει κατὰ τὴν 6 Σεπτεμβρίου 1885 τὴν Ἀνατολικήν Ρωμυλίαν, ἐκδιώκει τὸν κυβερνήτην αὐτῆς καὶ κηρύσσει τὴν ἔνωσιν αὐτῆς μετὰ τῆς Βουλγαρίας.

Ἡ λυπηρὰ διὰ τὴν Ἑλλάδα εἰδησις κατετάραξεν ὅλους τοὺς Ἕλληνας, ὅλοι δὲ ἐπιμόνως ἐζητοῦσαν τὸν πόλεμον, διὰ νὰ ὑπερασπισθοῦν τὴν καταληφθεῖσαν ἑλληνικὴν χώραν. Ἡ τότε Κυβέρνησις ὑπὸ τὴν προεδρίαν τοῦ Θεοδώρου Δεληγιάννη ἠναγκάσθη νὰ διατάξῃ γενικὴν ἐπιστράτευσιν. Ἄλλ' αἱ Εὐρωπαϊκαὶ δυνάμεις φοβούμεναι τὴν διατάραξιν τῆς εὐρωπαϊκῆς εἰρήνης ἐξηνάγκασαν μὲ γενικὸν ἀποκλεισμόν τὴν Ἑλλάδα, εἰς τὸν ὁποῖον δὲν ἔλαβε μέρος μόνον ἡ Γαλλία, νὰ παρχιτηθῇ τοῦ πολέμου. Εἰς τὰ σύνορα ἕως ἐγέναν συμπλοκαὶ μὲ τοὺς Τούρκους, κατὰ τὰς ὁποίας ἀνεδείχθησαν νικηταὶ οἱ Ἕλληνες, ἐκτὸς τοῦ ἀτυχήματος τῆς Κούτρας. Ὁ ἀνανδρος καὶ δειλὸς ἀξιωματικὸς Πηνιὸς μετὰ τὸν ἥρωϊκὸν θάνατον τοῦ διοικητοῦ Κ, Λύρη, παρέδωκε τὰ ὅπλα καὶ παρεδόθη μὲ 310 ἐκλεκτοὺς εὐζώνους εἰς τοὺς Τούρκους. Οἱ Τούρκοι τότε δι' ἐμπαιγμὸν περιφέρουσι αὐτοὺς εἰς πολλὰς πόλεις τῆς Μακεδονίας καὶ κατόπιν τοὺς ὠδήγησαν εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν.

Κατὰ τὸ 1889 ἡ Κρήτη πάλιν ἀνεπέτασε τὴν σημαίαν τῆς ἐπανάστασεως, ἀλλὰ καὶ ἡ ἐπανάστασις αὐτὴ κατεσβέσθη ὅπως αἱ προηγούμεναι, διότι δὲν ὑπεστηρίχθη οὔτε ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα οὔτε ἀπὸ τὴν Εὐρώπην.

Κατὰ τὰ χρόνια ἐκεῖνα ἡ Ἑλλάς διὰ τοῦ ἐξόχου πολιτικοῦ καὶ

πρωθυπουργῶς της Χαριλάου Τρικούπη ἤρχισε νὰ ὀργανώνεται οικονομικῶς καὶ ναυτικῶς. Τότε ἠγοράσθησαν τὰ 3 θωρηκτὰ «Υδρα», «Σπέτσι» καὶ «Ψαρρά». Ἐπίσης ἀπὸ τότε ἤρχισε νὰ ἐκπολιτίζεται ἡ χώρα διὰ τῆς κατασκευῆς σιδηροδρόμων καὶ δημοσίων ἔργων.

Β. Πῶς ἔγενεν ἡ Κρητικὴ ἐπανάστασις τοῦ 1897 καὶ ὁ ἐξ αὐτῆς Ἑλληνοτουρκικὸς πόλεμος.

Κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ 1897 οἱ Τουρκοκρῆτες τῶν Χανίων ἔκαμαν σφαγὰς τῶν χριστιανῶν, διότι αὐτοὶ ἐζήτησαν τὴν ἔνωσιν τῆς νήσου μετὰ τῆς Ἑλλάδος. Ἐνεκὰ τούτου οἱ χριστιανοὶ Κρῆτες ἐπανεστάτησαν καὶ ἐκήρυξαν τὴν ἔνωσιν. Ὁ λαὸς τῶν Ἀθηνῶν, δταν ἔμαθε τὰς σφαγὰς τῶν Χριστιανῶν, ἐξηρεθίσθη καὶ μὲ μεγάλας διαδηλώσεις ἐζήτηρεν ἀπὸ τὴν Κυβέρνησιν καὶ τὸν Βασιλέα νὰ κηρυχθῆ ὁ πόλεμος. Ἐτοιμασίᾳ ὅμως διὰ πόλεμον δὲν ὑπῆρχε καμμία. Ὁ στρατὸς εὗρισκετο εἰς κακὴν κατάστασιν καὶ ἀνοργάνωτος, ἐνῶ ἀπ' ἐναντίας οἱ Τούρκοι εἶχαν καὶ πολὺ περισσότερον στρατὸν καὶ ἀφθονα πολυμοφάδια καὶ ὀργανωτὰς Γερμανοὺς ἀξιωματικούς.

Ὁ τότε πρωθυπουργὸς Θ. Δελγιγιάννης παρασυρθὲς ἀπὸ τὸν βασιλέα Γεώργιον Α', ὁ ὅποιος εἶπεν ὅτι θὰ ἠγγιθῆ 300,000 Ἑλλήνων καὶ θὰ εἰσβάλῃ εἰς τὴν Μακεδονίαν, ἀπεφάσισε νὰ ἐπεμβῆ εἰς τὰ πράγματα τῆς Κρήτης. Ἀπεστάλη λοιπὸν τότε εἰς τὴν Κρήτην Ἑλληνικὸς στρατὸς μὲ ἐπικεφαλῆς τὸν συνταγματάρχην Τιμ. Βάσσον, ὁ ὅποιος κατέλαβε τὴν νῆσον ἐν ὀνόματι τοῦ βασιλέως Γεωργίου. Συγχρόνως ὅμως οἱ στόλοι τῶν δυνάμεων κατέλαβαν τὰ Χανιά καὶ ἀπέκλεισαν τὴν νῆσον. Ἀπὸ τὸν λόγον αὐτὸν ἡ Τουρκία κατὰ τὴν 5ην Ἀπριλίου τοῦ 1897 ἐκήρυξε τὸν πόλεμον κατὰ τῆς Ἑλλάδος. Ἡ πάλῃ ἦτο ἄνισος, ὅπως εἶπαμεν. Μόλα ταῦτα ὁ Ἑλληνικὸς Στρατὸς ἐπὶ 7 ἡμέρας ἀπέκρουε γενναίως εἰς τὰ σύνορα τὰς ἐφόδους τῶν Τούρκων. Ἐπὶ τέλους ὅμως οἱ Τούρκοι κατῴρθωσαν νὰ σπάσουν τὸ μέτωπον τῆς Μελοῦνας καὶ νὰ εἰσβάλουν εἰς τὴν Θεσσαλίαν. Ὁ Ἑλληνικὸς στρατὸς ὑπεχώρησε μέχρι τῆς Λαμίας, ἀφ' οὗ ἔδωκε μάχας εἰς τὰ Φάρσαλα, τὸ Βελεστίνον καὶ τὸν Δομοκόν. Τότε ἐπενέβησαν αἱ μεγάλαι δυνάμεις καὶ ὑπεγράφη εἰρήνη, κατὰ τὴν ὁποίαν ἡ Ἑλλὰς ὑπεχρέωθη νὰ πληρώσῃ εἰς τὴν Τουρκίαν 4 ἑκατομμύρια λιρῶν ὡς πολεμικὴν ἀποζημίωσιν. Μετὰ τοῦτο αἱ δυνά-

μεις ἀνεκήρυξαν τὴν Κρήτην αὐτόνομον ἡγεμονίαν καὶ κατὰ τὴν 14 Νοεμβρίου 1898 διώρισαν ὑπατον ἀρμοστήν αὐτῆς τὸν Ἑλληνα πρίγκηπα Γεώργιον. Κατὰ δὲ τὸ 1906 ὅποτε παρητήθη ὁ Γεώργιος διωρίσθη ὁ Ἀλέξ. Ζαΐμης.

6. Πῶς ἀρχίζει ὁ Μακεδονικὸς ἀγὼν κατὰ τῶν Βουλγάρων κομιτατζίδων.

Μετὰ τὸν ἀτυχῆ πόλεμον τοῦ 1897 τὰ διάφορα Βουλγαρικά κομιτάτα τὰ ὁποῖα εἶχαν ἔθραν τὴν Σόφίαν, ἤρχισαν νὰ ἀποστέλλουν εἰς τὴν Μακεδονίαν ἐνόπλους ληττοσυμμορίας κομιτατζίδων. Σκοπὸς αὐτῶν ἦτο νὰ ἀναγκάσουν διὰ τῆς βίας καὶ τῆς τρομοκρατίας τοὺς σλαυεφώνους Ἑλληνας νὰ γίνωνται σχισματικοὶ τῆς Βουλγαρικῆς Ἐξαρχίας καὶ νὰ μὴν ὑπάγωνται εἰς τὸ Πατριαρχεῖον. Διὰ τοῦ τρόπου αὐτοῦ ἐνόμιζαν ὅτι μίαν ἡμέραν θὰ εἶχον δικαιώματα ἐπὶ τῆς Μακεδονίας. Ἐκτὸς τοῦ μέσου αὐτοῦ οἱ Βούλγαροι ἤρχισαν νὰ κτίζουν σχολεῖα καὶ ἐκκλησίας εἰς τὴν Μακεδονίαν εἰς τὰ ὁποῖα ἐστελλαν πρὸς προπαγανδισμόν τοὺς καλυτέρους διδασκάλους καὶ ἱερεῖς πληρώνοντες εἰς αὐτοὺς ἱκανοποιητικωτάτους μισθοὺς. Τὰ σχέδια αὐτὰ τῶν Βουλγάρων ἐνόησε πρῶτος ὁ ὑπολοχαγὸς τοῦ πυροβολικοῦ Παῦλος Μελάς καὶ ἀπεράτισε νὰ θυσιάσῃ τὴν ζωὴν του χάριν τῆς Ἑλληνικωτάτης Μακεδονίας. Κατήρτισε λοιπὸν κατόπιν συνεννοήσεως μετὰ τῆς Ἐθνικῆς Ἐταιρείας ἀνταρτικὸν σῶμα καὶ εἰσέβλεν εἰς αὐτήν. Εἰς πολλὰς συμπλοκάς μετὰ τῶν συμμοριῶν τῶν κομιτατζίδων ἐφάνη ἥρωα καὶ ἄλλων μὲν ἐπέφερε τὴν καταστροφὴν, ἄλλων δὲ τὴν διάλυσιν. Προδοθεὶς ὁμως εἰς τὰς Τουρκικὰς ἀρχὰς περιεκυκλώθη μετὰ τῶν ἀνδρῶν του παρὰ τὴν Σιάτισταν τῆς Καστορίας ὑπὸ μεγάλου Τουρκικοῦ ἀποσπάσματος καὶ ἐφονεύθη κατὰ τὴν 15ην Ὀκτωβρίου 1904.

Ὁ ἥρωϊκὸς θάνατος τοῦ Μελά συνεκίνησε πολλοὺς καὶ γενναίους Ἑλληνας ἀξιωματικούς, οἱ ἑποιοὶ μετέβησαν ἐπικεφαλῆς ἀνταρτικῶν σωμάτων εἰς τὴν Μακεδονίαν, ὅπου καὶ ἔδρασαν. Τοιοῦτοι ἦσαν ὁ καπετὰν Ῥέμπελος, ὁ καπετὰν Τσόντος, ὁ καπετὰν Κρόμπας, ὁ καπετὰν Φούφας, ὁ καπετὰν Τρομάρας, ὁ καπετὰν Δομένικας καὶ ἄλλοι. Πρὸ πάντων ὁ καπετὰν Φούφας ἐκ Κυνουρίας ὁ ὁποῖος τρεῖς φορὰς μετέβη ἐκεῖ, περιφρονήσας τὸν πλοῦτον τοῦ θετοῦ πατρός του, εἶχε

καταστή τὸ φόβητρον τῶν Βουλγάρων κομιτατζήδων, ἀλλ' ἐφρονεύθη ἐξ ἐνέδρας τὸ 1907. Οἱ Βούλγαροι πρὸς ἐκδίκησιν κατέστρεψαν τότε τὰς Ἑλληνικὰς κοινότητας τῆς Ἀγχιάλου καὶ τῆς Φιλιππουπόλεως. Ἐνῶ δὲ συνέβαιναν αὐτὰ εἰς τὴν Μακεδονίαν, εἰς τὴν Τουρκίαν ἐγένετο σπουδαία πολιτειακὴ μεταβολὴ διὰ τῆς ἐπαναστάσεως τῶν νεοτούρκων.

7. Ποία εἶνε ἡ πολιτειακὴ μεταβολὴ τῆς Τουρκίας κατὰ τὸ 1908.

Ἡ Τουρκία ὡς γνωστόν, εἶχεν ἀνεκάθευ ἀπολυταρχικὸν πολιτεύμα. Κατὰ τὸ 1908 ὅλοι οἱ νεωτερίζοντες Τυρκοὶ ἢ νεότουρκοι ἀπεφάσιον νὰ ἰδρῦσουν κομιτάτα μετὸν σκοπὸν νὰ μεταβάλουν τὸ πολίτευμα αὐτό, ἐπειδὴ ἦτο ἀναχρονιστικὸν καὶ διότι ἐβλεπαν ὅτι μετὰ αὐτὸ τὸ κράτος τῶν ὀλονὲν κατέρρει. Τὸ κομιτάτον αὐτὸ εἶχεν ἔδραν τὴν Θεσσαλονικὴν καὶ ἀρχηγὸν τὸν ταγματάρχην Ἐμβέρ βέην. Διὰ τῶν ἐνεργειῶν τῶν διαφόρων μελῶν τοῦ συνεμερίσθησαν τὰς ἰδέας τοῦ οἱ περισσότεροι ἀξιωματικοὶ καὶ ὅλος σχεδὸν ὁ στρατός. Τὸν Ἰούλιον λοιπὸν τοῦ 1908 ἐπαναστατεῖ ὁ στρατός καὶ ὁ λαὸς καὶ ζητοῦν ἀπὸ τὸν Σουλτᾶνον Χαμίτ τὴν παραχώρησιν συντάγματος. Ὁ Σουλτᾶνος ἠναγκάσθη τότε νὰ χορηγήσῃ τὸ ζητηθὲν σύνταγμα, ἐσχημάτισε δὲ νέαν κυβέρνησιν, εἰς τὴν ὅποιαν ἔλαβον μέρος δύο χριστιανοὶ ὑπουργοί. Ἕλληνας καὶ Ἀρμένιος καὶ τέλος συνεκάλεσε τὴν Βουλὴν.

Οἱ παλαιότουρκοι ὁμῶς τῆς Κωνσταντινουπόλεως κατὰ τὴν 31 Μαρτίου 1909 κάμνον ἀντεπανάστασιν καὶ ἐπαναφέρουν τὴν ἀπολυταρχίαν. Τότε ὁ στρατός τοῦ νεοτουρκικοῦ κομιτάτου ἐδάδισε κατὰ τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἐξεθρόνισε τὸν Χαμίτ καὶ ἀνεκήρυξε Σουλτᾶνον τῆς συνταγματικῆς Τουρκίας τὸν ἀδελφόν του Μωάμεθ Ε'. Ταιουτοτρόπως οἱ νεότουρκοι ἐγέναν κύριοι τῆς καταστάσεως καὶ συνεκέντρωσαν εἰς τὰς χεῖράς των ὅλας τὰς ἐξουσίας, ἐνῶ ὁ Σουλτᾶνος παρέμενε μόνον διὰ τὸν τύπον.

Ἀπὸ τὴν μεταπολίτευσιν αὐτὴν τῆς Τουρκίας ἐπωφελήθησαν οἱ Βούλγαροι καὶ οἱ Αὐστριακοί. Καὶ οἱ μὲν Βούλγαροι διὰ νέου πραξικοπήματος ἀνεκήρυξαν τὴν Βουλγαρίαν βασιλείον ἀνεξάρτητον ἀπὸ τῆς Τουρκίας καὶ ἐστεφάνωσαν τὸν Φερδινάνδον Τσάρον τῶν Βουλγάρων, οἱ δὲ Αὐστριακοὶ κατέλαβαν καὶ προσήρτησαν τὴν Βοσνίαν

και Ἐρζεγοβίην. Ἐπίσης ἐπωφελήθη και ἡ Ἰταλία, ἡ ὁποία διὰ τῆς κηρύξεως πολέμου κατὰ τῆς Τουρκίας κατέλαβε τὴν Τριπολιτιδα και τὴν Κυρηναϊκὴν και προσωρινῶς και τὰ Δωδεκάνησα. Ἡ προσωρινὴ ὁμως κατοχὴ τῶν Δωδεκάνησων δυστυχῶς ἐξακολουθεῖ ἀκόμη, παρὰ τὰς διαμαρτυρίας και τὰ ψηφίσματα τῶν Δωδεκανησίων περὶ ἐνώσεώς των μετὰ τῆς μητρος Ἑλλάδος.

8. Πῶς ἡ Κρήτη κηρύσσει πάλιν τὴν ἑνωσὴν τῆς μετὰ τῆς Ἑλλάδος κατὰ τὸ 1908.

Ἀπὸ τὴν μεταπολίτευσιν τῆς Τουρκίας ἠθέλησε νὰ ἐπωφελήθῃ και ὁ Κρητικὸς λαὸς και ἐκήρυξεν ἐκ νέου τὴν ἑνωσὴν του μετὰ τῆς Ἑλλάδος. Τότε ὁ μὲν ἀρμοστής Ἀλέξ. Ζαῖμης ἀπεχώρησε και ἀντ' αὐτοῦ ἀνέλαβε νὰ κυβερνᾷ τὴν νῆσον ἐν ὀνόματι τοῦ Βασιλέως τῶν Ἑλλήνων προσωρινὴ Ἐκτελεστικὴ Ἐπιτροπὴ, ἡ δὲ Ἑλληνικὴ σημαία ὑψώθη εἰς τὸ φρούριον τοῦ Φιρκᾶ παρὰ τὴν εἰσοδὸν τοῦ λιμένος Χανίων ἀντὶ τῆς Κρητικῆς. Αὐτὸ ἐξηρέθισε πολὺ τοὺς Τούρκους, οἱ ὁποῖοι ἐκήρυξαν ἐμπορικὸν ἀποκλεισμὸν τῶν ἑλληνικῶν πλοίων εἰς τοὺς τουρκικοὺς λιμένας και ἔκαμαν φιλοπολέμους διαδηλώσεις. Ἡ δὲ ἐπίσημος Τουρκία ἐζήτησεν ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα νὰ δηλώσῃ γραπτῶς, ὅτι ἀποδοκιμάζει τὸ κρητικὸν πραξικόπημα.

Ἡ Ἑλλὰς τότε ἦτο ἐντελῶς ἀπαρασκευάστος στρατιωτικῶς λόγῳ τῆς διαμάχης τῶν πολιτικῶν κομμάτων. Διὰ τοῦτο κατέφυγεν εἰς τὰς μεγάλας δυνάμεις, αἱ ὁποῖαι κατ' ἐπανάληψιν ὑπεσχέθησαν εἰς τοὺς Κρητας ὅτι θὰ λύσουν εὐνοϊκῶς τὸ ζήτημά των. Αἱ δυνάμεις τότε διέταξαν νὰ καταδιδοσθῇ ἡ Ἑλληνικὴ σημαία, ἡ δὲ Τουρκία νὰ ἡσυχάσῃ. Τὸν ἰστὸν τῆς σημαίας ἀπέκοψεν ἄγλημα τῶν δυνάμεων τὸ ὁποῖον ἀπεβιδάσθη ἐκεῖ, διότι κανεὶς Χριστιανὸς Κρητικὸς δὲν εὐρέθη νὰ καταβιδάσῃ αὐτήν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΑ΄.

Η ΑΝΑΔΙΟΡΓΑΝΩΣΙΣ ΤΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ
ΚΑΙ ΟΙ ΝΕΩΤΕΡΟΙ ΠΟΛΕΜΟΙ

1. Πῶς ὁ στρατιωτικὸς σύνδεσμος ἐπαναστατεῖ κατὰ τὸ 1909.

Ἡ μὴ λύσις τοῦ Κρητικοῦ ζητήματος ὑπὸ τῶν Δυνάμεων ἔφερεν εἰς μεγάλην στενοχωρίαν τὸν Ἑλληνικὸν λαὸν καὶ τὴν Κυβέρνησιν. Ἡ δυσφορία τοῦ λαοῦ ἤρχισε τότε νὰ στρέφεται κατὰ τῶν πολιτικῶν κομμάτων καὶ ἐκατηγοροῦσεν αὐτὰ ὅτι μὲ τὰ πολιτικὰ μίση των ἐξέθεσαν εἰς κίνδυνον τὰ ἐθνικὰ συμφέροντα καὶ ἔφεραν τὸ κράτος ἐσωτερικῶς εἰς ἀθλίαν κατάστασιν. Ἰδίως ἡ κατάστασις ἐχειροτέρευσεν, ὅταν εἰς τὴν Τουρκίαν ἀνέλαβε τὴν ἐξουσίαν τὸ στρατιωτικὸν κόμμα. Οἱ Τούρκοι ἀπὸ τότε ἔφεροντο αὐθαδέστατα πρὸς τοὺς Ἕλληνας, ὁ δὲ ἀχθοφόρος τῆς Θεσσαλονίκης Κερῆμ ἀγᾶς εἶχε τὸ θράσος νὰ δικτάξῃ τὸν ἀποκλεισμέν τῶν ἑλληνικῶν πλοίων!

Τοὺς ἐξευτελισμοὺς αὐτοὺς ἠσθάνθησαν περισσότερο οἱ νεαρὸι ἀξιωματικοὶ τοῦ ἑλληνικοῦ στρατοῦ, οἱ ἔποιοι ἀπεφάσισαν νὰ κάμουν στρατιωτικὸν σύνδεσμον. Ἀρχηγὸν αὐτῶν ἐξέλεξαν τὸν συνταγματάρχην Νικ. Ζορμπᾶν. Ὁ σύνδεσμος τότε δι' ἀναφορᾶς του πρὸς τὸν τότε πρωθυπουργὸν Δημ. Ράλλην ὑπέβαλε τὰς προτάσεις του περὶ ἀνορθώσεως τῆς χώρας, αὐτος ἠρνήθη νὰ παραλάβῃ τὴν ἀναφορὰν τοῦ στρατιωτικοῦ συνδέσμου. Ἐνεκα τούτου ἅπαντες σχεδὸν οἱ ἀξιωματικοὶ ἐξῆλθον κατὰ τὴν νύκτα τῆς 14 - 15 Αὐγούστου 1909 μὲ δλην τὴν φρουρὰν ἐκ τῆς πόλεως καὶ ἐστρατοπέδευσαν εἰς τὸ Γουδί, προδάντες εἰς ἐπαναστατικὸν κίνημα. Ἡ κυβέρνησις Ράλλη παρητήθη, ἀνέλαβε δὲ τὴν κυβέρνησιν ὁ Κυριακούλης Μαυρομιχάλης ὑπὸ τὸν ἔλεγχον τοῦ στρατιωτικοῦ συνδέσμου. Τότε ὁ σύνδεσμος ἐξέδωκε προκήρυξιν, διὰ τῆς ὁποίας ἐζήτησε τὴν ἀναδιοργάνωσιν τοῦ στρατοῦ καὶ τοῦ ναυτικοῦ καὶ τὴν ἀνόρθωσιν τῶν δημοσίων ὑπηρεσιῶν. Ὁ λαὸς μὲ διαδηλώσεις ἐτάχθη μὲ τὸ μέρος τοῦ συνδέσμου. Ἐψηφίσθησαν λοιπὸν τότε ὑπὸ τῆς Βουλῆς διάφοροι ἀνορθωτικοὶ νόμοι, ἡ δὲ κυβέρνησις προέβη εἰς τὴν ἀγορὰν πολεμικοῦ

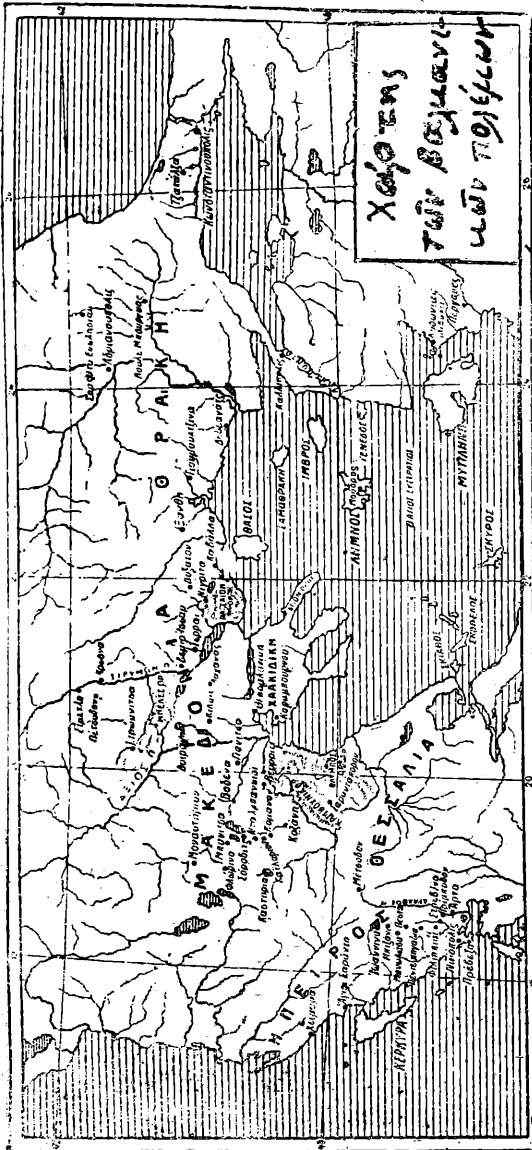
ύλικου και του θωρηκτου «Αβέρωφ». Έπρεπεν όμως να διαλυθη πλέον ο στρατ. σύνδεσμος, δια να λειτουργήση κανονικώς το σύνταγμα. Ο σύνδεσμος λοιπόν προ του διαλυθη έπροσκάλεσεν ως σύμβουλον του τον εκ Κρήτης πολιτευτήν Έλευθέριον Βενιζέλον, εις τον οποιον είχε πεποιθήσιν δια την πολιτικήν του αξίαν και δια την τόλμην του. Ο Βενιζέλος όταν ήλθεν εις τας Αθήνας άντελήφθη ότι έπρεπε να γίνη έθνικη συνέλευσις προς αναθεώρησιν του συντάγματος. Τοϋτο και έγινε. Κατά την 8ην Ίανουαριου του 1911 συνήλθεν ή συνέλευσις, ή δέ τότε κυβέρνησις Δραγούμη παρητήθη και ανέλαβεν αυτήν κατά την επιθυμίαν του λαου ο Βενιζέλος, βουλευτής Αθηνών.

Η κυβέρνησις του Βενιζέλου δια δρακοντείων νόμων έσταμάτησε την ληστείαν και την ζωοκλοπήν, έφρότισε δε πολυ δια την δοργάνωσιν των κλάδων της διοικήσεως και την στρατιωτικήν παρασκευήν της χώρας. Ο Βενιζέλος προέβλεπεν ότι μετ' όλιγον θα ήναπτε πυρκαϊά εις την Βαλκανικήν και συνεπώς έπρεπε και ή Έλλάς να εινε έτοιμη. Και πραγματικώς αι προβλέψεις του ήλήθευσαν.

Πώς γίνεται ο Βαλκανοτουρκικός πόλεμος.

Ποια ήσαν τα αίτια του πολέμου. — Το συνταγματικόν πολιτευμα της Τουρκίας αντι να δώση ίσοπολιτείαν και ίσονομίαν εις όλους τους λαούς, οι οποιοι αποτελοϋσαν την αυτοκρατορίαν, κατεπίεζεν τους χριστιανικούς λαούς. Οι νεότουρκοι απέδειχθησαν χειρότεροι των παλαιοτούρκων. Δια τοϋτο τα χριστιανικά κράτη της Βαλκανικής Έλλάς, Βουλγαρία, Σερβία και Μαυροβούνιον συνεμάχησαν μυστικά κατά της Τουρκίας. Και κατ' αρχάς μέν έζήτησαν από την Τουρκίαν να εξασφαλίση εις τους χριστιανους της αυτοκρατορίας τα ανθρώπινα δικαιώματα. Έπειδή όμως ή τουρκική κυβέρνησις απέρριψε τοϋτο, οι σύμμαχοι κατά την 17 Σεπτεμβριου 1912 εκήρυξαν τον πόλεμον κατά της Τουρκίας.

Πώς γίνονται αι μάχαι Σαρανταπόρου, Πόρτας, Ναλμπάνιοι και Αλκατερίνης. — Μετά την εκστράτευσιν ο έλληνικός στρατός διηρέθη εις 8 μεραρχίας. Έξ αυτών αι 7 αποτελοϋσαν την Θεσσαλικήν στρατιάν υπό την αρχιστρατηγίαν του τότε διαδόχου Κωνσταντίνου, ή δέ 8η την ήπειρωτικήν στρατιάν υπό την αρχηγίαν του

Εἰκ. 21. Χάρτης τῶν Βαλκανικῶν πολέμων.

ἀντιστρατήγου Κ. Σηκουντζάκη. Κατὰ τὴν 6 Ὀκτωβρίου 1912 ἡ 1η μεραρχία συνεκρούσθη μὲ 5.000 Τούρκους παρὰ τὴν Ἐλασσώνα. Οἱ Τούρκοι ἐνίκηθησαν καὶ ὑπεχώρησαν πρὸς τὸ Σαραντάπορον. Τὰ στενὰ τοῦ Σαρανταπόρου κατεῖχαν αἱ κύριαί δυνάμεις τῶν Τούρκων καὶ ἐθεωροῦντο ἀπόρητα. Ἀπὸ τὰ δύο μέρη τῆς στενῆς εἰσόδου ὑπάρχουν δύο ἀπόκρημνοι πλευραὶ ὁρέων καὶ εἰς τὸ μέσον ὑψηλὸς λόφος, ὃ ὁποῖος κλεῖει ὡς θύρα τὸ στόμιον τῆς διόδου. Ἐναντίον τῆς ὀχυρωτάτης αὐτῆς θέσεως ἐπετέθησαν τρεῖς μεραρχίαι κατὰ μέτωπον καὶ ἐκ τῶν πλαγίων, ἐνῶ προηγουμένως κατὰ τὴν ἐσπέραν ἡ 4η μεραρχία ἐβάδισε κυκλωτικῶς διὰ τῶν ἀποκρήμνων καὶ ἀβάτων φαράγγων τῶν Καμβουνίων ὁρέων καὶ ἔφθασε πρὸ τῶν περιφθμῶν στενῶν τῆς Πόρτας ἢ Σιδηρῶν Πυλῶν. Ἐκεῖ ἀνέμενε τὰς ἐχθρικὰς δυνάμεις τοῦ Σαρανταπόρου, αἱ ὁποῖαι θὰ ὑποχωροῦσαν καὶ θὰ ἐπεροῦσαν ἀναγκαστικῶς ἀπ' ἐκεῖ. Ἡ μάχη ἤρχισε τὴν πρωΐαν τῆς 9ης Ὀκτωβρίου καὶ διήρκεσεν ὅλην τὴν ἡμέραν. Ὁ ἀγὼν ἦτο πεισματώδης, ἀλλ' οἱ Ἕλληνες ἀψηφούσαν τὸν θάνατον καὶ ἐφορμοῦσαν ἀκράτητοι. Ἡ νίκη τῶν Ἑλλήνων ἤρχισε νὰ φαίνεται κατὰ τὴν ἐσπέραν. Οἱ Τούρκοι τότε, ἐπειδὴ ἐφοβήθησαν μήπως ἀποκοπῇ ἡ ὀπισθοχώρησις των διὰ κυκλώσεως, ἀφῆκαν τὸ Σαραντάπορον καὶ ἐφευγαν πρὸς τὰ Σέρβια. Ἄλλ' ἔστιν κατὰ τὸ μεσονύκτιον ἡ ἐμπροσθοφυλακὴ τῶν ὑποχωρούντων Τούρκων ἔφθασε πρὸς τὴν ἐξοδὸν τῶν στενῶν τῆς Πόρτας, προσεβλήθη ἔξαφνα ἀπὸ τὰς ἑλληνικὰς προφυλακὰς τῆς 4ης μεραρχίας. Φοβερὰ ἦτο τότε ἡ σὺγχυσις καὶ ἡ ταραχὴ τῶν Τούρκων. Ἡ πορεία των ἐσταμάτησε καὶ τὴν πρωΐαν ἠναγκάσθησαν νὰ δώσουν μάχην. Ἡ μάχη ἦτο πεισματώδης καὶ ἀπὸ τὰ δύο μέρη καὶ ἐκράτησε μέχρι τῆς 2 μ. μ. ὥρας. Τέλος ἔφθασαν καὶ αἱ προελαύνουσαι ἀπὸ τὸ Σαραντάπορον ἑλληνικαὶ μεραρχίαι. Οἱ Τούρκοι ἐτράπησαν εἰς φυγὴν πανικόβλητοι. Κατὰ τὴν μάχην αὐτὴν οἱ Ἕλληνες ἐκυρίευσαν 23 πυροβόλα καὶ ἠχμαλώτισαν 700 Τούρκους.

Ἡ 4η Μεραρχία κατεδίωξε κατὰ πόδας τοὺς ὑποχωροῦντας τούρκους καὶ κατέλαβε τὰ Σέρβια, αἱ δὲ ἄλλαι μεραρχίαι κατέλαβαν τὴν Κοζάνην. Τότε ἡ μὲν 5η μεραρχία μόνη τῆς ἐβάδισε πρὸς βορρᾶν ἐπὶ τῆς δημοσίας ὁδοῦ Φλωρίνης—Μοναστηρίου, ὅλαι δὲ αἱ ἄλλαι κατὰ διαταγὴν τῆς κυβερνήσεως ἐστράφησαν δεξιὰ πρὸς τὴν Θεσσαλονίκην, ἐνῶ τὸ ἀρχικὸν σχέδιον τῆς ἐκστρατείας ἦτο νὰ βαδίσουν

πρὸς τὸ Μοναστήριον. Ἡ 5η Μεραρχία μετὰ σύντονον πορείαν ἔφθασεν εἰς τὴν πεδιάδα τῶν Καϊλαρίων. Ἐκεῖ οἱ κάτοικοι ἦσαν ἔλοι Τούρκοι καταγόμενοι ἀπὸ τὸ Ἰκόνιον τῆς Μ. Ἀσίας καὶ ἐλέγοντο Κονιάροι. Πλησίον τοῦ ἐκεῖ χωρίου Ναλμπάνκιεῖ εἶχε συγκεντρωθῆ Τουρκικὸς στρατὸς καὶ πολλοὶ ἄτακτοι ἀπὸ τοὺς ἐντοπίους. Κατὰ τὴν 16 Ὀκτωβρίου συναντῶνται οἱ δύο στρατοὶ καὶ κατόπιν σφοδρᾶς μάχης οἱ Τούρκοι ὑποχωροῦν πρὸς τὸ Σόρβετις. Κατὰ τὴν μάχην τοῦ Ναλμπάνκιεῖ ἐφονεύθησαν 2.000 Τούρκοι καὶ συνελήφθησαν 600 αἰχμάλωτοι.

Ἡ 7η μεραρχία ἣ ὁποία εἶχε παραμείνει ὡς ἐφεδρεία εἰς τὴν Λάρισαν διετάχθη κατὰ τὴν 11 Ὀκτωβρίου νὰ καταλάβῃ τὴν Αἰκατερίνην. Πρὸς τοῦτο διὰ τοῦ Τυρνάθου καὶ τῆς Ἐλασσῶνος ἐβάδισε πρὸς τὰ στενὰ τῆς Πέτρας τοῦ Ὀλύμπου. Ἐκεῖ συνήντησεν ὠχυρωμένους τοὺς Τούρκους τοὺς ὁποίους κατόπιν σφοδρᾶς μάχης ἔτρεψαν εἰς φυγὴν. Ἀπ' ἐκεῖ ἔφθασαν τὴν ἰδίαν ἡμέραν εἰς τὴν Αἰκατερίνην, τὴν ὁποίαν κατέλαβε δευτέρως πεισματώδους μάχης.

Πῶς γίνεται ἡ μάχη τῶν Γενιτσῶν καὶ πῶς καταλαμβάνεται ἡ Θεσσαλονίκη.— Οἱ Τούρκοι, ἅμα εἶδαν ὅτι οἱ Ἕλληνες κατέλαβαν τὰ στενὰ τῶν Καμβουνίων καὶ τοῦ Ὀλύμπου, ἐνόησαν ὅτι ἡ Θεσσαλονίκη διατρέχει κίνδυνον. Διὰ τοῦτο συνεκέντρωσαν ὅλον τὸν στρατὸν των ἐκ 30.000 ἀνδρῶν εἰς τὰ Γενιτσὰ καὶ ἐσχεδιάζαν νὰ ἐπιτεθοῦν ἀπὸ τὰ νότια καὶ τὰ πλάγια τῆς Ἑλληνικῆς στρατιᾶς. Ὁ ἀρχιστράτηγος διάδοχος Κωνσταντῖνος τότε ἔμαθε τὸν σκοπὸν τῆς συγκεντρώσεως αὐτῆς καὶ αὐτοστιγμὴ στρέφεται πρὸς βορρᾶν καὶ φθάνει εἰς τὴν πεδιάδα τῶν Γενιτσῶν. Οἱ Τούρκοι εἶχαν καταλάβει ὀχυρωτάτας θέσει πρὸς βορρᾶν καὶ πρὸς δυσμὰς τῆς πόλεως. Τὴν 19 Ὀκτωβρίου ἤρχισεν ἡ ἐπίθεσις τῶν Ἑλλήνων. Ἡ μάχη ἦτο λυσσώδης καὶ διήρκεσεν ὅλην τὴν ἡμέραν. Τὴν νύκτα ἐξεργάγη φοβερὰ καταιγὶς μὲ ραγδαιοτάτην βροχὴν. Οἱ Τούρκοι ἀπεφάσισαν καὶ πάλιν νὰ ἀμυνθοῦν τὴν πρωΐαν, διότι ἐν τῷ μεταξύ ἔλαβαν βοήθειαν. Ἡ μάχη ἐπανελήφθη τότε. Ἐπὶ τέλους κατόπιν ἀπὸ ἀγῶνα τεσσάρων ὥρων οἱ Τούρκοι ἐτράπησαν εἰς φυγὴν.

Τὴν ἰδίαν ἡμέραν ἣ 7η μεραρχία ἣ ὁποία μόλις εἶχε φθάσει εἰς τὰ Γενιτσὰ ἀπὸ τὴν Αἰκατερίνην, συνεκρούσθη πλησίον τοῦ χωρίου Πλατὸ παρὰ τὸν ποταμὸν Λουδῖαν. Ἡ μάχη διήρκεσεν ἐπὶ πέντε ὥρας. Οἱ Τούρκοι ἀποδεκατισθέντες ἀπὸ τὸ Ἑλληνικὸν πυροβολικὸν

ἐτράπησαν εἰς ἄτακτον φυγὴν, χωρὶς νὰ προλάβουν νὰ καταστρέψουν τὴν σιδηρᾶν γέφυραν τοῦ ποταμοῦ.

Οἱ Τοῦκοι νικηθέντες εἰς τὰ Γενισὰ καὶ τὸ Πλατὺ κατέφυγαν εἰς τὴν Θεσσαλονίκην καὶ ὠχυρώθησαν εἰς τὰ πρὸ αὐτῆς ὑψώματα ἀφοῦ κατέστρεψαν ἐντελῶς μὲν τὴν ξυλίνην γέφυραν τοῦ δημοσίου δρόμου, ἐν μέρει δὲ τὴν σιδηρᾶν τοῦ σιδηροδρόμου ἐπὶ τοῦ ποταμοῦ Ἄξιου. Τὸ τοιοῦτο ἠμπόδισε τὴν ἄμεσον πρῆλσιν τοῦ Ἑλληνικοῦ στρατοῦ. Ἐπὶ τέλους ὁμοῦ κατεσκευάσθησαν αὐταὶ καὶ τὴν 24 Ὀκτωβρίου ἡ Ἑλληνικὴ στρατιὰ ἐπέρασε καὶ ἐστρατοπέδευσεν εἰς τὴν δεξιὰν ὄχθην τοῦ ποταμοῦ Ἐχεζῶρου. Ἐνῷ λοιπὸν κατὰ τὴν ἐπεμένην ἡμέραν ἠτοιμάζετο ἡ ἐπίθεσις, ἐφθασαν εἰ ἐν Θεσσαλονίκῃ πρόξενοι Ἀγγλίας, Γαλλίας, Γερμανίας καὶ Αὐστρίας μετὰ τοῦ φρουράρχου τῆς πόλεως εἰς τὸ Τοπσί, ὅπου ἦτο τὸ ἑλληνικὸν στρατηγεῖον καὶ ἐπρότειναν εἰς τὸν διάδοχον Κωνσταντῖνον τὴν παράδοσιν τῆς πόλεως μὲ ὄρους, ὡς ἀντιπρόσωποι τοῦ Ταχσίν πασσᾶ. Ὁ διάδοχος ὁμοῦ δὲν ἐδέχθη τοὺς προταθέντας ὄρους καὶ ἔταξε προσθεσμίαν εἰς τὸν Ταχσίν πρὸς ὀριστικὴν ἀπάντησιν μέχρι τῆς 6ης πρωΐνης τῆς 26. Ἐπειδὴ δὲ μέχρι τῆς ὥρας ἐκείνης ὁ Ταχσίν δὲν ἀπήντησε, διετάχθη ἡ προέλασις. Ἐνῷ ὁμοῦ ἐπληρίαζεν ὁ στρατὸς πρὸς τὴν Θεσσαλονίκην, Τοῦρκος ἀξιωματικὸς ἔφερε πρὸς τὸν διάδοχον ἐπιστολὴν τοῦ Ταχσίν ὅτι δέχεται τοὺς ὄρους αὐτοῦ περὶ παραδόσεως. Ἡ πόλις κατελήφθη τὴν ἐπομένην ἡμέραν, ὃ δὲ τουρκικὸς στρατὸς μετεφέρθη αἰχμάλωτος εἰς τὴν μεσημβρινὴν Ἑλλάδα.

Τὸ ἀπόγευμα τῆς ἰδίας ἡμέρας κατέφθασεν ἔξω τῆς Θεσσαλονίκης καὶ μία μεραρχία βουλγαρικοῦ στρατοῦ ἀπὸ τὰς Σέρρας ὑπὸ τὸν στρατηγὸν Θεοδωρῶφ, χωρὶς νὰ εὕρῃ τὴν παραμικρὰν ἀντίστασιν. Ὁ βούλγαρος στρατηγός, ἂν καὶ εἰδοποιήθη ὅτι ἡ πόλις παρεδόθη, ἐπέμενε νὰ εἰσέλθῃ εἰς αὐτὴν μετὰ τοῦ στρατοῦ του. Ἐν τέλει κατῴρθωσε τοῦτο διὰ δόλου. Παρεκάλεσε νὰ εἰσέλθουν μόνον δύο τάγματα διὰ νὰ ἀναπαυθοῦν καὶ ἀντὶ τῶν δύο ταγμάτων εἰσῆλθεν ὀλόκληρος ἡ μεραρχία. Τὸ τοιοῦτον ἐδημιούργησε προστριβὰς μεταξὺ Ἑλλήνων καὶ Βουλγάρων καὶ προπαρεσκεύασε τὸν Ἑλληνοβουλγαρικὸν πόλεμον.

Ἐνῷ συνέβαιναν αὐτά, ἡ 5η Μεραρχία ἡ ὁποία ἐπροχωροῦσε πρὸς τὸ Μοναστήριον, ἐνίκηθη ἀπὸ διπλασίους Τοῦρκους παρὰ τὴν Μπάνιτσαν καὶ ἠναγκάσθη νὰ ὑποχωρήσῃ πρὸς τὸ Σόροβιτς. Ἐκεῖ

κατὰ τὰς πρωινὰς ὥρας τῆς 24 Ὀκτωβρίου ὑπέστη αἰφνιδιασμὸν ἐκ μέρους τῶν Τούρκων, ὁ ὁποῖος ἔφερεν αὐτοὺς ὀπίσω πρὸς τὴν Κοζάνην μετὰ σοβαρῶν ἀπωλειῶν. Ὁ τουρκικὸς αὐτὸς στρατὸς ἦτο τοῦ Τζαβῆ πασσά ἀπὸ τὸ Μοναστήριον. Μόλις ἔμαθε τὸ ἀτύχημα αὐτὸ ὁ διάδοχος Κωνσταντῖνος, ἔσπευσε εἰς βοήθειαν μὲ τὸν περισσότερον στρατὸν ἐκ τῆς Θεσσαλονίκης καὶ ἔφθασε μέχρι τῆς Φλωρίνης. Ἄπ' ἐκεῖ δὲν ἐπροχώρησε διὰ τὴν συναντήσῃ τὸν Τζαβῆ, διότι τὸ Μοναστήριον εἶχε παραδοθῆ εἰς τοὺς Σέρβους. Μετὰ τοῦτο ὁ ἑλληνικὸς στρατὸς ἐκυρίευσε τὴν Καστοριάν, τὴν Κορυτσάν καὶ ἄλλα τὰ ἄλλα μέρη τῆς Νοτιοδυτικῆς Μακεδονίας. Ὁ στρατὸς τοῦ Τζαβῆ ἐσώθη εἰς τὰ Ἰωάννινα, ἀργότερον δὲ μετὰ τὴν πτώσιν τῶν Ἰωαννίνων παρεδόθη εἰς τοὺς Ἕλληνας.

Ποῖα εἶνε τὰ ἀποτελέσματα τῆς ἡπειρωτικῆς ἐκστρατείας. — Εἶπομεν προηγουμένως ὅτι ἡ 8η Μεραρχία ὑπὸ τὸν ἀντιστράτηγον Σαπουτζάκην ἀποτελοῦσε τὴν ἡπειρωτικὴν στρατιάν. Καὶ ἡ στρατιὰ αὐτὴ ἤρχισε τὰς ἐχθροπραξίας κατὰ τὴν 5 Ὀκτωβρίου 1912. Τὴν 8ην Ὀκτωβρίου ὁ ἑλληνικὸς στρατὸς κατέλαβε τὰ ἀπέναντι τῆς Ἄρτης ὑψώματα τοῦ Γριμπέβου, τὴν δὲ 11ην, μετὰ τριήμερον τρομερὸν ἀγῶνα κατέλαβε τὸ στενὸν τῶν Κουμαζάδων, τὴν Φιλιππιάδα, τὴν Στρεβίναν καὶ τὸν Λοῦρον. Τὴν 21ην ἐκυρίευσε τὴν Πρέβεζαν. Ἀπὸ τῆς 23ης μέχρι τῆς 29ης ἐκράτησαν αἱ μάχαι τῶν Πέντε Πηγαδίων. Τὴν 29 κατελήφθη τὸ στενὸν αὐτῶν μετὰ τοῦ φρουρίου καὶ τὸ ὕψηλόν Ἄνωγι.

Ἐκτὸς τῆς 8ης Μεραρχίας εἰς τὴν Ἠπειρον ἐμάχοντο καὶ ἑθελοντικὰ σώματα ὑπὸ ἀξιωματικοὺς καθὼς καὶ δύο σώματα Γαριβαλδινῶν ὑπὸ τὸν φιλέλληνα Ἰταλὸν Πιπίνον Γαριβάλδην. Τὰ σώματα αὐτὰ κατέλαβαν τὴν Χειμάρραν, τὴν Πάργαν, τὴν Παραμυθίαν καὶ τὸ Συρράκον.

Κατόπιν ἀπὸ τὴν κατάληψιν τῶν Πέντε Πηγαδίων κατελήφθησαν τὰ Πεστὰ καὶ ἡ Ἄετοράχη καὶ ἤρχισαν αἱ ἐπιθέσεις κατὰ τοῦ Μπιζανίου διὰ τὴν ἄλωσιν τῶν Ἰωαννίνων. Τὸ Μπιζάνι εἶνε βραχῶδες βουνὸν εἰς τὸ νότιον μέρος τῶν Ἰωαννίνων. Ἐπ' αὐτοῦ οἱ Τούρκοι εἶχαν κατασκευάσει ὀχυρωματικὰ ἔργα τελειότατα, ὥστε τὸ Μπιζάνι ἐθεωρεῖτο ὡς ἀπόρητον. Ἐπὶ τρεῖς περίπου μῆνας καὶ ἐν μέσῳ βαρυτάτου καὶ παγετώδους χειμῶνος ἐξηκολούθησεν ὁ πολιορκητικὸς αὐτὸς ἀγῶν. Ἐπὶ τέλους ἦλθεν ἐκ Θεσσαλονίκης ὁ διάδοχος.

Κωνσταντίνος με δύο μεραρχίας και ανέλαβε τὴν διεύθυνσιν τῶν ἐπιχειρήσεων. Ὁ στρατὸς ἀμέσως ἀνέκτησε τὸ θάρρος του καὶ κατόπιν ἐπιτυχημένου σχεδίου ἐκυρίευσε τὸ Μπιζάνι κατὰ τὴν 20 Φεβρουαρίου 1913. Τὴν ἄλλην ἡμέραν ἡ πόλις τῶν Ἰωαννίνων παρεδόθη μὲ ὄλον τὸν ἐν αὐτῇ τουρκικὸν στρατόν. Μετ' ὀλίγας δὲ ἡμέρας κατελήφθη καὶ τὸ Ἀργυρόκαστρον καὶ ἡ Πρεμεττή.

Ἄλλ' ἐνῶ ὁ ἑλληνικὸς λαὸς ἐπανηγύριζεν ἀκόμη τὸν θρίαμβον τῆς ἀλώσεως τῶν Ἰωαννίνων, ὁ φρενοβλαβῆς καὶ ἔκφυλος Ἕλληνας Ἄλ. Σχινᾶς, ὄργανον ξένης προπαγάνδας, ἐδολοφόνησεν εἰς τὴν Θεσσαλονικὴν τὸν ἐκεῖ προσωρινῶς διαμένοντα βασιλεῖα Γεώργιον Α'. Τότε ἀνεκηρύχθη βασιλεὺς ὁ διάδοχος Κωνσταντῖνος.

Ποῖοι εἶνε οἱ κατὰ θάλασσαν ἀγῶνες τῶν Ἑλλήνων. — Ὁ θρίαμβος τῶν συμμάχων κατὰ τῆς Τουρκίας κατὰ μέγα μέρος ὀφείλεται εἰς τὴν δρᾶσιν τοῦ ἑλληνικοῦ στόλου, ὁ ὅποιος μόνος του κατώρθωσε νὰ καταναυμαχήσῃ καὶ ἀποκλείσῃ εἰς τὸν Ἑλλησπόντον τὸν Τουρκικὸν στόλον. Καθ' ὅλην τὴν διάρκειαν τοῦ πολέμου ὁ ἑλληνικὸς στόλος ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ ναυάρχου Παύλου Κουντουριώτου ἦτο κύριος τοῦ Αἰγαίου πελάγους. Κατέλαβε δὲ μὲ ἀποδατικὸν στρατὸν καὶ ἠλευθέρωσε τὰς νήσους Θάσον, Λήμνον, Ἴμβρον, Τένεδον, Σχμοθράκην, Χίον, Λέσβον, Ψαρά, Σάμον καὶ ἄλλας μικροτέρας.

Δύο φορές ὁ τουρκικὸς στόλος ἐπεχείρησε νὰ ἐξέλθῃ ἀπὸ τὸν Ἑλλησπόντον εἰς τὸ Αἶγαίον, κατὰ τὴν 8 Δεκεμβρίου 1912 καὶ κατὰ τὴν 5 Ἰανουαρίου 1913. Ἀλλὰ καὶ κατὰ τὰς δύο ἠναγκάσθη κατόπιν ναυμαχίας νὰ κλεισθῇ εἰς τὰ στενὰ τοῦ Ἑλλησπόντου. Κατὰ τὴν δευτέραν ὅμως φοράν ὑπέστησαν σοβαρὰς βλάβας τὰ τουρκικὰ πλοῖα καὶ πανικὸδύλητα ἐτράπησαν εἰς φυγὴν καταδιωκόμενα ἀπὸ μόνην τὴν ἐνδοξὸν ἑλληνικὴν ναυαρχίδα «Ἀθήρως». Ὁ ναύαρχος Κουντουριώτης ἀνεφάνη τότε νέος Μιαούλης.

Πῶς ἐπολέμησαν οἱ σύμμαχοι. — Κατὰ τὸν πόλεμον αὐτὸν καὶ οἱ σύμμαχοι τῶν Ἑλλήνων Βούλγαροι, Σέρβοι καὶ Μαυροβούνιοι εἶχαν μεγάλας ἐπιτυχίας. Οἱ Σέρβοι ἐνίκησαν τοὺς Τούρκους εἰς τὸ Κουμάνδοβον καὶ τὸν Περλεπὲν καὶ κατέλαβαν τὰ Σκόπια, τὸ Μοναστήριον καὶ τὸ Δυρράχιον. Οἱ Βούλγαροι ἐνίκησαν εἰς τὰς Σαράντα Ἐκκλησίας καὶ εἰς τὸ Δουλι Μπουργάς, ἀλλ' ἐσταμάτησαν εἰς τὴν Τσατάλζαν. διότι εὗρηκαν μεγάλην ἀντίστασιν. Κατόπιν μὲ τὴν

βοήθειαν τῶν Σέρβων ἐκυρίευσαν τὴν Ἀνδριανούπολιν, τὴν ὁποίαν ἐπὶ ἕξ μῆνας ἐπολιορκούσαν. Οἱ δ' ὀλίγοι Μαυροβούνιοι ἐκυρίευσαν τὴν Σκόδραν. Ἡ Τουρκία συντριβείσα τότε ἐζήτησεν εἰρήνην καὶ ἐπέτυχεν ἀνακωχὴν μὲ τοὺς συμμάχους ἐκτὸς τῆς Ἑλλάδος. Ἐπὶ τέλους κατὰ τὴν 17 Μαΐου 1913 ὑπεγράφη ἡ προκαταρκτικὴ εἰρήνη εἰς τὸ Λονδίνον, διὰ τῆς ὁποίας ἐτελείωσεν ὁ Βαλκανοτουρκικὸς πόλεμος. Σύμφωνα μὲ αὐτὴν ἡ Τουρκία παρεχώρησεν εἰς τοὺς συμμάχους τὸ περισσότερον μέρος τῆς Θράκης, ὀλόκληρον τὴν Μακεδονίαν καὶ Ἡπειρον καὶ τὴν Κρήτην, ἀφήκε δὲ εἰς τὰς δυνάμεις νὰ κοινοῖσιν τὸ ζήτημα τῶν νήσων καὶ τῆς Ἀλβανίας.

3. Πῶς τιμωρεῖται ἡ Βουλγαρία διὰ τὴν ἀπληστείαν καὶ τὸ θράσος τῆς.

Προτοῦ ὅμως ὑπογραφῆς ἡ ὀριστὴ εἰρήνη, ἐξεργάγη νέος πόλεμος μεταξὺ τῶν συμμάχων Ἑλλήνων, Σέρβων καὶ Μαυροβούνιων κατὰ τῶν Βουλγάρων. Ἡ Βουλγαρία ἀπὸ τὴν ἡμέραν τῆς καταλήψεως τῆς Θεσσαλονίκης ἔδειξεν ὅτι ἤθελε νὰ τὴν πάρῃ αὐτὴ. Ὅταν δὲ ἐσυζητοῦντο οἱ ὅροι τῆς διανομῆς τῶν ἐλευθερωθέντων μερῶν, εἶχε τὴν ἀξίωσιν νὰ πάρῃ αὐτὴ τὰ περισσότερα μέρη, παραγνωρίζουσα ἐντελῶς τὰς θυσίας τῆς Ἑλλάδος καὶ τῆς Σερβίας. Εἰς μάτην ἡ Ἑλλὰς καὶ ἡ Σερβία ἐφαίνοντο πολὺ ὑποχωρητικαὶ πρὸς αὐτὴν καὶ εἰς τὸ τέλος ἐπρότειναν νὰ λύσῃ τὴν διαφορὰν εὐρωπαϊκὴ διαίτησις. Ἐνῶ δὲ ἡ Ρωσσία ἐπροσπαθοῦσε νὰ λύσῃ τὴν διαφορὰν, ὁ βουλγαρικὸς στρατὸς ἐπετέθη αἰφνιδίως κατὰ τὴν νύκτα τῆς 16 Ἰουνίου 1913 εἰς μὲν τὴν Νιγρίταν κατὰ τῶν Ἑλλήνων, εἰς δὲ τὴν Γευγελὴν κατὰ τῶν Σέρβων. Τότε πλέον ἤρχισεν ὁ πόλεμος. Ὁ βασιλεὺς Κωνσταντῖνος ἐπὶ κεφαλῆς τοῦ γενναίου στρατοῦ ἐπετέθη κατὰ τῶν Βουλγάρων καὶ μὲ περιφανεστάτας νίκας ἐξεδίωξεν αὐτοὺς ἀπὸ τὴν Μακεδονίαν. Μία ἀπὸ τὰς μεγίστας νίκας τῶν Ἑλλήνων ἀπ' ὅσας ἀναφέρει ἡ παγκόσμιος ἱστορία ἦτο ἡ γιγαντομαχία τοῦ Κιλκίς, ἡ ὁποία ἐκράτησε τρεῖς ἡμέρας, ἀπὸ τῆς 19—21 Ἰουνίου. Ἐπίσης σπουδαίαι μάχαι ἦσαν τοῦ Λαχανᾶ, κατὰ τὴν ὁποίαν διὰ τῆς λόγχης Ἕλληνας ἐκυρίευσαν τὰ ὄψωματα αὐτοῦ καὶ ἔτρε-

φαν εις ἀκράτητον φυγὴν τοὺς Βουλγάρους, τῆς Δοϊράνης, τῆς Στρωμνίτης, τοῦ Δεμιρ Ἰσάκ καὶ τοῦ Πετρίτσι.

Κατὰ τὴν 10ην Ἰουλίου διὰ κυκλωτικῆς κινήσεως ἐκυριεύθησαν τὰ περίφημα στενὰ τῆς Κρέσνας. Κατὰ δὲ τὴν 12—13 Ἰουλίου ἐκυριεύθη ἡ ἄνω Τσουμζιά κατόπιν διημέρου μάχης. Οἱ Βούλγαροι μετὰ τὴν πανωλεθρίαν των εἰσῆλθαν εἰς τὰ παλαιὰ βουλγαρικὰ σύνορα. Ἐν τῷ μεταξύ ὁ ἐλληνικὸς στόλος καὶ ἡ 8η Μεραρχία κατέλαβαν τὴν Καβάλλαν, τὴν Ἐάνθην, τὸ Πόρτο Λάγο, τὴν Ἀλεξανδρούπολιν (Δεδεαγάτι) καὶ τὴν Μάκρην.

Οἱ Βούλγαροι κατὰ τὴν υποχώρησίν των ἔδειξαν τὰ ἄγρια ἐνστικτὰ των κατὰ γερόντων, γυναικῶν, παιδίων καὶ βρεφῶν ἀκόμη. Αἱ καταστροφαι τῆς Νιγρίτας, τῶν Σερρῶν καὶ τοῦ Δοξάτου ὑπῆρξαν φρικιαστικαί, ὃ δὲ βασιλεὺς Κωνταντῖνος κατήγγειλε τηλεγραφικῶς εἰς τὰς εὐρωπαϊκὰς δυνάμεις τὰς πρωτοφανεῖς Βουλγαρικὰς θηριωδίας. Καὶ οἱ σύμμαχοι τῶν Ἑλλήνων Σέρβοι, μετὰ τῶν ὁποίων συνεπολεμοῦσαν καὶ οἱ Μαροβούνιοι ἔδειξαν ἀνδρείαν καὶ κατετρόπωσαν τοὺς Βουλγάρους. Συγχρόνως ἐπετέθησαν κατὰ τῆς Βουλγαρίας ἡ Τυρκία καὶ ἡ Ρουμανία, διὰ νὰ πάρῃ τὴν Δοβρουτσᾶν. Καὶ ἡ μὲν Ρουμάνει ἔφθασαν μέχρι τῶν προαστείων τῆς Σόφιας χωρὶς νὰ ριψοῦν βολὴν τουφεκίου, οἱ δὲ Τούρκοι εὐκόλως ἀνέκτησαν τὴν Ἀδριανούπολιν καὶ τὰς Σαράντα Ἐκκλησίας.

Ὁ βασιλεὺς τῆς Βουλγαρίας ὅταν εἶδε τὴν μεγάλην καταστροφὴν ποῦ ἔπαθε τὸ κράτος του, κατέφυγεν εἰς Τσάρον τῆς Ρωσίας διὰ νὰ καταπαύσῃ ὁ πόλεμος. Μὲ τὰς ἐνεργείας αὐτοῦ καὶ μὲ τὴν μεσολάβησιν τοῦ Βασιλέως τῆς Ρουμανίας συνήλθεν κατὰ τὴν 17 Ἰουλίου 1913 εἰς τὸ Βουκουρέστιον οἱ πρωθυπουργοὶ Ἑλλάδος, Σερβίας καὶ Μαυροβουνίου καὶ συνεσκέφθησαν μετὰ τοῦ πρωθυπουργοῦ τῆς Ρουμανίας καὶ τῶν ἀντιπροσώπων τῆς Βουλγαρίας διὰ τὴν εἰρήνην. Μετὰ πολλὰς συνεδρίας ὑπεγράφη κατὰ τὰς 28 ἰδίου μηνὸς ἡ εἰρήνη. Δι' αὐτῆς οἱ Ρουμάνει ἐπῆραν τὴν Δοβρουτσᾶν. Οἱ Σέρβοι ἐπεξέτειναν τὰ βόρεια σύνορά των πρὸς τὴν Βουλγαρίαν. Τὰ δὲ ἐλληνικὰ σύνορα ἐξετάθησαν δορεῖως μέχρι τοῦ ὄρους Κερκίνη (Μπέλες) καὶ ἀνατολικῶς μέχρι τοῦ ποταμοῦ Νέστου.

Ἀργότερον ἡ Βουλγαρία δι' ἰδιαιτέρας συνθήκης μὲ τὴν Τουρκίαν ἀφῆκεν εἰς αὐτὴν τὴν Ἀδριανούπολιν καὶ τὰς Σαράντα Ἐκκλησίας. Κατ' ἀπόφασιν δὲ τῶν δυνάμεων ἡ μὲν Ἀλβανία ἀνεγνω-

ρίσθη ανεξάρτητον κράτος και παρεχωρήθη εις αὐτὴν ἡ βόρειος Ἡπειρος, αἱ δὲ νῆσοι τοῦ Αἰγαίου, ἐκτὸς τῶν Δωδεκανήσων, τὰς ὁποίας πραξικοπηματικῶς ἐκράτησαν οἱ Ἴταλοι, κατεκυρώθησαν εἰς τὴν Ἑλλάδα. Ἡ Ἑλλάς διὰ τῆς ἀφαντάστου ἀνδρείας τῶν τέκνων τῆς, τῆς μεγάλης στρατηγικότητος τοῦ βασιλέως Κωνσταντίνου και τῆς διπλωματικῆς εὐφυΐας τοῦ πρωθυπουργοῦ Βενιζέλου ὑπερδιπλασιάσθη και ἔγινε τιμημένη και ἔνδοξος εἰς ὅλον τὸν κόσμον.

4. Πῶς γίνεται ὁ Εὐρωπαϊκὸς πόλεμος και πῶς συντελεῖται ἡ Μικρασιατικὴ καταστροφή.

Κατὰ τὴν 15 Ἰουνίου 1914 Σέρβος φοιτητὴς ἐδόλοφόνησε τὸν διάδοχον τῆς Αὐστρίας. Ἡ Αὐστρία, διὰ τὴν ταπεινώσῃ τὴν Σερβίαν, ἡ ὁποία ἐκ τῶν βαλκανικῶν πολέμων ἐμεγάλωσε πολὺ, ἐθεώρησεν ὡς ὑπεύθυνον τῆς δολοφονίας τὴν Σερβικὴν Κυβέρνησιν και πρὸς ἰκανοποίησιν ἐπρόβαλεν ἐξευτελιστικούς ὄρους διὰ τὴν Σερβίαν. Συγχρόνως ἡ Γερμανία παρεκίνησεν τὴν σύμμαχόν τῆς Αὐστρίαν νὰ ἐπιμένῃ εἰς αὐτούς και ἐν ἐναντίᾳ περιπτώσει νὰ κηρύξῃ τὸν πόλεμον. Τοῦτο ἔκαμεν ἡ Γερμανία, διότι ὑπελόγιζεν ὅτι, ἂν ἐκηρύττετο Εὐρωπαϊκὸς πόλεμος, θὰ ἐνικουσεν, ἐπειδὴ ἦτο προητοιμασμένη και θὰ ἤπλωνε τὴν κυριαρχίαν τῆς. Ἡ Σερβία ὅμως κατὰ συμβουλήν τοῦ Τσάρου τῆς Ρωσίας δὲν ἐδέχθη τοὺς ὄρους αὐτούς. Τοιοῦτοτρόπως ἤρχισεν ὁ τρομακτικὸς εὐρωπαϊκὸς πόλεμος.

Τὰ δύο ἀντιμαχόμενα στρατόπεδα ἦσαν ἀπὸ τὸ ἓνα μέρος τὸ τῆς Συνενοήσεως (Ἀντάντ) και ἀπὸ τὸ ἄλλο τὸ τῶν Κεντρικῶν αὐτοκρατοριῶν. Τὰ κράτη τῆς Συνενοήσεως ἦσαν ἡ Ἀγγλία, Γαλλία, Ρωσία και Σερβία και μετ' ὀλίγον και ἡ Ἰταλία, ἡ ὁποία ἐγκατέλειψε τὴν τελευταίαν στιγμὴν τὰς ἕως τότε συμμάχους τῆς Γερμανίας και Αὐστρίας. Τὰ δὲ κράτη τῶν Κεντρικῶν αὐτοκρατοριῶν ἦσαν ἡ Γερμανία, Αὐστρία, Βουλγαρία και Τουρκία. Κατὰ τὰς ἀρχὰς ὅμως τοῦ πολέμου οἱ μπολσεβίκοι τῆς Ρωσίας ἐπανεστάτησαν και ἀφοῦ ἐφόνευσαν τὸν Τσάρον και ὅλην τὴν οἰκογένειάν του, ἐκήρυξαν τὴν Ρωσὴν Δημοκρατίαν Σοβιετικὴν. Συγχρόνως οἱ μπολσεβίκοι ἐκλείσαν εἰρήνην μετὰ τὰς Κεντρικὰς αὐτοκρατορίας. Ἄλλ' ἀντὶ τῆς Ρωσίας προσετέθησαν μετ' ὀλίγον μετὰ τὸ μέρος τῶν Ἀγγλογάλλων αἱ Ἠνωμέναι Πολιτεῖαι τῆς Ἀμερικῆς, διότι Γερμανικὸν ὑπο-

δρύχιον έτορπίλισεν εις τόν 'Ατλαντικόν ώκεανόν τó 'Αμερικανικόν ταχυδρομικόν υπερωκεάνειον «Λουζιτάνια».

Εις τόν πόλεμον αυτόν ή 'Ελλάς μέχρι τοῦ 1916 έμενεν ουδέτερα. Κατά τας άρχάς όμως Σεπτεμβρίου τοῦ έτους αυτού ο Βενιζέλος έπανεστάτησεν υπέρ των 'Αγγλογάλλων εις τήν Θεσσαλονίκην όπου και έκαμε προσωρινήν κυβέρνησιν. 'Ο βασιλεύς Κωνσταντίνος, έπειδή δέν ήθελεν ή 'Ελλάς νά αναμιχθῆ εις τόν ευρωπαϊκόν πόλεμον, ήναγκάσθη κατόπιν αποκλεισμοῦ υπό των 'Αγγλογάλλων νά φύγη έκ τῆς 'Ελλάδος και νά αφήσῃ τόν θρόνον εις τόν δευτερότοκον υιόν του 'Αλέξανδρον. Τοιουτοτρόπως έλαβε μέρος εις τόν πόλεμον αυτόν ή 'Ελλάς, τά τέκνα τῆς οποίας έπολέμησαν με άπάνταστον άνδρειαν και έχυσαν όχι όλίγον αίμα. 'Ο πόλεμος έτελείωσε κατά τó 1918 με τήν νίκην των 'Αγγλογάλλων. 'Η υπερήφανος Γερμανία έταπεινώθη, ή δέ Αύτροσυγγαρία διελύθη. 'Η 'Ελλάς τότε διά μέν τῆς συνθήκης τοῦ Νευῦ έπήρε από τήν Βουλγαρίαν τήν δυτικήν Θράκην, διά δέ τῆς συνθήκης των Σεβρών έπήρε από τήν Τουρκίαν όλην τήν ανατολικήν Θράκην μέχρι τῆς Τσατάλτζας και τήν Σύρνην με τó έσωτερικόν της. 'Ο πόλεμος όμως 'Ελλάδος και Τουρκίας έξακολουθοῦσε, διότι ο Κεμάλ δι' έπαναστατικῶ κινήματος έν 'Αγκύρα δέν ήθελε νά ύποταχθῆ εις τήν άπόφασιν των δυνάμεων. Οί σύμμαχοι, έπειδή δέν ήσαν σύμφωνοι μεταξύ των, ήσαν δέ και κουρασμένοι και εξηντλημένοι δέν ήθελαν νά έπιβληθοῦν στρατιωτικώς εις τόν Κεμάλ. άλλα μόνον ήρκέσθησαν νά θέσουν εις τήν ειρημένην συνθήκην των Σεβρών τόν όρον, ότι αν αυτός δέν ήσύχαζε, θά έχανεν ή Τουρκία και τήν Κωνσταντινούπολιν.

Τοιουτοτρόπως ή 'Ελλάς ήτο ήναγκασμένη μόνη της νά έπιβάλῃ τήν ειρήνην. Αί περιφανείς νίκαι αυτής έξακολουθοῦσαν εις τήν Μ. 'Ασίαν και όλοι οί 'Ελληνες με λαχτάραν έπερίμεναν νά ίδουν τήν σημαίαν των εις τήν Κωνσταντινούπολιν. Δυστυχώς όμως κατά τó 1920 άποθνήσκει από δάγκωμα ούρακοτάγκου ο βασιλεύς 'Αλέξανδρος και από τότε τά πράγματα μεταβάλλονται. 'Ο Βενιζέλος πιεζόμενος από τήν δημοσιογραφίαν τοῦ Ευρωπαϊκοῦ τύπου ένεργες έκλογάς, κατά τας οποίας τó μέν κόμμα του κατεψηφίσθη, αυτός δέ ο ίδιος απέτυχεν ως βουλευτής. 'Ο 'Ελληνικός λαός είχεν άποκάμει πλέον από τούς μακρούς πολέμους και ήθελεν όπωσδήποτε ειρήνην. Διά τοῦτο και κατεψήφισε τόν Βενιζέλον, ο οποίος ήθελε τήν έξακο-

λούθησιν τοῦ πολέμου καὶ τὴν ἠνάγκασε νὰ ἀπομακρυνθῆ ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα. Ἡ νέα Κυβέρνησις Γούναρη κατόπιν δημοψηφίσματος ἐπανεφέρεν εἰς τὸν θρόνον τὸν βασιλέα Κωνσταντῖνον, παρὰ τὰς δηλώσεις τῶν Συμμάχων ὅτι, ἐὰν τοῦτο ἐγίνετο, θὰ ἐγκατελείπετο ἡ Ἑλλάς μόνη καὶ ἀνευ οὐδεμιᾶς βοήθειας ἠθικῶς καὶ ὕλικῶς εἰς τὸ μέλλον. Ἡ κυβέρνησις τότε μετὰ τοῦ βασιλέως ἀπεφάσισε τὴν ἐξακολούθησιν τοῦ πολέμου, ὅπως ἦτο τὸ σχέδιον τοῦ Βενιζέλου. Ἐχρειάζοντο ἔμως χρήματα.

Εἰς μάτην ὁ πρωθυπουργὸς Γούναρης μετέβη κατ' ἐπανάληψιν εἰς τὸ Λονδῖνον διὰ τὴν παροχὴν δανείου. Εἰς μάτην ὁ τότε ὑπουργὸς τῶν Οἰκονομικῶν Πρωτοπαπαδάκης ἐδιχοτόμησε τὰ χάρτινα νομίσματα διὰ τοῦ ἀναγκαστικοῦ δανείου διὰ τὴν συντήρησιν τοῦ Μικρασιατικοῦ μετώπου. Παρ' ὅλας τὰς πρὸςπαθείας καὶ τὰς θυσίας ὁ στρατὸς τοῦ μετώπου ἐκουράσθη. Ὁ Ἕλλην εἶνε ἀψίκορος καὶ στερεῖται ὑπομονῆς. Μὲ τὴν πρώτην λοιπὸν σφοδρὰν ἐπίθεσιν κατὰ τὴν 14 Αὐγούστου 1922 τοῦ ἐνισχυθέντος Κεμάλ ὁ Ἑλληνικὸς στρατὸς οἰκιοθελῶς καὶ χωρὶς νὰ συλλογισθῆ τὰς συνεπείας ἔφυγεν ἐκ τοῦ μετώπου. Τὰ πλοῖα ἔσωσαν μὲν αὐτὸν καὶ 1 1)2 ἑκατομμύριον πρόσφυγας, κατεσφάγησαν ὅμως ὄχι ὀλίγοι ἐξ αὐτῶν ὑπὸ τῶν ἀναθηρρησάντων ἐντοπίων Τούρκων. Ὁ Μητροπολίτης Σμύρνης ἐκρεουργήθη, ἡ δὲ Σμύρνη παρεδόθη εἰς τὰς φλόγας. Παρ' ὀλίγον νὰ καταστραφῆ ἐξ ἐμφυλίου σπαραγμοῦ καὶ δλόκληρον τὸ κράτος. Τότε ἐγινε στρατιωτικὴ ἐπανάστασις ὑπὸ τοὺς συνταγματάρχας Πλαστήραν καὶ Γουατᾶν, ἡ ὅποια ἠνάγκασε τὸν Κωνσταντῖνον νὰ παραιτηθῆ ἀπὸ τὸν θρόνον καὶ νὰ ἀναχωρήσῃ εἰς Ἴταλίαν. Ἄντ' αὐτοῦ ἀνήλθεν εἰς τὸν θρόνον ὁ πρωτότοκος υἱὸς του Ἐωργίου. Ἡ ἐπανάστασις διὰ τῶν δρακοντείων μέτρων τῆς κατῶρθωσε νὰ ἀνασυνιάξῃ τὸν στρατὸν εἰς τὸ μέτωπον τοῦ Ἑβρου καὶ νὰ κάμῃ συγκαταβατικὴν εἰρήνην διὰ τῆς συνθήκης τῆς Λωζάνης. Δι' αὐτῆς ἔχασεν ἡ Ἑλλάς τὴν Ἀνατολικὴν Ἐθράκην καὶ τὴν Μικρὰν Ἀσίαν. Μετὰ τοῦτο ἡ ἐπανάστασις τοῦ 1922 δι' ἐκτάκτου στρατοδικείου κατεδίκασεν εἰς θάνατον τὸν πρωθυπουργὸν Γούναρην, τὸν Ἀρχιστράτηγον Χατζανέστην καὶ τοὺς ὑπουργοὺς Πρωτοπαπαδάκην, Θεοτόκην, Στρατῶν καὶ Μικαλιτᾶξην, τῶν ὁποίων ὁ τουφεκισμὸς ἐγίνετο εἰς τὸ Γουδί τῶν Ἀθηνῶν. Κατὰ τὸ 1923 ἐγινάν ἐκλογαὶ Ἐθνοσυνελεύσεως. Τὰ ἐπικρατήσαντα τότε δημοκρατικὰ κόμματα ἐκήρυξαν ἐκπιπτὸν τὴν βα-

σιλείαν και κατά την 25 Μαρτίου 1924 ανεξήρυσαν την δημοκρατίαν.

Κατά τας αρχάς του 1926 ανεκηρύχθη ή δικτατορία του θ. Παγκάλου. Ἄλλα κατά τον Σεπτέμβριον του ίδιου ἔτους δι' ἀνεπαναστατικοῦ κινήματος του στρατηγοῦ Κονδύλη κτελεύθη αὕτη και προεκηρύχθησαν ἐκλογαί. Μετά την διενέργειαν αὐτῶν τὸ πολίτευμα τῆς δημοκρατίας ἐπανήλθεν εἰς τὴν κανονικὴν τροχίαν του.

Τ Ε Λ Ο Σ